Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

6446

271.15
U-79

1 OCT 2009

ՊՈՂՈՍՈՏՈՂՔԻ

271.15
Մ-79

ԵՒՏ. ՀԱ. ԳԱ

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԻՆԻ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

8 ՍԵՊՏ. 1701—1901 ՍԵՊՏ. 8

ՎԵՆԵՏԻԿ - Ս. ՂԱԶԱՐ

1901

03.07.2013

6446

ՀՀՇ ԳՐ ԴԻՐՔ
Գ.Ս Գրադարան
ՀՀՇՈՒ-Արա.ՍՍՀ
Մ. Մաշտոցի անվան

36307-62

ՆԿԱՐԱԳԻՐ

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՕՒԲԵԼԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍՆԵՐՈՒ

Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

Այ ազգը՝ ունեցած չէ ժէկը՝ Մխիթարէն աւելի մեծ. ան՝ իր գործունէութեամբ է: Մարդկութեան ամենէն մեծերուն քով դնելու արիւ ժէկը չտնինք՝ բայ ի Մխիթարէն: Անոր անուանելի է որ կը ճանչնանք մեր ԺԸ դարը. և այդ անունը պիտի քալէ ժամանակին հետ, երթալով պիտի մեծնայ, և ծածկուելով գարերու սաուերին մէջ՝ խորհրդաւոր անձնաւորութիւն մը պիտի դառնայ:

Երբ տեսնուած է ամբողջ ազգ մը՝ վանականի մը շուրջը հաւաքուած և յարգանքով խոնարհած անոր գամբանին առջեւ: — Այդ բանը եղաւ Մխիթարին. բոլոր հայութիւնը, տասնց խարութեան գաւանանքի և ասիճանի, մարելով ամէն կաւակցական զգացում՝ հասարակաց ոգեւորութեան մը մէջ, իրեն ճգնաժամի գաւերովը՝ մեծ Բարերարին յիշատակն տղջուելու եկաւ, արիւնոտ սրտերու հառաչները և աւերակներու տակէն հնչող արձագանգները հետ առած: Թափեց հոն ամենէն եռանդուն զգացումները, հարիւրաւոր ուղերձներու, նամակներու, հեռագիրներու, նաւերներու ձեռքով: Խառնեց իրեն ձայնը մերիններուն հետ, և ազգային ուրախութիւն մը գարձուց ընտանեկան հանգիսը՝ որ տեղի պիտի ունենար Ազրիական ժէկ խորշին մէջ:

Եթէ գործի մը իրական մեծութիւնը՝ անոր տեւականութեան մէջ է, այդ տեսակետով Մխիթարի գործին մեծութիւնը անվիճելի է: Երկու գար տեւեց ան, անընդհատ, յամառ գիմադրութեամբ մը՝ իրեն գէմ յարձակող բոլոր փոթորիկներուն: Կանգուն մնաց ան, մինչ տեսեր էր իրեն շուրջը մեծամեծ պատահարներ, աշխարհաւեր մրրիկներ, պատերազմներ, տապալումներ գահերու և փառքերու, աւերակներ՝ արեան և արցունքի հեղեղներու տփանց վրայ, և յեղաշրջութիւններ, որ օդակները կը կազմեն այն երկայն շղթային՝ որ ժամանակ կը կոչուի, և կը բաշէ կը տանի մարդկութիւնը դէպ ի այն անյատակ անդունդը՝ ուր կը գահավիժի ամէն բան:

Երկդարեան տեւողութիւն՝ ժամանակի այդ անխնայ աւերածներուն դէմ, ապացոյցը չէ՞ ներքին ուժի մը, երաշխաւոր մը չէ՞ ապագային՝ որ ա-

ժեռէն մուրը և ամեհին ըղձալին է մարդուս։ Պիտի ապրի այդ շէնքը իրեն հաստատուն հիմանց վրայ, պիտի գործէ հոն բեղնաւոր կեանք մը, որ երբէք պիտի չսպրի, քանի որ կ՚ընթանայ ան՝ Մխիթարին առած ուղղութեամբը։

Մխիթարի հաստատութիւնը, — համեմատութեամբ փոքր, բայց իրեն ներսվը մեծ և շահագրգիռ, — երբորդ հարիւրամեակին արշալոյսը ողջունելու պահուն, ետ կը դառնայ ակնարկ մը տալու ուղուոյն՝ զոր կտրած է, և ի՞նչ կը տեսնէ. — աւերակներու աշխարհէ մ՚անցեր է, որ կը սկսի ծաղկիլ և բարգաւաճիլ իրեն քայլերուն տակ։ Կը տեսնէ հաւէն բանակ մը, որ հաստատուած իրենց Հիմնադրին նշանաբանին, խօսքով ու գրով կռուեր են գաղափարի պատերազմը, առանց երբէք կասելու խաչընդակներուն առջեւ։ Այդ անձնանուէր գիտուորները շարունակեցին իրենց գործը մինչեւ մեր օրերը։ Եւ այդ գործը հմայք մ՚ել մեր աչքին, տեսակ մը սահգործութիւն, նկատելով որ զուրկ էին այն միջոցներէն՝ զոր մենք ունինք։ Անոնց հետքերուն վրայէն է որ կը քալենք, բայց գրեթէ վախով մը՝ որ չըլլայ թէ աւրենք այն հետքերը՝ որ յետագայ սերունդներուն եւս ուղեցոյց պիտի ըլլան։

Անոնք հիմնեցին մեր գրական շէնքը, և զայն հետզհետէ մեր բարձրացնելու միջոցները հայթհայթեցին մեզի, նախնեաց զրքերու հրատարակութեամբ, մեր պատմական լեզուն, մեր պատմութիւնը, աշխարհագրութիւնը և հնութիւնները մշակելով, օտար մատենագրութեանց հրաշակերտները թարգմանելով, քերականութիւններ և բառարաններ յօրինելով, տպարաններ և դպրոցներ բանալով, գիտական թերթեր հիմնելով, հայկական Ակադեմիա մը հաստատելով, և մրցելով վերջապէս Եւրոպացւոց հետ՝ ինչ բանի մէջ որ կարելի էր. ազգութեամբ անոնցմէ իւրացուցին անոնց ձիրքերը, անոնց գիտական աշխատութեան ոճը, առանց կորսնցնելու սակայն ազգային նկարագիրը և ոգին։ Այդ ամէնը ըրին անոնք՝ անձնական ուժերով, անխտիր՝ օտար տարրերէ։

Մխիթարեանց գրական գործունէութեան մասին շատ գրուած և խօսուած է ազգային թերթերու և գրքերու մէջ. զոհ ըլլանք մէջ բերել միայն մեր Յովհէնին առիթ հրատարակուած մէկ գեղեցիկ գրքին հետեւեալ տողերը. «Մի անօրինակ բեղմնաւոր գրական գործունէութեամբ Ս. Ղազարի վանքը զարձաւ մի երեւոյթ, որի նմանը չէ տեսել մեր պատմութիւնը... Վենետիկի հայ կրօնաւորները... երկար ժամանակ անյաղթելի և աննկուն տիտաններուն նման էին երեւում ազգին աչքին». (Լէօ. — Հայկ. տպագրութիւն. Հտ. Բ, Մաս Ա. էջ 47, Տփղիս 1901)։

Այս ամբողջին համապատկերն է՝ որ կը ներկայանայ մեր առջեւ, և կ՚արթնցնան մեր յիշողութեան մէջ անուններ, որոնց փառքին այնչափ իրաւունք ունինք՝ որչափ ազգը։ Այդ մեծ անուններէն մէկ մէկ լուսատուներ են մեր երկնակամարին վրայ, որ ուրիշ մըտրակաց հետ պսակ մը կը բոլորեն իրենց արեգակին — Մխիթարին — շուրջը։

Անոնց յիշատակն է որ կատարեցինք, անոնց արժիւնքները, անոնց

հոգեկան և գրական կարողութիւնները ի վեր հանելով։ Ի ցոյց գրինք, այսպէս ըսելու համար, այն մեծ տիպարները՝ որոնց պէտք ենք նմանիլ։ Անոնց կեանքին և գործերուն էջերը անդամ մ՚ալ թերթեցինք, որպէս զի վառուինք անոնց նման շահատակելու, գործելու, և նաեւ երելու ժիզ այն մեծ գաղափարին՝ որ գիրենք վառեց։

Բայց այս Յոբելինի նպատակը՝ երախտագիտական բնազդման մը գոհացուցումը չէր միայն. բարոյական գաս մը պիտի ըլլար հայ ազգին։ Նախատեսուած էր ան՝ աւետելու համար հայ ազգին՝ թէ անցած էին այն գարերը, յորում կրօնական համղումը անջրպետ մը կը նետաուէր համարիւն սրտերուն մէջ. սովրեցնելու անոր՝ որ միութիւնը հայութեան համար անկարելի չէ, և թէ անոր ծոցին մէջ նա կրնայ ապրիլ գարերով և հրաշքներով։ — Եւ վերջապէս, տանջուած Մխիթարի մը ոտնը՝ պիտի սովրեցնէր ամենուս ալ՝ չվհատիլ երբէք, գործել միշտ, խրոխտ, ձախորդութեանց մէջ անդամ, յաղթանակի հետատեսութեամբը։

Այս է ահա Յոբելեանը՝ զոր կատարեցինք։

* * *

Յոբելեանէն ամիսներ առաջ հատատուեցաւ կարգադիր Յանձնաժողով մը, վեց անձինքներէ կազմուած, որ պիտի կատարէր ինչ որ պատշաճ էր մեծ յիշատակը փառաւորելու համար։ Յանձնաժողովը սկսաւ գործել յանուն Միաբանութեանս, և յետ հրատարակութիւններն որոշելու այլ և այլ գրոց՝ Յոբելինի առթիւ, և հանդիսին ծրագիրը կազմելու, պատշաճ համարեցաւ ծանուցանել ազգին, որ եթէ կ՚ուզէր՝ կրնար մասնակցիլ այդ հանդէսներուն։ Մեր ձայնին արձագանգ տուին ազգային թերթերէն շատերը, թէ Մխիթարեանց՝ իրենց Միաբանութեան ծնունդը ոտնած ժամանակ, պէտք էր ազգն այլ հայ գրականութեան վերածնութիւնը տօնել։ Արդէն Յիշատակարանիս մէջ պիտի տեսնուի թէ ազգին մեծամասնութիւնը որքան ազնիւ գտնուեցաւ մեր հրատարակութեան և գործակցութեան մէջ, և ի՛նչ ցոյցեր ըրաւ, — որոնց համար կը կրկնենք գարձեալ հրապարակաւ մեր շնորհակալութիւնները։

Յատուկ հրատիրագրեր գրկուեցան ազգին հոգեւոր Գլուխներուն, և ընդունեցան գանազան Պոլսոյ Գերերջանիկ կաթողիկոս — Պատրիարքը՝ Պօղոս Իմմանուէլեան և Էջմիածնի Վեհափառ կաթողիկոսը՝ Խրիմեան Հայրիկ, որոնք հաճեցան նաեւ առանձին նուիրակներով պատուել զմեզ։

Ահաւասիկ այն հրատիրագրին օրինակը.

ՊԱՏՃԷՆ ՀՐԱՒԻՐԱԳՐԻՆ

ԱՌ ՍԲԲԱԶԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒՆՍ ԱԶԳԻՍ ԵՒ ԱՌ ՕՐՄԱՆԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Վաղ իսկ ծանուցուցած է ազգային և. օտարազգի լրագրաց միջոցաւ՝ թէ Մխիթարեան Մխիթարևորդիները կը պատրաստուին ի Վենետիկ, տօնելու իւր մեծ հիմնադրին Մխիթարայ և. իւր անուշահոտ հիմնարկութեան երկհարիւրամեայ յոբելեանը։

Հայ ազգը՝ ինչպէս գիտէք, Մխիթարայ կը պարտի մեծ վաստակը իւր ներկայ յուսաւորութիւնը՝ զոր առացաւ Արեւելուստքին և. իւր ներքին ոչ ժխորոյ բարգաւաճմանը, և. ինչպէս յայտնի է՝ Մխիթարայ և. Մխիթարեան Մխիթարևորդեան անցեալ, ներկայ և. ապագայ գրական գործունէութիւնն հայ ազգին համար էր, և. ուրախ ենք լսել թէ հայ ազգը ձանչցած է զնա և. կը ձանչնայ միմի իւր հոյակապ փառքերեն։ Նմանապէս Եւրոպա, մանաւանդ գրական Եւրոպա՝ Մխիթարայ և. անոր Մխիթարևորդեան կը պարտի այն կարեւոր ծանօթութիւնը՝ զոր ունի հայ ազգի և. նորա գրականութեան վրայ, և. այն ձոխ մատենագրութիւնը զոր ստացած են Մխիթարեանք իրենց ազգին և. Եւրոպայի միանգամայն, բազմաթիւ նպաստած է միջազգային գրականութեան զարգացման։

Ձեզ, այս կարիքին վրայ, այսպէս ըսելու համար, որ զԱրեւելուստս կը զօրէ Արեւելքէ հետ, կարծենք թէ երկու կողման իրաւունքն հաւասար է. և. մենք անշուշտ շատ թերի գործ մ'ըրած պիտի համարուինք, եթէ այս կատարուելիք հանդէսը՝ ներքին շրջանակի մէջ միայն ամփոփինք՝ յոկ ազանական նկարագիր մը տալով անոր։

Ոչտի ներկայիս՝ ձանչնալով Ձեր Վեհ. Սրբազնութեան անկեղծ հաւանակրաւնքն և. սէրն առ Մխիթար և. առ իւր Մխիթարևորդիքն, կարգադիր Ցանձնաժողովս անհրաժեշտ պարտք կը համարի հաղորդել պաշտօնապէս, որ սոյն հանդէսը տեղի պիտի ունենայ Վենետիկ Ս. Ղազարոս կղզեկին մէջ առաջիկայ մայիս. 8րի՝ ըստ նոր Տօնարի։ Զհամարձակինով յոյսով թէ Ձեր Սրբազնութիւնը կարենայ իրեն ներկայութեամբ պատուել մեր այս հանդէսը, յոյսով ենք որ գոնեայ Ձեր Ներկայացուցիչը մեր մէջ ունենալով ոչխախութիւնը կ'ունենանք։

Վենետիկ, 27 Յունիս 1901

ԿՆԻՔ

ՄՆԱՄԲ ԱՄԵՆԱՓՈՆԱՒՔ ԾԱՌԱՅԻՔ
Նախագահ՝ Հ. ՅՈՒՍԻԿ Վ. ՄԵՀՐԱՊՆԱՆ
Ատենապետ՝ Հ. ԵՍԱՅԻ Յ. ՏԱՅԵԱՆ

Ազգայիններէն կարգ մը զգայուն սրտեր, չսպասելով Ցարեվեանի օրուան, շաբաթներով առաջ կանխեցին ուրախութեան զուռը, օգուտով վերջերուն և սեպտեմբերի առաջին օրերուն, հասցնելով մեր ձեռքը նամակներ արտայայտութիւններ անկեղծ զգացումներու՝ թուղթերով և ուղերձներով։ Ցայց կու տային անդադրմով թէ իրենք ատիճէն չէր որ կ'ազդուէին՝ յայտնելու իրենց համակրութիւնը, այլ ներքին մղում մ'էր որ կը տարուէր զիրենք օր մ'առաջ իրենց սրտին խօսքը մեզի հասցնելու։

Հանդիսէն երկու օր առաջ, սեպտեմբեր 6ին, Վենետիկ կը հասնէին Վեհ. Կաթողիկոսին Ներկայացուցիչ՝ Գէորգ եպիսկոպոս Իւթիւճեան, Երուսաղէմի Հայերուն առաջնորդը, Մանչեսթրի ազգայիններուն ներկայացուցիչ՝ Թէոդորոս քահանայ Զուզայեցի, Պարիզու Հայ գաղթականութեան ներկայացուցիչները՝ Սուքիաս վարդապետ Պարոնեան և Պ. Կ. Բասմաճեան, ինչպէս նաեւ Թարմշատի, Հայդէլբերգի և Կարլսրուհէի հայ գաղթականութեանց պատգամաւորութիւնները, Պ. Սահիան Վամիրեան և Պ. Կոստանդին Թամամշեան։ Առաջիկ երկուքը, Պարոնեան վարդապետը և Թէոդորոս քահանայն, փութացին նոյն երեկոյ (ուրբաթ օր) վանք գալ և ծանուցանել մեզի Իւթիւճեան Գէորգ եպիսկոպոսին ժամանումը, որ ճանապարհի խոնջութենէն տախտակած էր բազաքիս պանդոկներէն միոյն մէջ իջեւնել և հանգչիլ։

Հանդիսին անմիջապէս նախորդ օրը,—շաբաթ առաւօտ, սեպտեմբեր 7ին,—կը հասնէր քաղաքս Արհի. Բաւղիեան արքեպիսկոպոսը, Ներկայացուցիչ մեր Կաթողիկոս—Պատրիարքին և միանգամայն ընծայաբեր Սրբազան Քահանայապետին Լեւոն ԺԳի։ Մեր միաբաններէն երկու հոգի ընդ առաջ գնացին մինչեւ կայարանը, և բնակեցուցին Անոր ի Ս. Ղազար, ուր հազիւ հասած, յանձնեց Ուխտիս Գեր. Աբրահամ՝ բերած ընծան, որուն վրայ յետոյ պիտի խօսինք։

Մի և նոյն ժամանակ մեր երիցագոյն հայրերէն եւս գնացին պանդոկ, ի միտս Միաբանութեանս բարի գալուստ մաղթելու Արհի. Իւթիւճեան եպիսկոպոսին և բնակեցնելու իրեն ի Ս. Ղազար։

Այդ օրը՝ Ս. Ղազարոս ժէջ Մխիթարի յիշատակը կը միացնէր տարանջատ ազգի մը զաւակները, ամենուն սրտերն ալ մի և նոյն զգացմամբ կը բաբախէին, բացակայ եղբայրներ էին՝ որ զիրար կը կանչէին։ Ո՞րչափ սիրուն էին այն ժամերը։ Բայց ամենքէս աւելի կը խայտար՝ կը հրճուէր Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի սիրտը, որ Միաբանութեանս անցեալը ներկային հետ կապող սակաւ օզակներէն մին էր, և այդ երկու հարիւր տարիներուն եօթանասունը՝ իրեն անուշով լեցուցեր՝ գրաւեր էր, և ակնառոտես եղած էր Մխիթարի տան մեծամեծ փառքերուն։

Ցետ փոխանակի այցելութեանց եպիսկոպոսներուն, երբ Իւթիւճեան և. պիսկոպոսին սենեակը մտած էինք, ուր էր նաեւ Արհի. Բաւղիեան Գեղապատը, յանկարծ զուռը զարնուեցաւ. և ահա ներս մտաւ ալէզարդ Նահապետը, որ իրեն յարգութիւններն ընելով երկու եպիսկոպոսներուն,

որոնք բազմացին վրայ նստած կը խօսէին միասին, ինչն ալ աթոռ մ՚առաւ, նստեցաւ իրեն համեստ և ամիսի ձեւովը, և կը պատասխանէր հարցումներուն։ Բուլղեան Գերապայծառը հրամցուց զՀ. Ալիշան՝ որ բազմացին վրայ նստած իրենց մօտ. և երբ սա կը հրաժարէր, ոտք եկան երկու եպիսկոպոսները և բռնելով ձերունւոյն ձեռքէն, հակառակ անոր բուռն ընդդիմութեան, նստեցուցին զինքը իրենց մէջտեղ։ Տղու պէս կարմրեցաւ ծերունին, բայց յետոյ ծիծաղելով համակատեցաւ եղածին, և սկսաւ վառվռուն և սիւռբեալ կերպով խօսակցիլ մերթ այս և մերթ այն կողմը դառնալով։

Շաբաթ երեկոյ (7 սեպտ.), ժամը 4½ին, սկսան հնչել եկեղեցւոյ հինգ զանգակները. վարդան ծօնին հանդիսաւոր նախատօնակը պիտի կատարուէր. ատով կը սկսէին Յոբելինի հոգեւոր հանդէսները, որոնք երեք օր պիտի տեւէին։ Մեծ խանդով երգուեցան օրուան շարականները, «Մայր սուրբ»ը, և մանաւանդ «Լոյս զուարթ»ը, այդ յուզիչ անուան երգը, որ կիրակամուտի զուարթութեան պայծառ բոցը շողշողելով հոգիներուս մէջ, կ՚ուեմէր լուսոյ յաղթանակը՝ խաւարի դէմ։

Ծագեց կիւրակէ օրը, սեպտ. 8, մեր նուիրական օրը։ Այդ օրուան արեւը, լոյսը ուրիշ փայլ մ՚ունէին մեզի համար։ Ամենուս սրտերը կը տրոփէին ուրախութեամբ, և մանքերնուս առջեւ կը պատկերէր այն անմոռանալի օրը, յորում Մխիթար հիմնարկից իրեն մեծ գործը, հազարամեկ զգուշութեամբը, ծածուկ, ահուդողով, իբր թէ եկեր մ՚ըլլար գործածը։ Մինչ այն օրը անոր յիշատակը կը կատարէինք, և ւրքան տարբեր պարագայներու մէջ. զրեթէ աշխարհի մէկ մասին ուշադրութիւնը գրաւելով մեր վրայ, և համազգային ոճ մ՚էր որ կը կատարէինք, թէ և օտարութեան մէջ, այլ մեր բնիկ հողին վրայ, Մխիթարի քրտինքով ոռոգուած և իրեն աշակերտաց արիւնքներով ծագկած հողին վրայ, իբր թէ մեր հայրենիքին մէկ բեկորն ըլլար։

Առաւօտեան ժամերգութեան մէջ երգեցինք Նախահօրս յօրինած «Ա-զաչեմ զքեզ, Աստուածածին» երգը, իրեն պարզ խառատներով և զուլար եղանակով, որ այն հանդիսաւոր ժամուն անուղղակի վեհութիւն մ՚առաւ։ Մ՚րքան խոհեր և զգացումներ արթնցուցին մեր հոգւոյն մէջ այն բառերն, յիշեցնելով մեզի պատանի Մխիթարի եռանդուն սիրտը, անոր ցաւերը և տառապանքը, որոնք չլռեցին երբէք՝ բայց վերեմանին սիրը։

Ժամը 8ին՝ զանգակներու միախուռն զանգիւնով կ՚ողջունէինք Վենետկոյ կարդինալ—Պատրիարքին ժամանումը վանքին դրան առջեւ, որուն ընդառաջ ելնելով համբուրէն Միաբանութիւնս, թափօրով տարինք զինքը եկեղեցի, ուր աւագ խորանին վրայ պատարագեց, և հաղորդեց վանքին աշակերտները։

Ժամը 10ին սկսաւ հանդիսաւոր պատարագը, զոր մատոյց Ո՚ւխտիս Գերապ. Աբբահայրը, որուն համար քազաքէն յատկապէս բերուած էր երաժշտաց խումբ մը, հանդերձ իրենց գործիներով, որոնք գասին աջակողմը գրաւած

էին։ Կար նաեւ փոքրիկ տղայոց խումբ մը, որոնք պիտի երգէին բոլոր խմերգները։ Ուակից դ՚ը։ Հայ վարդապետներու շինած ու երգած տաղերը կը լսէինք խաչացի մանուկ բերանները, այնչափ զգայուն և այնչափ յստակ հնչումով, որ հայ տղեկներ պիտի կարծուէին։ Երբ լսեցինք «Անճառահրաշ»ը, զիլ ու բամբ ձայներու ներդաշնակ հիւսածը, որ աստուածային վսեմ տեսարանին վարագոյրը կը բանար, ամենուս չկերը ցնցուեցան, հոգեկան սարսուռ մ՚անեցանք։ Խաչացի հանդիսականներու ամբողջը՝ գմայլած կ՚ունկնդրէր արեւելեան եղանակներուն, խորհրդաւոր և մեղմաշունչ։ Արեւելցիի խոր յուզումները, գեղգեղանքով բացատրուած, կը կարծեցնէին իրենց ախորժելիքը չոլմակներու քաղցրաձայնութեան մէջ, և երկուստեք տեսիլքները մերթ այնչափ կը զօրանային՝ որ աչքն ալ կը կարծէր նշմարել զանոնք օրուան զուարթ լոյսերուն մէջ։ Վահ, ծանր և հոգիարեւ եղանակները ծածանելով օդին մէջ՝ կը թափանցէին մինչեւ սրտին խորերը, զգացումներու փոթորիկներ յարուցանելու և զանոնք արցունքով պարս ժայթքեցնելու։ Բոլոր խմերգները յաջող անցան. բայց այդ բոլորին առանձին իրաւունք ունին Յաւելեալի, Բրխատոս պատարագեալ և «Եկմալեան պատարագի» Սուրբ սուրբը, — խորհրդաւոր երգը՝ ուր նոտաները կը բարձրանան մինչեւ երկինք, և վերին մխալեման մէջ աչքէ կը կորսուին։ «Ընտրեալդ Աստուծոյ» տեղին՝ չոլմակները միայն նուագեցին. այս գործիական եղանակը, իւր նուագական թրթռումներով, պիտի թուէր չգիտցողին՝ աւելորդ զգայուն երաժշտին եղերերգութիւններէն մին։

Պատարագին ներկայ էին, բաց ի քազաքացւոց խուռն բազմութենէն՝ որ լեցուցեր էր բոլոր եկեղեցին, Վենետկոյ պատրիարքը՝ Յովհ. Սարտոյ կարդինալը, երկու ազգային եպիսկոպոսները, մեծ հայ նուիրակները, և ուրիշ բարձրաստիճան եկեղեցական և քաղաքական անձինք։ Հոն ներկայ էր ուրիշ մ՚ալ. Ան՝ որուն նուիրուած էին օրուան յիշատակները։ Բեմին վերնամասերին մէջտեղ, իբր ամպերու մէջ, խունկի գալարուն ծուխերով և բուրումներով շրջապատուած, կ՚երեւէր Մխիթարի պէմքը, պայծառ ու ժպտուն, աչքերը մեզի սեւեռած, զմեզ օրհնելու և խրախուսելու պիրքի մէջ։

Պատարագէն վերջ՝ երգեցիկ խումբը երաժշտական գործիներու ձայնակցութեամբ նուագեց քառաձայն «Զքեզ Աստուած» փառաբանական երգը։

Ժամը 2ին հաղկերոյթի սրտեցաւ բոլոր հրաւիրելոց, որոնց մեծամասնութիւնը եկեղեցականք էին, և ամենուն թիւը կ՚անցնէր երկու հարիւրը, մեր վարժարաններու աշակերտներն ալ մէջը հաշուելով։ Ճաշին կը նախագահէր Պատրիարքը, աջ կողմը ունենալով Աբբահայրը. Բուլղեան արքեպիսկոպոսը. պիտացը նստած էր մեր Գեր. Աբբահայրը, իրեն աջ կողմը ունենալով Արհի. Խեթիճեան եպիսկոպոսը. Իտալիոյ Թագաւորին Ընդհանուր Գործակալը, և յետոյ կարգով նստած էին կղերին բարձրաստիճան կանոնիկոսները, Բենեդիկտեանց Աբբայն, Բարեբար եղբարց (Fate-bene-Fratelli) Գաւառապետն մեծաւորը, Գեր. Յոհաննէսեան՝ Մալտայի Ասպետ. կարգին անդամ, եւն։ Ճաշին ամենէն տաք վայրկենին՝ յանկարծ լոութիւն մը տիրեց։ Կարդի-

նալը ոաք եյած էր, շահպահնեայի բաժակը բռնած, որ դուռ կը բանար բաժակառաներուն, հետեւեալ խօսքերով վերջացնելով իրեն ճառը։

«Եւրոպա՝ արեւելքի կը պարտի իրեն կրօնքը և զարգացումը. այդ արեւելքի հարազատ որդիներէն է հայ ազգը, որ հազարամեկ ճնշումներու ներքեւ չէ կարծցուցած իրեն յատակ նկարագիրը, իրեն գեղեցիկ ձիրքերը, որոնցմով ինքը ներկայ զարգացած արեւմուտքին կը պատկանի՝ քան արեւելքին։ Այդ մեծ ազգին զաւակներուն մէկ մասը կը տեսնենք հոս խմբուած, որոնք իրենց հաստատութեան երկրորդ հարիւրամեակը կը տօնեն... կը մաղթենք ուրիշ հարիւրամեակներ ալ ի պայծառութիւն իրենց ազգին և հայրենիքին, որովհետեւ Հայաստանը՝ մեր ամենուս հայրենիքն է...»։

Վերջին բառերուն արձագանգն եղաւ՝ երկար և ուժգին ծափահարութեանց տարափ մը, որուն վերջ դրաւ Մխիթարեանոց Գեր. Աբբահօր պատասխանը, որ հետեւեալ խօսքերով կը վերջանար. «Վենետիկն ալ մեր երկրորդ հայրենիքն է, որուն հետ սերտիւ կապուած է մեր գոյութիւնը, որ ամէն տաթի մէջ պաշտպաններ է, և մայրական գութգութանքով նայեր է աբեւելքի պանդուխտ զաւակներուն վրայ»։

Բուռն ծափահարութեամբը ողջունուեցան այս գեղեցիկ խօսքերը, որոնք կը յայտնէին ամենուս երախտագէտ զգացումները դէպ ի Վենետիկ։ Այս երկու հակիրճ բանախօսութեանց յաջորդեց անվերջանալի շարքը հեռագիրներու, ուղերձներու, նամակներու, որոնք ամէն կողմերէ կը հասնէին, մեծամասնութիւնը հայերէն և գազղիերէն լեզուներով, բերելով մեզի եռանգուն մաղթանքները ազգին, որ այն օրը սրտի արտիւնով գարձած դէպ ի Վենետիկ, անկեղծ համակրանքով կը մասնակցէր հեռուէն մեր հանդէսներուն։ Երկու Արհեպատիւ եպիսկոպոսներն ալ ըրին համառօտ, սրտագին բարեմաղթութիւնները, որոնք նոյնպէս ջերմ համակրութեան ցոյցերով ընդունուեցան ունկնդիրներէն։ Կարգը եկաւ Յուբիաս Վ. Պարոնեանի, որ մեզմէ ձայնով, գիւտաւոր նամանութեամբ մը, բացատրեց իրեն գաղափարը և զգացումները.

«Ինչպէս որ սեւ ածուխը, հոգին՝ տակ ծածկուած, անգործ կը պահէ իրեն մեծ ուժը, և երբ կրակ կը գտնայ՝ հրաշքներ կը գործէ. այսպէս ալ Մխիթարեան վիարանները, սեւազգեստ կրօնաւորներ, երբ աշխատած են ազգին և գրականութեան սիրով վառուած, հրաշքներ գործած են։ Ես այլ այդ կրակէն գտայ եկած փոքր կայծ մ'եմ՝ կայծ՝ որ ուրիշները բոցավառելու կը ծառայէ»։

Մի և նոյն խանդավառութեամբ ուրիշ բաժակաճառներ ալ արտասանուեցան, որոնք ճաշը գեռ աւելի զուարթացուցին։ Այդ ընդհանուր ոգեւորութեան միջոց բաժնուեցաւ հրաւիրեալց Մխիթար Աբբահօր և Աբբահներու վարքը, պատկերազարդ, խաչերէն լեզուով, որ սեղանին մեծագոյն զարդերէն մին եղաւ և ամենուն ալ գոհունակութիւն պատճառեց։ Երբ ճաշն աւարտեցաւ, բոլոր հրաւիրեալք բաժնուեցան մեզմէ, անոյշ տպաւորութիւններ տանելով հետերնին։

Վահե. Պատրիարք Վենետիկոյ Մխիթարեաներ Յովհաննէս Պարոնեան

Երեկոյեան, երբ արեւն ամիոփեց իրեն լոյսը, և կղզեկիս շուրջը պատեց նուիրական լռութիւնը և մութը, վառուեցան վենետկեան զոյզզոյն լապտերները, որոնք կախուած էին վանքի ներքին պարիսպին մէջ ամէն ուղղութեամբ։ Այդ լոյսերուն մէջ կանգնած էին Լիբանանու թեւատարած մայր ծառը և բարձրահասակ մագնոլիա (magnolia), իրր վիթխարի զիշերագէտներ, որոնք դէպ ի վեր զարձած՝ կարծես անզգայ էին մեր ուրախութեանց. և սակայն իրենք ալ կը մասնակցէին մեզի, մերթ ընդ մերթ շարժելով իրենց խարշափուն տերեւները և բազուկները, իրենք՝ որ մեզմէ աւելի հին բնակիչներ էին Ս. Ղազարու, մեզմէ աւելի իրաւունք ունենալով իրենց տի մը հողին։ Իրենք հոն ծնած են և հոն ալ պիտի մեռնին։ Պարիսպին և սրահներուն մէջ կ'եառ կեանքը, զուարթութիւնը կը փայլէր ամենուն դէմքին վրայ, երգերը և խօսակցութիւնը կ'օգնէին զամէնքն ալ. և այսպէս կը կնքուէր առաջին օրը։

* * *

Երկուշաբթի օր, ժամերգութենէ վերջ, ժամը 9ին, ասնին երկրորդ օրը բացուեցաւ Արհիապատիւ Բուզիեան Գերապայծառի հանդիսաւոր պատարագով. հոծ բազմութիւն մը հանդիսատես եղաւ նոյնպէս այս պատարագին, զոր մատոյց բարձրաստիճան Աքեւորը խորապէս յուզուած ձայնով մը, իրեն ընծայ բերած սիիհովը։

Ժամը $10^1/_2$ հնչեց. բուն գրական հանդէսը բացուած էր վանքին մեծ դահլեին մէջ։ Կարծես բուն այդ հանդիսին համար կառուցուած էր դահլեին, որուն ձեղունը, որմերը, և նոյն իսկ գիրքը և տեսարանը այնքան գեղեցիկ կերպով յարմարած էին օրուան յիշատակին։ Ոսկեզօծ զրուագեալ ձեղունին վրայ նկարուած կան երեք իւղանկարներ. առնց միջինը կը ներկայացնէ Գիտութիւնները և Գեղարուեստները, որոնց վրայ կը սաւառնի Կրօնքի խորհրդանշանը, իսկ կողմնակի նկարները՝ մին՝ է մայր հայրենիքը ներկայացնող սգաւոր բամբիշ մը՝ որ կ'ընդունի Ազրիականի պշխոյէն, և միւսը՝ Մխիթար Աբբայն է՝ որ մայր հայրենիքին մատնանիշ կ'ընէ հեռուն Ս. Ղազարը։ Ձեղունին շուրջը կան մեդալիոններ, որոնց մէջ գեղեցիկ գեղուած են ազգային կամ օտար նշանաւոր անձանց դէմքերը գաճէ, որոնց շարքին մէջ պատուորուած են նաեւ Միաբանութեանս ամենէն մեծ դէմքերը, Զամչեան, Այտընեան, Ալիշան, Ինճիճեան, Ազգերեան և Բագրատունի, որոնց կարգին մէջ մէկը միայն կը պակսէր, մէկը՝ որ անոնց հաւասար մեծ և թերեւս անոնցմէ աւելի պաշտելի իրենութեան, և այդ մէկը՝ հոն էր, կենդանի, կը լսէր, կը զգար, կը տեսնէր հրճուանքով մինչ որ կը կատարուէր իրեն մեծ Նախորդներուն յիշատակը պատուելու համար. և անշուշտ ապագայ պիտի չդիտենի գինքը Մխիթարին ամենէն աւելի մեծ, — դա՝ Ալիշանն էր։

Դահլեին մէջ, կեդրոն տեղը զրաւած էր Մխիթար Աբբայի մարմարէ

կիսարձանը, զարնեայ պսակներով և ծաղիկներով զարդարուած, ինչպէս պատուանդանն ալ՝ ազնիւ մեռաքսեայ զոլգերով։ Մօտիկ սեղանի մը վրայ դրուած էին՝ Յովհաննէսի առիթով գրկուած ընծայները, որոնց վրայ կեսոյ պիտի խօսինք առանձին։ Հանդիսին համար բերուած էր վենետկէն նուագածուներու նշանաւոր խումբ մը, հանդերձ երգիչներով, որոնք պիտի երգէին և նուագէին ջութակներով, սրինգներով և ուրիշ գործիներով, ընդ ամէնը ոտանաւորներուն և ճառերուն։

Հանդիսին կը նախագահէր Ուխտիս Գլուխը՝ Գեր. Աբբահայրը, իրեն երկու կողմերը ունենալով Արհի. Բուզիեան Յար. Աբբեպիսկոպոսը, և Արհի. Իւթիւճեան Գէորգ եպիսկոպոսը. կեսոյ կարգաւ աջուձախ կողմերը՝ կառավարը ներկայացուցիչ Քաղաքապետին՝ որ հիւանդ ըլլալով չէր կրցած անձամբ գալ, Բոլըրին հրամանատարը, Քաղաքապետութեան խորհրդական, — երկու երեսփոխաններ՝ Սանտինի և Գալլի, վերջինս՝ Կրեթայի նախարարապետին նախկին խորհրդական, — Օսմանեան հիւպատոսը, — Աստեղ Յաստոս՝ Ներկայացուցիչ ռուս հիւպատոսին, որ բաղաքին բացակայ էր, — Ս. Մարկոսի կանոնիկոսներէն ոմանք, — Վենետկոյ արքունի Գիտական կաճառին Քարտուղարը՝ Գուլ. Բերշէ, — փոստաբան Մոնտալտոյ, — հայագէտ Կոնիբեր Ուսուցչապետը, — ազգայիններէն Պատուոյ Հանալարանի Բժշկութեան մասնաղէտ ուսուցիչ՝ Պրոֆ. Երուանդ Ալպան, վաղեմի աշակերտ Ռուֆ։ վարժարանի, — Եւրոպիոյ հայ գաղթականութեանց նախայիշեալ երեք յարգելի Պատուիրակները, — Պ. Գրիգոր Քիւրտօղլեան՝ իր ընտանիքով, — Պ. Պօղոս Զուպուկճեան, և այլն, — տեղւոյս և ուրիշ քաղաքաց լրագիրներու խմբագիրները և թղթակիցները — օրինակ իմն Illustrazione italiana, Secolo, Adriatico, Gazzetta di Venezia, և ուրիշ թերթերու ներկայացուցիչները։

Երբ ներս մտան հանդիսականք, երաժշտաց խումբը նուագեց խառնական քայլերգը՝ որ լսուեցաւ յառկայս։ Հազիւ վերջացաւ, մեղմ ձայն մը հնչեց սրահին մէջ, որ իսր լսութեան մէջ ամենուն ուշը գրաւեց իրեն յատկիչ շեշտովը։ Ուխտիս Արհի. Գեր. Աբբահայրն էր՝ որ զեղեցիկ և խնամատարից ճառով մը կը բանար գրական հանդէսը, բացատրելով ներկայ ներուն մեր Յոբելինին խնդութիւնը և նպատակը, յիշեցնելով երկու հարիւր տարիներու մէջ Միսթարեանց եղած զանազան շնորհքները, նպաստները և օգնութիւնները այլ և այլ պետական մարմիններէ, որոնց առանձին շնորհակալութիւն կը մատուցանէր, և յետոյ գոհանալով հանդիսին առթիւ եկող նուիրակներուն, մատոյց բարի գալուստի ողջոյնները, և խրախուսիչ խօսքեր ուղղելով հայ ազգին, վերջացուց իրեն ճառը։ Ազնիւ և զգայուն խօսքերը ողջունուեցան բուռն ծափահարութեամբ, և անմիջապէս կարգացուեցան՝ Յամպոլոյ կարգինալին հեռագիրը, ուղղուած Սրբ. Քահանայապետին կողմէն՝ ի պատասխանի մեր հեռագրին, որով Անոր օրհնութիւնը հայցեր էինք մեր հանդիսներուն համար, և նոյնպէս Յամպոլոյի նամակը, որով կը յանուցանէր Սրբազան Քահանայապետին մեզի սիրոյ մը նուէր զրկելը։ Այդ երկուքը գրուած են Քիչատակարանիս մէջ։

Անմիջապէս ոտքի կանգնեցաւ Իւթիւճեան Գէորգ եպիսկոպոսը, և ընթերցաւ Վեհ. Կաթողիկոսին կոնդակը, որով ինքը ներկայացուցիչ կարգուած էր Կաթողիկոսին և Էջմիածնի Միաբանութեան կողմէն։ Հայրիկը, որ միշտ համակրանքով պիտեր է Միսիթարեաններու գրական գործունէութիւնը, կ'ըսէ իրեն կոնդակին մէջ. «... Արդիւնք Հարց Միսիթարեանց ի դոյն իսկ հոգեշնորհ Հիմնադրէն՝ և ջանք բոլորանուէր բազմաշխատ Հարց Միսիթարեանց ցարդ՝ մեծ լինելով յատկապէս գրականութեան ազգիս, բազմաթիւ և բազմազեղ թարգմանութեամբք, ընտիր ընտիր երիտասարդութեամբք և բանասաեղծութեամբք, եւս և այլ օգտակար հեղինակութեամբք, որ օր ըստ օրէ առաւելու և բազմանայ, Մեք արժանի գովութեան և համակրանաց զոյն Ուխտ նկատելով, սոյնին Հայրապետական Կոնդակաւ նշանակեմք զՁեզ Ներկայացուցիչ ի պիտոյ Մեր և Միաբանութեան Մայր Աթոռոյս, յորում առաջինն հանդիսաւ առեալ է Հայրն Միսիթար յերիտասարդական տիս իւր. և պարտիս ի վերայ Ձեր գնեմք ներկայ լինել ի Ս. Ղազար յաւուրս Յոբելինական հանդիսից և ողջունելով ի Մէնջ զվաստակաւոր Ուխտն Միսիթարեան՝ չնորհաւորել զնոսա...»։

Վեհ. Հայրիկին սրտագեղ կոնդակը՝ եռանդուն ծափահարութեամբք պսակուելէ յետոյ, Իւթիւճեան եպիսկոպոսը խօսք առաւ իրեն մագլմանքները յայտնելու։ Ողջունեց Գերապայծառ Աբբահայրը, անմահ Ալիշանը, և բոլոր Միսիթարեան Միաբանութիւնս ի միասին Վեհափառ Կաթողիկոսին և Էջմիածնի Միաբանութեան, և յատկապէս իրեն կողմանէ։ Յայտնեց Ջերմ խօսքերով թէ սիրազեղ ղպացմանց մէջ ընկղմած կը զգար ինքզինքը, և թէ գրականութեամբ նախապաշարուածներէ ապաստած ժողովրդեան մը թարգման պիտի հանդիսանար. խօսքեր՝ որ նոյնքան պատիւ կը բերէին մեզ, որքան անոնց ազնուութեան՝ որոնց կողմանէ կը խօսէր։ Միսիթարեաններուս գրական գործունէութիւնը գնահատելու համար իրեն ազնուական սիրան ընտրելով իրը կշիռք, հետեւեալ խօսքերը ըսաւ.

«Միսիթարեանց արդիւնափայլ Հաստատութիւնս յօրէ անտի գոյութեան իւրոյ հանդիսացաւ յազգիս գողցիս իրը փարոս մշտավառ՝ որոյ պայծառ լոյսն երկու դարէ ի վեր լուսաւորելով հայ որդւոց մտքերն, վերարծարծեց և պայծառացոյց ազգային գրականութիւնն որ այն ինչ նոսեմանալու և թերեւս իսպառ շիջանելու պատրաստ էր։ Զափազանցութիւն ըրած չենք լինիր՝ եթէ ըսենք, թէ ոչն այս օգտաշատ Հաստատութեան մեծանուն մշակներն, սկսեալ նոյն ինքն Մեծ Աբբահօրմէ մինչեւ գերահռչակն Ալիշան՝ — որոյ կենդանի և պատկառելի անձին վերայ կ'օրհնեմք դիւիշատակն անհետացեալց, — իրենց Բանասիրական և Բանասաեղծական, Պատմական և Հնախօսական հսկայ և մին քան զմիւսն զարմանալի արդեամբք, հիանալի հեղինակութեամբք և սքանչելի թարգմանութեամբք վերակենդանացուցին ազգային գրականութեան տակեզարն։ Եւ ո՛չ այսչափ միայն՝ այլ եւ ընծայեցին Ազգիս անհատներ՝ որք զանազան բարձր պաշտօններու հասնելով իրաւամբ փառք և պարծանք եղան հայութեան։

«Երէկուընէ ի վեր արտասանեալ այլ եւ այլ ճառախօսութիւնք և աշխարհիս ամեն կողմերէ տեղացած հարիւրաւոր հեռագիրք՝ ջերմջերմ օրհնութիւններ կը կարդան Մեծին Մխիթարայ, այն անմահ Աբբահօր սուրբ յիշատակին, որ իրաւամբ Հայր հանդիսացած է այդ բարեհոչակ Հասատատութեանս: Այո՛, ջերմագին շնորհակալութիւններ և խնդակցութիւններ կը յայտնեն սիրեցեալ Մխիթարեանց՝ որք իւրեանց Մեծանուն Հօր սիրած գործն երկու հարիւր տարիներէ ի վեր միշտ յառաջ տարած են եւ առաւել մեծվայելչութեամբ» (Պատիւ հարութիւնք):

Այս ազնիւ խօսքերը արտասանելու պահուն, կը հաստատենք Աբեր. Ճառախօսին դէմքին վրայ յուզումը, որ իրեն զգայուն սրտին ցոլքն էր՝ ինչպէս բառերը: Յուզեց նաեւ ունկնդիրները, և ամենուն սրտին մէջ բարձր և վսեմ զգացումներ արթնցնելով, երազել տուաւ մեզի մտիկ ապագայ մը՝ յորում Եղբայրական սերտ միութեան զրօշին ներքեւ պիտի գտնէ հայ ազգը անպարտութիւն և երջանկութիւն:

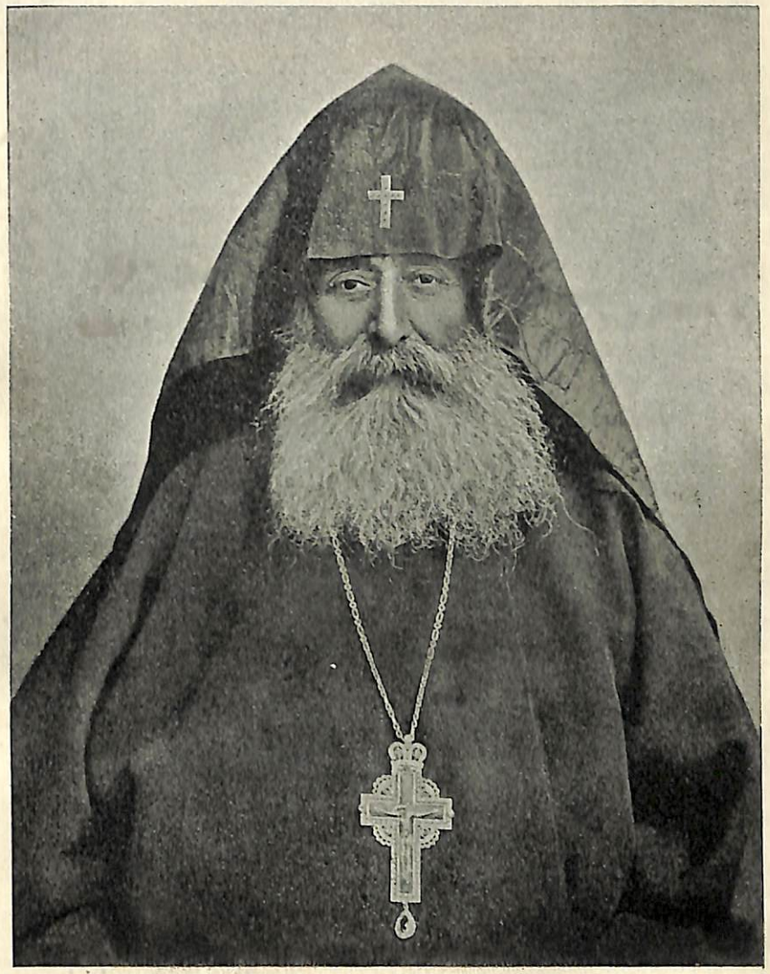
«Ուստի ի բոլոր սրտէ կը մաղթեմ, ըսաւ, որ սոյն արդիւնաւէտ Հասատատութիւնս ինչպէս իւր գոյութենէն մինչեւ ցայսօր՝ նոյնպէս և յետ այսօրիկ մինչեւ յաւիտեան յարատեւէ եւս առաւել մեծապայծառ փառօք և պատուով, առաւել մեծապոյն և զեղեցիկ արդիւնքով, Հայ ազգն և Հասատատութիւնս յաւէտ միմեանց հետ կապակցեալ պահելով եղբայրակցութեան անլուծանելի կապով, սուրբ սիրով, անկեղծ սիրով, աննենգ և անխարդախ ըզգացմամբք ու ամեն նպատակներէ զերազանցապէս վերապոյն և վեհապոյն ոգւով: Այսմ պիտի նպաստէ մի միայն զրակատութիւնը: Կը մաղթեմ ջերմ եռանդեամբ որ պատուական Մխիթարեան հարք և եղբարք իւրեանց ազգօգուտ գրականութեամբք լեցնեն զԱրարատ աշխարհ»:

Եռանդուն ծափահարութիւնք արձագանգ տուին Խիթիճեան Եպիսկոպոսին մաղթանքներուն. և դեռ չէր գադրած հանդիսականներուն ոգեւորումը, երբ մոտ եկաւ Աբեր. Բուլիեան Աբբեպիսկոպոսը, և ի միջոց մեր Գերերջանիկ Կաթողիկոսին արտասանից հետեւեալ բարեմաղթութիւնը.

«Ցիրաւի բարեբախտ կը համարիմ ինքզինքս՝ Մխիթար Աբբահօր հաստատած Միաբանութեան երկհարիւրամեայ Յոբելեան շքեղ հանդիսին առջի դանուելուս՝ իբրեւ Ներկայացուցիչ Ամենապատիւ Գերերջանիկ Պօղոս Պետրոս ԺԱ, Կիլիկեայ Տան Կաթողիկոսին և Պատրիարքին. որով կարող եմ յանուն նորին Գերերջանկութեան մատուցանել Ձեզ, Արհիապատիւ Գերապայծառ Տէր և Վերապատուելի Հարք, իր սրտագին ուրախակցութիւնը և խնդակցութիւնը այսպիսի շքեղ հանդիսի մը համար, և միանգամայն իւր անկեղծ բարեմաղթութիւնները Ձեր Միաբանութեան օր քան զօր բարգաւաճանացն համար՝ ի փառս Աստուծոյ, ի պայծառութիւն Սրբոյ Եկեղեցւոյ, և յօգուտ Ազգիս Հայոց:

Ահա համառօտիւ պաշտօնս կատարեցի»:

Այո՛, պաշտօնիկ աւարտած էր, բայց զգացումիկ ո՛չ: — Ծիրանի Աբբեպիսկոպոսը Մխիթարայ արձանին նայեցաւ. կուճ մ՝էր ան, բայց

Վեհ. Խրիմեան Հայրիկ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Մխիթարայ կեթլարանքն էր. կարծես նեբշնչում Ա՛ելաւ այն արձանէն և վ՛երսին ոգեւորեց զինքը. «Կը հրաւիրեմ, ըսաւ, զամէնքնիդ առանձինն իմ զոհութիւն մատուցանել Աստուծոյ, որ իւր անհուն ողորմութեամբ շնորհեց մեզի զԱբբահայրն Մխիթար, որ արդարեւ Մխիթար եղաւ տա՜ ռապեալ ազգին մերոյ հիմնագրութեամբ Ռէխոիս, որոյ երկդարեան կեն՜

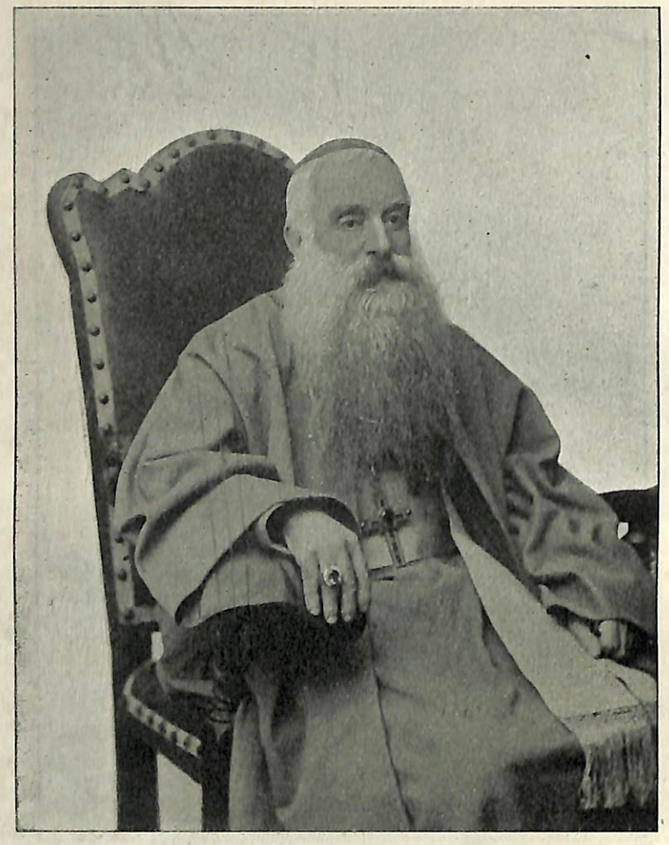

Արհի. Գէորգ Եպիսկոպոս Իւրիձեան

պանատու զարգացմամբը բնաջինջ ըրաւ նախապաշարմունք մը, և մատ՜ նանիշ ցուցուց թէ Կեհայեան վիմին հետ անխախտ միաւորութիւնը և սերտ յարումը՝ ազգի մը ճշմարիտ յառաջադիմութեան և պայծառութեան առ՜ հաւատչեայն է՝ նաեւ իր մտաւորական, գիտնական և քաղաքային կրթու՜ թեան համար։ Ա՛ս բանս Մխիթարեան Միաբանութիւնս արդեամբք և գործով

այնպէս յայտնի և պայծառ ապացուցած է, որ եթէ ուրիշ ամենայն ինչ ալ լռէ, Ս. Ղազարու կղզեակիս քարինքն աղաղակեցեն միշտ ի հերքումն այդ նախապաշարման և ի հաստատութիւն ճշմարտութեանս։

«Եւ թէպէտ զեռ լիապէս չէ կատարուած Մխիթարայ բաղձանքն, և տակաւին այդ քաղցր միխիթարութիւնն չունինք՝ տեսնել ամբողջ ազգիս

Աբրհ. Յարութիւն Աբգեան. Բուզիկան

միութիւնը լրացած», — կ՚ակնարկէր Մխիթարայ բաղձանքը՝ բաժանում չտես-նել ազգին մէջ ո՛չ մէկ տեսակէտու, — «ինչպէս էր յաւուրս սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին. բայց քաջալերեա՛ց, Ղեկավարդ ճարտար, մի՛ վհատիք վերապատուելի Հարք, վասն զի եղէք թէ այն բարեբաստիկ օրն հեռու չէ մեզմէ և չժուարին եւս չէ այս բանս». և Մխիթարայ պատգամով

շարունակեց. «Հաստատութիւնդ հանդիսացէք և միացէք Մխիթարայ հշա-նառանին՝ Որդեգիրք կոչին, վարդապետք ապաշխարութեան»։

Աբհիպատիւ արքեպիսկոպոսը շեշտեց Մխիթարայ ազգասիրական ծրա-գրին այն մասը՝ որ բնական հետեւանքն էր անոր խորին համոզման։ Մխի-թար զոհ չեղաւ ազգին տուած զրկանութեանը, ի՛ուղէր ան որ իւր ազգին տուած երջանկութիւնը մշտատեւ ըլլայ. կը գուշակէր անտարակոյս միութեան պակասութիւնը՝ որ պատճառ պիտի ըլլար ազգերուս անբաւ աղէտներու, որոնց այժմ փորձառութիւնը ունեցանք, և պատճառ պիտի ըլլար մեր սի-րելի բնաշխարհին ամբաւ արեան և արտասուաց։ Հոս Աբհի. Ճառախօսը լռեց ծափահարութեանց մէջ, հակեց իւր ալեւոր գլուխը, կարծես իւր արցունքներն ալ այն հեղեղներուն մէջ խառնելու համար, և աւելցուց.

«Բայց յիշատակութեամբ պատմական մեր անցեալէն չերամեցուենք ներ-կայ հանդէսս։ — Ահա միխիթարեան գաղափար մը փայլեց մտացս մէջ, որով կը վերջացնեմ խօսքս։ Այս բարենշան օրուան պատեհ առթիւ կար-ծեմ թարգման ըլլալ Ձեր ամենուն սրտին արդարացի մի փափաքին ալ, մաղթելով որ ի գալ Տարւոյ գարուն՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնն իւր արդիւնաշատ Հիմնադրին արձանը տեսնէ՝ երանելեաց պսակով զարդարեալ՝ սուրբ սեղանոյն վրայ»։

Թարգման հանդիսանալով մեր այս արդարացի փափաքին՝ Աբհի. Բուզիկան Գերապայծառն ճառը պսակեցաւ բուռն և երկար ծափահարութեամբ։

Ցետոյ ոտքի կանգնեցաւ Վեր. Հ. Մանուէլ Վ. Քաջունի, Մուրատ Ռա-փայելեան վարժարանի ընդհանուր զօրձակալը, որուն բազմարժէք գոր-ծունէութիւնը և գրաւիչ ընթերցումը առանձին փայլ մը տուին իրեն հե-տապայ խօսքերէն բանախօսութեան.

«Նկրեցէ՛ք, Տեարք, որ յանուն մեր Ընդհանրական Աբբահօր Գե-րապայծառ Իգնատիոսի և բոլոր Միաբանութեանս, անկեղծ շնորհակալու-թիւններս յայտնեմ Նորին Վսեմութեան Վենետկոյ Պատրիարք Սարտոյ Ծիրանաւորին, Աբհի. Բուզիեան և Խէթիճեան եպիսկոպոսներուն, որոնք Երիմեան և Լամնաուէլեան հայ Կաթողիկոսներուն ներկայացուցիչներն են, և Նորին Բարձրութեան Վենետկոյ Քաղաքապետ Գրիմանի Կոմսին ներկայացուցչին և միւս բոլոր Տեարց, որոնք իրենց ազնուական ներ-կայութեամբ հաճեցան պատուել Միաբանութեանս հաստատութեան ե-կերեւրաժեկի հանդէսը։

«Երբէ՛ք պիտի չմոռցուի մեզմէ վիթխարի քաղաքը, Ադրիականի դշխոյն, Վենետիկը՝ այն բարեյօժար ասպնջականութեան համար, զոր ըրած է միշտ մեր Միաբանութեան։ Բարեկամական սերտ յարաբերութիւնները ընդ մէջ Վենետիկ քաղաքին և մեր Միաբանութեան, սկսելով մեր գալստենէն ի վեր, և հիւրընկալութիւնը՝ զոր ըրաւ մեզ Վենետկեան ակնառու Հասա-րակապետութիւնը, և յաջորդաբար Նապոլէոնեան և Աւստրիական վարչու-թիւնները, և ներկայապէս Իտալական պետութիւնը, հետզհետէ միշտ պիտի աւելնան և պիտի ամրապնդին։

Մեր Միաբանութեան անզուգ ձիգն եղած է համապատասխանել իրեն դիտաւոր նպատակին, որ է՝ աշխատիլ իրեն Թշուառ ազգին ուսման և դաստիարակութեան, հեռու ա՛ն և է քաղաքական հարցերէ, և փափագած է, իրեն համեստ կարողութեան համեմատ, օգտակար ըլլալ վենետիկ քաղաքին: Անմոռաց պիտի մնայ 1848 տարեթիւը, յորում ծայրագոյն ցաւերու սարսափելի օրերուն, Միաբանութիւնս 27 օր իրեն պատերուն ժէջ պատսպարեց վենետկոյ նշանաւոր Պատրիարքը, Ծիրանաւոր Յակոբ Մոնիկոն, և նպաստեց վենետկոյ վարչութեան, փոխ տալով արքունի գործածկասար կաստելլին ահագին գումար մը՝ զոր խնդրած էր վենետկոյ սուվլուկ ժողովրդեան հաց հասցընելու համար:

Կը յուսամ, մանուանդ թէ եռանդագին կը փափագիմ, որ վենետիկ Թոյլ տայ մեզի ասնախմբել մեր Ուխտին հիմնարկութեան ուրիշ հարիւրամեակներ ալ, սիրոյ և յարգանաց մի և նոյն փոխադարձ արտայայտութեամբ»:

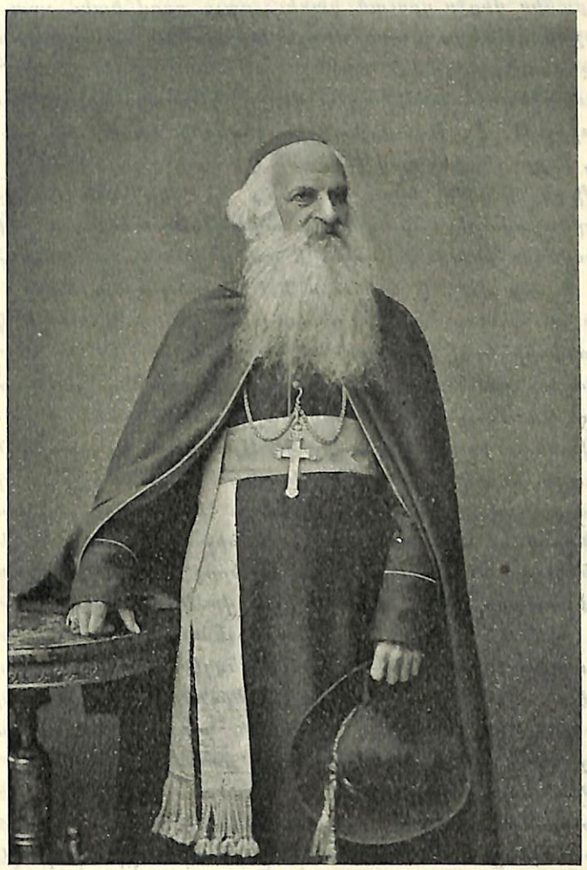
Այս ճառին յաջորդեց Հ. Արիստակէս Վ. Բասգանտիլեանի առնասքանութիւնը, զոր պիտի գանեն ընթերցողք Յիշատակարանիս ժէջ: Ճառը, ազնուբիւ աւիւնով մը գրուած և արտասանուած կրօվի շեշտերով, կ'ընդհատուէր յաճախ ծափահարութեամբք. երբ մ'էր աւելի քան թէ ճառ մը՝ Մխիթարայ գործած հրաշքին վրայ, հայրենեաց այս նուիրական բեկորին վրայ՝ օտար երկրի մը ժէջ: Ունկնդրաց յուզումը ճառախօսին խանգին հետ իրեն ծայրագոյն կէտին հասաւ, երբ ազգային պատմական անջնջելի յիշատակները պանծացնէր վերջ, կ'աւելցնէր. «Ինձի համար արեւը՝ որ կը ծագի հոս, իմ հայրենեացս ճառագայթներէն է..»:

Ցետոյ կարդացուեցաւ Գեր. Ա. յանեանի, Վիեննայի Մխիթարեան Հարց Աբհե. Աբբահօր՝ նամակը, կրօնակից եղբարց զգացումները, յայտնուած նաեւ հեռագրով, որոնք սղջունուեցան բուռն ծափահարութեամբ. անշուշտ Մխիթար հոս հրճուեցաւ այն ժամանակ, տեսնելով իւր բոլոր որդիքները՝ արտով իւր պատճանին շուրջը ժողոված:

Հինգուն ձայն մը վերջ գրաւ նամակին ծափահարութենէն: Դա Թէոդորոս քահ. Զուղայեցին էր՝ Մանչեսթրի ազգայիններուն ներկայացուցիչը, և «Հայաստեանեայց Եկեղեցի» թերթին խմբագրապետը: Նախորդ օրը Մխիթարայ պերճ գովեստն ըրած էր սեղանին վրայ, անոր վարուց ժէջ տեսնելով մի և նոյն Նախախնամութիւնը՝ որ Յովսէփ Դեղեցիկը օտար աշխարհ մը առաջնորդեց՝ ի փրկութիւն իրեն ազգին: Այսօր խօսքը նուիրեց իրեն փոքրիկ հօտին զգացումները արտայայտելու և անոնց պատմական նուէրը ներկայացնելու. իւր պաշտօնը կատարելապէս ընդէ յետոյ, վերջին անգամ մը տուաւ Ս. Ղազարու հրատարակութենէն, «օրոնք, ըսաւ, մեծ մասամբ ս՛չ թէ կաթոդիկեայ հասարակութեան միայն՝ այլ օգտակար են ամէն քրիստոնէի»: Իրեն ճառին պատասխանն եղաւ երկար ծափահարութիւն մը ունկնդրաց կողմանէ:

Պարիզի հասարակութեան կողմէն կը խօսէր այսօր անոր միւս ներ-

կայացուցիչը, Պ. Կ. Յ. Բասմաջեան, ծանօթ գիտնականը և «Բանասէր» հանդէսի տնօրէնը: Բացատրեց վեղեցիկ կերպով այն պատճառները որոնց համար Պարիզու գաղթականութիւնն այնքան ջերմ համակրութեամբ կը պատսար վէպ ի Ս. Ղազար, հոն թափելու իրեն գովեստները և մտքինանք-

Արհիապատիւ Աբրահամ Վ. Ա յանեան Արքեպս. Սաղամիայ. Ընդհ. Աբբայ Մխիթ. Ուխտին Վիեննայի

ները, և թէ այդ համակրութեան պատճառն էր նոյն իսկ Մխիթարեանց երկդարեան գործունէութիւնը: Ցետոյ ընծայականն ընդելով երկու ուսուցիչաբուերեանց, Բանասէրի խմբագրութեան կողմէն ևս առնձին մտքինանքները քրաւ: Երբ հուսկ ապա, իբր Ներկայացուցիչ հայ լրագրութեան, շնոր-

հաւորեց մեր հանդէսները նաեւ յանուն հայ մամուլին, անվերջ ծափահարութիւն մը ողջունեց իրեն մէջ այն բոլոր լրագիրները, որոնք մասնակցեր էին հանդիսին՝ բազմաթիւ էջեր նուիրելով իրենց համակրութիւնը յայտնելու և Մխիթարեան Միաբանութեան պատմութիւնը ծանօթացնելու ազգային։ Այդ լրագիրներուն ցանկը անշուշտ հետաքրքրական կը լինէր Յիշատակարանիս վերջը զրուած գտնել, բայց որովհետեւ շատ կ'երկարէր, աւելի պատշաճ դատեցինք գինել միայն եւրոպական մամուլի ցանկը, որչափ ինչ կրցանք ձեռք բերել։

Պ. Բասմաջեանէն անմիջապէս վերջը կարգացուեցաւ Մշակ լրագրին Ներկայացուցիչ Պ. Հ. Ալաքելեանցին գեղեցիկ ճառը, զոր գրկեր էր մեզի վիճենայէն, ինքը չկարենալով անձամբ վենեթիկ գալ։ Բայ ի Բանաւարէն ազգային միակ թերթն եղաւ Մշակը, որ մեր հանդէսներուն համար յատուկ Ներկայացուցիչ մը գրկելու ազնուութիւնն ունեցաւ. Մշակ լրագիրը՝ որ ամենէն ամէն լուսաւոր և զարգացեալ գաղափարներու տարածողն եղած է մեր մէջ, և ազատ ո՛և է դահլապաշարումներէ, միակ գնահատել լուն ու ազնիւը, առանց խարուելուն գնելու Աբեւելքի կամ Արեւմուտքի, վտիտերի կամ Կոլկոսի մէջ։ Կրնայ զուշակուիլ թէ ի՛նչ ազդեցութիւն ունեցաւ ունկնդիրներուն վրայ այս ճառը, որ յաճախակի ծափահարութեանց արժանացաւ նայն իսկ կարգացուելու պահուն։

Ասոնմէ ետքն կարդն եկաւ Պրոֆ. Աբրայանին, որ իտալերէն լեզուով և հայու մը զգացումներով վերջեց հանդիսականներուն միտքը, տարաւ գանոնք Մասիսու ծայրը, ուսկից ցոյց տուաւ մեր հին ու նոր բնաշխարհը, իրեն հրաշակերտներով ու աւերակներով, ոգեւորիչ խանդով մը երգեց մեր անցածը ու ներկայն, մեր փառքերը ու ցաւերը, որոնց վրայ կանգնած ներկայացուց Մխիթարը, որ իրեն մեծ հոգւովը կը թեւածէր՝ կը գրգռար, ապագայ նոր աշխարհ մը յարուցանելու ճիգերու մէջ։ Ասոնմէ ետքն կեցցէ-ներուն պատասխանեցին ուրիշ եռանդուն կեցցէներ։ — Այս ճառախօսութիւնը ի՛րնդհատուէին անթիւ հեռագիրներով, ուղերձներով և նամակներով։ Խուռն կերպով կը թափէին անոնք. ի՛սիշեցնէին այն օտարազգի հանդիսականները՝ որոնց անծանօթ էր ոգեւորութեան զգացումները։

Ընդ մէջ ճառերու և հեռագիրներու երաժշտական գործիները կը հնչեցընէին նշանաւոր երգահաններու գեղեցիկ կտորները։ Մխիթը, այն օր Մխիթարով բռնուած, այս մեծ անձնուիրութեան կեանքը կ'երգէր, երգերու ազգեցութեան տակ։ Մայէրբէրի «Marcia dell'incoronazione» կը թուէր ամբողջ ազգին ձայնը, որ կու գար զՄխիթար պսակելու. երբ կը նուագէին «Nabucco, Forza del destino», վէրդիի մը կատարելն բոլոր այն զգար «Addio»ները, կը տեսնէինք Մխիթարը, միայնակ, տանջուած, իրեն մեծ գաղափարէն մղուած՝ «Մնաս բարեաւ» ըսել սիրելիներուն. իսկ երբ կը լսէինք Գրիգի (Grieg) մելամաղձիկ եղերգութիւնը, կը տեսնէինք Մխիթարի մարիը խանդաղատանօք՝ իրեն սիրասուն աշակերտներէն շրջապատուած՝ յուսոյ և վախի մէջ իր Միաբանութեան համար,

անգիտ այսօրուան հանդիսին։ Բայց ահա կը հնչէ յաղթական «Carmen»ը, կը ցրուէ արտում ազգեցութիւնները, կը փարատէ ամպերը և վերստին կը ցուցնէ մեզ Մխիթարը՝ իրեն փառաց մէջ։ — Բայց երգերուն մէջ կար մի հատ, յատկապէս Մխիթարին նուիրուած. Մայէրբէրի նուագէն վերջ Սիմէոնիի (Simeoni), Ս. Զազարու ներկարարին, շարադրած երգը, «Omaggio a Mechitar» նուագուեցաւ. ձայնական — գործիական այդ երգը՝ կը կատարէր հեղինակէն՝ որ տարօրինակ եռանդեան մը մէջ էր, ինչպէս բնական էր առաջին անգամ ծափահարուիլ փորձողի։ Լսուեցաւ հաճոյքով, վերջացաւ ծափահարութեամբ։ Ահա նուագահանդէսի ծրագիրը.

ՄԱՍՆ Ա.

Marcia reale. — *Gabetti.*
Marcia dell'incoronazione «Opera Profeta». — *Meyerbeer.*
Cantata «Omaggio a Mechitar». p. Tenore e Basso. — *Simeoni.*
Sinfonia «Opera Nabucco». — *Verdi.*
Romanza per Tenore.
Intermezzo «Cavalleria Rusticana». — *Mascagni.*
Poutpourri Sull'Opera «La Bohème». — *Puccini.*
Scena drammatica e Romanza p. Tenore «Opera Le Villi». — *Puccini.*

ՄԱՍՆ Բ.

La morte d'Ase e Ballata d'Anitra. — *Grieg.*
Romanza p. Basso «Opera Simon Boccanegra». — *Verdi.*
Romanza del Fiore «Opera Carmen». — *Bizet.*
Meditazione sul primo preludio di Bach. — *Gounod.*
Duetto p. Tenore e Basso «Opera la Forza del destino». — *Verdi.*
Poutpourri «Opera Carmen». — *Bizet.*

Երբ այս վերջին գեղեցիկ երգը աւարտեցաւ, ոտքի եկան հանդիսականք, և Արհի. Իւթիւճեան Սրբազանը համառօտիւ չնորհակալութիւն յայտնեց կարգադիր Յանձնաժողովին, որ հանդիսականներուն մեծ հաճոյք մը տուած էր, և թէ հանդէսը մեծ գոհունակութեան մէջ կը թողուր զիրենք։

Գրական և երաժշտական հանդիսին հրաւիրեալները, սեղանակից եղան մեզի այն օրը։ Հացկերոյթը սկսաւ ժամը 3ին. 200ն աւելի էին ճաշողք, մեծամասնութիւնը աշխարհականք էին։ Նախագահ բազմած էր Ոսկան Գեր. Աբրահայրը, դիմացը Արհիեպատիւ Բուպիեան, աջակողմը՝ Արհի. Իւթիւճեան եպիսկոպոսը. յաջորդաբար կու գային Քաղաքապետին Ներկայացուցիչը, Սանտինի և Գալլի երեսփոխանները, և այլն։

Անդադար կը հանէին հեռագիրներ, նամակներ, ողջոյնագրեր, զոր անկարելի էր լսել առանց բուռն կերպով ծափահարելու ազգայնոց, օտար-

ազգի վիճականաց և բարեկամաց եռանդուն ղպացումները, ընթերցող հասարակութեան ազնւարեալ կեցցէները, ուսանողական կեդրոններու ցոյցերը եւ բոլոր յուզումը՝ որով կը բարեւէր այն օր հայ երիտասարդութեան սիրտը։

Շաբաթաւեայի ժամանակ ոաքի կը կանգնէր Կասաէլլի զօրավարը, փառաբանելու կոչնանէ որ ծանր հիւանդ էր, իր մաղթանքն ընելու. «Վենետիկ առնչութեանց մէջ եղած է միշտ Արեւելքի հետ. Ազգերականի դշխոյն մեծ յաղթանակներ տարած է անոր վրայ. բայց ամենէն յարատեւ յարաբերութիւնը, ամենէն մեծ յաղթանակը՝ Դուք տուիք իրեն, Վերապատուեալ հայրեր։ Վենետկոյ պարծանքն եղաք, իտալական ազգութիւնը տարածեցիք շատ աւելի հեռուն՝ քան ուր հասած էին մեր զէնքերը. ուրեմն աւելի պարտք մը գոհացուցած կ'ըլլամ, քան թէ հասնկրական զգացում մը, երբ կը գոչեմ Վենետկոյ կոչնանէ. Կեցցե՛ն Մխիթարեան Հայրեր»։

Ոաքի ելաւ Դոկտ. Ճիլբերտոյ Ակրէ՛ան, Միլանոյ Illustrazione italiana թերթին թղթակիցը, և խօսեցաւ այսպէս.

«Թոյլ տուէք ինձ, Մխիթարեան հարք և վիճականք, որ ես ալ մասնիկ եռանդուն ազգին մը տամ ձեզի չանուն մամլոյ, որ կը գոհ վրան այս սիրելի պարտականութիւնը։

Ձեր Միաբանութեան հիմնարկութեան երկհարիւրամեակը փառաւորելով,—համեստութեամբ՝ բայց միանգամայն կրօնական և քաղաքական առնեղու մեծավայելչութեամբ և վիճակաւ զրոյց հրատարակութեամբ,—ուզեցիք ձեր շուրջը ժողովել ձեր բոլոր բարեկամները, և ասոր համար զգեցաւ հրաւիրեցիք ապահով և առոյգ վիճակութեամբ մը։ Երախտագէտ ենք մենք ձեր այս պատուոյն համար, մենք՝ որ ուրախ ենք և իրոնիա՝ զձեզ կերպով մը մեր պաշտօնակիցներն անուանել կարենալնուս համար։

Վատգի Դուք հատուած խանդավառութեամբ և նոյնպիսի արժանապատուութեամբ քահանայներն էք հատուոց, հայրենեաց և վիճութեան, Դուք՝ որ անձնանուիրութեան վսեմ սիւեորութեամբ, մեծահոչակ վիճութեամբ, յարատեւ, պայծառ և բարեպաշտ վհոզութեամբ, զգացման վերադոյն բարձրութեամբ, կենդանի և վառ կը պահէք ձեր ազգի հոգին և տեւական կ'ընէք ձեր ցեղին հանճարը՝ աղնուականացնելով զայն. Դուք այս տեղն կը սիրէք մամլոյ միջոցաւ ձեր ցիրուցան եղբայրներուն այն եղբայրական խօսքը՝ որ զանոնք կը բաղալերէ, զանոնք կը միացնէ և կը զօրացնէ։

Բայց վատգի Դուք ուսման մէջ կ'ապիք և կը վաստակիք, Դուք ոչ միայն ձեր ազգին՝ այլ նաեւ աշխարհի՝ ազբիւր էք քաղաքակրթութեան և գիտութեան, որ ձեր գործերն է, որուն արիասիրտ և հուժիւ վիճաւորներն էք, որուն ճանեցնողն և տարածողն էք։

Ասոր համար ձեզ՝ որ օրինաւոր և իրոնիա հաճութեամբ կը յիշէք այն խաղաղ հիւրասիրութիւնն և վիճութիւնը զոր տուիք Գէորգ Բայրընի,

և մեծ հանդիսքի մը փոխարկեցիք այն ասպնջականութիւնը զոր տուաւ և կու տայ ձեզ Իտալիա ի մերս Վենետիկ, կ'ուզեմ յիշատակել երկու խոր-խմաստ վճիռներ անգղիացւոյ մը և իտալացւոյ մը։

Մին, Հէրբէր Սպենսր, հաստատեց սրամտութեամբ թէ «գիտութիւնը ոչ միայն իմաստութիւն է՝ այլ նաեւ բարոյական» և Դուք, երկու զարէ ի վեր, ասոր փայլուն ապացոյցն էք։

Միւսը, Յեսու Կարդուչչի, կը յայտարարէր այն մեծագոյն ճշմարիտ իմաստը թէ «գիտութիւնն է ազատութիւն»։ Ա՛յս է այն աներկրայ մաղթանքը՝ զոր կ'ընեմ ձեզի և ձեր ազգին համար, որուն զօրութիւնն էք, պատիւն՝ ու հպարտութիւնը»։

Ա՛յս բաժակաճառն ծափահարութեամբ աւարտեցէ յետոյ, բոլոր հանդիսականաց բաժնուեցաւ Մխիթար գեղեցիկ թերթը, որ իրեն շքեղ արտաքինով ու պատկերներով մեծ փայլ մ'աւելցուց սեղանին, և զոյն չհասկցողներուն իսկ ուշադրութիւնը գրաւեց։ Կարծես անկէ ներշնչուեցաւ Գալլի երեսփոխանը, Կրիսպի նախարարապետի խորհրդականը, որ ոաքի եկնելով՝ խօսեցաւ երեսփոխանի մը կրակոտ ճարտասանութեամբ.

«Ա՛յսօր, մեծարգոյ հայրեր, յայտնելով անկեղծ մաղթանքս՝ կը յայտնեմ միանգամայն որ վենետիկցի ըլլալուս վրայ թէ՛ կը ցաւիմ, թէ կը պարծենամ։ Բիւրաւոր հեռագիրներ ու նամակներ, որ կարդացուեցան այս օրերու մէջ՝ անուսա վկայներ են ձեր առ ձեր ազգը մատուցած երախտիքներու և իրենց փոխադարձ երախտագիտութեան։ Կը ցաւիմ որ վենետիկցի ըլլալով՝ հայ չեմ և զանոնք հասկնալ չեմ կրնար։ Սակայն և այնպէս բան մը կայ, որ ամէն մարդ կը հասկնայ.—սրտի զգացումը։ Ձեր շեշտերը, ձեր ոգեւորումը, զոր կ'արտայայտէք նամակներն և հեռագիրները կարդացած ժամանակ, կ'ազդեն մեր վրայ, և երբ ձեր սրտերը կը բարախեն, կը բարախեն նաեւ մերինները։

Դիմացս ունիմ աշխատութիւն մը, ընտիր ճաշակով յօրինուած (Մխիթար թերթը) ու զարդարուած գեղեցիկ պատկերներով. սակայն եթէ անոր նեղքինը անհասկանալի կը մնայ ինձ հայերէն ըլլալուն համար, անոր արտաքինը արդէն ինձ հետ կը խօսի ըստ բաւականի։

Հոն կը տեսնեմ Վենետիկը, Ազբիականի դշխոյն, որ հաշտ, երախտագէտ աչքով մը կը նայի դէպ ի ձեզ, որ իր հիւրերն էք, իր բարեբարքներն, իր պարծանքը։ Դուք կրօնքի և գիտութեան ասպետներ, մինչեւ Ասիոյ հեռաւոր անկիւնները կը տանիք Վենետկոյ անունը, Իտալիոյ փառքը... Միայն բան մը կը խնդրեմ ձեզմէ. երբ ձեր նուիրական հայրենիքը երթաք, երբ առաքելական քայլերով բարձրանաք անոր սարերուն վրայ, շրջիք անոր ծաղկազարդ հովիտներուն մէջ, ըսէ՛ք այն սարերուն, ըսէ՛ք անոր գետերուն և ծաղիկներուն, ըսէ՛ք, որ աշխարհիս մէջ քաղաք մը կայ, որ ձեզ նման կրած է սով, հիւանդութիւն...., ըսէ՛ք, որ հոն կ'ապրի ժողովուրդ մը որ իր արիութեամբ, Աստուծոյ օգութեամբ, կրցաւ գերութեան լուծին տակէն իր գլուխը բարձրացնել, և որ այժմ ազատ՝ կ'ազ-

ջունէ զձեզ, իւր եղբայրները, և կը մաղթէ ձեզ նոյն երջանիկ բախտը...»։

Այս ճառը, գրեթէ ամէն վերջակէտին ծափահարուած, վերջին ծայրը հասուց ամենուն ոգեւորումը։ Եւ ահա մէջ տեղ եկաւ խաչացի երիտասարդ ազայ մը, զինուորական շքեղ տարազով. — Նէնոյ Մանուվանին էր, միակ խաչացի աշակերտը Ռափայէլեան վարժարանի, որ շատ տաբիներ վերջ ալ, գեռ մայրենի լեզուին պէս կը խօսի հայերէնն և յուներէնը։ Իւր խօսածը, զինուորականէ մը գրուած, զինուորականէ մ'արտասանուած, մեծ ազդեցութիւն բրաւ ունկնդրաց վրայ. թարգմանուեցաւ նաեւ իւր բնիկ լեզուովը, և իւրաքանչիւր բառ ծափահարութիւն ընդունեցաւ։ Ահաւասիկ այդ ճառին իսկական բնագիրը։

«Իբրեւ նախկին աշակերտ Մուրատ—Ռափայէլեան հայ վարժարանին, վերապատուելի Մխիթարեան հարց ձեռքին տակ, Խաչիոյ մէջ դաստիարակուած, իբր մէկ հասկ օտարազգին, պարտականութիւն մը կը զգամ այսօր՝ Հայոց եւ Խաչացւոց միանգամայն մեծ ուրախութիւն, ըմպել հոս բաժակը՝ երախտագէտ հիացումով լեցուած։

Աշխարհ ամբողջ, որ այս կախարդուած կղզեակին կը նայի այսօր, ուր Աստուծոյ ջերմագին հաւատքը եւ հայրենիքի անկեղծ սէրը կ'առաջնորդեն՝ ձեզ ձեռքի տակ՝ ձեր արդիւնաւէտ գործունէութիւնը, մէկ անխնայ վարպետներ, աշխարհ բոլոր, կ'ըսեմ, իր զմայլումի օրհնութիւնը կ'ուղարկէ այսօր ձեր անունին հաստատութեան երկհարիւրամեակի առիթով։

Կեցցէք, ուրեմն, Գերապ. Աբբահայրդ, կեցցէն իմ դաստիարակներս, որոնք գրեթէ ամբողջ այս տեղացին շունչը կը տեսնեմ, կեցցէ՛ հայ ազգը, կեցցէն Մխիթարեան հայրերը, Աբեմնաքի քաղաքակրթութեան քարոզիչները. եւ կեցցէ նոյնպէս Սալոյիոյ Ջերմեռանդ եւ գիւցազնական ցեղը, եւ իմ երիտասարդ հայաւէր Աբքայն»։

Ճեռայ ի գլխաց Մ. Ռափայէլեան վարժարանի աշակերտներուն կատարուեցաւ հեռագայ բարեմաղթութիւնը.

«Մխիթարի, ազգին. եղական բարերարին, անմահ հոգին հոլանեւ կը սաւառնի այսօր այս գահլեին մէջ, կը հրճուի իւր սիրալը, կը շինի իւր մեծագործութիւնը, երբ մենք սիրագեղ սրահներս կը բանանք այն սրտին առջեւ, որ գիացաւ սիրել մեծագործութիւնը, երբ մեր սակաւ մտքով ի զուր կը ջանանք չափել այն մտքի մեծութիւնն, որ յղացաւ այսքան մեծ գաղափար մը։ Այնոր հոգին կը քալէ այժմ ու կը հաւաքէ մեր սրահներն պէս յիներն ուղղուած թելերն ու զգացումները, և սրբութեանց բաժակին մէջ ածելով կը ձօնէ իւր Աստուծոյն՝ ուղղելով գոհութեան ու գովաբանական մեղեդիներ բարերարաց Քարերարին, որուն գթութեան լոյսին մէկ նշոյլն եղաւ ինքն։ Մխիթար՝ Հայոց աշխարհի բարերարաց ակումբին մէջ այնպիսի գահի մ'արժանացաւ, որուն ոչ ոք կրցեր է ցարդ թեկնածու լինել. մեծագործութեանց ասպարէզին մէջ այնպիսի պղտոտայէ մ'անցաւ, ուր ոչ ոք արժանացեր է ցարդ սան դնել։ Մէկ կողմէն նա աշխատեցաւ ի մի հաւաքել ժամանակին փոթորիկներուն խաղալիք եղող ազգի մը բեկորները, և

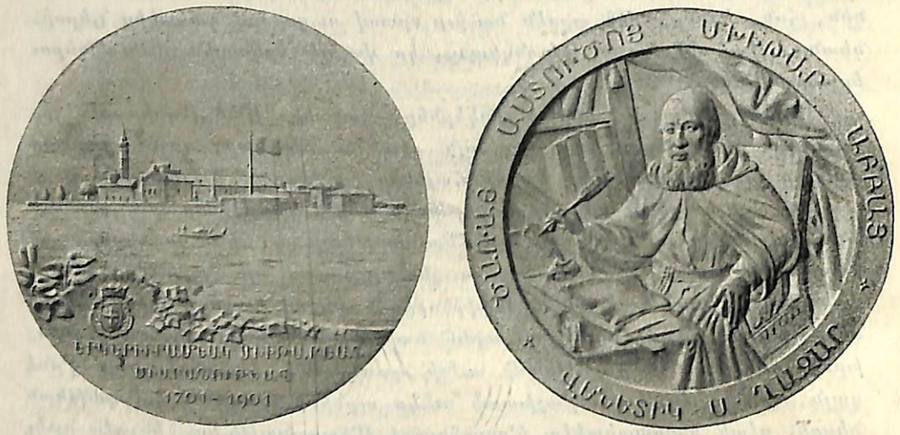
միւս կողմէն զօրավիգն հանդիսացաւ տատապալին՝ մաքառելով զայն կործանելու ձգտող տարրին դէմ։ Տարիներ, երկար տարիներ լուռ ու մունջ բարերարեց նա, խաւարին մէջ մնջոհալ հոգւոյն՝ տատուածային ճառագայթներն արձակեց, ապիտութեան քաոսի մէջ տատապող ազգի մը, որուն նորեկ սերունդը կը ներկայացնենք մենք՝ ուսումնատենչ պատանիներու՝ քաղաքակրթութեան ուղին մատնանիշ ըրաւ. իւր հիւղակին մէջ հեծող ժողովուրդին ծանօթացուց երջանկութեան պայմաններու գոյութիւնը, սերմանեց վեհ գաղափարներ ցարդ ամուլ մնացած դլուխներու մէջ. գէպի ազնիւը, գէպի բարին ու գէպի օգտակարն ձգտումէ ներշնչեց ցարդ անգործ մնացող մտքի մէկանիներուն. մի խօսքով՝ նա կամեցաւ և ըրաւ այն՝ ինչ որ պէտք էր ապահովելու համար իւր հայրենեաց ապագան։ Եւ ի՞նչ արիասուր այսքան մեծ Բարերարի. — երախտագէտ սրտեր միայն այս աշխարհին մէջ, իսկ հոն՝ ուր միայն բարիքը կը գտնէ իւր պարտասպաշաճ գիտնին, հոն, երկնքի մէջ արդէն նա իւր սրտով ու գործով գահակից Ներսիսեանց, Սահակեանց և Ղեւոնդեանց, կը վայելէ երկնային օթեւաններու երանութիւնները։

Ուրեմն, մենք ալ, սիրելի՛ ընկերներ, պաշտենք Մեծ Բարերարին յիշատակը. պահպանենով բոլորենք այն լուսեղէն ճակատը, որուն քրտանց պսուղը կը վայելենք մենք և մեր հայրերը. անթառամ ծաղիկներով զարդարենք այն կուրծքը որ բաբախեց միայն մեզ համար. մեր սրտերուն մէջ անմահացընենք այն սրբազան անձնուիրութիւնը որ հիմն դրաւ սրբազան հաստատութեան մը. երախտապարտ լինինք յաւէտ այն Հարց՝ որոնք արժանաւոր յաջորդներ եղած են Մխիթարի. ծափերով ու կեցցէներով պղծանենք Գերապայծառ Հայրն, որ այժմ նախանձախնդիր այս սրբազան համայնքին, իւր ներկայութեամբ աւելի պատիառելի և հանդիսաւոր կ'ընէ զայն, անձնուիրութեամբ կ'աշխատի ու կը տքնի և աչալուրջ հսկողութեան ներքեւ գէպի նպատակակէտ կ'առաջնորդէ Միաբանութիւնը, ինչպէս նաեւ Մուրատ և Ռափայէլի՝ Մխիթարի փառաց երկու արբանեակներու վարժարանը, որուն աշակերտներն ըլլալու երջանկութիւնն ունինք։ Երախտագիտութեան արժանի են գարձեալ այն բոլոր վեր. Հայրերն՝ որոնք գործունեայ սատարներ են Նորին Գերապատուութեան, անձնուէր հոգիներ են անոնք, ազնիւ անձնաւորութիւններ՝ զորս Մխիթարի յիշատակն ի մի հաւաքած է միասին յառաջ տանելու նուիրական ձեռնարկ մը։ Թող մեր սրտարուխ ծափերն ու ողջոյնները քաջալեր մը լինին անոնց, թո՛ղ մեր երախտապարտական զգացումներն անուշահոտութեանց ծուխին նման բարդ բարդ բարձրանան դէպ ի Երկինք՝ հայցելու համար անոնց կեանք ու կորով։ Ուրեմն կեցցէ՛ Մխիթարի յիշատակը գարերէ գարեր, ապրի՛ն անձնուէր բարերարներն և ապրեցնեն իրենց հետ միասին նաեւ գժբախտ Հայութիւնը»։

Սեղանին գլուխէն մին պիտի ըլլար նաև Մխիթարեայ յիշատակին ձօնուած մեղալիոնը, որ ժամանակին չհասնելով, յետոյ Յանձնաժողովին կարգադրութեամբ ուղարկուեցաւ անոնց՝ որոնց որ պատշաճ էր։

Մեդալիոնին մէկ կողմը կեցեր է Ս. Ղազար, ընդ մէջ յստակ երկինքի մը և ալեկոծ ծովու մը։ Հոն է ամբողջ Ս. Ղազարը, իրեն շէնքերով, իրեն նաճիներով, իրեն բարձր զանգակատունով, ուր կը դիմէ գոնդոլ մը, չգիտեմ ինչպիսի՛ լուրեր տանելու աշխարհէ քաշուած արեղաններուն։ Հեռուն, ծաղիազարդ ափին վրայ, կ՚երեւի Միսրանուէհան կիները, հանդերձ արձանագրութեամբ. ԵՐԿԵՐԻՒՐԱՄԵԱԿ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ, *1701—1901*։

Իսկ մեւս կողմը՝ բազմած է Մխիթար Աբբայ, գրիչ ի ձեռին, գրքերու և ուսումնական իրերու մէջ, որոնք միշտ անբաժան էին իրմէ։ Կարծես գրելէն խոնջած՝ հանդիստ կ՚առնու վայրկեան մը, և ցոյց տալով գրիչը՝ կ՚ըսէ. «Ահա զէնքը, որով պիտի փրկենք ազգերնիս իրեն մեռելութենէն»։ Զարս բոլորը քանդակուած է. ՆԱՒԱՑ ԱՍՏՈՒԱԾՈՅ ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՅ–ՎԻՆԵ–

Մեդալիոն ի յիշատակ 200–ամեայ Յոբելեանի

ՏԻԿ – Ս. ՂԱԶԱՐ։ Մեդալին շինուածքին նրբութիւնը և ազնուութիւնը զուարճալու հարկ չկայ, զոր կարող է գնահատել ամէն տեսնող։ Այս առթիւ աւելորդ չեմ համարիր մէջ բերել վհկ. Խրիմեան Հայրիկին քանի մը տողերը որ գեկա. 22ի հնարհաց խակագիր նամակով մը կը գրէր առ Գեր. Աբբահայր Ոսկան «....քանի օր առաջ ընդունեցի մի ուղղունագիր նամակ, որով խոստանում էիք գրկել ընդ հուպ Ոսկեվիաշ, զոր ի յիշատակ Մեծին Մխիթարայ երկհարիւրամեակ Յոբելեանին ձուլել տուած էք։ Այդ եւս երկու օր յառաջ հասաւ ի ձեռս Մեր, ո՛րչափ խնամով և գեղարուեստական ճաշակով կազմուած էր Միտալ։... Խորին շնորհակալութիւն յայտնում ենք Ձեր Բարձր Սրբազնութեան և համայն միաբանական Ոսկան Ոսկեան, որ առանց ի մրցումն մտնելու, ձրի մրցանակ շնորհեր էք Հայոց Հայրիկին...»։

Ձաշին վերջանալէն յետոյ մեկնեցան օտարազգի հրաւիրեալը, ուրիշ յիշատակը հետերնին տանելով, և անոր յիշեցուցիչ՝ Միխթար գիրքը։ Ս. Ռափայէլեան վարժարանի աշակերտք վանքը մնացին մինչեւ գիշեր՝ ասոնց զՄխիթար, և ներկայ ըլլալու Աբձանի հիմնարկութեան։

Իրիկունը իջաւ։

Մթութիւնը տիրած էր, երբ ամէնքը ժողվեցան վանքին Քառանկիւն կոչուած պարտիզին մէջ, որուն ծառերն և ծաղիկները այցելուներուն զարմանք կը պատճառեն։

Աբձանը հոս պիտի կանգնուի. յստակ պիտի ըլլայ միշտ երկինքը անոր վրան, և այս հրապուրիչ ծաղիկները պիտի փուխին անոր պատուանդանին շուրջը՝ հայութեան զգացումը նշանակելով. գարունները անդադար պիտի նորոգեն անոնց գոյներն ու բոյրերը։ Բայց ահա մթութիւնը կախարդական լուսաւորութեան մը կը փոխուի, կը բորբոքին արուեստական հուրեր, ծառերը ամէն վայրկեան կը փոխեն գոյներնին, և մշուշապատ կը թրծոյ խանդավառ երգով.

«Զարթի՛ր աշխարհ Ասքանազեան, թափի՛ա գլեմբիր մահական»։

Կը տեսնենք հոն ծառերու սաւերներուն մէջ շատ մը հայ երեւակայութիւններու թափառումը և մտածակցութիւնը մեր այս ոգեւորութեան։ Լոյսերու և երգերու մոլիչ ազդեցութեան տակ կը սկսի հիմնարկութիւնը։ Գեր. Աբրահայրը, իրեն կարմրագոյն փիլոնը հագած, գլաւ առաջին քարը, երկրորդը՝ Գեր. Բասմաճեան արքեպիսկոպոսը, երրորդը Իւթիւճեան սրբազանը։ Հոն վարպետականերէն մին կարգաց գրութիւն մը, որուն մէջ ծրարելով օրուան քաղցր յիշատակը, գլուեցաւ Աբձանին հիման տակ։ Ցետոյ մատեցաւ հիման Պ. Կ. Ց. Բասմաճեան. խօսեցաւ և բացատրեց իւր սրտի բարեմտութիւնը, ազնուագոյն Միխիթարայ Աբձանը ազգին կողմանէ, հրաւէր կարդալով բոլոր հայութեան ի նպաստ այդ անմոռանալի յիշատակին կանգնուելիք Աբձանին։ — Հիմնարկութեան վերջանալէն առաջ՝ շարպանեայի շիշ մը կատուեցաւ հիմնաքարերուն վրայ. երգ մ՚ալ հնչեց, և հանդիսականք կղզեկին գլխ ի վեհաճիկ նայող ափանց վրայ հաւաքուեցան՝ լուսաւորութիւնը և հրախաղութիւնները մօտէն տեսնելու համար։

Պայծառ ասպղեր կը փայլէին երկինքին վրայ, բայց այն օր կարմնցուցած էին հրապոյրնին, ներշնչուած գարի էին. մենք պիտի գիտէինք այն լոյսերը, որ կղզեկէն երեւելով լուսեղէն երեւոյթներ պիտի ձեւացնէին օդին և ջրոյն մէջ։ Վենետիկեայ գեղագիտական ժողովոյ որոշման համեմատ, Հաւարակաց պարտէզը և բազաքին շրջակայ կղզիները կը փայլէին գոյնզգոյն լապտերներով. Ազրիականի կղզիները ուրախակից կ՚ըլլային Ս. Ղազարու, և բենգալեան ցոլքերը ջրոյ մէջ բեկբեկուած՝ ցնծութեան յուզումներ կը թուէին։

Հրախաղութիւնը սկսաւ Ս. Ղազարէն. շրջապատելով լուսաւորուած ափին վրայ՝ կը տեսնէինք լոյսերը որ վեր կ՚երթային, քիչ վերջ հասկեր կը գառնային և յետոյ ջրին մէջ կը մարէին. և անդորը լիճը՝ աչաց զուարճու-

թիւնը կրկնապատկելու բարեսրտութեամբ, իր ծոցէն սերմեր կը հանէր որ կը բացուէին լուսեղէն ծառեր զուարս հանելու համար։ Կը հնչէր ութանկեան պատշգամէն Մ. Ռափայէլեան վարժարանի աշակերտաց ձայնը, որ մինաթեան մէջ վեր կը բարձրանար օդը հորիզոնէ հորիզոն թնդացնելով։ Ով որ տեսաւ վենետիկը իր այն սիրուն երգերը լսեց, խաբուեցաւ անշուշտ և կարծեց վայրկեան մը՝ թէ հայրենիքի մէջ կը գտնուի։

Հրախաղութիւնը ժամ մը տեւեց. հուսկ ապա օդոյն մէջ բարձրացաւ ուրիշ վերջին ասող մ՚ալ որ լուսաւորեց մինոլորտը, տարօրինակ փայլով մը հանդիսին վերջաբանն ընելով։

Լոյս սիրեց շրջակային վրայ, Մխիթարայ նման. բայց տեւական չեղաւ անոր պէս։

Լռութիւնը տիրեց, ամէնքը քաշուեցան. Մ. Ռափայէլեան Վարժարանի աշակերտք թիարկեցին դէպ ի վենետիկ, և զարեւոր անդորրութիւնը վերըսկսաւ իջաւ Ս. Ղազարու վրայ։

Երեքշաբթի օրը շարունակեց ուրախութիւնը վանականներուս համար. եկեղեցական չերմեռանդութեամբք գոհութիւն մատուցինք Աստուծոյ՝ Ուխտիս երկերիսամեայ գոյութեան համար, և անոր պաշտպանութիւնը խնդրեցինք ապագային համար։ — Ասով հանդէսը փակուեցաւ։

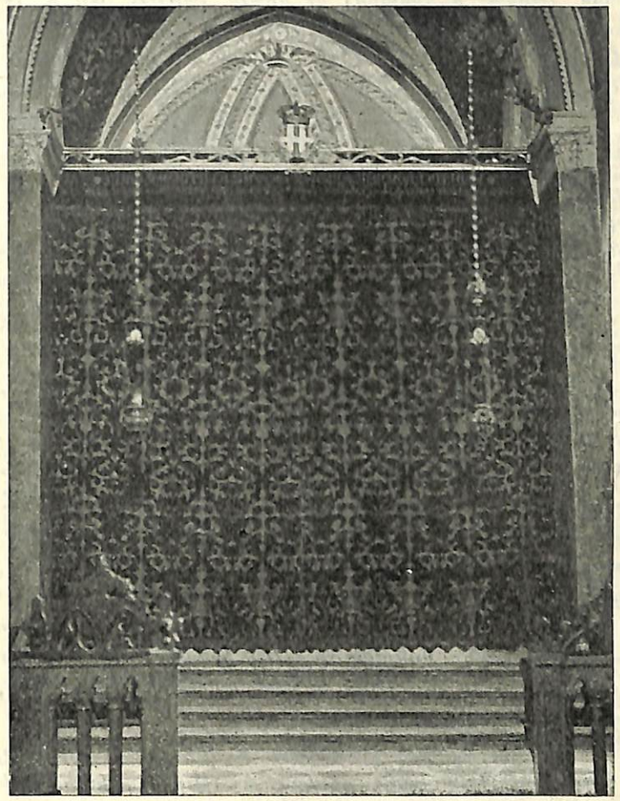
Աղջիկներէն շատերը ոչ միայն անթիւ հեռագիրներով իրենց ազնիւ զգացումները յայտնած ըլլալով, այլ նաեւ ուզելով զանոնք յաւերժացնել, Յոբելեանի յիշատակաւ ընծայներ գրկած էին, իբր յիշեցուցիչ իրենց այն օրուան մաղթանաց և ուրախութեան համակրանաց։ Ցետ չնորհակալութիւննիս յայտնելու, անցինք անոնց նկարագրութեան։

*
* *

Ամենէն պատուակալածադոյնը պիտի համարուի Նորին Սրբութեան Լեւոն ԺԳ Քահանայապետի ձօնը։ Ճաշակաւոր սիրհ մ՚է, ճոխ, համակ արծաթ ոսկեջրած։ Հին կաթակարանէն երեք քանդակուած արձանիկներ, Մովսէս, Ահարոն ու Մելքիսեդեկ, վեր կը բանեն զոհին բաժակը։ (Տես յ՚էջ 11)։

Թագաւորական նուէր մ՚է, բառին ամենէն ընդարձակ առումովը, վասպագոյրը՝ զոր ընծայեց Նորին Վեհափառութիւնը՝ Իտալիոյ Մայր Դչխոյն Մարգարիտա։ Եկեղեցական հանդիսաւոր օրերուն, մեծավայելուչ պատրաստի մը պէս, կը բաժնէ դասը բեմէն։ Ոսկեզոյն մետաքսէ անդորը յատակի մը վրայ, մեղմօրէն կը ցրցուի մութ կարմիր թաւշին փոփոխուն երեւոյթը։ Ու սոսրեւ կարմիր մետաքսէ ծալքերը փունջ փունջ կը ծփան։ Իսկ վերը մետաքսով բանուած ոսկեզոյն տառեր կը փայլին. Margherita di Savoia Regina Madre d'Italia, ai Padri Mechitaristi nel secondo Centenario della loro fondazione. այսինքն է՝ Մարգարիտա Սաւոյիոյ՝ Մայր Դչխոյ Իտալիոյ, Միխիթարեան Հարց՝ իրենց հիմնարկութեան երկրորդ Հարիւրամեկին։

Եւրոպական այս հայակապ տուներուն նուէրներու քով, սեփական հրճուանքով մը պիտի գծէինք ազգային մը՝ եթէ դիմացինս ունենայինք։ Սեւանայ Տիրամօր պատկերը ըսել կ՚ուզեմ, որուն առջեւ Միխիթար երբեմն աղօթեր ու սիփուեր է։ Նկարը կը պահուի այժմ Էջմիածնի Թանգարա-

Նուէր Մայր Թագուհի Մարգարիտայի

նին մէջ։ Հայոց Նահապետը Աւիշան՝ ի վիմաց ամբողջ Միխիթարեան ուխտիս, առ Մեսրովբ Սմբատեանց արքեպիսկոպոսը ուղղած հեռեւեալ նամակին մէջ գայն կը խնդրէր։

Ս. Ղազար, 4/17 Ապրիլ 1904

ԱՐՔԻՊԱՏԻՒ ՏԷՐ,

Բրնաւոս յարեաւ ի մեռելոց, ոչ միայն յարեաւ՝ այլ և յարոյց զբա-զումս, ընդ որս և զիս կարեմ ըսել բառական հիւանդութենէ, որով չափ մը այլ ծերացայ: Երկար ձմեռ և ուշ գարուն ունեցանք. հասաւ և հասուց մեզ մեր Գերապ. Աբբահայրը, որ երեք ամիս ծանր և մահացու հիւան-դութեամբ ի Հռոմ տաղնապէր: Յուսամ որ այդ կոմսերն ևս հասած է գարուն, և համարիմ թէ Ձեր անցեալ տարուան փափաքն արծարծի ի սրտի, այցելելու Յարուցեալին Ս. Գերեզմանին և պատուելու մեր իսկ պանդխտարանը, և բերան ի բերան ողջունելու զբարեկամս:

Յետին զրածդ առ իս կայծ մի փայլատակեց, թէ ոչ միայն հաճիս գալ՝ այլ և ընծայ մի ևս բերել, յայտ է թէ գան զբերդդ Թանկ ընծայ չէր ըլլար, սակայն առիթն այնպէս բերաւ, ծանօթ Յոբելեան 200ամեկի Մխիթարայ Աբբահօր, որ համարձակինք մերոլսանն իսկ ընտրել և խնդրել զընծայն, որոյ համար յատուկ յանձնեց ինձ Գերապ. Աբբահայրս, որ և յօժարէր իսկ զրել առ նոյն ինքն Վեհափառ Տէրն, և քան զոր աւելի հաճոյ չիք մեզ ի ժամուս, այն ինքն է՝ Սեբաւանայ Տիրամօր պատկերն: Գրչէս աւելի զօրաւոր համարելով Աբհի Տէրութենանդ բարեխօսութիւնը, խոնարհաբար խնդրէ մեր Հոգեւոր Հայրն իր Միաբանօք, որ եթէ չէ անհըն-նար, հաճի հասարակաց սիրելի Հայրիկ Հայրապետն՝ այդ հին Սեւանայ յիշեալ պատկերը շնորհել մեր նորոյս Սեւանայ, ի վէպ ժամու յիշատակի զայն կենդանակերպ տեսնող Նախահօրս մերոյ Մխիթարայ, որ յառաջ քան զայս 200ամեակ՝ կերպով մի ոտացեր էր զայն. և ո գիտէ թէ Ա-ստուածնեալ Տիրամայրն յերեւման իւրում չազդեց անոր սրտին, թէ օր մի այս պատկերս՝ որոյ ցուցակաւ երեւիմ և խօսիմ ընդ քեզ, քու ա-պագայ կանգնելու քնակարանդ պիտի փոխադրի:

Կարծեմ թէ այդ ծածուկ խոստմանն և մեր՝ իր Մխիթարայ նուաստ որպիացս ժառանգութեան ժամը հասած է: Ուրեմն, ով սիրելի և Աբհի Տէր, արի՛, փութա՛ ի վեմաց Ուխտիս խնդրել, ընդունել և բերել, կամ կանխել զրկել զԱ՛ն, զի ի մոմ ունիմք տալ վերածել յառաջին կերպա-րանն, և նախապատել մեր ուսնական հանդիսի յիշատակարանաց, և զնայն ինքն զայն առնել անմոռաց Յիշատակ Նորին Հայրիկ Սրբազնութեան և Ձեր Աբհի Տէրութեան և բարեկամութեան. Որոյ կամ ՚ՁՈՄ Ն. ծառայ

ՅՈՒ ԱՐՔԻՊԱՏԻՒ ՏԷՐ
ՏԷՐ ՄՆԵՐՈՒ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ՍՄԲԱՏԵԱՆ

Հ. ՂԵՒՈՆԴ Մ. ԱԼԻՇԱՆ
Ո. Կ.

Սոյն նամակս առանալով Սմբատեան Սրբազանը, ի Նախիջեւանէ կը գրէ առ Աբժ. Կոբիւն վարդապետ՝ Առենապետը Հայրիկին հետեւեալն.

ԲԱՐՁՐԱՊԱՏԻՒ ԿՈՐԻՒՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Հ. Ղեւոնդ վարդապետ Ալիշան նամակաւ անցեալ աւուրք՝ յայտնէ թէ Մխիթարեան Միաբանութեան 200ամեայ Յոբելեանը այս տարւոյ սեպտ. 8ի տօնելու միջոցին՝ շատ հարկաւոր է Մխիթար Աբբայի պաշտած Սեւանայ Տիրամօր պատկերը, այնտեղ Ս. Ղազարու վանքը լինել, և խնդրէ մեր միջնորդութիւնը առ Վեհափառ Հայրապետն՝ որ բարեհաճէ հրամայել այն պատկերը փոխադրել Վենետիկ Ս. Ղազարու վանքը, այն պայմանաւ՝ որ յորելեան հանդիսէն յետոյ՝ նոյն պատկերը նորէն և փոզեցիկ նկարով վե-րադարձուի՝ վերոգրեալ յիշատակին անչափ շնորհակալութեամբ:

Հ. Ալիշան խնդրէ ի վեմաց ներկայ Աբբահօր և համայն Միաբա-նութեան. որոց խնդիրը ևս Ձեր միջոցաւ առաջի առնիմ Նորին Վեհա-փառութեան, և խնդրեմ, եթէ հնարաւոր կը համարիք Մխիթարեան միաբա-նութեան խնդիրը յարգել, միջնորդեցէք Նորին Վեհափառութեան և բարե-հաճութիւնը առանալով պատկերը ուղարկել Ս. Ղազարու վանքը առ Աբ-բայն Միաբանութեան մի՛ ձանձրանայք, որովհետեւ այն Միաբանութեան անդամներէն շատերը չեն ձանձրացել հազար ու մէկ թերթեր գրել, ար-տագրել, սրբագրել, տպագրել և հրատարակել. զոր օրինակ՝ Զամչեան, Լոճինեան, Ալիշան, եւ այլն՝ յոգուստ ազգի:

Մեծայոյս եմ Մխիթարեանց խնդիրը կատարելէն յետոյ, ինձ ևս քանի մուղ գրութեամբ տեղեկացնել ժամանակին:

ՁՁՉ ԱՂՕԹԱԿԻՑ
ՄԵՍՐՈՊ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Հետեւեալ նամակով Սմբատեան արքեպիսկոպոսը կը պատասխանէ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան վարդապետի թուղթին.

Նախիջեւան, 1 Օգոստ. 1904

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԵՂԲԱՅՐ

ՂԵՒՈՆԴ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱԼԻՇԱՆ

Ձեր գրութեան համաձայն, ի 20 յունիսի անցելոյ գրեցի վեհարանա-կան Դիւանապետիս Կոբիւն վարդապետին՝ որ Ձեր և իմ խնդիրը առաջարկէ Վեհ. Կաթողիկոսին՝ Սեւանայ Տիրամօր պատկերը ուղարկելու համար ի վանս Ս. Ղազարու. և այն ինչ սպասէի պատասխանոյն՝ կարդացի Նոր-Դար օրաթերթի մէջ՝ գրած N° 120, ի 25 յունիսի անցելոյ, որ այն պատ-կերը արդէն վեհարանի կողմանէ ուղարկուած է առ Ձեզ:

Ձեր տեղեկութեան և տիամտութեան համար կարճն վարպապետին գրած գրութեանս պատճէնը ուղարկեցի Ձեզ. որովհետեւ անձամբ միշնորդելս անհնար եղաւ՝ կաթողիկոսի յիշմիածնայ բացակայութեան պատճառաւ։ Իսկ Մխիթարեան Միաբանութեանդ երկհարիւրամեայ Յոբելինի առթիւ խնդակցութիւնս և երախտագիտութիւնս յայտնելոյ համար գրած գրութիւնս նախապէս ահա ուղարկեցի Ձեզ, որ ժամանակին յանձնէք կարգադիր Յանձնաժողովոյն. իսկ գրութեանս մէջ յիշած 3 գրքերը յանձնեցի Ե-բեան բնակող Գաբրիէլ եղբօրս՝ որ տեղւոյն կօնսիաօրի Աստենապիրն է, և որ մեզ հիւր էր եկել. յանձնեցի, որ Երեւանից ուղարկէ գրքերը, ըստ որում կապեցի, կնքեցի ծրարը, և ուղարկեցի գրքերը Նախիջեւանայ փոշտը և պահծնայն...։

ՄՆԱՄ ՁԵԶ ԱՂՕԹԱԿԻՑ
ՄԵՍՐՈՊՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Մինչ մենք անձկանօք կը սպասէինք ընդունել Տիրամօր պատկերը, անոր փոխարէն հեռեւեալ պաշտօնական թուղթը առացանք որով կը ծանուցուէր Ովսաթս Աբրհի. Աբրահօր՝ պատկերին ուղարկուելուն դժուարութիւնը.

ԳԵՐԵՐՋԱՆԻԿ ՏԷՐ

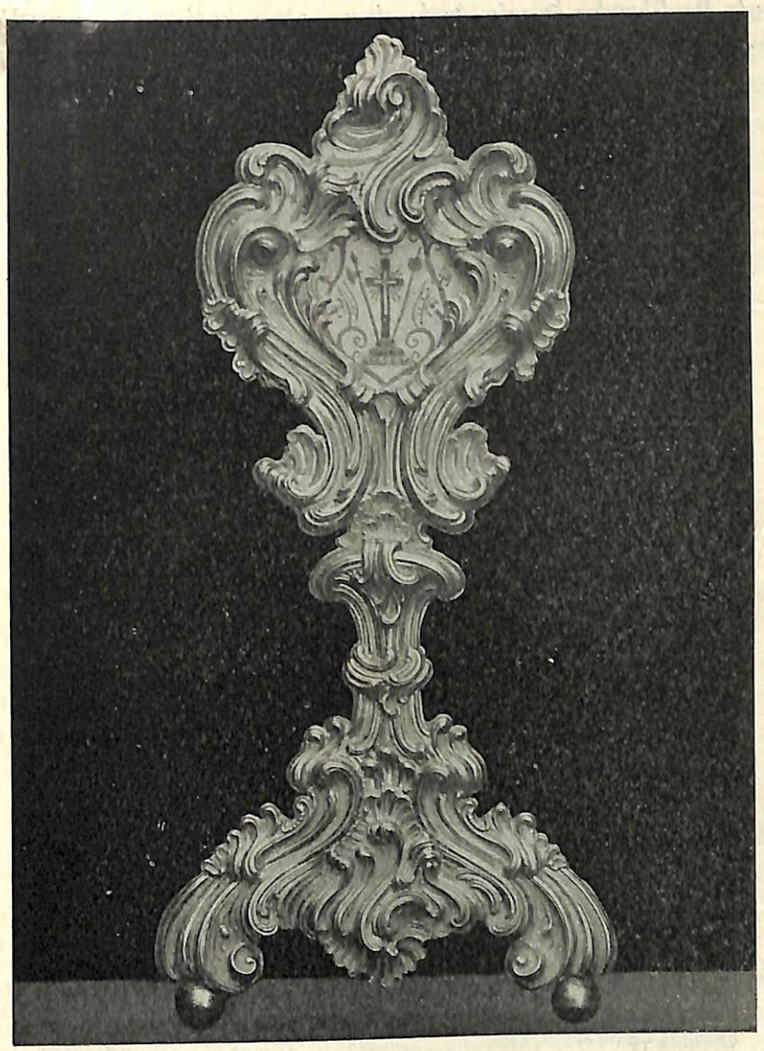
Առագաստն ի Միաբանս Մայր Աթոռոյս և վանահայրն Ս. Կարապետ վանուց Ապրակունեաց (Երնջակ) Գերապատիւ Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոսն գրութեամբ յանուն Գիւանապետի ի 20 Յունիսի անցելոյ՝ ի ինդրոյ Վերապատուելի Հ. Ղեւոնդեայ Ալիշան վաստակաւորին Ս. Ուխտիս, հայցէ զմիջնորդութիւն իմ առաջի Նորին Ս. Օծութեան Վեհափառ Հայրապետի և Ս. Բահանայապետի ազգիս Տ. Տ. Մկրտչի յաղագս յղեալ ի վանսդ զհրաշագործ պատկերն Ս. Կուսին Տիրամօր Աբբա Մխիթարի յոբելինի հանդիսի երկերիրամեանի Հաստատութեան արդիւնաշատ վանուդդ։

Նորին Ս. Օծութիւն Վեհափառ Հայրապետն՝ ընկալեալ ի յարգանս զմիջնորդութիւն երկուց հարց Պատուականաց՝ Գերապատիւ Արքեպիսկոպոսին Մեսրոպայ և վերապատուելի հօր Ղեւոնդեայ, բարեհաճեցաւ յղել զպատկերն ի վանսդ ընդ ձեռն Գեսպանի Պատուական Ռուսիոյ՝ որ ի Հռոմ, Պ. Նելիդոֆի ի 19ն ամսոյս. սակայն ի ծրարելն պատկերին իսկութեամբ անխափան իւրով հնոտի շրջանակաւ և յղեն ի Սուրհանդակատունն Վաղարշապատայ յառաքել ի վանսդ, ոչ ընկալաւ ի կողմանէ վարչութեան Սուրհանդակատանն յաղագս մեծագին զոյնն, և յետս վերադարձուցաւ, զորմէ Գիւանս յայտնէ Աբրհամ Պատրիարքութեան Ձերոյ ի գիտութիւն։

Գերերջանիկ Տէրութեան Ձերում ամենախոնարհ ծառայ

ԿՈՐԻՒՆ ՎԱՐԱԴԱՊԵՏ
Քարտուղար Վեհ. Հայրապետի աւենայն Հայոց

Վեհ. Հայրիկը հաճած էր Միաբանութեանս փափագը կատարել։ Նորդարը ամենայն այս եղածին դէմ բողոքեց, և ոուս թղթատարութիւնը ծրարը չափազանց մեծ համարելով, յանձն չէ առած Հայրիկի նուէրը

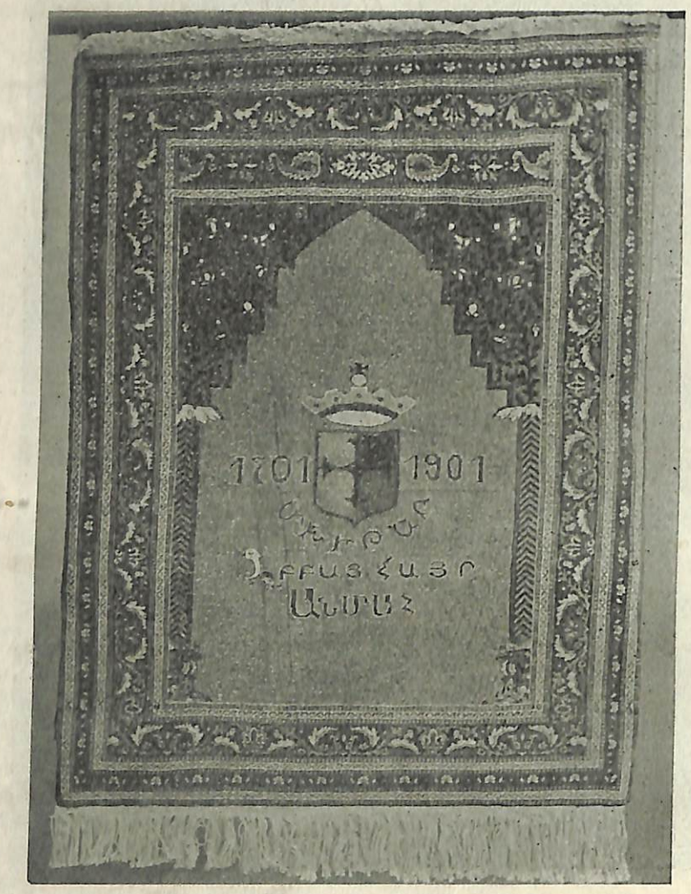

Ձեռագործ Պատուհասյր Հ. Միքայել Վ. Զարլհանի

բերել։ Այս պատկերը, որ մեզի համար այնքան նուիրական էր, հանդիսանէրուն առանձին փայլ մը պիտի տար։

Այս թանկագին ընծայներուն կը յաջորդեն ուրիշներ՝ որոնք ոչ նուազ արժէք ունին, քանի որ նուիրատուներուն համակրանաց կնիքը կը

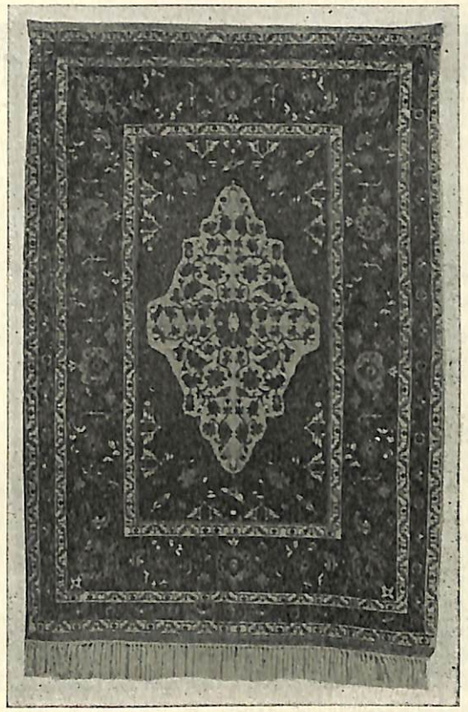
կբեն։ Այսպէս նուիրած են փուլազարդ՝ կապոյտ վարագոյր մը Պարախտակի Անարատ Յղութեան կարգի Հայրերը։—Ազօթարանի 2 բարձիկներ մուխ կապոյտ թաւիշէ, ծաղկըներով բանուած, Հ. Գրիգորիս վ. Մէրճանեանեան։—Մասունքի տուփ մը, համակ արծաթ՝ ոսկեզօծուած, ընտիր ձեռագործ Հ. Միքայէլ Ջամչեանի, ինչպէս նաեւ մեսրոպեայ երկնեռանդ գորգ մը, ո-

Նուէր Խաչիկ Խան Սարաձեանի

րուն մէջ տեղ բանուած կանթեղը՝ գրեթէ կը տատանի, նուիրեց Քարտուղարեան Էֆ. Ջամչեան։—Պարախտակի ընտիր փոքրիկ գորգ մ՚ալ, որուն վրայ կը կարդացուի Մխիթար Աբբահայր անունի 1701—1901, Խաչիկ Խան Սա-

բաճեան։—Ուրիշ մեսրոպեայ երկնեռանդ փոքրիկ գորգ մը եւս Ատանայի Առհիպապատիւ Թերզեան Պ. եպիսկոպոսը՝ ձեռագործ իր օրրիկներուն։ Լազարեան Ճեմարանը Պրոֆ. Գր. Խալաթեանցի ձեռքով նուիրած է Լազարեան տոհմին անդամներէն ումանց պատկերները և 2 մեդալիոն. մին արծաթազօծուած, միսը ոսկեզօծուած. մեդալիոններու մէկ երեսին վրայ նեղկայացուած է Լազարեան Ճեմարանը, իսկ միսին վրայ անոր հիմնադիր կոմսերը Յովհաննէս և Յովակիմ Եղիազարեանք։—Բիպլոյի հայ ուսանողութիւնը ուղարկած է շքեղ զարդաթուղթ մը որուն վրայ բացատրուած են

Նուէր Առհ. Թերզեան Պ. Եպիսկոպոսի

անոնց վառ զգացումները։ Զարդաթուղթը ունի փառակազմ կարմիր կազեր, որոնցմէ միսին վրայ ոսկեատառ կը կարդացուի. «Մխիթարեան Միաբանութեանը 200—ամեայ յոբելեանի առիթով Բիպլոյի հայ ուսանողութիւնը»։—Մխիթար Աբբահօր նամակ մը, փայտի վրայ գեղագրուած, Աբրամ Սահակեանի ձօնն է։ Փափուկ աշխատութիւն և հանճարեղ մտածութիւն։

Աւելի բազմաթիւ են գրական նուէրները։ Այսպէս նուիրած են՝ Մեծա-

պատիւ Մեսրոպ Սեթեանց 20 կաոր գիրք, մեծ մասամբ Կալկաթայի հին ու տակաւաղիւտ տպագրութիւն։—Լազարեան Ճեմարանի Աւետարանէ նմանագոյն և փառակազմ օրինակ մը՝ նոյն Ճեմարանի Տիսչուիհան կողմանէ։—Ս. Թոմմաս Ակուինացւոյ գործածած աւետարանին լուսանկարուած օրինակ մը՝ Բենեդիկտեանց արքայից։—Զորս կաոր գիրք Պ. Գր. Նիկոլիմեան, որոնց մէջ գունաւոր նկարներով ներկայացուած են Անգղիոյ բանակին նշանաւոր անձնաւորութիւնքը, և Պարիզու աշխարհահռչակ էջ, բոլոր ԺԹ դարը իր յառաջդիմութեամբը։—«Ինանական պատմութիւն ԺԹ դարու

Նուէր Յարութիւն Լ. Զամչեանի

հայ պզրութեան, և Համառօտ ուսումնասիրութիւն մը հայկական հին օրէնքներու». Պր. Մինրան Քալհաննէսեանի և Բանասէրի խմբագրութեան կողմանէ։—Պր. Լէօ՝ իր Հայկ. Տպագրութիւնը, «Մխիթարեան Միաբանութեան երկհարիւրամեայ յոբելեանին նուէր Հեղինակից» ընծայականով հրատարակեց։—Սերաստիոյ և Ս. Նշան վանուց պատմութեան ընդօրինակութիւն մը, Յահակ Վ. Օտապաշեան։—Տեղագիր Գեղարքունի գաւառի, Նկարագիր Շամախւոյ թեմի, և բոլորիր փոքրագիր մագաղաթեայ ձե-

մագիրք մը, Մեսրովբ Արքեպիսկոպոս Սմբատեանց։ Ժամագիրքս՝ այս համառօտ յիշատակարանը ունի. «Զթերաւարժ և զպլիկար զԱստուածատուր զչակս յիշեսջիք, և զուսուցիչն իմ զաէր Վարդան քահանայն և զծնուցս իմ, եթէ որ յիշէ, յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ աւրհնելոյն յաւիտեանս»։—Գարձեալ՝ զրչագիր Շարական մը, մագաղաթի վրայ, յարգոյ ուսուցչապետ Գր. Թալալեանց. շարականս բոլորիր է, և մասամբ կրկնագիր յունարէն։—Ձիլբերտոյ Սեզբեանն՝ Մխլանու Իտալական պատկերասրահին Ներկայացուցիչը, իրեն բոլոր զրուածները, որոնք իր ազգին խնկիրներով կը զրագին։—Իսկ ծանօթ զազգիացի գիտնականը և հնախոյզ Պրոֆ. Երնեստ Շանտրը 45 կաոր զազգիերէն լեզուաւ սաուարահատոր գրքեր՝ որոնք ընդ աժէն 1000 ֆրանկէն աւելի կ'արժեն։ Մաս մը այս գրքերէն հայ աշխարհին և փոքր Ասիոյ մէջ կատարուած ուղեւորութեանց և քննութեանց վրայ կը խօսին, մաս մը Լիտնի բնական պատմութեան թանգարանին յիշատակարանները կը պարունակին, մաս մ'ալ վերջապէս մարդաբանական քննութիւններով կը զրագին։ Մեծածախ տպագրութիւն։

Գրական այս նուէրներուն միջէն մեր հոգւոյն ամենէն մօտիկներէն է Լինչի երկհատոր Արմենիա ծանօթ գործը։ Բազմահմուտ հեղինակը մեր Միաբանութեան նուիրած է այդ աշխատութիւնը իր հետեւեալ խօսքերի ընծայականով. «Գրական հայ հանճարոյն արժանաւոր ներկայացուցիչ՝ Ս. Ղազարու Մխիթարեան պիտական Միաբանութեան կը նուիրէ յարգանօք հեղինակն այս երկասիրութիւնը, որ հրատարակուեցաւ Անոր երկհարիւրամեակի տարեյոյն մէջ»։ Ամբողջ ընդարձակ աշխատութեանս մէջ, որ մեր տարերուն ու պաշտերուն, գիւղերուն և քաղաքներուն պատկերներովը զարդարուած է, յարգոյ հեղինակը մանրամասն և համակրութեամբ կը խօսի մեր երկրին վրայ։

Իր գրուածներուն մէջ ինչ որ Լինչ գրականապէս ըրեր է Այրարատ նահանգին համար, նոյնը կատարեր է նաեւ Հ. Գաբրիէլ Վ. Նահապետեան լուսանկարներու միջոցով։ Աղեխ աշխատութիւնը ամիսփուած է երկու տասար փառակազմ հատորներու մէջ. իւրաքանչիւրին կողքին վրայ սակի գրերով գրոշմուած է. Աւերակ Այրարատեան Աշխարհի—Յիշատակ 1701—1901 Յոբելինի, Մխիթարեան Միաբանութեան ի Վենետիկ։ Մարդս տխրութեամբ կրկին ու կրկին կը զարձընէ լուսանկարներու հատաքածոյիս մեղամաղձիկ էջերը. աւերակներ աւերակներու կը յաջորդեն, ու մինչեւ վերջը աւերակներ։ Բայց այս աւերակները ճեացորդներն են Անիի եկեղեցներուն, պարիսպներուն և աշտարակներուն։ Հայ սիրտը կարօտով կը զողա։ Գործին վերջը, Նուիրատուն՝ Հ. Գաբրիէլ Վ. Նահապետեան, ներշընչուած մարգարէի մը գիրքով կանգուն՝ կարծես կը գոչէ. «Ոսկե՛րք ցամաքեալք, լուարուք զպատգամս Տեառն. ասց զոգի իմ ի ձէզ և լինիջիք կենդանի»։

Աւոնցմէ զատ, այս հանդէսներուն առթիւ Միաբանութիւնս ստացաւ իբրեւ նուէր երեք նկար ալ։ Մէկը Պ. Բաշինջաղեանին է, Սեւան լճին ա-

սարան մը՝ զոր Մշակի 198 համարին մէջ Տիգրան այսպէս կը նկարագրէ. «Լիճը խաղաղ է, մեռած ըլլալու ասոնման խաղաղ։ Հեռուէն կղզին կը նշմարուի մութ ու վիհերուն քնացող ջուրերու կապոյտ զանգուածին մէջ։ Ափերէն մէկուն վրայ նիհար լոյս մը կը զողզոջայ ու այդ միջոցին խաւարը կը ծածկէ, որովհետեւ գիշերուան սաւերները՝ լայն ու խորհրդաւոր՝ եկած են արդէն կղզիին ու լճին վրայ։ Երկնային թաւիշը ծածկուած է ամպերու հսկայաբերձ կուտակումներու տակ, որոնք մթնոլորտին մէջ անշարժ լեռներու պէս կը կախուին, իրենց շուքը մերթելով ջուրին խորերը։ Լուսինը՝ լիաշուրթն ու կաս–կարմիր՝ նոր ծագած է ու ամպերու խոշոր պատուհանքէ մը՝ հեզուկ հայելիին վրայ կիյնայ գաղտուկ, խորունկ գղուանքներով։ Ու այս ահեղն վրայ կը ծածանի խորհրդաւոր անզորրութիւն մը, գիշերուան միապաղաղ, բարի անզորրութիւնը, որ օրուան աշխատանքէն բոլոր յոգնածները կը հրաւիրէ ինքնամոռացումի, լուռ հայեցողութեան»։

Գիշերային այս տեսարանին մէջ Պր. Գ. Բաշինջաղեան կարծես ներկայացնել ուզեր է այն անզորրութիւնը, զոր վայելեց Մխիթար Աբբայ՝ մնալուանէն վերջ։ Իսկ միւս երկուքը, սարսափելի մրրիկներ, զորս նկարած ու ղրկած է Պր. Ց. Տանիէլեան, Մուրատեան վարժարանի նախկին աշակերտ և Միաբանութեանս ազնիւ բարեկամը,—Մխիթարի կեանքը կը պատկերեն։

Գր. Գափամաճեանի նուէրը ճարտարութեան և գիւտի զարմանալիք մ'է։ Կէս մետր թուղթ մը. բայց ինչ կեանք այս թուղթի պատառին վրայ. բովանդակ Մխիթարեան միաբանութիւնը, բնաշխարհը բովանդակ հոս են, իրենց ցաւերովը ու մտածութիւններով. Մխիթարեան 200–ամեայ գործունէութեան ինչ մանրամասն բացատրութիւն. աչքերուդ հպիւ կը հատատաս, որ այս բոլորը՝ գոյներով ու գծերով միայն արտայայտուած են. պերճախօս ու քննուած ճառ մ'է աւելի՝ քան անշունչ պատկեր։

Ֆաշուած ականիւղ մը, Մասիսու ամենէն բարձր գագաթէն, արեգակը անդղալի կը սկսի բարձրանալ։ Անոր կարմիր ճառագայթներուն ուղղութեան հետեւելով՝ կը տեսնես Ագարաթի սառոյտը բնաշխարհի տիւր Ոզին, ու հետն՝ բախտին անիւը, որ բռնութիւնը ու ազիտութիւնը իրեն թիւեր ըրած՝ կը թռչի, հետէն քաշելով վերանդազին մահը՝ որ աւերակ կը զարձնէ բնաշխարհը։ Ալիշան, Դուրեան, Գամառ Քաթիպա, Սրուանձտեանց, Ազ. Ծատուրեան, աւերակներուն քով կը կոկոզին ու կը զայրանան։

Ֆանտման այս խաւին կը յաջորդէ ուրիշ մը, առաջինէն ոսկեզէն զարդով մը անջատուած։ Այս խաւին խորը ծածկուած է ապառնին—Մխիթար։ Կամքի մարդուն ամենէն անբեմիթ նայուածքը ունի ան. և կը տեսնէ որ իւր աչքին տակ մի առ մի կը բուսնին, կ'աճին, կը դեռան բազմութիւն մը գործիչներու և անձնանուէր մարքի մշակներու։ Հոս կարծես թէ Պ. Գափամաճեան Մխիթարեան գործունէութեան վառարանին եռանդաբորբոքը ուզեր է զգացնել։ Այս վառարանէն ցայտած ամէն կայծ՝ ազգօգուտ

հասատատութիւն մ'է. այսպէս անոր շուրջը կը բոլորին Մուրատեան վարժարանը, Ռափայէլեան վարժարանը, Մխիթարեանց Գրատունը, Վանքը, Հայոց Նահապետ Ալիշան, Սիսուան, Սիսական, Ալբարատ, Տարեգրութիւն, Եղանակ Բիւզանդեան, Գիտակ Բիւզանդեան, Բազմավէպ, Որբունի, Գեղունի, եւն։ Մարքի այս լոյսերը չլատեցին անուն մէկ թիւը—Տգիտութիւնը, և անոր հետեւանք՝ առելութիւնը։ Հեռագրական թելեր կ'ընծանան հայութեան մէկ կեդրոնէն միւսը. այս թելերը ազգին ցիրուցան անդամները իրարու հետ կը միացնեն, և հոս Պեշիկթաշլեան կ'երգէ «Եղբայր եմք մեք»....։

Նկարի շարադրութեան մէկ անկիւնը կին մը նստած է. ամենուն ուշադրութիւնը առ նա կը դիմէ, ամէնքն ալ անոր կը ձկտին։ Նա՝ արմունկը ծունկան ու ձեռքը ծնօտին՝ աւերակներու վրայ նստած է. շուրջը խաչ ու... սաղաւարտ գետին փռուած են։ Նա վշտացած է, բայց ոչ լքած. ու կը զգաս որ բացարձակապէս ապրիլ կ'ուզէ, ըլլայ նոյն իսկ իրեն թշուառութեան մէջ։

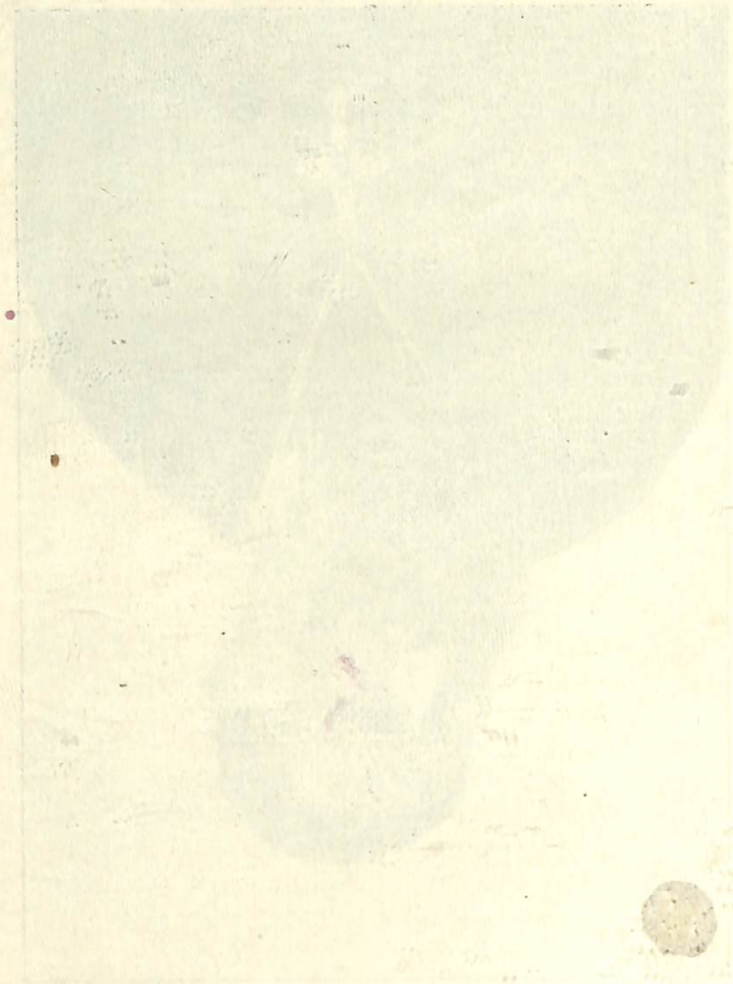
Այս բոլոր Նուիրատուներուն և Ցարելեանի հանդիսաներուն ամէն մասնակցողներուն՝ Միաբանութիւնս խորին շնորհակալութիւն կը յայտնէ և թերթիս մէջ կը յիշատակարանէ։ Յիշատակարանիս մէջ,—սակաւ բացառութեամբ,—տպագրուած են բոլոր թէ հեռագիրներն և թէ բարեմաղթական ուղերձները և թուղթերը, որոնց իւրաքանչիւրին մէջ կը տեսնուի՝ նոյն վառ զգացումն զանազան զարձուածներու ներքեւ։ Ատոնցմէ զատ կան նաեւ շատ մի նոյնպիսի ուղերձներ առ առանձնական միաբանս գրուած, որոնք թերթիս տպագրութեան միջոց ձեռքերնիս չհասնելով, Յիշատակարանիս դուրս կը մնան. թէ և ասոնք եւս իրենց նպատակին հասած են, հանգիստական օրերուն մէջ հրապարակաւ կարդացուելով։

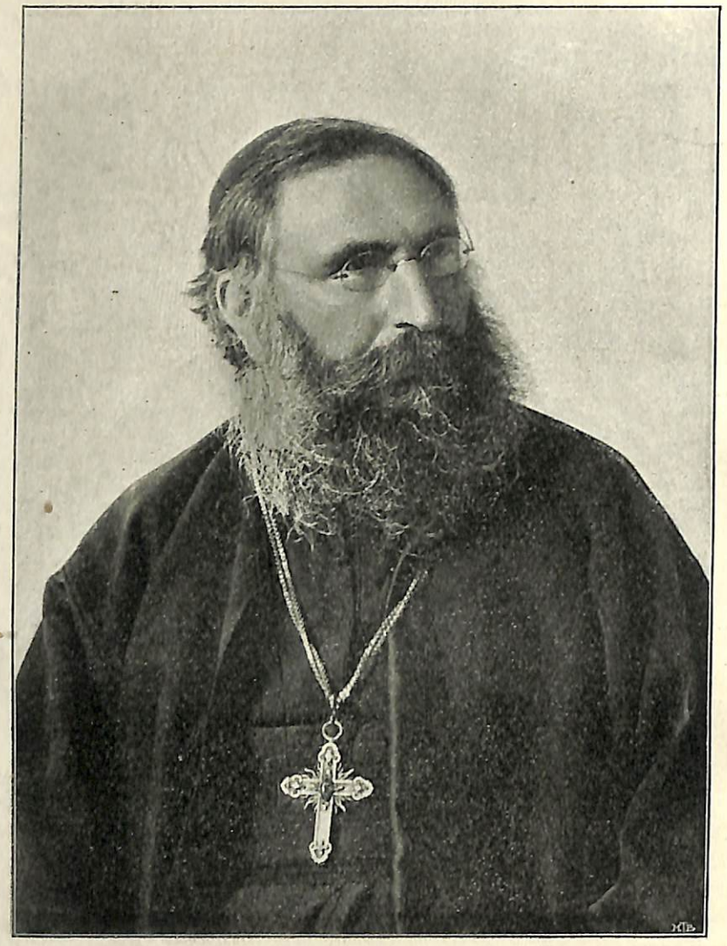
Դարձեալ հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնենք ամէն անոնց, որ այս յոբելեանին առթիւ և ի պատիւ հանդէսներ կազմակերպեցին և կատարեցին այլ և այլ քաղաքներու մէջ, ինչպէս Կոստանդնուպոլիս, Պարսկաստան, Տիարպէքիր, Ադեքսանդրապոլ, Աբասթուման, Կարս, Կիպրոս, Ալեքսանդրիա, եւն։ Շնորհակալութիւն նմանապէս այն ամէն զրագէտներուն՝ որք իրենց վերջին երկերը ի յիշատակ այս յոբելեանին հրատարակեցին, ինչպէս Պր. Լէօ իրեն վերոյիշեալ գիրքը, և Պր. Ա. Ահարոնեան՝ Վենետիկի Մխիթարեաններէ անունով տեսարակը։

Ա

ԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՔ

ՈՒՂԵՐՁՔ, ՀԵՌԱԳԻՐՔ ԵՒ ՆԱՄԱԿՔ

Առեի. Գեր. Լգնատիոս վրդ. Կիւրեղեան Աբբեպս. և Ընդհանրական Աբբայ Մխիթարեանց։

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ

ՈՂՋՈՒՆԱԻԱՆԴ

ԲԱՆՔ

ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ ԻՊՆԱՏԻՈՍ ՎԱՐՊ·Ի ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԱՐՔԵՊՍ· ԵՒ ԸՆԴՀ· ԱԲԲԱՅԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

ՂՋՈՅՆ Ձեզ, ազնուափայլ Նուիրակք և եկաւորք, ազգայն նա և ի վիմաց բովանդակ Ուխտիս, որք հասէք անցէք զծով և զցամաք՝ գալ խառնել Ձեր մտաց և սրտի զգացմունքները մերոնց հետ, բերելով ընդ Ձեզ փունջ մ'ըրած՝ նաև այն ամէն հայ զգայուն սրտերուն երջանկութիւնքները՝ որք թէպէտ ցան և ցիր ընդ ոլորտս աշխարհի, բայց ամենուն սիրտն ալ նոյն զգացմամբ կը բաբախէ, և չեն կրնար անտարբեր մնալ այսպիսի օրուան մը հանդիսի, որ ոչ է անհատի կամ Միաբանութեան մը՝ այլ իրաւամբք բովանդակ ազգին։ Աբդարեւ բովանդակ ազգիս նուիրական ոտն մ'է այսօր. և թէպէտ փոքրիկ խումբ մ'ել զումարեալն ի գահլըճիս, այլ շատ իսկ բազմաթիւ, զի ի Ձեզ համայն ազգը կը նայեցեր, ժողովեալ ընդ յարկաւ անմահանուն միոյ Որդւոյն՝ նորա երկերիւրամեայ հսկայ մտածութեան և գործօնեութեան հիմնարկութիւնը տօնախմբելու։ Ողջոյն ապա ընդ Ձեզ, ազգդ իմ յաւէտ սիրելի։

Այս երկհարիւրամեակ բարձր լերան գագաթէն կը տեսնեմ բարձրագոյն սառնապատ գագաթան մը վրայ մանուկ մը, որ մերձ ի ձեռին քրտնաթոր

կը ճգնի կատարել այդ սուռւցեալ բարձրութիւնը՝ ճամբայ բանալու և ի վեր ի վեր երթելու։ — Ո՞վ ես մանուկ գու, և ի՞նչ քու այդ տարօրինակ ճիգդ։ — Մխիթարն եմ. կը տեսնեմ լերան գագաթը շքեղ տաճար մը հաւատոց և խնամատութեան. կը ճգնիմ ճանապարհ բանալ ինձ և ազգիս հոն բարձրանալու համար։ — Այդ մանուկ Մխիթարն է՝ որ մեծնալով ու զարերով հսկայ մը գարձաւ, ոչ փոքր անուշն համարեալ ազգի մը համար միայն, այլ և շատ իսկ մեծ և հզօրաց. այն հսկայներէն մին է՝ որ հսկայ երկիր կ'երթեին յաշխարհի գարերու շրջանին մէջ՝ կերպարանափոխելու աշխարհիս երեսը։ Վերջապէս եկաւ բարձրացաւ Մխիթար մինչև յայն նուիրական տաճարը, բացաւ իր սիրական ազգին հոն թռչելու ճանապարհը, և այսօր ընդ այն ճանապարհ եռանդագին անգր կը վիմէ ազգը, իր վերանորոգութիւնը, կայտառութիւնը, լուսաւորութիւնը հոն գտնելու. և երկու հարիւր ամբողջ ճիգ մ'է որ կը թափուի բարձրանալու և միշտ բարձրանալու։ Այո՛, այդ տեսլեան ծանրամքութիւնն է՝ զոր այսօր կը կատարենք։ Ո՞րչափ միխիթարական է ակնարկ մը ձգել կարած ասպարէզնուս վրայ, որուն խոստումն զրաւական մ'է ատա խմբելոցս միութիւնը։ Տայէն երկինք՝ որ երկու գարերու ընթացք և ճգնաժամուց պատկը՝ երբորդը բոլորէր, և այնպէս պատուէին Մխիթարայ խորհուրդները և նպատակը. և ազգին լուսաւորութեան, մեծութեան և միութեան մէջ, Մխիթարայ մեծութիւնն ալ պիտի փայլէր իր բովանդակ հսկայ կերպարանօք։

Այլոց թողլով ներբողելու արժանապէս ազգին մեծ Որդին, որ ոչ միայն իր պարծանքն է, այլ և արդիական լուսատուն, հիանալ այն հսկայ պատկերին կերպակերպ մեծվայելչութենաց վրայ, անպատճելին գովեստից, յաւիտեան վեմաց գանազան սքանչացման արժանին, կը փութամ ես երբոր գարու մը սկիզբը՝ մատուցանել Միաբանութեանս անգրաւ շնորհակալիքները՝ տահեալ երկու գարուց մէջ առ Միաբանութիւնս մատուցուած ձեռնտուութեանց և պաշտպանութեանց համար, եթէ՛ յեկեղեցական և թէ՛ ի քաղաքական իշխանութեանց։

Ընդունին նախ Սրբազան Գահանայապետք՝ Մխիթարայ խոնարհ որդւոց երախտագէտ յարգանքները, որք ի նոցանէ հաստատեալք, երկու գար անընդհատ վայելած են անոնց մեծ հովանաւորութիւնը. որք և ի ցոյց իրենց հայրական համակրանաց՝ իրենց անգրնեներով և ընծայիք և այցելութեամբ՝ պատուած են Մխիթարայ տունը. և արդ իսկ Ներին Սրբազնութիւն Լեւոն ԺԳ Գահանայապետն կ'ուզէ նուիրագործել այս յորելեանը իր շքեղ ընծայիւ և հեռագրաւ և օրհնութեամբ։

Ընդունին մեր վեհափառ Սուլթանք, և ի մասնաւորի այժմեան գահակալ Սուլթան Համիտ Խան՝ իրենց հատատարիմ հպատակաց մեծարանքը, որոնք երկու գարուց ժամանակաց մէջ ընդ Օսմանեան գրօշակաւ պահպանելէ և պաշտպանելէ, պատուած են ոչ միայն յատուկ կայսերական գրօշակաւ և գուբայիւ՝ այլ և իրենց իւղանկար կերպարանօք և բազմապիսի շքանշանիւք։

Ընդունին նոգելի քաղաքիս բազմափոխ պետութիւնք՝ փոքրիկ հայ գպրոցականութեան մը ի սրտէ շնորհակալիքները, որոնք ի սահել անցանել գարուց և նորա պետութեանց, ի մէջ մրրկալից ժամանակաց, և կրկին բարձման կրօնաւորական հաստատութեանց՝ Մխիթարայ տունը անսասան պահեցին ու պաշտպանեցին։ Թէպէտ ոչ եւս վենետիկ թեատրած առիւծը կ'իշխէ անոր, բայց Մխիթարայ տունը իրեն յաւերժական հրախտագիտանիւ անմոռաց պիտի պահէ հզօր Հասարակապետութենէն ընդունած ազգի ազգի շնորհքները։ Պիտի չի մոռնայ նաև աշխարհակալ Պոնապարտեներու կարեկցութիւնը՝ զոր վայելից ի համայնակործան կրօնաւորական տանց՝ պետական վճռով կանգուն պահելով Մխիթարայ տունը, և իրենց կենդանագրաւ ջնա շքեղագործելով։

Նոյն բացառիկ շնորհին արժանացաւ Մխիթարայ տունը՝ նաև այժմեան իտալական Պետութենէն և նորին վեհափառ Գահակալ Պետերէն, որք ամենազգի տաճիկ մէջ լիուլի իրենց հզօր հովանին անպակաս ըրին անոր վրայէն, և չխնայեցին իրենց չնաշխարհիկ շնորհքներով առատանալու առ նա։ Իսկ վեհագոն թագաւորանիստը Մարգարիտա, որ իր չքնաղ բիւրազգի հոգւոյ և մեծագ ձիրքերով մեծ իրաւամբք Իտալիոյ գերազանց գարդն ու պարծանքն է և հաստարակաց սիրոյ զօր, նա և Մխիթարայ տանը ամենահաս օգնականը, այս յորելինի առթիւ հանճարեալ անգամ մ'ալ հաւաստել իր համակրանքը առ նա, նուիրելով Աստուծոյ տաճարին շքեղ վարպետյրը. Մխիթարայ տունը իր խոնարհ երախտագիտութիւնը առ Սա և առ Նոսա՝ անկարող արժանապէս արտաքին ցուցիւք արտայայտելու, իր սրտից վառ սրահուն մէջ անջինջ պիտի նուիրագործէ։

Մեր այս չերմ զգացմանց խնդրեմ Թարգման ըլլալ գիազաքապետ քաղաքիս, որ բարեհաճ ներկայութեամբ պատուեցէք մեր այս ազգային հանդէսը։

Յատուկ շնորհակալիք մ'ալ Ազգային Դիւանիս ազնուաշուք բնակչաց, որոց ամենեցուն՝ այս երկդարեան միջոցին մէջ՝ անխափան համակրանքը վայելած ենք, և չենք ունեցած պէտք մը՝ առանց իրենց այդ համակրանաց և ձեռնտուութեան արտայայտութեան, ինչպէս այս յորելինիս առթիւ եւս անչափապէս ցուցին։

Կը պարտաւորիմ յատկապէս շնորհ ունել Գերերջ. Հոգեւոր Տիրոջ Պօղոս Պետրոս ԺԱ՛ի, որ ազնուական խորհրդով հաճեցաւ պատուել նուիրակաւ մեր յորելեանը։ Ընդունեցէք, Աբհ. Գերպ. Տէր Բուպիեան, մեր չերմ շնորհակալիքները, զոր մեծաւ խնդութեամբ ժողովեցինք՝ ոչ միայն իբրեւ Նուիրակ Գերերջ. Տեառն, այլ և իբրեւ մեծերիմ Մխիթարայ տանու, և ձեռնտու նա և ի սրբազան ձեռնարկս երանաշնորհ Հայրապետաց ազգիս, զայս ի վեր կը համարիմ հրապարակել և յատկանիշ՝ ի փառս Ձեր։

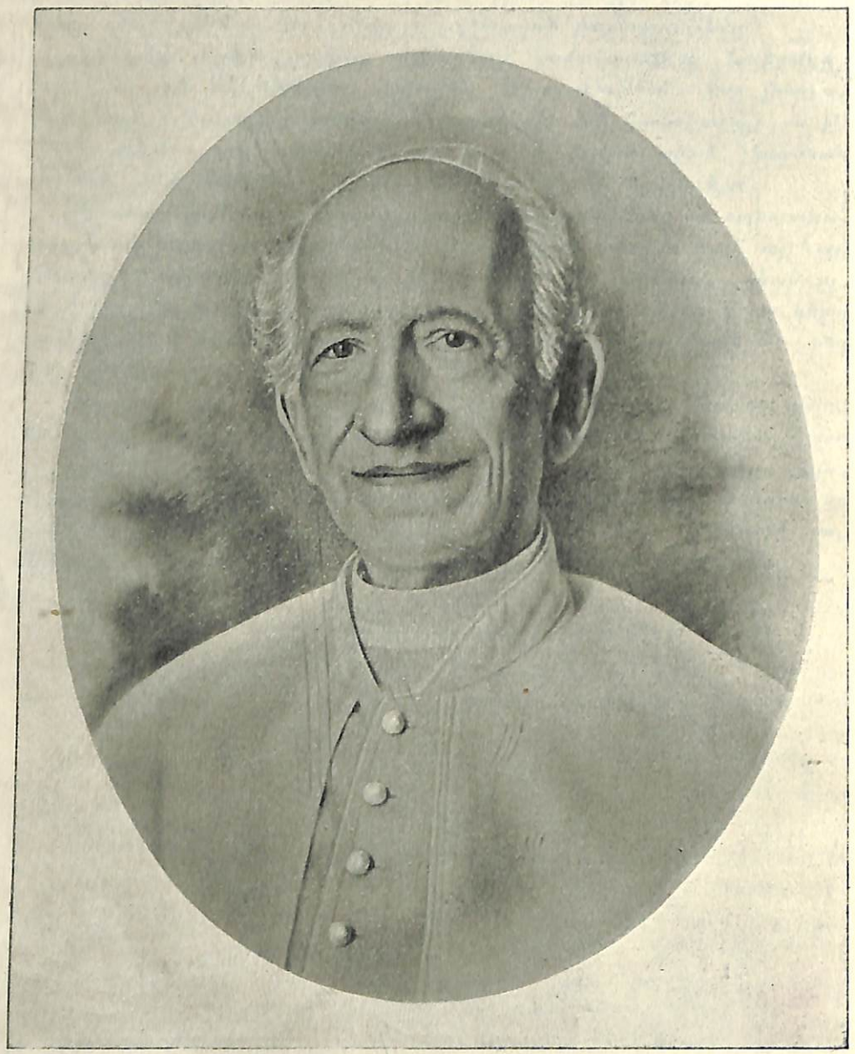
Հաճի ընդունիլ և Հայոց ազգիս վեհափառ Հայրապետը Տէր Տէր Մկրտիչ՝ Միաբանութեանս խորին շնորհակալեաց հաւաստիքը, փոխանակ զի բարձր խորհրդով և օրհնակեալ եղանակաւ՝ հաճեցաւ յարգել Միաբա-

նուիրեանս երկդարեան վաստակը և պատուել մեր այս հանդէսը իր արժանաւոր Նուիրակաւ՝ Ամերիկայ եղբ. Սրբազան Տէր Գևորգ, Միաբանութեանս անպատում ուրախութեան զՁեզ իրեն հանդիսակից ունենալուն. երբիք պիտի չմոռնայ Ձեր չքնաղ և ազնուական բարեսիրութիւնը։

Հանգիպէք ազգիս յայնկայզ աշխարհաց համահաւաքեալ Նուիրակը, առնել առ այն մեր սիրեցեալ ազգայինս, Միաբանութեանս խոր շնորհակալիքները, և հաւատալ իրենց՝ փոխադարձ մեր մեծ համակրանքը, և թէ ինչպէս միշտեւ ցարդ՝ այսուհետեւ ալ խոչը և խոսքը պիտի չկարենան կեցունել զմեզ՝ եռանդագին ազգին բարւոյն և սիրոյն նուիրուելու։

Զէ հնար անյիշատակ թողուլ և այն անձնուրաբութիւնը որ ազնուախոհ զգացմամբը նպաստամատոյց եղան նիւթապէս Յոբելինիս, և կամ այլ եւայլ ընծայիւք նուիրաբերը եղան առ Մեծն Միխիթար. անմոռաց պիտի բլլան նոքա Միխիթարայ որդւոց սրտերէն։ Ինչպէս և անոնք՝ որ կերպ կերպ գրութեամբք և նամականեօք և հեռագրօք հաղորդ բլլալ հաճեցան ընդ մեզ։ կրկին և բիւր շնորհակալիք առ ամենեսին։

Իսկ դու, Հայր հարանց և Հայր հայրենեաց, զարձուր յերկինից զթութեան աչեդ այդեպդ վրայ զոր անկեցեր, և զօրացուր և առաջնորդեալ հասո ի բարձր և ի ցանկալի նպատակ անդր, որուն համար կառուցեր զայն. անդադար բարեխօսէ առ Բարձրեալն այն ազգին համար զոր սիրեցիր, որ քուկդ է, որուն համար նուիրեցար և նուիրեցիր որկիդ. լուսաւորէ զաւիշքը, և այն լուսով միացո զամէնքը սիրով, հաւատով և յուսով։

Ս. Բանալեանցեան Լեւոն ՅԳ.

2

ԳԻՐ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆԱՐԵՐ

Ի ԴԻՄԱՑ ՍՐԲԱԶԱՆ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ ԼԵՒՈՆ ՅԳ.

Illmo e Rev. Signore,

Feci relazione al *Santo Padre* della lettera, che la S. V. Ill.ma e Rev.ma m'indirizzava li 10 del corrente mese, ed ora ho il piacere di significarle, che Sua Santità, per la fausta ricorrenza del secondo centenario della fondazione di cotesta Congregazione, concede volontieri l'indulgenza plenaria a tutti quelli, che confessati e comunicati in tale circostanza, visitino cotesta Chiesa di S. Lazzaro, pregando secondo l'intenzione della Santità Sua. Ad attestare poi anche meglio la particolare benevolenza che Essa nutre verso il benemerito istituto, cui Ella presiede, si è degnata non solo d'impartire una speciale benedizione a Lei, a tutti i suoi Religiosi ed a quanti prenderanno parte alla solennità, di cui trattasi, ma anche di destinare a ricordo della medesima un calice, che mi do premura di trasmetterle.

Aggiungendo le più sentite mie felicitazioni per il lieto avvenimento e i migliori augurii per il prospero avvenire della prelodata Comunità, godo confermarmi con sensi di particolare stima,

Di S. V. Ill.ma e Rev.ma

SERVITOR VERO
M. CARD. RAMPOLLA

MONSIGR. IGNAZIO GHIUREKIAN
Arcivescovo titolare di Traianopoli
Abate Generale dei Mechitaristi

VENEZIA

Roma 24 Agosto 1901

ԹԱՐԳՄ.

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Հազարկեցի Սրբազան Հօր՝ Արհիապատիւ Տէտոնդ ամսոյս 10ին առ իս ուղղած նամակին, և այժմ սրբոյ եմ ծանուցանելու Ձեզ, որ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹԻՒՆՆ Միաբանութեանդ հաստատութեան բարեբաստիկ երկհարիւրամեակին առթիւ՝ հաճութեամբ կը շնորհէ լիակատար ներողութիւն այն ամենուն, որ այս հանդիսին առթիւ խոստովանելով և հաղորդուելով՝ այցելեն Ձեր Ս. Ղազարոս եկեղեցին, և ազօթեն ըստ վիճակաւորութեան ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹԵԱՆ։

Ա՛ւ ի լաւ եւս հաւաստել իւր յատուկ բարեսիրութիւնն, զոր կը տածէ ինքն առ արժանաշուք Միաբանութիւնդ, որոյ գահակալութեան է՛ք Դուք, բարեհաճեցաւ ոչ միայն յատուկ օրհնութիւն շնորհել Ձեզ և Ձեր բոլոր Միաբանից, և այն ամենուն՝ որ յիշեալ հանդիսին մասնակից կ՛ըլլան, այլ և ի յիշատակ այդ ուրախալիութեան՝ սեպհականից սիրոյ մը, զոր կը փութամ հաղորդել Ձեզ։

Յանձնով իմ սրտագին խնդակցութիւններս այդ երջանիկ պարագային առթիւ, և բոլորանուէր մաղթանքներս Միաբանութեանդ ապագայ բարեբաստութեան համար, սիրելի է ինձ՝ գրել դիս յատուկ ժեծարանաց զգացմամբք,

Արհիապատիւ և Գերապայծառ Տէրութեանդ,

ՃՇՄԱՐԻՏ ԾԱՌԱՑ
ՄԱՐԻԱՆՈՍ ԿԱՐԴ. ՌԱՄՊՈԼԼԱ

ԱՌ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԻՏՂՈՍԱՒՈՐ ՏՐՑԱՍՆՈՒՊՈԼՍՈՑ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՑ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Հռոմէ, 24 Օգոստ. 1901

Monsignor Giacomo della Chiesa, Sostituto della Segreteria di Stato di Sua Santità, ossequia distintamente Mgr. Ghiurekian e gli fa conoscere che il calice, di cui si parla nell' unita lettera dell' E^mo^ signor Cardinale Segretario di Stato, sarà portato a Venezia da Mgr. Rubian.

27 Agosto 1901

ԹԱՐԳՄ.

Գերապայծառ Յակոբ Դէլլա Քիէզա, փոխանորդ ի Պիւանի Պետական Քարտուղարութեան ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹԵԱՆ, առանձին յարգանք կը մատուցանէ Գերապայծառ Կիւրեղեանի, և կը ծանուցանէ՝ թէ այն սկիհն, որ

Նուէր Լեւոն ԺԳ· Ս· Քահանայապետին։

կը յիշատակուի Վսեմափայլ Ծիրանաւոր՝ Պետական Քարտուղարին նամակին մէջ, պիտի բերուի ի Վենետիկ Գերապայծառ Բուպիեանի ձեռօք։

27 Օգոստոս 1901։

ՀԵՌԱԳԻՐ ԱՌ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹԻՒՆ ԼԵՒՈՆ ԺԳ ՓԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ

A Sua Eminenza il Cardinale Rampolla

ROMA, VATICANO

Oggi, anniversario di due secoli decorsi di esistenza della nostra Congregazione, giorno per noi lietissimo, il nostro primo pensiero si rivolge con profonda venerazione, con inalterabile attaccamento a Sua Santità Papa Leone Tredecimo, nostro Capo Supremo. Alla sua paterna benevolenza dobbiamo i progressi della nostra Istituzione. Oltremodo grati pei segnalati favori, onde fummo come nel passato onorati anche in questi giorni, imploriamo con filiale devozione una speciale benedizione per tutta la Congregazione.

Venezia, li 8 Settembre

IGNAZIO GHIUREKIAN
ARCIVESCOVO ED ABATE GENERALE
DE' MECHITARISTI

ԹԱՐԳՄ.

ՁՌ ՎԱՍԵՄԱՓԱՅԼ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՌԱՄՊՈԼԼԱ

Ի ՀՌՈՄ, Ի ՎԱՏԻԿԱՆ

***Ա**յսօր, ի սարնգարձի Միաբանութեանս գոյութեան երկու լրացեալ դարուց, — օր ուրախալի մեզ համար, — մեր առաջին մտածութիւնը կը սլանայ խորին ակնածանօք և անբակասելի սիրալիր յարմամբ առ ՆՈՐԻՆ ՍՐԲՈՒԹԻՒՆ ԼԵՒՈՆ ԺԳ Ս. ՊԱՊՆ, մեր գերագոյն Գլուխը: Իւր հայրական բարեգթութեան կը պարտիմք մեր Հաստատութեան յառաջադիմութիւնը: Մեծապէս երախտապարտ իւր նշանաւոր շնորհաց համար, որովք էնչպէս յանցեալն՝ պատուեց զմեզ և այս օրերս, սրտիական յարգանօք կը հայցենք յաստուած օրհնութիւն մը բովանդակ Միաբանութեանս համար:*

Վենետիկ, 8 Սեպտեմբեր

ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԱՆ
ԱՐՔԻՊԻՍԿՈՊՈՍ, ՆԻ ԸՆԴՀ. ԱԲԲԱՑ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Մարգարիտա Մայր Թագուհի Իտալիոյ։

ՀԵՌԱԳԻՐ

Ի ԴԻՄԱՑ Ս. ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻ ԼԵՒՈՆ ԺԴ.

Roma, li 8 Sett.

Il Santo Padre partecipando alla letizia dei Mechitaristi nell'anniversario di due secoli di esistenza della Congregazione, ringrazia per l'omaggio affettuoso devoto; conferma i sentimenti di sovrana benevolenza; benedice di cuore Superiori e membri.

M. CARD. RAMPOLLA

ԹԱՐԳՄ.

Հռոմ, 8 Սեպտ.

Սուրբ Հայրն մասնակցելով Մխիթարեանց խնդութեան ի տարելարձի երկերիւրամեայ գոյութեան Միաբանութեանն, շնորհակալութ՝ սիրալիր և եռանդուռլից յարգութեան ցոյցին համար, կը հաստատէ իւր ծայրագոյն գնահատութեան հաւաստիքը, և սրտագին կ'օրհնէ Մեծաւորներն և միաբանները։

Մ. ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՌԱՄՊՈԼԼԱ

ՀԵՌԱԳԻՐ Ի ԴԻՄԱՑ ՄԱՅՐ ԹԱԳՈՒՀԻՈՅ ՄԱՐԳԱՐԻՏԱՅԻ

Gressoney — li 8 Settembre.

Sua Maestà la Regina Madre ha ieri assistito col cuore e col pensiero alla solenne cerimonia di codesta Congregazione. L'Augusta Signora ringrazia Vostra Eccellenza e la Comunità cui Ella presiede della gentile graditissima manifestazione di affettuoso ossequio, e vuole espresso all'Eccellenza Vostra ed ai Reverendi Padri Mechitaristi il suo animo riconoscente per le preci onde saranno suffragate le anime dei suoi congiunti.

La Dama d'onore,
Marchesa di Villamarina

ԹԱՐԳՄ.

Գրեաւուիչ, 8 մայիս.

Նորին վեհափառութիւնն Մայր Թագուհին, երէկ սրտով և մաքով հանդիսակից եղաւ Միաբանութեանդ ուրախութեան։

Օգոստափառ Դշխոյն իւր շնորհակալիքը կը յայտնէ Ձերդ Գերազայծառութեան և Ձեզմէ՝ որուն գլուխն էք դուք, այն ազնիւ ամենահաճոյ և սիրալիր յարգանաց ցոյցին համար, և կը ցանկայ յայտնել Ձերդ Գերբատայծառութեան և Մեծարգոյ Միխիթարեան Հարց, իւր երախտագիտութիւնը՝ այն ազօթից համար, որ մատուցուեցան ի նպաստ հոգւոյ իւր ընտանեաց։

ՇՔԱԴԻՐ ՏԻԿԻՆ
ՄԱՐԿԻԶՈՒՀԻ ԴԻ–ՎԻԼԼԱՄԱՐԻՆԱ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿԵԱՅ ՀԱՅՈՑ

Թիւ 84

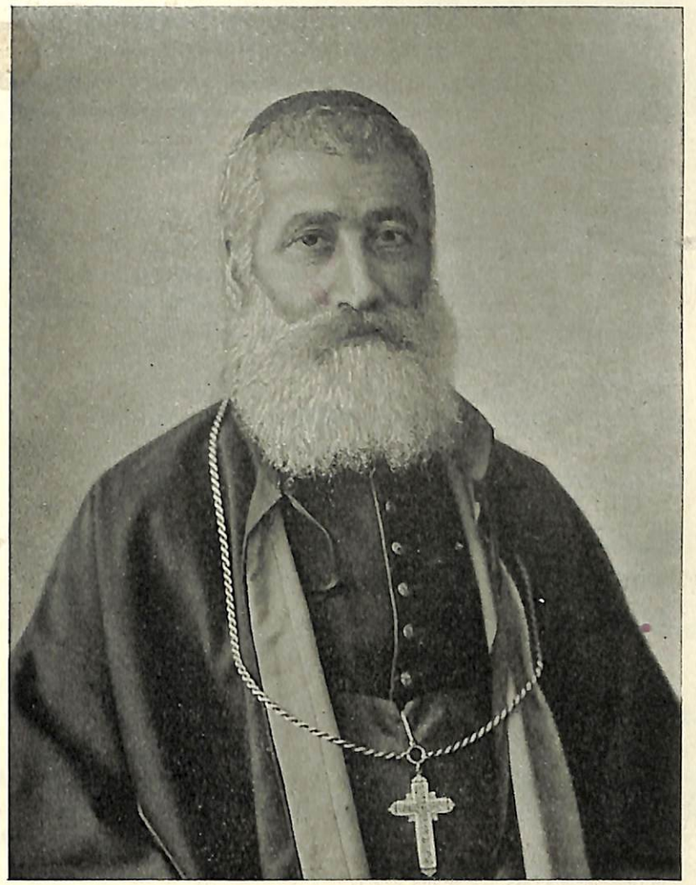
Պարտնակութիւն։
Նշանակի Ներկայացուցչին
ի մեծի Տօնախմբութեան
Միխիթարեանց։

Բերա Կ. Պոլսոյ, 19 Օգոստ. Ն. Տ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ՏԷՐ,

Ձթուղին զառւեալն ի 27 Յուլիսի անցելոյ, յորում առաջարկեալ լինէր Մեզ առաքել զոմն յ'Ձեռ աւուր ամենայն Սեպտեմբերի առ ի ներկայացուցանել զՄեզ ի Հանդիսի տօնախմբութեան Երկերիւրամեակի հատատութեան պատուական Միաբանութեանդ, ընկալաք իբրեւ ուղղակի առ ի Ձէնջ, և այնպէս առնեմք այժմ պատասխանի։

Աչք, կարի ինն խնդացեալ էր Մեր ընդ բարեպատեհ Տօնդ, որ զարթուցանէ զքաղցր յիշատակ այնքան ամաց բազմաց, յորս արժանատաւանդ Որդիքն Մեծի Միխիթարայ բազում վաստակս վաստակեցան ոչ միայն յօգուտ Եկեղեցւոյ և եկեղեցական կարգաց, այլ և ի մեծամեծ օգուտս ազգին Հայոց. հզօր ձեռամբ կորզելով ի սպառսպուռ կորստենէ զգանձ լեզուին և գպրութեանց, և յառաջ մղելով զգաստիարակութիւն ազգին բան պահանջիչ կրթութեան ժամանակաց։ Վասն որոյ առ ի յայտնել զորատգին խղճս Մեր և զսէր և զմեծարանս, փոյթ յանձին կալաք գրել առ Աբհիապ.

Գ.երջ. Հոգևոր Տէր
Պօղոս Պետրոս Ժ.Ա. կաթողիկոս–Պատրիարք Կիլիկիոյ

ԳԱԱ ԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гсс Библиотека
ՀՍՍՌ–Ամ.ԳՍՐ
Ա. Մ. Մ. Մ. Մ. Մ. Մ. Մ.
Ա. ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ՄԵՎԱՆ

Յարութիւն Արքեպ. Ռուսեան, ղի հաճեսցի ի նշանակեալ աւուրն առաջիկայ պատուել ի Մեր կողմանէ ի Վանսղ որ ի Սուրբ Ղազար. և յայն ուրախ եմք՝ զի նա հաճեցաւ յօժարակամ ընդունել զառաջարկն Մեր՝ որպէս ընկալաք ի նմանէ թուղթ։ Խնդրեմք ի Քէնջ ընդունել զնա որպէս և զանձն Մեր իսկ ի զլխավրէն, և բազմրզ և բաժանորդ համարել զՄեզ նուիրական հոգւոյ եղանուն հանդերձ Հասարակութեանս։

Ի հաւսկն մղեթնալով զաժեայն բարիս վան յարգոյ Միաբանութեանդ և զերջանիկ աւուրս կենաց Արհիպ. Տեառնդ, հաւատաւոք ժեծարանաց և սիրոյ եմք

Արհիպատառիս Տեառդ

ԱՂՕԹԱՐԱՐ
ՊՕՂՈՍ ՊԵՏՐՈՍ ԹՒ.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ–ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊ· ԳԵՐ· ՏՐ
Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊ· ՏՐԱՑԱՆՈՒՊՈԼՍՈՑ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱՐԲԱՑ ՄԽԻԹ· ՄԻԱՐ· ՎԵՆԵՏԿՈՑ
Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

ՀԵՌԱԳԻՐ ԳԵՐԵՐՋ· ՀՈԳԵՒՈՐ ՏԵԱՌՆ

Pera – Costantinopoli, li 8 Sett.

Congratulazioni fervorose all' Istituzione, prosperità alla Congregazione, lunga vita a Vostra Eccellenza, felicità a tutti!

Emmanuelian (*Patriarca*).

ԹԱՐԳՄ.

Բերա. Կ. Պոլիս, 8 Սեպտ.

Սրտագին շնորհաւորութիւններ Հաստատութեանդ, յաջողութիւն Միաբանութեանդ, երկար կեանք՝ Արհիպատառիս Տեառնդ, երջանկութիւն ամենուն։

ԷՄՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Péra – Constantinople, le 8 Sept.

Les anciens élèves des Mékhitaristes assemblés sous mon patronage s' associent à l' hommage rendu au nom et à la memoire du Fondateur de la Congrégation.

le Patriarche Emmanuélian.

ԹԱՐԳՄ.

Բերա կ. Պոլիս, 8 Սեպտ.

Մխիթարեան նախկին աշակերտները հաւաքուած իմ հովանաւորութեանս ներքեւ, մասնակից կ'ըլլան Միաբանութեանդ Հիմնադրին անուան և յիշատակին ընծայուած մեծարանաց։

ԻՄՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

7

ԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Հ. ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՎՐԴ. ՔԱՍԳԱՆՏԻԼԵԱՆ

Առաջին անգամ չէ որ ակմբի մը մէջ կամ սրբազան բեմի մը վրայէն՝ իմ այս տակաւ ձայնս վայլած է ունկնդիրներու ազնիւ ներողամտութիւնը։ Առաջին զգացումն, նոյնը խնդրելն է ձեզմէ, այլ աւելի երկչոտութեամբ, աւելի խոնարհութեամբ, գրեթէ աղերսական կերպարանքով, այս նոր և հանդիսական վայրկենիս, որուն իմաստը, իրեն նիւթովը, իրեն այս շքեղ շրջանակովը՝ երեւակայութենէս վեր է, և թերեւս մեր ժամանակագրութեան մէջ չունի հաւասարը, և կրնայ համեմատիլ միայն այն բոպէի աւիւնին որ պիտի ունենամ, թէ Աստուած ուզէ, մեր ազգութեանը վերածնութեան շառայլը նշմարելու կեանս։ Մարդը, զոր ժողովուած ենք հոս, Ազգիականին խորշը, այսպէս հանդէսներու շարքով մը հոչակելու, ծօնախմբելու մենք հայերս, արդէն մեր իւրաքանչիւրին մտքին մէջ գծուած է յստակ և անայլայլակ. է իրեւ էակ մը նուիրագործեալ թէ՛ երկնքէն, թէ երկրէս. մեր ո՛ր և է խօսքը, մեր ո՛ր և է ցոյցը, վախնանք միայն թէ մեր գաղափարէն վար չի մնայ, ուստի և իրեն բարձրութենէն։ Ինքն հոն է, իրեն գործովը, մեծ և լուսաւոր, վանական Միաբանութեան մը մեր ազգին մէջ իրեւ խարհրդանշանը, օրինակը, խրախոյսը. և երկու հարիւր տարիներու թանձրութեան մէջէն՝ կը պատկերանայ դէմք մը՝ ոբուն գլխուն բոլորտիքը կ'ոլորուի, կ'ուրուագծուի սուրբերու ոսկիէ լուսապսակը, Թարգմանիչներու, Եկեղեցիներու, Բենեդիկտեաններու հոգիներէն ձուլուած հրաշալի խառնուրդ մը, ցոլացում մը, նախանձելի նաև նոյն իսկ մեծ ազգի մը. և է նա, այնպէս ինչպէս որ է, մեր ժողովրդեան անվիճելի փառքը, ինչպէս իրեն գաւակներուն, այսպիսի հիմնադիր մը ունենալնուն, խրախճանքը։ Ինքն հոն է, կենդանի և գործունեայ միշտ, իրեն հաստատած Ոսկեայն երկու դարու շարունակութեամբը, վարսամի մը պէս ձգուած

*աստեղակուռ, պարապածելով մեր դժբաղդ աշխարհին չորս կողմը աստուածաշաւութեան, մատենագրութեան, կրթութեան լոյսերով. երեւոյթ մը, որ բարոյապէս, կը կազմէ մեզի համար ազգի մը ևսը ճանչնալու և ճանչցնելու գաղափարին գարագլուխ մը. որ կը քանդակէ իր անունը իրեն ժամանակին վրայ, ինչպէս Լեւոն Ժ.որ։ մը, բայց հոն չէ միայն մարդասէր մը, մեկենաս մը, այլ բուն ինքնին անձամբ ստեղծողն է, ուղեցոյցը, ներշնչողը շիջկլափաո սերունդի մը։ Հաւաքուինք, այո՛, այսպիսի մարդու մը շուրջը, և մեր մտածութեան, մեր զգացումներու ծպտիկներով արտախուրհնք իրեն յիշատակին բոլորը անթառամ պահ մը։ Անոր էութեան հետ մեր վերաբերութիւնը՝ զմեզ կ'ազնուացնէ, կը բարձրացնէ։ Եթէ կայ մէկը՝ որուն համար խօսքը, գովեստը երբեք իրեւ կեղծաւորութիւն, առաւելազանցութիւն չի կրնար բամբասուիլ, որուն համար մեր ճառերը ունայն ազարճանքի մը ձեւեր չեն կրնար առնուլ և մեր ցոյցերը իրեւ չափազանցօրէն շռայլանքի մը երեւոյթ, այն մէկը՝ է մեր Մխիթար Սեբաստացին, Միաբանութեանս հիմնադիրը և Գեր. Աբբահայրը։ . . . . . .

. . . . . .

Վանական քննիչք գրոց, Աստնախօսութեանս զեղեցկագոյն պարբերութիւնը յայտնեցին ասոր։

. . . . . Անհուն ցաւերուն մէջ իրեւ երկունք մը ծնաւ մեր Սեբաստացի Մխիթարը, նախախնամական և նշանակիչ անուն մը՝ զոր ոչ ոք աւելի արդեամբ իրեն գործովը ճշմարիտ հանեց, որուն հաւատարիմ մնաց մինչեւ մահը։ Ամբողջ ժողովուրդ մըն է զոր ինքը ընդգրկեալ, ապաստանքով մխիթարեց։ Ինքը մնաւ, աճեցաւ Հայաստանի կեդրոնը, որվեցաւ ինչ որ կրցաւ՝ ուսման ամենէն աւելի նեղտող ժամանակին, փրկեցաւ սրբազան բեմին քահանայական օծմամբ. տեսած և անոնց մէջ ապրած նեղճութիւններուն, ապիտութիւններուն մէջէն՝ կը վերազտնար երեւակայութեամբը այն հին տոհմային բազմադարդ անցքերուն, կ'օրհնար տերութեամբ պատմական փառաւոր անցեալը, գեղեցիկ մտածողութիւնը. և մարքի անհամեմատ յանդգնութեամբ մը այն փլատակներէն կը տաւերագրէր արդէն Միաբանութեան մը մեծամեծ գիծերը. որոնք մէջ ունէր արդէն կրօնքի և ազգին հաւատարը գերազանցապէս, հաստատուած մարդիկներու երկաթէ կամքը, հինը, խաթարածը վերահաստատելու զօրութիւնը։ Այսպէս միանգամ յղացած իր սուրբ նպատակը, կ'իյնար անոր իրագործման միջոցին, գաղտնիքին եաեւէն. Աստուած էր որ իրեն այժ կու տար, կը քաջալերէր, կը լուսաւորէր վինքը։ Հազար նեղութիւններու, հազար գժուարութիւններու մէջ, հալածման, նախանձու տակ, իր գործին կատարման յոյսը չի զեղեւցաւ, միաց անսասան, ինչպէս իրեն հաստատամտութիւնը անիկնելի. ունէր իրեւ քաջ զօրագլխի մը կենաց և մահու անձուկ և որոշիչ վայրկեաններէր՝ որ ինչ որ բլլար պիտի յաղթէր, հարկ էր յաղթել, Կոստանդնուպոլսոյ խաչը կը կրէր։ Հայկական*

խիտ մառախուղէն, Թամէր քնափութենէն գուցէ արթնցան ուրիշներն ալ Մխիթարեանութիւն մը հաստատելու երազով, բայց Մխիթարայ պահուած էր իրագործելու այն երազ կարծուածը արեւելեան մայրաքաղաքին մէջ, ուր հայրենիքը թազուցած մեկնեցաւ վերջնականապէս: Մնաս բարով, Սերաստիա, խանձարուրք մեր Հիմնադրին, սիրելի քաղաք, և անմահ ինչպէս Տաթեւոյ Հացեկան գիւղը՝ ուր ծնաւ Ս. Մեսրովպ. զաւակդ զոր սրտբեցիր մանուկ՝ պիտի չի տեսնաս այլ եւս մարմնով. ինքը քեզի համար կը մեռնի, իր համբաւովը, նաեւ զարերէ ետքը գեղ յիշեցնել տալու համար ուխտատեղւոյ մը նուիրականութեամբ:

Մխիթար, Կ. Պոլսոյ մէջ, փութայ ժողվել իրեն աշակերտածները յարկի մը ներքեւ, պատեց զանոնք միաբանական կանոններու ցանկով: Հոն սակայն սունկի պէս բուսան իր չորս կողմը սխերիմ թշնամիներ, սրոնց չարութիւնը՝ թէ ւրչափ մարդս կրնայ վատթարանալ՝ սեւ և սխուր օրինակն է: Չի խաբենք զմեզ. մենք եթէ գեռ ազգ մը կը գտնզազինք գոյանալու, յանցանքը ամրողջովին ուրիշի չի վերագրենք. այս մահացնող բայց ճշմարիտ վճռոյս մինչեւ ցարդ տուին և կու տան պատճառ անձնական կռիւներ, մախանքներ, և ամէնքէն վեր ապերասան, թեթեւ լրագրութիւն մը, որ, շատ անգամ պարտաւորի լսկ գերը կը խաղայ. հին է մեր այս արեան ապականութիւնը, և քան ամէն ժամանակ սպառնացաւ Մխիթարայ գլուխն՝ զոր կ'ուզէին վանդալ: Հարկ էր փախչիլ, Աստուծմէ իրեն յանձնուած աւանդը, մեծ գաղափարը, գրեթէ ամբողջ ազգի մը փրկութիւնը ազատելու համար: Եւ կ'նչայ կը գիմէ Մեծոն Ցունաստանի. կը հաստատուի այն տեղ տարիներով. Միաբանութիւնը իր ձեռքին տակ՝ էր իբրեւ գաշնակաւոր երգիճ մը: Սակայն զուր տեղը. խաղաղական ձիթենիները զոր տնկած էր հոն պարսկին մէջ, խռովեցան, չորցան իրեն համար պատերազմի խօշիւնէն: Վերսին առաւ Մխիթար իր բոյնը՝ զոր նոր շիներ չեռուցեր էր, թռչնոյ մը պէս անցաւ ծովերէ, և իրեն անընդոստ հաւատքը գտաւ իրեն արժանաւոր հանգրուանը վերջապէս այս լճակիս մէջ:

Հոս, այս կէտիս, հանդիսական ինչպէս ազգի մը անկախութեան բոպէն, ողջունելու համար այս հայկական ովասիսը, Եւրոպիոյ և Ասիոյ կամուրջը, Ս. Ղազարը, կը փափագէի ունենալ քնարերգական թրթռուն թեւեր: Փառնե՛ր զինքը երգեցին, վրան գրեցին, Յանուացցարոյի ակունքներէն մինչ, Գասկէլլարի հմայքը, Լորա Պայրընի գլրացը: Սակայն ինծի համար ա՛րեւը որ կը ծագի հոս՝ իմ հայրենեաց ճառագայթներէն է. այս չովացած բուսաբերութիւնը՝ փռուած քանց մը Այրարատու գաշտին. այս յատակը որ խանդիս կը պակսի ոսքիս տակ, և այս ձեղունը գէպ ի ո՛րան կը ծառայի գողգոջուն ձայնս, կու գայ ինծի թէ այն բնակարաններն էն մէկն է, ուր երբեմն մեր Թարգմանիչները, մեր Պատմիչները իրենց գլուխը կը ծռէին մեգադաթներու վրայ. իմ չորս կողմս պարուրած օդը Մասիսու սարերէն է՝ զոր կը շնչեն այս տեղ վիս շրջապատողները՝ որոնք իմ լեզուս կը խօսին, կը հասկնան իմ բառերս, իմ արիւնս են. և

հոն այն եկեղեցին, իրեն առ Աստուած մրմունջներովը, շարականներովը կը յաւիտանէ, կը փոխարէն զմեզ այն նուիրատուները՝ ուր երդեց Շնորհալի մը, ուր Նարեկացի մը ապօթեց: Իտալական հողին վրայ Հայաստանի բեկոր մը. իր է այս՝ շօշափելի, պատրանք մը չէ, և այս հրաշքը Մխիթար է որ գործեց: Բանակալութենէն, ազատութենէն իբրեւ անհուն ընդեղեզէ մը ապրած Նոյ, ինքը իր որդիքներովը կ'ինչնայ Այրարատու բարձրութենէն, կը մեկուսանայ այս կղզեկիս մէջ, ինչպէս լոսատափեայի մը վրայ, իր ազգին ծիւն բաղդին զեկավար, առաջնորդ, իր նաւուն կայմին վրայ վառելով ինչ որ աստուածային է, ինչ որ գիտական, ինչ որ կրթիչ: Եւ, մարդկութեան հրաշակերտ մը, գերազանցապէս բարերար մը, կ'անցնի կ'երթայ երկրէս, ակազձուն օրհնութեամբ, խաչը կուրծքին և երկնային ժպիտը գէմքին վրայ. օ՜ն և օ՜ն, չեզաւ մարդ որ իրեն էութիւնը լաւագոյն կերպով զոհած ըլլայ հայրենեացը:

Եւ այս կրկին գարերը, իրեն որդւոցը արդիւնքով — պէտք է ըսել — մարմարեայ ծր և է յիշակերտ մը աւելի փայլուն, տեւական, իրեն նպատակին, իրեն գործին իբրեւ անհուն քանդակածոյ յաղթական կամար մը իր անունը կ'անմահացնեն: Ինքը մեզի փոշ մըն է, որ ձայն կու տայ, կ'ապրէ, կը ներշնչէ: Հաւասար արգասիքով և տեւողութեամբ չպայծառացաւ երբեք մեր մէջը եկեղեցականի մը փիլոնը, կը կրենք խրոխտաբար այս սեւ սրեմն՝ շուք կրօնքի և ազգասիրութեան: Եւ աշխարհային շահերու հետ կապուած չենք: Երկու գարեր ցոյց տուին որ այս խօսքերս չազակրատանք մը չեզան, չեն, ի հեճուկս այն նորամուտ կարծիքներէ փոխ առած բուսածքին, զոր, երէկ, երեւցաւ ինձ թէ լսեմ հեզուկ ձայնէ մը, թէ՝ Միաբանութիւնս այլ եւս կը գարձի ըլլալէն այն ինչ որ է, անգամ մը որ իրմէ գուրս տարածուեցաւ, հաւաքական բառով մը ուզելով ըսել, մատենագրութիւնը: Մենք նախանձոտ չենք, մանաւանդ թէ կը ծափահարենք. բայց տեսակ մը վճիռներ՝ Ոչ յառաջ քան զԼուսիայ պատուիրանս: Եւ չեմ տեսնար գեռ — կարելիութեան ներեցէք — Միաբանութիւններէ գուրս — իմ կարծիքս է, զոր սակայն կը շեշտեմ գիտակցաբար — այն մեծ, այն լուրջ երկը որ ժամանակին վրայ կ'ազդէ, խոր հետք մը ձգէ, բայ ի քանի մը վիպասանութիւններէ: Այս իմ խօսքս պատճառաբանութիւնս Մխիթարեան Միաբանութիւններուն երկու գարու հակագրութեամբը կը վերջացընեմ: Աստղ, բարերագղ գժտութեամբ մը երկուքի բաժնուած, երկուքն ալ նոյն այն իրենց Հեղինակին հոգին և այժմ է որ կը վառէ, կը մղէ, կ'աշխատցնէ: Երկուքն ալ սահմանադրական կանոններով հնգական Աբբահներու խնամուն վարչութեան ներքեւ, գրեցին, գործեցին, կրեցին և կուեցան: Իրենց մենասանները գործատուններ եղան, իրենց կեանքը մեզուներու փեթակ մը, խցիկները բջիջներ: Իրենց գաղափարակերը միշտ բարձր, միշտ յայտնապէս ազգային: Հարկ է յիշել որ մեր անկապուտ պարծանքն է՝ եթէ հին նախնեաց ձեռագիրներէն մեծ թիւ մը գրթուա ձեռքերով կորսուելէ ազատեցան, թագուցուելէ եղան, փշրին և

բարբոսը թափեցին և մաքրուած լոյս տեսան. հաճոյ է յիշել մեր պարծանքը՝ հեղեղ մը մեծ և փոքր երկասիրութիւններու, թարգմանութիւններու՝ որ արեւելեան ազգերուն մէջ իրենց ամենէն ուժգին ազդեցութիւնը գործել սուին: Եւ անոնց մէջ ինչպիսի հսկայական աշխատութիւններ: Ճառիս հատուած սահմանը կ'ուզէր ընդլայնել այն ամէն մէկ գրուածներուն վրայ՝ որ Զաքէեանէն մինչեւ Սիսուանի հաւաքողը անուանի ըրին այս երկու դարս: Այն ատուար հատորներէն մեծ կէսը մեր ազգութեանը, մեր հայկական լեզուին համար պիտի մնան անկորնչելի յիշատակարաններ, հնախօս Ինճիճեանէն մինչեւ Տաշեան արեւելագէտը, Հայկազեան բառգիրքէն մինչեւ Նորայրինը, մինչեւ Գիտութենից և Աբուսախից Բառգիրքը, Աւետիքեանէն (թերեւս Մխիթարեան ամենէն նուրբ և աստուածարան միտքը) մինչեւ Աւգերեան, Գալէրճեան, Հիւրմիւզեան, և ուրիշ շատեր: Եւ հանճարներու, կարողութիւններու այս մարգախիտ ընտրեալ խմբէն՝ ուսում չպի կ'ամբառնան, Մխիթարեան հաւաստեզութեան մը իրրեւ ամենէն աւելի փոշփոշուն ատաղձ, Բազրատունին Հ. Արսէն, հայկաբանութեան ծալը, որուն մէջ ոսկի գարէն մինչեւ երկաթինը ծաղիկը հաւաքած կը լողայ մեծավայելուչ իրեն թարգմանութիւններուն, իրեն Հայկ պիւզացներզութեան, Զարդացելոց քերականութեանը մէջ: Միւսը, իմ ունկնդիրներս արդէն գուշակած են, սուրբ և պաշտելի ծերունին, Նահապետը,—զոր պարգեւ մեզի Աստուած գնո երկայն օրերով,—որ նստած մեր մէջ այնքան խոնարհութեամբ և կը լսէ մեր ճառերուն նիւթը, որոնց կէսին գրեթէ հանդիսացաւ ինքը ակամաւոս, ինքը հզօր գործիչ, հրաշագործը՝ որ հայրենի ընդարձակ աւերակներէն, տուաւ շունչ և շողիւն նոսեմ և ժանգահար նշխարներու՝ Յաշինեանովը, Նուագնեանովը, մեծահատոր հաւաքածոյքովը: Աստուք ամէնքը, գրեթէ, իրենց երկասիրութիւնները գրեցին պատահան լեզուով, և ուրիշ կերպով չէին կրնար. աշխարհաբարը միայն ռամկին բան էր, գիրքեր չունէր, կերպարանուած չէր մեծամեծ աշխատութիւններու համար: Եթէ գրէին անով, շատ անգամ գրաբարէն փոխ պիտի առնուին, կանոնաւոր, ճկուն, հարուստ, ներդաշնակ լեզուէն գերազանցապէս: Եւ ինչ վիճակի մէջ որ է հիմա խօսուած լեզուն, գեռ շատ հեռու է Իլիականի երգի մը հասնելու և ոչելու զայն մեծվայելչութեամբը՝ որով Մեսրոպեանը գմեզ կը գմայլեցնէ: Աստ հանգերձ մշակեցին նաեւ աշխարհիկ բարբառ Բազմավէպով, Հանդէսներով, ուրիշ բազմաթիւ գրքերով, ինչպէս իրենք՝ այսպէս իրենց աշակերտները: Այո՛, յիշեցի, աշակերտները. Մխիթարեան բարոյական վերջին փառքերէն չեզաւ կրթական խնդիրը և անոր հաստատութիւնները, Մուրատեան և Ռափայելի առատաձեռնութիւնները թերեւս այն շքեղ արդիւնքը չի շահեցնէին ուրիշ արդիներու մէջ. այս վաթսուն տարի է որ կ'ապրին անոնք և կ'առատանան անխարդախ ձեռքերու մէջ. որոնք տուին ազգին հայրենասէր մտքեր և գրիչներ, մարդիկ որ յառաջադիմական ընկերութիւններ հաստատեցին, եղան ռահվիրայ ուրիշ շատերուն գրաւորական ասպարէզին մէջ, տարածեցին գաղափարներ, սփռեցին ազ-

քատ ընտանիքներ. բանակ մըն են անոնք, և մեր ամբողջ կազմածին կենդանատու երակներէն, արիւնէն. որոնց, բարեբար, օգտակար ըլլալէ պիտի չի դադրինք, մեր նպատակներէն է, մեր ժամանակին, մեր մտաւ նպատական կեանքին որ կրնանք ունենալ՝ զոհղութեամբն հանդերձ, անձնասիրութեամբ:

Վերջին խօսքս: Մխիթարեան Միաբանութեան բոլոր այս ր'ր և է գործունէութիւնը՝ այս յարիւս տակ հնչած ճառերը չեն միայն որ կը քարոզեն. կը զգամ որ մեր ժողովրդեան սիրտն ալ կը բաբախէ մեր ծոցերնեան հանդիսին վրայ, կը զգայ թէ մերը իրենն է. կը հաստատէ այս իմ հաւատքս այն հեռագիրներու, նամակներու, մղումներու հոսելը. կը հաստատէ մանաւանդ պերճապայծառ և ընտիր ներկայացուցիչներու խումբը, որ կը բերէ ուսնամտութեանս փայլ մը աւելի, որոնց մեզի ըրած պատուոյն, ազնուութեանը կը փափագէի հաւատար բառը ունենալ երախտագիտութեան, շնորհակալութեան և սիրոյ: Գիտեմ իրենք և իրենցմով իրենց յուզարկուները՝ որ մենք պիտի միշտ մտերմութեամբ կառչած պատուարին վրայ, ուր զմեզ դրաւ Մխիթար, կրօնքով և ազգասիրութեամբ. արդէն հին և փորձ վիճակներ,—ոչ աք այս խօսքս իրրեւ հպարտի բամբասէ—վարժ ենք կռուելու ինչպէս հալածուելու: Այս կրկնակ պարեոցվս շատ փայլուն պատուարի վրայ ենք՝ եռ բաշուելու համար վաստարար: Երկու անգամ վանքերու բարձման մը վախէն ազատած, շատ անգամներ նեղ և վտանգալից վայրկեաններէ, կը հաւատանք և պիտի հաւատանք միշտ թէ Աստուծոյ աչքը մեզի հեռ է, ինչպէս ազգին սէրը: կը մղեենք մեր ցիրուցան և թշուառ ժողովրդեան լաւագոյն օրեր. ահա մեր ազօթքը....

Ս

ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Ի ՎԻԵՆՆԱ

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ

Ուրախութիւն աշխարհի ծնաւ Մարիամ։ Ցուրախութիւն Մարիամայ ծնաւ զդաստ որլւոց իւրոց մեծ ծառայն Աստուծոյ յորդեղիրս Ներսէս։

Բերանք մեր լցեալ են արդ օրհնութեամբք՝ ընդ կրկին զրօշուք անմահին Մեծի Մխիթարայ, և սիրտք բաբախեն առ ցնծութեան լինել խընդակից միմեանց՝ վասն շնորհի լինոց երկուց զարուց կենաց և կենդանութեան՝ բոլորելոց զժողովք ծննդոց նորին։

Անցք որ անցին ընդ ոգին մեծ և ընդ արի՝ յերկար ասպարիզի անդ կենաց նորա և գործոց և ճգանց, նոքին են մեզ ի խրախոյս և ի քաջալերութիւն սրով ունիմք զգրաւական զառ ի վերուստ անպակաս խնամոց, ուստի զուարթացեալ աչքի Հայոց հաւատարակաց ի վերայ հօտին իւրոց կարզելոյ ընդ հովանեաւ սքանչելոյ Տիրաւորն, զորոյ զհրաշալի ծնունդն ասէր նա ինքն երբեմն ուրախութեամբ, և մեզ տայ այսօր զնոյն ծնունդ ածել ընդ ծննդեան Միաբանութեանս իւրոյ։

Հանգէ Տէր որդւոցս ի շնորհաց Մեծի Նահապետին և Հօրն հաւատոյ Մխիթարայ բաժին՝ ի նորին իսկ մխիթարութիւն բերել մեզ զնմանութիւն վարուց կարգաց առաքինութեան նորա։—Յաւելցէ զարս և զարս ի կեանս Միաբանութեանս, և Աբհիապատիւ վեհիդ ընդ յամայը ամն ուրախ լինել յորկիս սիրելիս զօգեալս միարան սիրով, որով և՛ս մեծամեծք զործեցին ի փառս միոյն Աստուծոյ և ի ցնծութիւն և յառաւելագոյն պարծանս Մեծի անմահին Մխիթարայ։

Եմ ամենայն խորին մեծարանօք և սրտագին ողջունիւ սիրոյ եղբայրութեան

Ամենապատիւ Գերապ. Տեառդ

Վիեննա, ի 6 Սեպտ. 1901։

ԽՈՆԱՐՀ ԾԱՌԱՅ
† Հ. ԱՐՍԷՆ Վ. ԱՑՏՆԱՆ
Ա. Ը. Ա.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ
ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԻՒՐՂԵԱՆ
ԱԲՔԵՊՍ. ՏՐԱՅԻԱՆՈՊՈԼՍՈՑ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԱԲԲԱՀԱՅՐ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ
Ի ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

Ց

ՄՇԱԿ ԼՐԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վիեննա, 4 Սեպտ. 1901

Երկիւղիւրամեայ Յոբելեանի տօնախմբութեան
Կարգադիր Յանձնաժողովին

ՄՇԱԿ *լրագրի խմբագրութեան ինձ ուղղեալ ներփակեալ նամակիդ՝, պատկառելի Յանձնաժողովդ կը բարեհաճէ տեսնել, որ ես կարգված էին Ներկայացուցիչ՝ Միաբանութեան Յոբելեանին մասնակցելու։*

Խորհուրդս եմ զգում, որ կանխապէս, պարտաւորութիւն յանձն առած լինելով մասնակցիլ Գլասկով քաղաքում այս սեպտեմբերի 8—12ին գումարվելի Խաղաղութեան Համաշխարհային X կոնգրէսին,... ես զրկված եմ հնարաւորութիւնից զալ Վենետիկ և անձամբ մասնակցիլ Յոբելեանի տօնախմբութեան։

Այդ պատճառով, ուղարկելով պատկառելի Յանձնաժողովիդ ներփակեալ ուղերձն, խնդրեմ յարգանքով՝ կարդալ տօնախմբութեան օրը, հանդիսի ժամանակ...։

ԽՈՐԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔՈՎ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆՑ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԲԱԶՄԱՐԴԻՒՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Այսօր երբ Մխիթարեան պատկառելի Միաբանութիւնը տօնումէ իր գոյութեան երկհարիւրամեայ յոբելեանը, թող թոյլ տուի ինձ Մշակ լրագրի խմբագրութեան Ներկայացուցչին և անդամին, ձայնակցելով ընդհանուր ուրախութեան՝ բացատրել մի քանի խօսքով, թէ ինչու՞ Մշակ

1. Անուանեմ այդ նամակի պատճէնը. — Թիֆլիզ, 1 Օգոստ. 1901. Յարգելի Պ. Հարթաշէսեան Առաքելեան. — ՄՇԱԿի խմբագրութեան կողմից պատիւ ունիմ խնդրել, որ ներկայ դանուեք Մխիթարեան Միաբանութեան երկու հարիւրամեակի հանդիսին, երբեւ Մշակի ներկայացուցիչ, որով կը պարտաւորեք. Յարգանքով Ա. Գալանթարեան։

լրագիրը՝ մանաւորապէս և հայ ժողովուրդը՝ ընդհանրապէս իւր զանազան հաստատութիւնների և դասակարգերի միջոցով բարոյական սեպուհ պարտաւորութիւն են համարում անկեղծ համակրութեամբ և յարգանքով շնորհաւորել Մխիթարեանց Ցօբելեանը և ասել. Ողջոյն, ողջոյն խորին յարգանքի և անկեղծ համակրութեան Մխիթարեան Միաբանութեան, ողջոյն հայ — ազգային — հոգեւորական գործիչներին, և թող օրհնեալ լինի, յաւիտեան օրհնեալ լինի անմահ Հիմնադրի, Մխիթար Աբբայ Սեբաստացու նուիրական յիշատակը. թող նրա վեհ հոգին յաւիտեան սաւառնի Մխիթարեան վրայ։

Գերապատիւ Աբբահայր, Արժանապատիւ Հայրեր Մխիթարեան Միաբանութեան։

Հայոց նորագոյն պատմութեան մէջ, այն օրից, երբ Մխիթար Վարդապետ Սեբաստացին 1701 թ. սեպտեմբեր 8ին հիմնեց Կ. Պօլսում իւր Միաբանութիւնը, և ապա 1717 թ. սեպտեմբեր 8ին մշտապէս հաստատուեց այս խաղաղ և անդորր կղզու մէջ, Մխիթարեան Միաբանութիւնը նշանաւոր դեր է խաղացել և կարեւոր տեղ գրաւել՝ ոչ իբրեւ զուտ կրօնական մի Հաստատութիւն կամ Ուխտ, այլ իբրեւ մի համազգային — բարոյական գիտական Հաստատութիւն, որի էական նպատակն եղել է լոյս, գիտութիւն սփռել Հայաստանի մէջ, վերակենդանացնել հին, կլասիք, սանսկրիտեան հայ գրականութիւնը, մաքրել, մշակել հայ լեզուն, տարածել հայ լեզուն, հայրենիքի, հայ բարբառի, հայ գրականութեան, հայ պատմութեան մարած սէրն բորբոքեցնել և վառ պահել, միևնոյն հանգիստալ Արեւելքի և Արեւմուտքի մէջ, մի խօսքով՝ ստեղծել հայ ազգայնոյթիւն։ Եւ Մխիթարի մեծ հոգին այդ գաղափարը յղացաւ մի այնպիսի ժամանակ, երբ Հայոց երկիրը, մայրենի երկիրը անցնելով մի շարք ահռելի սեւ դարերի միջով, այնքան տկարացել ուժասպառ էր դարձել, որ այլ եւս անկարող էր նիւթ հայթհայթել որ և է մտաւոր և հոգեւոր կեանքի համար. այդ երկրում գործում էր միայն հուրը և սուրը, ուստի և մտաւոր — բարոյական — հոգեւոր կեանքի համար այլտեղ չկար որ և է հող։ Այդ լաւ ըմբռնեց Մխիթարը, ուստի և նա սար ու ձոր անցաւ, որոնեց մի հիւրընկալ երկիր, ուր կարելի լինէր ստեղծել ազգային մտաւոր գործունէութիւն։ Այդ ապաստանական երկիրն եղաւ Վենետիկն, որ հայերի համար նոր Աթէնք դարձաւ. այդտեղ, Ս. Ղազարի անդորր և խաղաղ կղզում հաստատեց Մխիթարը, կռեց կոփեց այն արօրը, որով պէտք է հերկէր, մշակէր հայրենի խոպանացած վաշտը. այդտեղ նա վառեց այն փարոսը, որ պէտք է լուսաւորէր Հայաստանում տիրող խոր խաւարը. այդտեղ հիմնեց նա այն ժրաջան մեղուների փեթակը, որոնք պէտք է հիմն հաւաքէին հայրենի ծաղկաւէտ պաշտերից և բերելով Ս. Ղազար, մեղր պատրաստէին հայրենիքի համար։

Եւ Մխիթարը իւր ժրաջան մեղու մշակներով համեմատաբար շատ կարճ միջոցում իրագործեց իւր ծրագիրը։ Նրա Միաբանութիւնը փրկեց կորստից, ժամանակի ժանիքներից, փշէների տակ խոր թաղված, անհետաց-

ման դատապարտված հայ կլասիք գրականութիւնը և լոյս աշխարհ հանեց. նա վերակենդանացրեց հայ լեզուն, նա աւանդեց հայերին իրանց պատմութիւնը և աշխարհագրութիւնը, նա վառեց հայի սրտի մէջ մայրենի լեզուի, գրականութեան սիրոյ կայծը. նա ծանօթացրեց Եւրոպան՝ Հայերի հետ և Հայերին Եւրոպայի ու Արեւմտեան գրականութեան ընտիր արտադրութիւնների հետ. մի խօսքով, նա մղեց Հայերին դէպի այն ճանապարհը, որ տանում դէպի քաղաքակրթութիւն. նա հզօր զարկ տուեց հայ ազգի բարոյական — հոգեւոր — մտաւոր վերածնութեան։ Ահա, ինչ որ կատարեց Մխիթարեան Միաբանութիւնը հայ ազգի համար իւր գոյութեան երկհարիւրամեայ ընթացքում, և ահա ինչու այսօր նա, ժրաջան և արժանաւոր մշակ, արժանի է լիուլի վարձատրութեան, արժանի է ստանալու իւր ճակատի քրտնքի վարձը — հայ ազգի երախտագիտութիւնը և, հաւատացած եղէք, Գերապայծառ Աբբահայր, Արժանապատիւ Հայրեր, որ հայ ազգի մեծամասնութիւնը, առանց կրօնական խորութեան խնդիր յարուցանելու, — որովհետեւ, կրկնում՝ Մխիթարեան Միաբանութիւնը երբէք սուրբ իբրեւ զուտ կրօնական հաստատութիւն չէ հանդիսացել, և հայ ազգն այսօր այնքան առաջ է գնացած, որ գիտէ զանազանել պատահական խնդիրները համազգային խնդիրներից, — այսօր կարող է ունենալ միայն մի անկեղծ զգացմունք՝ երախտագիտութիւն դէպի այն Միաբանութիւնը որ պարգեւեց ազգին Մխիթար Զաքէեանի, Արսէն Բագրատունու, Ալպերեանի, Գաթրճեանի, Այտընեանի և Ղեւոնդ Ալիշանի պէս հանճար հայ մտքեր և գրական գործիչներ, փայլուն աստղեր հայկական խաւար երկնակամարի վրայ, որոնց շուրջը բոլորված են նոյնպէս փայլուն աստղիկներ, ինչպէս Սիբիլեան, Բ. Սարգսեան, Յ. Տաշեան, Նուրիխան, Գալեմքեարեան, Մէնէվիշեան և այլք, (մենք խորութիւն չենք գնում Միաբանութեան երկու ճիւղերի մէջ)։

Հայ մամուլն եւս չէ կարող իւր անկեղծ ուրախութիւնն չարտայայտել Մխիթարեան Միաբանութեան, որի ձեռքում մամուլն — Բազմավէպ և Հ. Ալեօրեայ — կարողացաւ իւր կոչման բարձրութեան վրայ կանգնել և ծառայել ժողովրդի ու գիտութեան շահերին։

Մշակ լրագիրն, որ ահա 29 տարի գործում, ելել առել է ունեցել և երբեմն խիստ քննադատական ոգով վերաբերվել Մխիթարեան Միաբանութեան գործունէութեան, սակայն իւր գոյութեան ամբողջ ընթացքում նա ճանաչել և գնահատել է Միաբանութեան բարձր արժանիքը, եղել է նրա անկեղծ և անխարդախ բարեկամը, ուստի եւ այսօր ուրախութեամբ, անկեղծ հրճուանքով ողջունում է Միաբանութեան երկհարիւրամեայ բազմաբեղուն կեանքի յոբելեանը, գոչելով. Կեցցէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը, և թող գարուց գար յարատեւէ նրա օգտակար գործունէութիւնը յօգուտ հայ ժողովրդի և երկրի։

Թոյլ տուէք ինձ նաեւ, հայ մամուլի համեստ մշակիս, կցել և իմ անձնական խորին յարգանքի ու համակրութեան հաւատաքը և շնորհաւորել Միաբանութեանդ բեղմնաւոր գործունէութեան տօնախմբութիւնը։

Խմբագրատեղիս «ՄՇԱԿ» լրագրի — Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

10

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ
ՄԱՆՉԷՍԹԵՐ

Մանչեսթր, 31 *Օգոստոս* 1901

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՈՒ ՀԱՅՐ

Ցեղույս Ազգային փափաքելով Մխիթարեան բազմարիւն Միաբանութիւնը երկերիւրամեայ Յոբելինին ըստ կարի մասնակցիլ, յանձնարարած են իւրեանց Հոգեւոր Հովիւն՝ Աբժ. Տէր Թէոդորոս Քահանային՝ անձամբ ուղեւորիլ ի Վենետիկ, և յառաջիկայ Սեպտեմբեր Ցին՝ մատուցանել Գերապայծառութեան Ձերում և պատուական Միաբանութեանդ մեր Գաղթականութեան խորին յարգանքները և ջերմ շնորհաւորութիւնները այս փառաւոր երկերիւրամեայ շրջանին առթիւ, որ փառաւոր է՛չ միայն ժամանակաւ և աւանդութեամբ, այլ գլխաւորապէս՝ այն բազմարիւն գրական գործունէութեամբն՝ որով Ձեր պատկառելի Միաբանութիւն մեր համայն Ազգի շնորհակալութեան և երախտապարտութեան արժանացած է։

Սոյն զրուցեան հետ մէկ տեղ կ՛յանձնենք մեր Աբժ. Տէր Հօրը, Գաղթականութեան զուգնաքեայ նուէրն (քառասուն անգլիական սթէրլին) առ պատուական Միաբանութիւնդ, ի նշան երախտապարտ զգացմանց և ի մատնակցութիւն ծախուց կառուցման Արձանի, որով Միաբանութիւնդ կուզէ յաւերժացնել յիշատակն Ուխտիչ Հիմնադիր Մխիթար Աբբահօր։

Մաղթելով որ տակաւին շատ յոբելեանները գործով ու արդեամբ գեղ աւելի փառաւոր տարեշրջաններ և զարգացումներ կատարէ Միաբանութիւնդ՝ ի լուսաւորութիւն և յօգուտ Ազգիս և ի պարծանս և ի յատուկենական յիշատակ անմահ Մխիթար Աբբահօր,

Մնամք խորին յարգանօք և ակնածութեամբ Ձեր Գերապայծառութեան խոնարհ ծառայք Հոգաբարձուք Մանչեսթրի Հայոց Եկեղեցւոյ։

Ատենադպիր — Գանձապետ — Ատենապետ
Տ. ՏԷՕՎԼԷԹԵԱՆ — ՍԱՐԳԻՍ ՆԱԼՏՋԻԱՆ — ՄԻՒՐԱՆ Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՆՈՐԻՆ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌՈՒԹԵԱՆ
ՏՆԱՈՒՆ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՀՕՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻ
Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

11

ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ ԴԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻԶՈՒ

Բարիզ, 1901 *Սեպտ*. 5

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ

Յոփնաւատակ վարդապետին — Մխիթարայ Սերաստացոյ հաստատած հիմնարկութեան մատուցած ծառայութիւնները մեր Ազգային գրականութեան և պատմութեան նկատմամբ՝ պարաք կը դնեն մեր Բարիզի Հայ գաղթականութեանս վրայ՝ յայտնել Ձեզ և քրտնաջան Միաբանութեանդ՝ մեր սրտագնուէր զգացումներն ու յարգալիր համակրանքները՝ երկհարիւրամեայ յոբելեան հանդիսից առթիւ։

Ա՛ս այս՝ պաշտօն կը յանձնեմք տեղույս նախկին Հովիւ Գերաշնորհ Հայր Սուքիաս Վարդապետ Պարոնեանի և «Բանասէր» Հանդիսի Տնօրէն Մեծաղնիւ Պ. Կարապետ Բամաջեանին, ի միտս Գաղթականութեանս ներկայացնել առ Ձեզ ի խնդալից մատնակցութիւն երախտագիտական արժանաւայել հանդիսիդ։

Խնդրենք, Գերապայծառ Տէր, հաճեցէք ընդունիլ մեր սրտագին յարգանքները։

Ի միտս Հայ գաղթականութեան Բարիզու

Հոգևոր Հովիւ
ՎՐԱՄՇԱՊՈՒՀ ՔՀՑ. ՔԻՊԱՐԵԱՆ
Հայոց Հոգաբարձութեան
Ատենադպիր — Ատենապետ
ԻԳՆԱՏԻՈՍ Գ. ՋՕՐԱՑԵԱՆ — ԱԹԱՆԻԿ ԷՊՆԱՑԵԱՆ

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ. ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱՐՔԵՊՍ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ՏԷՐ ԱԲԲԱՀԱՑՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԲԱԶՄԱՐԴԻՒՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ
Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ

Պարիս և Վենետիկ։ — Առաջինը կեդրոն համաշխարհային պիտուէնանց, իսկ երկրորդը՝ կեդրոն գեղարուեստական հրաշալեաց և մանաւանդ հայա- պետութեան, կրնամ կոչել՝ քոյր և եղբայր իրարու։ Արդ՝ Պարիսի Հա- յտնութիւնը — արուն պաշտօնական Ներկայացուցիչը լինելու պատիւն ունիմ այսօր Ձ. Սուքիաս Վ. Պարոնեանի հետ — ուրքան ալ խորասուզուած ըլլար պիտուէնանց մէջ, չէր կրնար մոռնալ իր մայրենի զրականութիւնն և անոր զարգացման նպաստող անձնաւորութիւններն։ Այն անձնաւորութիւններէ մին եղած է Մխիթար Սեբաստացին, ոչ միայն անձնապէս սատարելով հայ զրականութեան՝ այլ և հաստատելով գիտական Միաբանութիւն մը, որ իր անունը կրեց իր արժանաւոր յաջորդներէն։

Մխիթարեան կրկին Միաբանութիւնները՝ սկսեալ իր Հիմնադրէն՝ մեծ զարկ տուած են ազգիս մտաւոր զարգացման գործին, հրատարակելով անտիպ ձեռագիրներ, հայ պատմութեան և տեղագրութեան վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններ, հոյակապ բառարաններ և դպրոցական գործադիրքեր եւ այլն, որոնցմով Մխիթարի յիշատակը խորապէս քանդակուած է իւրաքան- չիւր Հայի սրտին մէջ։ Այս ըսածիս ապացոյց չէ՞ միթէ մեր այս օրուան հոս հաւաքումը, — ուր մէկերնիս Եւրոպայի հիւսիսային կողմերէն եկած, և ո՛ր մէկը Ասիոյ խորերէն. և աշխարհիս ամէն մէկ անկիւնէն տեղացող հա- մակրական նամակները, հեռագիրները, ցոյցերը, նուէրները չէ՞ն հաստատեր միթէ այս համոզումն, որ ամէնուն ալ համոզումն է անշուշտ։

Ուրեմն, նախ՝ կը կրկնեմ Պարիսի հայ Գաղթականութեան շնոր- հաւորութիւններն ու բարեմաղթութիւնները. երկրորդ՝ բարեմաղթութիւն- ներս կ'ընեմ իրրեւ յաւին մշակ հայ բանասիրութեան ու զրականու- թեան, « Բանասէր » հանդիսիս բոլոր աշխատակիցներուն և ընթեր- ցողներուն կողմէ անկեղծ համակրութիւններ յայտնելով, որուն ապա- ցոյց՝ « Բանասէր » կը մատնակցի զրական երկու փոքրիկ նուէրներով, մին՝ « Քննական պատմութիւն Հ. Թ. գարու հայ գպրութեան », զոր հաճեցաւ պատրաստել Մեծ. Մինրան էֆ. Յովհաննէսեան՝ իմ մտաւոր խնդրան- քիս վրայ և յատկապէս այս Յոբելինի յիշատակին նուիրուած. իսկ եր- կրորդը՝ Հայկական հին օրէնքներու մասին գրուած համառօտ մէկ ու- սումնասիրութիւնս, զոր ղեռեզած եմ « Բանասէր »իս Բ — Գ միացեալ պրակներուն սկիզբը։

Արդ, ասոր բանասիրական երկու գրութիւններն իրրեւ երախայրիք ան- կեղծ համակրանացս առ Մխիթար և առ իւր մեղուչան աշակերտներն, կը նուիրեմ Արհիապատիւ Գերապայծառ Խրնաիոս Աբբահօր, որ այսօր կը բազմի նոյն վեհապանծ Աթոռին վրայ։

Կեցցէ Մխիթարի յիշատակը. կեցցէ՜ն Մխիթարեան սուրբ Հարք։

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՋԵԱՆ

Վենետիկ, 9 Սեպտ. 1901

12

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ

MUNICIPIO DI VENEZIA

IL SINDACO

6 Sett. 1901

ECCELLENZA,

Di ritorno a Venezia dopo un mese circa di assenza, ho trovato la lettera dell' Eccellenza Vostra ed il gentilissimo invito in essa fattomi di assistere ai festeggiamenti in occasione del Bicentenario dell' Istituzione della Congregazione dei Padri Mechitaristi.

Mi affretto a ringraziare l' Ecc. Vostra quanto più sò e posso, assicurando in pari tempo l' Ecc. Vostra che mi farò lieto dovere di prendere parte ai predetti festeggiamenti, dando cosi prova dell' importanza che Venezia ha sempre dato ad una Istituzione che le torna di tanto decoro ed ornamento. Interprete di tale sentimento e rinnovando vivissimi ringraziamenti mi onoro protestarmi.

DEV. OBBL.

F. GRIMANI

ԹԱՐԳՄ.

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱՐԱՆ

ՎԵՆԵՏԿՈՅ

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ

6 Սեպտ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Գրեթէ ամօրեայ բացակայութենէ մը վերջը Վենետիկ վերադառնալով՝ կը գտնեմ Գերապայծառ Տեառնդ նամակը և նորա մէջ Ձեր առ իս բրած ա- ժնդնիւ հրաւէրը՝ ներկայ գտնուելու այն հանդէսներուն, որք պիտի կա- տարուին Մխիթարեան Հարց Միաբանութեան հաստատութեան երկերիւ- րամեակին առթիւ։

Կը փութամ շնորհակալ լինելու Գերապայծառ Տեառնդ ըստ չափու պիտութեանս և կարողութեանս, և միանգամայն վստահացնելու զՔեզ որ քաղցր պարտականութիւն մը պիտի համարիմ ինձ մատնակցելու վերոյիշեալ հանդէսներուն. և այս կերպով ապացոյց մը տուած պիտի լինիմ՝ թէ ո՛րքան կարեւորութիւն տուեր է միշտ վենետիկ Հաստատութեան մը՝ որ երեն պատիւ և զարդ եղած է։

Ակնպիռ զգացման մի թարգման լինելով՝ և կրկնելով ամենաջերմ շնորհակալութիւններս՝ խրախոյս կ'առնում հաւատալու դիս

ԱՆՁՆԱՒՈՒԻՐ ՆԻ ԵՐԱԽՏԱԳԱՐՏ
Փ. ԳՐԻՄԱՆԻ

MUNICIPIO DI VENEZIA
IL SINDACO

N°. 41292 / 5582 I.

Venezia, 6 Settembre 1901

Nella ricorrenza del bicentenario della Istituzione della nobile Congregazione Armena dei Padri Mechitaristi che prese stanza in Venezia nell'isola di S. Lazzaro, cedutale dalla veneta Repubblica, questo Municipio riprova un sentimento di compiacenza e di ammirazione.

Di compiacenza e di ammirazione per l'opera mirabilmente iniziata nel 1717 dal venerando Mechitar, cittadino di Sebaste d'Armenia, e degnamente proseguita dai suoi successori, sempre intenti a proffittare della europea civiltà e trasmetterla alla propria nazione contemperata all'indole e ai più speciali bisogni di questa; sempre lieti di poter corrispondere alle idealità del santo uomo che additò loro la via da questa Venezia, antica figlia d'oriente, che si onorò e si onora di considerare suoi cittadini gli Armeni, che alla patria lontana, cui augura prospere sorti, ricordano così nobilmente l'ospitalità che hanno tanto ambita ed ambiscono.

Consenta V. E. che colla espressione di questi sentimenti dei quali mi faccio interprete, noi tutti ci associamo alla festa bicentenaria che è della massima importanza religiosa e civile.

Con perfetta osservanza

A S. E.
L'ARCIVESCOVO ARMENO
VENEZIA

IL SINDACO
F. GRIMANI

Հաղարապետ Վենետիկոյ կոմս Փ. Գրիմանի

ԹԱՐԳՄ.

ՓԱՂԱՔԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՇՏՕՆԱՐԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՓԱՂԱՔԱՊԵՏ

41292

Թիւ. ——— Ա.

5582

Վենետիկ, 6 Սեպտ.

Երկերիւրամեակ հանդիսին առթիւ՝ հիմնարկութեան Մխիթարեան Հարց ազնուական հայ Միաբանութեան, որ հաստատուեցաւ ի Վենետիկ՝ քաղաքիս Հասարակապետութենէն իրեն շնորհուած Ս. Ղազար կղզեկին մէջ, Թագաւորութիւնս կը լեցուի հաճութեան և զարմանաց զգացումներով։

Հաճութեան և զարմանաց, կ'ըսեմ, Սերաստացի յարգելի Մխիթարայ զօրձին համար, որուն նոյն ինքն զարմանալի կերպով սկիզբը վրաս յաւին 1717, և իրեն յաջորդք արժանաւոր կերպով շարունակեցին, միշտ մտադիրք օգտակար եւրոպական քաղաքակրթութենէն և փոխանցելու զայն իրենց ազգին, անոր կացութեան և անհրաժեշտ պէտքերուն յարմարցնելով, միշտ չհանգչողք զօրձարկու այն սուրբ մարդուն գաղափարներն, որ մտահանիլ ըրաւ իրենց երիտասարդ ճանապարհը՝ այս Վենետիկն, որ Աբեւելքի հին վաւակն է, և որ պատիւ համարեց և ցարդ իսկ կը համարի իրեն քաղաքացիներ նկատելու Հայերը, որոնք այսքան ազնուօրէն կը յիշեցնեն հեռաւոր հայրենիքին—որուն բարերաստիկ վիճակ կը մաղթէ քաղաքս—իրենց ընդունած ասպնջականութիւնը, որով այնքան պարծեր են և կը պարծին միշտ։

Ներեցէք, Աբհիւպատիւ և Գերապայծառ Տէր, որ արտայայտութեամբ այսչափ զգացմանց, որոնց թարգման կ'ըլլամ, ձեզք ամէնքս մատնակիցներք Ձեր Երկերիւրամեակի հանդիսութեան, որ ամենամեծ կարեւորութիւն ունի թէ՛ կրօնական և թէ քաղաքական տեսակետով։

Անկեղծ յարգանօք

Քաղաքապետ

Փ. Գ Ր Ի Մ Ա Ն Ի

ԱՆ. ԴԵՐԱՊԱՏՒԱՆ. ՏԷՐ

Գ. ՀԱՅՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

SINDACO
DI VENEZIA
N°. 41292 / 5582

Venezia, 10 Settembre 1901

I due giorni 8 e 9 corr. in cui sono stato ospite della Congregazione Armena durante le feste bicentenarie della sua fondazione saranno sempre da me ricordati, perchè nè più nè meglio l' E. V. e i Suoi carissimi Confratelli non avrebbero potuto dimostrare ancora una volta quanto prediligano questa Venezia, che da due secoli si onora di averli fra i figli suoi.

Rinnovo gli auguri che l' opera del beato Mechitar possa essere completata dai suoi successori anche perchè vieppiù estesi e promettenti di benessere si riconfermino i rapporti fra le due nazioni sorelle.

Coll' espressione di questi sentimenti che animeranno sempre la Città, che in questa straordinaria circostanza ho avuto l' onore di rappresentare in assenza del Sindaco N. U. Filippo Grimani, impedito per malatia ma presente in ispirito alle feste così bene riuscite, prego l' E. V. e i reverendi Padri di gradire l' attestato della mia devota osservanza.

PEL SINDACO
Gen. CASTELLI

A SUA ECCELLENZA
L'ARCIVESCOVO ARMENO
ABATE GENERALE DELLA CONGREGAZIONE
DEI PP. MECHITARISTI
DI S. LAZZARO

ԹԱՐԳՄ.

ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ
ՎԵՆԵՏԿՈՅ
Թիւ. 41292 / 5582

Վենետիկ, 10 Սեպտ. 1901

Միշտ պիտի յիշեմ այն երկու օրերն, 8 և 9 ամսոյս, յորում հիւրընկալեցայ Հայ Միաբանութենէդ, Ձեր հաստատութեան Երիհարիւրամեայ հանդիսից ժամանակ, որովհետև քան զայն լաւագոյն կերպով չէիք կրնար յայտնել, Դուք՝ Գերապայծառ ատր, և Ձեր սիրելի կրօնակիցները, թէ ո՛րքան կը սիրէք այս Վենետիկը, որ երկու գարերէ ի վեր զՁեզ իւր որդւոց կարգը պատելու պատիւն ունի։

Գարձեալ կը նորոգեմ մտիմանքներս, թո՛դ երջանիկն Մխիթարայ հիմնած գործը՝ իրեն յաջորդաց ձեռքով իւր լրումն ստանայ, որպէս զի երկու ըլլը ազգաց մէջ եղած յարաբերութիւններն աւելի ևս ընդարձակուին և առաւելագոյն բարեկեցութեան արմիւնք ընծայեն։

Այս վառ զգացմունքներն յայտնելով յանուն Քաղաքապետիս, որուն Ներկայացուցիչն լինելու պատիւն ունեցայ այս կարգէ գալս հանդիսութեանս մէջ, ի բացակայութեան կամ Գրիմանի՝ մեր Քաղաքապետին, որ թէ և հիւանդութենէ խափանուած չկրցաւ հանդիսակից լինել, բայց սրտով ներկայ կր այս շքեղ և յաջողութեամբ պսակուած հանդիսին. կ'ազաչեմ Ձեր Գերապայծառ Տէրութիւնն և Արդոյ Հայրերը՝ ընդունել հաճութեամբ հանդուն յարգանացս հաւաստիքը։

Ի Դիմաց Քաղաքապետին
ՋՕՐԱՎԱՐ ԿԱՍՏԵԼԼԻ

ԱՌ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ
ՀԱՅՑ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՐՑ ՈՒԽՏԻՆ
Ս. ՂԱԶԱՐՈՍ։

ՀԵՌԱԳԻՐ ՎԵՆԵՑԿՈՑ ԳԱԻԱՌԱՊԵՏԻՆ

Heidelberg 7 Sett.

Gratissimo invito ricevo adesso, associomi cordialmente alle feste benemerita Istituzione. Ossequi.

CASSIS

ԹԱՐԳՄ.

Հայդելբերգ. 7 Սեպտեմբեր.

Ձեր ամենահաճոյ հրաւիրանաց վերայ ընդունելոյ այժմ. կ՚ընկերակցիմ ի բոլոր սրտէ բազմերախտ Հաստատութեանդ ծոռնախնբութեանց: Կը մատուցանեմ յարգանքներս:

(Գաւառապետ վենետկոյ)
Կ Ա Ս Ս Ի Ս

13

ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԳԵԼԲԵՐԳԻ

Heidelberg, 3 Septembre 1901.

MONSEIGNEUR,

Je prends la liberté de me rappeler à votre mémoire, me souvenant de votre accueil bienveillant et aimable, que vous nous avez fait en *1890*, durant notre sejour à Venise et notre visite à San-Lazzaro.

Profitant de votre bienveillance je me permets, de vous recommander mon neveu Stephan Gambarian, étudiant en philosophie et mon fils Constantin Tamamcheff, étudiant en médecine qui se rendent à Venise, comme délégués de la petite colonie arménienne de Heidelberg, Darmstadt et Carlsruhe, por-

Գաւառապետ վենետկոյ Մարկիզ Գ. Կասսիս

teurs d'une adresse de félicitations à la glorieuse et vénérable Congrégation Mekhitariste, fêtant son *200* anniversaire.

Ces jeunes gens seront enchantés aussi de rendre hommage à Vous, notre célèbre historien et poète.

Ils se sont mis en route le *29* Août, proposant de faire une partie du voyage à pied.

Veuillez, Saint père, agréer l'assurance de mon profond respect filial.

MICHEL TAMAMCHEFF,
CANDIDAT JURIS, ANCIEN DIRECTEUR-PRÉSIDENT
DE LA BANQUE DE COMMERCE
DE TIFLIS

AU TRÈS VÉNÉRABLE SAINT PÈRE
MONSEIGNEUR ALISCHAN
DE LA CONGRÉGATION MECHITARISTE DE S. LAZARE.

ԹԱՐԳՄ.

Հայդելբերգ, 5 Սեպտ. 1901

ԳԵՐՅԱՐԳԵԼԻ ՏԷՐ

Կը համարձակիմ յիշեցնելու Ձեզ ինքզինքս, միաքս բերելով Ձեր բարեհաճ և սիրալիր ընդունելութիւնը, զոր կատարեցիք ինձ 1890ին՝ երբ վեհաւիկ գանուելով այցելութեան եկած էինք Ս. Ղազար կղզւոյն։

Օգուտ քաղելով Ձեր բարեսիրութենէն կը համարձակիմ յանձնարարելու Ձեզ իմ եղբօրորդիս Սահակ Ղամբարեան՝ ուսանող իմաստասիրութեան, և իմ սրդիս Կոստանդին Թամամշեան, ուսանող բժշկութեան, որք կու գան վեհաւիկ իբրեւ պատգամաւորք Հայդելբերգի, Դարմշտատի և Կարլսրուհէի փոքրիկ Հայ գաղթականութեան, և կը բերեն բարեմաղթութեանց ողջունագիր մը առ փառաշուք և պատուական Մխիթարութիւնն Մխիթարեան, որ կը ծանէ իւր Երկհարիւրամեակը։

Ցիշեալ երիտասարդները մեծապէս բաղդատոր պիտի ըլլան մատուցանելով նաև իրենց յարգանքն առ Ձեզ՝ որ մեր հռչակաւոր պատմագիր և բանաստեղծն էք։

Նոքա ճանապարհ պիտի ելնեն Օգոստոսի 29ին, մտադիր լինելով ուղւոյն մէկ մասը քալելով կտրելու։

Բարեհաճեցէք, Սրբազան Հայր, ընդունել սրտիական խորին յարգանացս հաւատարիքը։

ՄԻՔԱՅԵԼ ԹԱՄԱՄՇԵԱՆ
կաթողիկոս-իրաւարանութեան,
Նախկին Նախագահ եւ վարիչ Տփղիսի վանատակ· Դրամատան

ԱՌ ՅԱՐԳԵԼԻ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ
ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ԱԼԻՇԱՆ
ՄԻԱԲԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Ս· ՂԱԶԱՐՈՒ

Հայդելբերգ, 20 Սեպտ· 1901

ՄԵԾԱՐԳՈՅ ՀԱՅՐ!

Պարաք եմ համարում ուղարկել Ձեզ այն ուղերձ, որ վերախոսքար փոսան թիւրիմացութեամբ ժամանակին չէր հասցրած այն պատգամաւորներին, որոնք իջել էին Վենետիկ անձամբ Ձեզ ներկայացնելու համար։

Այս ուղերձ յետ էր ուղարկուած Հայդելբերգ. շատ կը ցաւիմ որ Յոբելեանի օրը մեր համակրական շնորհաւորութիւնը պակասում էր հանդեսին։

Կը մնամ խոնարհն ծառայ

ՄԻՔԱՅԵԼ ԹԱՄԱՄՇԵԱՆ

ԱՌ ԳԵՐԱՐԳՈՅ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

ԱՌ ԳԵՐԱՐԳՈՅ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ո Ւ Ղ Ե Ր Ձ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ!

Հայ ժողովրդի պատմական ամենաախուռ շրջաններից մէկում, երբ թանձր մառախուղը պատել էր նրա մտաւոր հորիզոնի վրայ, նրա նախորդների թողած ժառանգութեան վերջին կայծը՝ կարծես ընդ միշտ պիտի հանգչէր մոռացութեան մառնելով՝ նրա ժամանակագրութիւնը, գրականութիւնը և բանաստեղծութիւնը, ամենը՝ ինչ որ թանգ էր ժողովրդի համար, եթէ սակայն ուրիշ կերպ չնահմանէր Նախախնամութիւնը, որը յանձին Մխիթար Սեբաստացու առաւ մեզ մեր կեանքի վերածնութիւնը։

Երկու հարիւր տիպ տարիներ անցան այն օրից, երբ Մխիթար հիմնեց

իւր Միաբանութիւնը։ Վեհ և չքնաղակերտ գործ, որ գարերով կյաւերժացնի նրա կենդանի և անմահ յիշատակը։ Մեծ է Մխիթարի ծառայութիւնները իւր ազգին. նա այդ գործի աւենաեռանդուն շարժիչն էր, մեծ է և նրա յաջորդների մատուցած ծառայութիւնները՝ որով պահպանել են նրա ժառանգութիւնը յաջորդների համար, ձեռք բերելով և եւրոպական ականաւոր ներկայացուցիչների յարգն ու համակրանքը։

ՈՂՋՈՅՆ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆԴ, ՈՂՋՈՅՆ ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ PADRI ARMENI, Հայդելբերգի, Գարմշտադի և կարլսրուհէի փոքրիկ հայ Գաղութից, որը Թոյլ է տալիս յարգանքով ուղարկել այդ մեծ ծնի օրը շնորհաւորութիւններ, ցանկանալով յետագայում ևս նոյն արդիւնաւէտ գործի յաջողութիւնը՝ ի փառս ազգի և նրա կրթութեան։

ՀԱՅԴԵԼԲԵՐԳ	ԿԱՐԼՍՐՈՒՀԷ	ԳԱՐՄՇՏԱԴՏ
Կ. Թաւարեվեան	Կ. Սարգսեանց	Դ. Յակոբչաեվեան
Ստ. Ղաեվարեան	Մ. Ղարաբէկեան	Գ. Տէր-Աբրհամեանց
Յ· Յովհաննիսեան	Ա. Նալբանդեան	Ա. Ղորղաեվեան
		Յ. Կաժեվիք ?
		Կ. Մելիքեան

Տիկին Ն. Ղաեվարեան, ծնեալ Իշխանուհի Բեհբուդեան
Տ. վ. Դիմիթիոփիել? Ղորղաեվեան
Օր. Ն. Թաւարեվեան, ուսանողուհի Սորբոնայի ի Բարիզ
Մինաչէ Թաւարեվեան, Կանդիդատ Իրաւաբանութեան
Մագիստրոս Պօղոս Ղաեվարեան
Դ. Աեվրոսեանց ?, բժշկական ուսանող
Տիկին Մարիամ Խատիսեան
Լեւոն Խատիսեան, ուսանող
Պետրոս Ղաեվարեան
Օր. Ս· Սարուեվեան, ուսանողուհի Ժրնեվի Հաեվպատարանի։

2 Սեպտեմբեր 1901.

ՀԵՌԱԳԻՐՔ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Տփղիս, 6 Մեպտեմբեր (բնագիրն է խաւլերէն)

Հնգիցս քառասնեակ տարիներ թեւակոխեցիք, պատուարեր կերպով ա-կօսելով վշտացեալ ազգին մտաւորական բեղուն երկիրը, սերմնահաճախիլ զաւարթագին հնձելով։ Ա՛ն ձեզ դրուատիք, փառք և խորին երախտապիտութիւն և բիւրաւոր բարեմաղթութիւնք ամենայաջող ապագայի մը։ Կեցցի՛ք, արդիւնաշատ Հայրեր. կեցցէ՛ Մխիթար զգօնն և նոր Ոզին։ Աքանչացումն առ Ս. Ղազար՝ խաղաղաւէտ բնակարան գօրեղ հանճարներու, վառարան կենդանի բարեպաշտութեան. կեցցէ՛ միշտ և միշտ։

Պաւէլ և Մարիամ Գուրգենով և Որդիքն։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր

Մշակի խմբագրութիւնը բարձր գնահատելով Մխիթարեան Միաբանութեան մատուցած անուրանալի կարեւոր ծառայութիւնը հայ գրականութեան ասպարիզում, շնորհաւորում է նրա երկհարիւրամեայ գոյութեան և գործունէութեան յոբելեանը, ցանկանալով նրան յարատեւութիւն և աւելի ևս ընդարձակ բարգաւաճում ապագայում։

Խմբագիր Ա. Քալանդար։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր

Մուրճ ամսագրի խմբագրութիւնը խորին երախտապիտութեամբ շնորհաւորում է Մխիթարեան յոբելեանն. ցանկանում է պատկառելի Միաբանութեան յարատեւ հառնդ և գործունէութիւն՝ յօգուտ և ի պայծառութիւն հայրենի գրականութեան։

Կրասիլնիկով, Տարգսեան, Ղէօ։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր

Շնորհաւորում ենք Մխիթարեանց պաղարեր գործունէութեան երկհարիւրամեակը։ Օրհնում ենք յիշատակը Հիմնարկողին. փառք և պատիւ ա-բիաձան յաջորդներին։

Ցարգող հայ Երիտասարդներ։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր

Լուսաւորչական երիտասարդների մի խումբ խորին յարգանօք գնահատելով Մխիթարեանների գրական գործունէութիւնը, իրանց ազգայիներն են ուղարկում հեռու կովկասից, և շնորհաւորելով Երկհարիւրամեայ Յոբելեանը՝ ցանկանում են յարատեւ բարգաւաճում։

Ստորագրութիւններ նամակով։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր (բնագիրն գաղղ.)

Zeitchrift für Armenische Philologie *խմբագրութիւնն կը յայտնէ իւր ջերմ բարեմաղթութիւնները պատեհաւ երկերիւրամեկին, գիտութեանց ընծայուած անսահման ծառայութեանց համար։*

Պրոֆ. Ֆինկ, Եզնիկ վարդապետ, Մանանդեան, Աբգար Յովհաննիսեան։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր (բնագիրն է խաչ.)

Բովանդակ ժեր վերջաստանն սքանչացած, ուրախ և երախտապարտ առ Ուխտն Մխիթարեան, կ՚ազերսէ ընդունել իր անկեղծ յարգանքները՝ պատեհաւ հայութեան անմահ փառք եղող Մխիթարայ Երկհարիւրամեայ Յոբելենին։

Ստեփան Սափարով։

Տփղիս, 7 Մեպտեմբեր

Մեծ–Ղարաքլիսէի երիտասարդութիւնը երախտապիտութեամբ շնորհաւորելով պատկառելի հիմնարկութեանդ երկհարիւրամեակը, բարեմաղթում

է շատ ու շատ տարիներ անընկճելի եռանդով յառաջացընել գրական, գիտական գործը հայութեան մէջ, սերտ կապեր պահպանելով մայր Հայրենիքի և բուն ժողովուրդի հետ։

Համակրողներ։

Տփղիս, 7 Սեպտեմբեր

Ողջունելով Միաբանութեանդ Երկհարիւրամեայ փառաւոր Յոբելեանը՝ մաղթում ենք երկար դարեր բոլորել ի փառս հայ գրականութեան և ազգութեան։

Թիֆլիզաբնակ գաւառացի հայ երիտասարդներ։

Տփղիս, 8 Սեպտեմբեր (ընագիրն է գաղղ.)

Կը մասնակցինք լրութեամբ սրտի Երկդարեան տարեդարձի յիշատակելի հանդիսին. կ'ուզենք առ Ձեզ մեր բարեմաղթութեան ընտրելագոյն բարեսաղթութիւնները։

Աբշակ Ֆէթվաճեան, Եղուարդ Թախթաճեան։

Տփղիս, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Հաճեցէք ընդունելու իմ սրտագին բարեմաղթութիւնները։

Գալուստեան։

Բագուս, 6 Սեպտեմբեր

Անվերջ հնօրհաւորութիւն մատուցանեմ Բալահանուց։

Գրիգոր Տէր-Պօղոսեան։

Բագուս, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ. թարգմ. յունարկղից)

Սրբազան Հայրեր. — Օտար երկնքի տակ՝ դուք մեր հայրենի անցեալի բեկորները քրտնաջան մեղուի փութաջանութեամբ ժողովեցիք, դուրս հանեցիք փշոտ տակից, ճանաչել տուիք մեզ և օտարներին։ Հինը վերակեն-

դանացրիք, և այդ հնից ծնունդ առաւ նորը։ Այս հանդիսաւոր ժամին մեծ երախտագիտութեամբ խոնարհում ենք Ս. Ղազարի Միաբանութեան առաջին աշխատասիրութեան առաջ. մենք խոնարհում ենք նրա արդիւնաշատ և բազմաշխատ գործունէութեան առաջ՝ հայ պատմութեան և գրականութեան տալարիզում։ — Այսօր՝ պատուական Միաբանութեանդ Երկհարիւրամեակի առիթով, թոյլ տուէք մեզ ևս միանալ շատերի հետ և կրկնել. «Կեցցէ՛ Մխիթարեան Միաբանութիւնը, կեցցէ՛ նրա գործը. օրհնուէ՛ն Մեծ Հիմնադրի և նրա բազմաշխատ վաստակաւոր աշակերտների յիշատակը»։ — Ի սրտէ ցանկանում ենք Միաբանութեանդ՝ ձեզ իր հեղինակաւոր բարձրութեան վրայ ապագայում ևս, և շա՛տ ու շատ գարեր առաջ տանել լուսաւորութեան գործը հայ պատմութեան, գրականութեան և գիտութեան ասպարիզում։

Սարգիս Ղուլիքեխեանց, Գրիգոր Տէր-Յովհաննիսեան, Զաքար Աղամիրզեան, Արէլ Տէր-Բաղտասարեան, Անտոն Ս. Գարա, Մելիք Պէյլիքճեան, Սարգիս Օհանջանեան, բագրատ Սիրովբեան, Միքոիչ Նալբանդեան, Յովհաննէս Բաղտասարեան, Աբգար Տէր-Պօղոսեան, Գաբրիէլ Տէր-Մարգարեան, Սարգիս Մատուժեան, Սամսոն Ցարուխեանեան, Անդրէաս Աբրահամեան, Արսէն Քահանայ Քիւրքճեան, Ցակոբ Խաչվանքեան, Ղևոնդ Վարդապետ Մուրատեան, Ցարութիւն Մայիլեան, Վաղարշակ Գասպարեան, Կարապետ Ջաւատեան, Մատթէոս Տէր-Գրիգորեան, Աւետիս Գեղամեան, Պետրոս Միլքումեան, Ստեփան Տէր-Մկրտչեան, Գրիգոր Տէր-Սրապիոնեան, Արսէն Բալայեան, Քրիստափոր Աղաճեան, Անտոն Տէր-Գրիգորեան, Աբրամ Տէր-Պօղոսեան, Սողոմոն Մելիք-Շահնազարեան, Սարգիս Միլքումեան, Գրիգոր Բաղրեան, Վահան Մամիկոնեան, Ստեփան Ալէքճեան, Սմբատ Միլիքեան, Սարգիս Վարդանեան, Արիստակէս Խաչատրեան, Զ. Ազատեան, Սեւան-Ընկերութիւն, Խորայէլ Բէգլարեան, Ցարութիւն Տէր-Պետրոսեան, Նիկոլ Մելիք-Ցարութիւնեան, Մինաս Մանուէլեան, Առեւտ. Տուն Եղբ. Ա. Փանեանների, Տ. Քոչարեան, Մնացականեան, Ա. Աղամիրզեան, Պօղոս Օհանջանեան և Աբրամ Առաքելեան։

Բագուս, 7 Սեպտեմբեր

Բագուի Հայոց Մարզպանական Ընկերութիւնը միանում է հայ ժողովուրդի ընդհանուր ուրախութեան, պատկառելի Միաբանութեանդ Երկհարիւրամեակի առթիւ, և մաղթում է որ Մխիթար Աբբայի հայրենասէր հոգին, ինչպէս մինչեւ հիմա, միշտ էլ ձեզ ոգեւորիչ և ուղեցոյց բազմաշխատ Եղբայրութեանդ։

Ի տեղի Նախագահի՝ Սաղաթիէլեան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր

Հոգեպէս միանում եմ Ձեր ուրախմբութեան. սրտագին բաղձամ յաջողութիւն ընդհանուր Միաբանութեան։

Աշակերտ վիենացի՝ Սարուխան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր

Ջահակիր Երկրաբեան կոչուին, արձակուին իւր բարձր վիճարանից լոյս՝ հայութեան անցեալի երբեմն խորախիտների վրայ, վեր կոչելով զիւրացանց ոգիներն անդունդից, առաքում են կասպիականից Հանգրվն ափերն՝ իրենց անպայման, անսահման հիացման ողջոյնը։ Կեցցէ Մխիթար, կեցցէ յարատեւն գունդն մշտաջան, անխոնջ, անմահ գործաւորներն, բանասէր, բանագործ, բանաստեղծ՝ կեցցեն նոքա յաւիտեան։

Եզեկեան, Հախումեան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր

Բագուի հայ Ինտելիգենցիան սրբազան պարտականութիւն է համարում արտայայտել իւր երախտագիտութեան և ուրախութեան զգացումները պատկառելի Միաբանութեանդ, այս ազգային նշանաւոր ծննդեանդ առթիւ, և ցանկանում է Ձեզ՝ Ջերմնջան հայրենակից Հայրեր, որ ազգիս պատիւ բերող Ձեր Եղբայրութիւնը յարատեւէ իրեն գոյութիւնը դեռ շատ դարեր՝ միշտ բեղմնաւոր և ողեւորուած Մխիթար Աբբայի անմահ հանճարով։

Փաստաբաններ. — Սաղաթիէլեան, Ենգիբարեան, Իւզբաշեան, Այվազեան։
Բժիշկներ . . — Յակոբեան, Ադամիրսեան, Սաւրիեան։
Քիմիքոսներ . — Քալանդար, Մէլիքեան։
Ինժեներներ . — Վաշիեան, Քանճուզեան, Իւզբաշեան, Ադամեան, Տիկին Իւզբաշեան, Ներսէս Դաւթեան, Յակոբ Թոմամիրեան, Հայկ Տէր-Միքայէլեան, Սարգիս Մելքումեան, Սարգիս Ադամալեան, Գրասիլնիկեան, Յարմանեան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր (ընագիրն գաղղ.)

Ջերմագէս փափաքելով մասնակցիլ ազգային մեծ հանդիսին՝ խոնարհաբար կը ներկայացնենք Ձեզ մեր ուրախակցութիւնները և մեր սրտագին

բարեմաղթութիւնները, որպէս զի Բարձրեալն աճեցուցանող տայ Ձեզ աւելի եւս այժ՝ շարունակելու հայկական գրականութեան վերածնութեան մեծ գործը։

Թումանեանց Եղբարք, Յովհաննէս Յովհաննիսեան, Տրդատ Զարդանեան, Մկրտիչ Անանեան, Թէոդորոս Դազարեան, Մխիթար Յարութիւնեան, Մարգար Տէր-Յակոբեան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Ողջոյն յարգալիր առ փառապանծ վիճարանն, ճշմարիտ ակադեմիա գիտութենանց, որ այնքան լաւ կերպով կարողացել է հայ հայրենիքի բարոյական շահերը պաշտպանել՝ քաղաքականացեալ աշխարհի առջեւ։

Բժշ. Ջալեան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Կը շնորհաւորենք ամէն հայ սրտերու համար նուիրական եղած Մխիթարայ անուան Երկհարիւրամեակը։ Կը բարեմաղթենք Միաբանութենդ մի և նոյն գործունէութիւնը բազմաթիւ դարերով։

Նրմիկ Յարութիւնեան, Յարութիւն Պետրոսեան, Յովհաննէս Յովհաննիսեան։

Բագուէ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Ա՛ո հոչակաւոր Երկրաբեան Մխիթարեան Մխիթարայ, առ համբաւաւոր Ակադեմիայն Վենետկի քաջաժիր հայազգի Հայրերուն, կ'ուղարկեն Ջերմագին իրենց սրտագին ողջոյնները և եռանդնալից մաղթանքները՝ մի խումբ հայ երիտասարդաց Բագուի։ Կեցցէ Մխիթար, կեցցէ նորա շքեղ և քաջ սերունդն ի պարծանս հայ գրականութեան։

Եւանգուլեան, Բատիկեան, Քարկանեան, Բարսեղեան, Աշոտեան, Դարապետեան, Զաքարեանց, Վարդապետեան, Օհանջանեան, Դանիէլեան, Վարդանեան, Տէր-Մարտիրոսեան, Այբցեան, Շահնազարեան, Զոհրաբով, Ալահվէրդեան, Գաճայեան, Դամոյէֆ, Աջանեան, Ջաւատեան, Տամատեան։

Մոսկուա, 7 Սեպտեմբեր

Շնորհաւորում ենք Վենետկի Մխիթարեան Ուխտի Երկհարիւրամեայ

գրական և գիտական գործունէութիւնը. ցանկանում ենք երկարատեւ գոյութիւն յօգուտ հայրենեաց։

Մոսկուայի Հայ Ուսանողութիւն։

Մոսկուա, 11 Սեպտեմբեր (ընագիրն գերմ.)

Երկհարիւրամեան գրականական գործունէութեան առթիւ՝ ի պատիւ Հայոց, խնդակցին

Աշակերտք Լազարեան ճեմարանի։

Մոսկուա, 22 Սեպտեմբեր (ընագիրն իտալ.)

Կը շնորհաւորենք Ձերհարիւրամեայ Յոբելեանը։

Լեւոն Մսերեանց, Սողոմոն Նիւազարեան։

Ս. Պետերբուրգ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Կը շնորհաւորեմ Ձեր երկհարիւրամեայ Յոբելեանը. կը մատուցանեմ իմ մաղթանքներս ի զարգացումն Միաբանութեանդ նաև յետագայ գարուց ուղղ։

Նզովք։

Բարուում, 6 Սեպտեմբեր

Բազում ցնծութեամբ շնորհաւորում ենք Մխիթարեան հիմնարկութեան երկհարիւրամեակը, և անկեղծ զգացմամբ ցանկանք ազգօգուտ յառաջադիմութեան։

Ի դիմաց Ազգուինցի դերձակների և կօշկակարների՝ Պետրոս Փիլոսեան։

Բարուում, 7 Սեպտեմբեր

Ազգուզական հայ բարեբար Մխիթարի յիշատակը՝ աստուածային շնորհ մը՝ և ներկայ հանդէսը ազգային մեծ ոգի մը ընդունելով, երախտագիտութեամբ կը շնորհաւորեմ։

Յակոբ Շաւարշ։

Բարուում, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Մեր սրտից խորերէն կ'ուղղենք առ Ձեզ ջերմագին մաղթանքներ և աւենանկեղծ շնորհաւորութիւններ։

Ստեփան Պայեան, Սերովբէ Պայեան, Նախկին աշակերտք Մուրատ-Ռափայելեան Արուեստական-Լիկէոնին։

Բարուում, 7 Սեպտեմբեր (ընագիրն գաղղ.)

Ի բոլոր սրտէ կը բարեմաղթէ մեծ Յոբելեանը,

Զաքարեան։

Բարուում, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Հազորդակցելով զգացմամբդ Ձեր հետ՝ աւենաջերմ մաղթանքներ կ'ուղղեմ Մեծին Միխիթարայ նախախնամական գործոյն զարգացման համար։

Յակովբ Ճիվիկէօզեան։

Բարուում, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Կ'ուղղենք առ Ձեզ լիալիր սրտով մեր աւենանկեղծ բարեմաղթութիւնները և յարգալիր շնորհաւորութիւնները։

Ռուբէն Շապանեան, Յովսէփ Մամէլեան, Երուանդ Ճիվիկէօզեան, Վարդիվան Նուրիխանեան, Նախկին աշակերտք Մուրատ-Ռափ. վարժարանի։

Սիմֆերոպոլ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Միխիթարեան Միաբանութեան հաստատութեան երկհարիւրամեայ Յոբելեան հանդիսից, առթիւ երջանիկ կը համարիմ ինքզինքս՝ իմ անսահման երախտագիտութիւնս հաւատալու, և պատուելու Միխիթար Աբբայի անչնջելի յիշատակը։ Հաճեցէք ընդունիլ իմ մաղթանքներս Ձեր յառաջադէմ բարեբաստիկ զարգացման համար՝ յերջանկութիւն հասարակաց։

Խաչատուր Թանբէկեան։

Սիմֆերոպոլ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Բարեհաճեցէք ընդունել իմ անկեղծ շնորհաւորութիւններս՝ Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնարկութեան երկդարեան յոբելինական հանդիսին առթիւ. կ'ընծայեմ Ձեզ նոյն առթիւ լաւագոյն մղումներս յերջանկութիւն և ի յառաջադիմութիւն ազգին. կը հայցեմ Ձեր օրհնութիւնը։

Թաչեռես Զրաքեան։

Սիմֆերոպոլ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Սիմֆերոպոլի Հայ-կաթողիկէ Հասարակութիւնը, որ զբեթէ մէկ գարէ ի վեր կը գտնուի Մխիթարեան Միաբանութեան բարոյական հովանաւորութեան, կրօնական և մտաւորական գործունէութեան ներքև, ինքզինքն երջանիկ կը համարի՝ նոյն Ուխտին հաստատութեան երկհարիւրամեկին առթիւ՝ յայտնելու իւր խորին երախտագիտութիւնը, և պատուելու նոյն Միաբանութեան անմոռանալի Հիմնարկին՝ Մխիթար Աբբայի վսեմ յիշատակը։

Հայ-կաթողիկէ Հասարակութիւն։

Ղարաւոռբազար, 6 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Կը նուիրեմ օրվիական շնորհաւորութիւններս, անկեղծ մղումներս. կեցցէ մեր Վանքն բարերաստիկ դեռ շատ գարերով։

Լոգան։

Ղարաւոռբազար, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Ղարաւոռբազարի կաթողիկեայքս, երախտապարտ օրվիք Մխիթարեան Հարց, կը մասնակցինք ուրախութեամբ Երկհարիւրամեայ Յոբելինին։

Հայ-կաթողիկէ Հասարակութիւն։

Թեոդոսիա, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Ի փառս Աստուծոյ և ազգիս կեցցէ վիշա Մխիթար։

Երախտապարտ աշակերտ՝ Թաչատուր Բարայեան։

Թեոդոսիա, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Հայ-Հասարակութիւնն և Սիրդիկոսք Թէոդոսիոյ, յիշատակ Մխիթարեան Ուխտին Երկհարիւրամեկին, Ջերմագին ազօթիւք՝ մեծապէս կը գրուատեն բարի և սիրելի Հայրերուն մատուցած ծառայութիւնները, և վառ մղումներ կ'ընեն Սուրբ Ղազարու վանքին մշակներուն բարերաստութեան համար։

Սիմդիկոսքի՝ Տիրան Ռուսեան, Բարայեան։

Ռոստով Դոնի վրայ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Նոր-Նախիջեւանի Հայ Երիտասարդութիւնն կը շնորհաւորէ Միաբանութեանդ Յոբելեանը, իւր սրտին մէջ պրոշմելով Մեծ Հիմնադրին անմոռանալի յիշատակը։

Մինաս Բէրբէրեան, Ռուբէն Բէրբէրեան, Գէորգ Ջուբար, Ոնոփրիոս Ոնոպեան, Կարապետ Խոճայեան, Գրիգոր Սախանեան, Արամ Շապուհեան, Գրիգոր Բէգէլեան։

Ռոստով Դոնի վրայ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Բարեհաճեցէք ընդունել մեր ամենաջերմ շնորհաւորութիւնները՝ Երկհարիւրամեայ Յոբելենին առթիւ, ապագայի համար մեր եռանդագին մղումներուն հետ։

Թիմինեան, Գասապեան։

Ռոստով Դոնի վրայ, 8 Սեպտեմբեր

Շնորհաւորեմ անմահ Մխիթարայ պանծալի տան Երկհարիւրամեակը. պատկառելի Հարց բարեմաղթեմ հանդոյն անցելոյն լուսաւոր շաւիղ գալոց ի գարս։

Խմբագիր Ռուս Պրիազովսկի-կրայ լրագրին՝ Սերովբէ Յարութիւնեան։

Ախլցխա, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Շնորհաւորութի՛ւնք Մխիթարեան Եղբայրութեան երկհարիւրամեկին հասար. կը մաղթենք երկա՛ր տարիներ Հիմնադրին յաջորդաց։

(հայ) Արծաթագործք։

Ախլցխա, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Ընդունեցէք ամենախանդավառ մաղթանքներս՝ առիթ երկհարիւրամեայ ծաբելինին։

Գազէգեան վարդապետ և հայ-կաթողիկէ հասարակութիւն։

Բալահասի, 6 Սեպտեմբեր

Խոնարհվելով Ովսիկ երկհարիւրամեայ ազգօգուտ գրական գործունէութեան առաջ, մենք՝ Բալահասիի մի խումբ հայ երիտասարդներս, ուզարկում ենք Ձեզ մեր սրտագին ողջոյնը, ցանկանալով տեսնել այսուհետեւ Սուրբ Ղազարում շատ Ալիշաններ, ի փառս Հայ աշխարհի և սրբազան Ովսիկ։

Ստեփանեան, ծիանդուզեան, գարդապետեան, Նալեան, Տէր-Դանիէլեան, Տէր-Ազատուրեան, Բուզիկ ցարուքիւնեան, խաչատուր Տէր-Ազատուրեան։

Բալահասի, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Իմ ամենջնաիր մաղթանքներս։

Սիմէոն Շխեանց։

Բալահասի, 9 Սեպտեմբեր

Շնորհաւորելով Մխիթարեաններիս երկհարիւրամեակը, ի սրտէ կը ցանկանք յարատեւ յաջողութիւն։

Միքայէլ կայծակեան։

Շուշա, 6 Սեպտեմբեր

Շնորհաւորում ենք հայկական ակադեմիական երկհարեւրամեակը։

Ուսարտող Սեմինարիստներից։

Շուշա, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Շնորհաւորութիւնք վասն երկհարիւրամեայ տարեդարձի Միաբանութեանդ, և մաղթանք արիանալոյ ի գործ յօգուտ ժողովրդեան։

Թումբ մի օրիորդաց։

Շուշա, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Միաբանութենէդ ի պլուս տարուած գործը մեզ կ'ազդէ խորին երախտագիտութեան զգացումներ, և մեք գոյս կ'արտայայտենք երկհարիւրամեայ տարեդարձին առիթ։ Կեցցե՛ն Մխիթարեանք, կեցցե՛ն ազգային վաստակաւորները։

Աշակերտք Արուեստավարժ դպրոցի։

Կարս, 7 Սեպտեմբեր

Շատպատ ենք մինանալ ընկճանուրի ուրախութեան ձայնին՝ ցանկալով վանքին ու Միաբանութեան յարատեւութիւն, ի պարծանս յաղթութեան. Մեծ Հիմնարիր Մխիթարի յիշատակը թող կենդանանայ մեր սրտերում։

Կարսի հայ-կաթողիկէ հասարակութիւն։

Կարս, 7 Սեպտեմբեր

Ի սրտէ հնորհաւորում ենք մեծ Ծաբելեանը. թող թագաւորէ Միաբանութեանդ մէջ անմահ Մխիթարի հոգին, կենդանի հաւատն ու աննկուն եռանդը։

Կարսի հայ երիտասարդներ։

Բորժոմ, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Բորժոմի բոլոր Հայերը կ'ուզարկեն իրենց շնորհաւորութիւնները Մխիթարեանց Ծաբելինին առիթ, և իրենց շնորհակալութիւնները այն բարեաց համար զորս գործեր են նոքա։

Հայր Մակարեան, ձէպէճեան Ռուբէն, Օհանեանեան, Նակորեան, Ցակորեան, Օզէմեան, Գոճէլեան, Մակարեան, Թէրզիբաշեան, Ազամբէգեան, Ալաճաճեան։

Բոլժոմ, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Բիւր շնորհաւորութիւնք առ հաստատուր Միաբանութիւնդ։

Գէորգ Գաբակէօզեան։

Նախիջեւան՝ Դոնի–վերայ, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Ազնանկեղծ ողջոյններ Հայկական ընկերութեան նախագահէն։

Զալքուշեան։

Նախիջեւան՝ Դոնի–վերայ, 8 Սեպտեմբեր

Բազմարդիւն Միաբանութեանդ յարատեւութիւն և ազգօգուտ գործունէութիւն։

Վարիչ կղերանոցի՝ Զարըգեան։

Երեւան, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Շնորհաւորութիւնք Ցոբելենին առթիւ. կը մաղթենք յարատեւութիւն Ձեր արդիւնաբեր գործունէութեան։

Խումբ մի Երեւանցիների։

Աբեաբռւման, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Մեծին Մխիթարայ Հաստատութեան երկհարիւրամեակը ծննդու համար, ընտանեկան համախմբութիւն մի կատարելով, ջերմագին կը շնորհաւորենք Միաբանութիւնդ, որ այնքան ծառայութիւններ մատուցեր է հայ լեզուի և պատմութեան։ կը մաղթենք Ձեզ երկարժամանակեայ բարեբաստութիւն, և գործունէութիւն ազգային գաշտերու մշակութեան վրայ։

Նախագահ՝ Դոկտոր Բաբայեան, Միլիջոյկազեան, Մամիկոնեան, Կամկաճեան, Տէր–Միքելեան, Մելզայեան, Տարան? Սարկաւագունի, Գալուխեանեան, Տէր–Մարտիրոսեան, Էտկարեան, Գալամքարեան, Ջովհաննէսեան, Գրիգորեան, Ադամեան, Կուզակեան, Տէր–Գրիգորեան, Ջովհաննեան, Թումանեան, Աւագեան, Մէլիք–Գարակէօզեան, Ատենադպիր՝ Տէր–Ջովհաննէսեան կարապետ։

Ալեքսանդրապոլ, 8 Սեպտեմբեր

Հայ–Կաթոլիկ Հաստատութիւնը շնորհաւորում է Միաբանութեան ծնունդը։

Բէքուրեան։

Ատրպատական, 8 Սեպտեմբեր

Շնորհաւորում եմ պատուարժան Միաբանութեանդ երկհարիւրամեայ գոյութեան Ցոբելեանը, մաղթելով յարատեւութիւն։

Արքեպիսկոպոս Արիստակէս։

Եալթա, 6 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Եալթայի Կաթոլիկեայ հայերն կը շնորհաւորեն Սուրբ Հայրերուն արդիւնաւոր գործունէութիւնը յօգուտ Կաթուղիկեայ հաւատոց. նոքա շնորհեր են մեզ յանձին իրենց նախկին աշակերտի՝ Հայր Գրիգոր (Համազասպ) Ամատունեանի՝ արժանաւոր անձ մի և եռանդուն ծառայ Աստուծոյ։ կ՝ազօթեն նոցա կենաց բարեբաստիկ և երկարատև լինելուն։

Գոլոմել Դը–Մալինովսքի։

Եալթա, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Եալթայի Հայերը կ՝ուրախակցին Սուրբ Հայրերուն իրենց երկդարեան աշխատութեանց համար, յօգուտ Կաթոլիկէ Եկեղեցւոյ, ի տարածումն քաղաքակրթութեան սիրելի հայրենեաց և հայ ազգի մէջ։ Կեցցե՛ն Հայ ազգն և Մխիթարեան Սուրբ Հայրերը՝ աշխատելով ի փառս Աստուծոյ և Հայրենեաց։

Անանիէվ, Քուշնիրով, Դուզուզազիէվ, Դաւիթեան։

Վարշաւիա, 7 Սեպտեմբեր

Լեհաստանի մայրաքաղաքի սակաւաթիւ Հայ գաղութը՝ վիճակելով այսօր համազգային մեծ հանդիսին՝ իւր սրտագին ողջոյնները ուղարկում է վեհափառ Մխիթարեաններին, նրանց վաստակաւոր գործունէութեան երկհարիւրամեակի առթիւ։ Թող այսօրուան ծնունդը ապագայի համար ևս յայտնուի իբրև մի շքեղ գրաւական՝ հալածուած և թշուառ ազգի օգտին ծա-

ապեցրնելով Միաբանութեան յետագայ սերունդի մտաւոր և բարոյական ոյժերը։

Մանուկեան, Զոհրաբեան, Ռոստոմեան, Ալազեան, Հայրապետեան, Գոլոշեան, Բարսեղեանեան, Գամբարեան, Գազազեան։

Օդեսա, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Կը շնորհաւորեմ անխոնջ վաստակաւորները յօգուտ և ի փառս մեր ազգագրութեան մեր։ Շնորհէ Աստուած նմանօրինակ հանդէս մի յԱւարայրի։

Գուլաքսըզեան։

Կոճոռ (գիւղ Տփղեաց), 8 Սեպտեմբեր

Շնորհաւորում եմ բազմարիւն Միաբանութեանդ Երկհարիւրամեակը։

Դերասան՝ Աբէլեան։

Գատիեվքրա[1], 7 Սեպտեմբեր

Միխիթարեաններուդ?... Յոբելեանը ամէն հայութեան սրտին արձագանգ տուեց, որով.... գաղնեայ փունջ մը մաղթելով երկարատեւութիւն անխոնջ մշակնուդ։

Ստեփան Այլանեան?, Գալուստ Գէորգեան, Զաքար Մամուլեան։

Այրաեանք, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. լատին)

Ազգի՛ն ատ խնամատուն և վաստակաւոր Հարս։

Մելիքեանց։

Իրիխվանի–զաւօտ, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Կը բարեմաղթենք Երկհարիւրամեկի Յոբելեանը։

Գէորգեանց։

1. Հեռագրող պաշտօնէին անվարժութեան պատճառաւ՝ անկարելի եղաւ ոչն հեռագիրս ամբողջապէս և անսխալ ընթեռնուլ. հետաքրքրութեան համար քնագրին օրինակը դնենք.

Marimalimanerout bamatia obeliane anenne ibaoutoun srdin arbaquank dvietz voref ovirodmrk tapnia poungma martelof erkaratevoutoun anhontch mchaginoet. = Stepane Ailanjanos, Dajoust Kevorians, Sachar Mamouliane.

Թարգմանել միանգամ ընդ միշտ հարկ կը համարինք յանուցանել՝ որ ինչպէս այս՝ նոյնպէս նաև նախորդ և հետևորդ հեռագրաց յաւուրկ. անուններէն մի քանին՝ նոյն պատճառաւ սխալ լսելէ մեզ հասած են։

ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ

Կ. Պոլիս–Բերա, 8 Սեպտեմբեր. (ընագ. խառ.)

Նախկին աշակերտք Միխիթարեանց՝ Երկհարիւրամեկի առթիւ կը մաղթեն երջանկութիւն և բարգաւաճումն։

Կիւրեղեան։

Կ. Պոլիս–Բերա, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Պատիւ և բարեբաստութիւն առ յաջորդս Միխիթարայ։

Հիւրմիւզ, Փորթուգալ։

Կ. Պոլիս–Բերա, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. խառ.)

Բժշկութեան Ուսանողք Պատուոյ կը մասնակցին զուարթ և բարեվէպ հանդիսիդ։

(Աբժակութիւն առթիւ է Կ. Պոլիս գտնուող Մուրատ–Ռափայէլ Համբարձումեանց)։

Տրապիզոն, 9 Սեպտեմբեր (ընագ. խառ.)

Սրտագին կը հաղորդակցինք Յոբելեան հանդիսից։

Տիրոյեան (Տեսուչ Մխ. Վարժարանին)։

Տրապիզոն, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. խառ.)

Կը շնորհաւորեմ Երկհարիւրամեկի Յոբելեանը Միխիթարեան Միաբանութեան, որ հովանաւորեց գեղարուեստները. կը մաղթեմ՝ բարեկեցող ապագայ։

Արուեստաւէր՝ Տէր Պետրոս Քաջունի։

Տրապիզոն, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Տրապիզոնի Վերափոխման կուսանքն կը շնորհաւորեն Միխիթարեան Երկհարիւրամեկին հանդէսը, կը մաղթեն լրումն նպատակի Հիմնադրին։

Մեծաւոր՝ Նուրեան վարդապետ, Մեծաւորուհի Մայր՝ Քոյր Անգէլա։

Տրապիզոն, 8 Սեպտեմբեր (ընդ. գաղղ.)

Կը շնորհաւորենք Երիհարիւրամեայ Յոբելեանը։

Մարիմեան։

Կարին, 7 Սեպտեմբեր (ընդ. խառ.)

Բարեյիշատակն Մխիթարայ և իւր Միաբանութեան բովանդակ խիստ թիւնը երկու հարիւր տարիներու ժէջ իրեն նպատակ ունեցեր է կրօնից ծառայութիւնը, որ յայտնուեր և լուսաւորուեր է նոյն իսկ կրօնից ձեռքով։ Հազարաւո՛ր տարիներ իրեն ճշմարիտ և հաւատարիմ որդւոց, ի մեծագոյն փառս Աստուծոյ, յօգտաւէտ վաստակ կրօնից և ի զարգացումն Միաբանութեան։ Ա՛յս է վառ եռանդն սրտի մը՝ որ նուիրեալ է այս երեք դարատևից գաղափարներուն։ — 1901, Սեպտեմբեր 22, Մուշ։

Ներսէս Եպս. ճՇտոյեան։

Տիարպեքիր, 8 Սեպտեմբեր (ընդ. խառ.)

Ուրախակցութեամբ կը փառաւորեմ հանդիսապէս Յոբելեան ծներ նիս, մաղթելով Ձեզ և պատուական Միաբանութեանդ ամենայն յաջողութիւն։

Եպս. Զէէպեան։

Խարբերդ, 7 Սեպտեմբեր (ընդ. խառ.)

Բարեզէզ յիշատակաւ Յոբելինին՝ առ վաստակաւոր Միաբանութիւնդ սրտագին մաղթանքներս կը մատուցանեմ։

Եպս. Խրայէլեան։

Պրուսա, 7 Սեպտեմբեր (ընդ. խառ.)

Պատի՛ւ առ վեհագնի Մխիթար, շնորհաւորութիւնք առ վաստակաւոր Միաբանութիւնդ։

Եպս. ճամճեան։

Զմիւռնիա, 6 Սեպտեմբեր (ընդ. խառ.)

Կը բարեմաղթենք ժեծ բարերաստութիւն, կեցցէ՛ Մխիթարեան Միաբանութիւնը։

Էմիրզէ։

Զմիւռնիա, 8 Սեպտեմբեր

Կեցցէ՛ Սուրբ Ղազար. կեցցեն Մխիթարեանք յաւիտեան։

Ներսէս Նրամ։

ԵՒՐՈՊԱ

Պարիզ, 7 Սեպտեմբեր (ըն. գաղղ.)

Շատ երջանիկ պիտի համարէի ինքզինքս՝ եթէ կարենայի զալ ի Ս. Ղազար բատ Ձեր շնորհալից հրաւիրագրին. յիրաւի շատ վշտացեր եմ որ չիարզացայ ներկայ գտնուիլ։ Եւրոպայի պես ես ծանօթ չէ թէ Ձեր վանքն որպիսի՛ սքանչելի վառարան մը եղած է գիտութեանց և քաղաքակրթութեան բովանդակ արեւելքի համար։ Ձեր անզուգական աշխատասիրութիւնները իրենց արժիւնքը ունեցեր են մինչև Ասիոյ խորերը։ — Հոռվմ վերապատուելոյն՝ որբազան պարագ պիտի համարիմ ինձ զալ ի վենետիկ և նորոգել առ Ձեզ իմ յաւիտենական երախտագիտութեանս հաւատիքն։

Իշխան Միլգոն թան։

Պարիզ, 7 Սեպտեմբեր (ըն. գաղղ.)

Վանքիդ հիմնարկութեան երկդարեկին առթիւ կը մատուցանեմ խընդակցութիւնս, երկար և երջանիկ կեանք և բարերաստութիւն մաղթելով Միաբանութեանդ, լուսլի անկեղծ սրտիս, որովհետև կէս մը անդամ կը համարուիմ Ուխտիդ, որուն անդամակիցեր են պապկըօրդրվիս, հօրեղբայրս և մօրեղբայրս, և հիմակ ալ մօրեղբօրորդիս, և ես ինքս ալ Մխիթարեանց նախկին աշակերտ եղած եմ։

Խակէնատէր։

Պարիզ, 8 Սեպտեմբեր (ընդգ. դաշն.)

Յիշատակաւ Երկհարիւրամեկին կ'ուղերձենք առ Ձեզ մեր ամենաջերմ մաղթանքները։

Տատատ։

Պարիզ, 8 Սեպտեմբեր (ընդգ. դաշն.)

Սրտագին շնորհաւորութիւններ։

Միհաս Ջերազ։

Պարիզ, 8 Սեպտեմբեր (ընդ. դաշն.)

Ջերմագին մաղթանքներ բարեյաջողութեան։

Սարեամ։

Բառեւն, 8 Սեպտեմբեր

Գալար ձեան շա՛տ շա՛տ պարեր բարգաւաճ՝ Մխիթարեան խորհրդաւոր սրբազան խորանին...?

Տիգրան Նազարեան։

Մարսէյլ, 7 Սեպտեմբեր (ընդգ. դաշն.)

Մարսէյլի Հայ գաղթականութիւնն՝ լի գարմացմամբ և երախտագիտութեամբ առ հայակաղ գործն գերյարգելի Մխիթար Աբբայի, կը նուիրէ Ձեզ իր եռանդուն շնորհաւորութիւնները յիշատակաւ Երկդարեկին։

Սէլեան, կումիւշեան։

Մարսէյլ, 7 Սեպտեմբեր, (ընդգ. դաշն.)

Ուրախակից սրտի լրութեամբ կը մասնակցինք Մխիթարեան Միաբանութեան հաստատութեան Երկդարեան Յոբելեանին, և կը մաղթենք անկեղծօրէն նորա շարունակութիւնն և բարգաւաճութիւնն յօգուտ ազգիս։

Միրզայեանց ընտանիք։

Հայդելբերգ, 11 Սեպտեմբեր

Բարձր գնահատելով Մխիթարեաններիս ազգին մատուցած երկու դարուայ արդիւնաւոր գործունէութիւնը, ի սրտէ ձայնակցում ենք տօնուող Յոբելեանին։

Հայդելբերգի Հայ Ուսանողութիւն։

Միւնխէն, 7 Սեպտեմբեր

Միանալով Ձեր ուրախութեան՝ ողջունում ենք Միաբանութեան Երկհարիւրամեակը։

Միւնխէնի Հայ Ուսանողութիւն։

Միւնխէն, 8 Սեպտեմբեր (ընդգ. դաշն.)

Ականջ պատճառներով արդիլուած ըլլալով ներկայ գտնուելու այսօրուան հանդիսին՝ կ'ընկերանամ սրտով փառաբանելու Մխիթարի յիշատակը, որուն գործը փրկեց ղհայութիւնը։ Աժենանկեղծ մաղթանքներս կը մատուցանեմ ի բարգաւաճումն Միաբանութեանդ, որ վեռ աւելի ծանրագոյն պարտք մի կը սահանձնէ՝ շարունակելու այդ ազնուական գործը ապագային մէջ։

Գ. Մ. Պըյըքլեան։

Բեռլին, 10 Հոկտեմբեր

Երկու հարիւր տարիների ընթացքում Մխիթարեան Ուխտը իւր անխոնջ վիաբանների աննկուն, անպսակ աշխատանքի շնորհիւ՝ վառ պահեց հայ կեանքի մէջ գրականութիւն, գիտութիւն և գեղարուեստ։ Բեռլինի Հայ Ուսանողների գրական ժողովը ներկայ վեցամեայ իւր առաջին նիստից՝ սրտագին կը բաշձայ արդիւնաւէտ յարատեւութիւն և փայլուն ապագայ։

(Բեռլինի Հայ Ուսանողք)։

Վիեննա, 7 Սեպտեմբեր (ընդգ. խաչ.)

Սրտագին շնորհակալութիւններ ազնիւ հրաւէրքին համար։ Նոյնօրինակ իղձք եղբայրական վիախմբութեան։

(Արքեպիսկոպոս) Ա. յտրընեան։

Գոդղվար, 7 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Բարեհաճեցէք ընդունել խոնարհ շնորհաւորութիւններս Ձեր օրհնեալ Ծոբելեանին համար։

Յուլիոս Մէնցա։

Եղիսաբեթռոպոլիս, 7 Սեպտեմբեր (ընդ. իտալ.)

Կեցցէ Երիհարիւրամեակն գոյութեան հայ Միաբանութեան Մխիթարեանց. կեցցէ այժմեան գահակալն՝ Արքեպիսկոպոս Կիւրեղեան՝ Ընդհանրական Աբբայն. կեցցեն համօրէն Մխիթարեան անդամք նոյն Միաբանութեան. կեցցէ... սիրելի հայրենիք մեր։

Ջիզմի։

Սառնապա (Պագուայի գաւառ), 8 Սեպտեմբեր (ընագ. իտալ.)

Առողջութիւնս չներելով՝ մեծապէս կը ցաւիմ որ չեմ կարող ներկայ գտնուիլ պատմական—կրօնական հանդիսապրութեան՝ որով կը պատուի Մխիթարեան հռչակաւոր Միաբանութիւնը, Իտալիոյ եղբայրակցեալ հիւրն։ Սիրալիր յաջողանքներս կը մատուցանեմ։

(Վերջաւորական) դոմս Ջիտտադէլլա Վիգոդարզէրէ։

Նապոլի, 6 Սեպտեմբեր (ընագ. իտալ.)

Մխիթարեան Ծոբելինին առիթիւ շնորհաւորութիւնք և անվերջ բարեմաղթութիւնք։

Ստեփան Նազըճեան։

Մոնտեկասինոյ, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. իտալ.)

Սուրբ Բենեդիկտոսի օրդիքն՝ նորա փառաւոր գերեզմանին առջև խոնարհելով՝ կը մանակցին այսօրուան ուրախութեան՝ հայազգի Բենեդիկտեանց հաստատութեան առիթիւ, ի նշան գորովալիր ողջունի. կը հայցեն Գերյարգելի Հիմնադրին երանացուցումը, և կը բարեմաղթեն Ձեզ, Գերապայծառ Տեառդ, երկար տարիներ։

Աբբան այր սրուգ։

Լիվիդոյ, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Յաւելով որ չեմ կարող ներկայ գտնուիլ Երիհարիւրամեայ հանդիսին, կը հայցեմ որ բարեհաճիք ընդունել իմ սրտագին շնորհաւորութիւններս՝ առանդնաւոր մաղթանացս հետ, առ ի յարատեւութիւն և ի բարգաւաճումն փառաշուք գործին՝ յօգուտ գիտութեանց, ի զարգացումն հայ ազգին, և ի քաջողջութիւն և յերջանկութիւն Ձեր արժանաւոր Գլխոյն՝ Ընդհանրական Աբբային և ի փառս Ձեր Միաբանութեան։

(Հիւպատոս Ռուսիոյ ի Վենետիկ) Սումպի։

Լոզան, 9 Սեպտեմբեր

Իտալական հիւրասէր երկրի տակ Մեծ Մխիթարի վառած հայկական փարոսին ցանկանում եմ յարատեւութիւն։ Հաւատում եմ որ երկու պարերի մեծ տրադիսիոնները կ'ապրին շատ ու շատ պարեր, և Բազրատունիների և Ալիշանների նուիրական երազները կ'իրականանան։

Ա. Ահարոնեան։

Ժընեւ, 8 Սեպտեմբեր

Եւրոպայի Հայ Ուսանողական միութիւնը լի յարգանքով դէպ ի Մխիթարեանների երկու հարիւր տարուայ գործունէութիւնը, միացնում է անկեղծ, յարգալից ձայնը յորելինական շնորհաւորութեան։ Շարունակեցէք եռանդով, հաւատացած՝ որ առաջիկայ մօսին ազնախմբութիւնն կը զուգադիպի այն ժողովուրդի... ազնին՝ որուն զուք Ջահացիք գարեր՝ սկսած անմոռանալի Մխիթարից. թող յարատեւ լինի գրչի և մտքի վերածնող գործունէութիւնն։

Լիազօր կոմիտէ։

Ժիւրիխ, 8 Սեպտեմբեր (ընագ. գաղղ.)

Թող գարուց ի գարս յաւերժանայ Մխիթարայ գործը. այս է ճշմարիտ բարեկամի մը մաղթանք։

Տ. Փիլիպպոսեան։

ԵԻՐՈՊԱՅԷՆ ԴՈՒՐՍ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Դհհրաե, 10 Սեպտեմբեր

Յարգանքներ Միաբանութեանդ. շնորհաւորանք երիկարիւրամեկին։

Ծիածան Գրական Ընկերութիւն։

Դավրէժ, 9 Սեպտեմբեր (ընդ. գաղղ.)

Պատեհիւ Յոբելինին՝ եռանդնաւառ շնորհաւորութիւններ։

Խաչիկ Տարաճեան։

Գահիրէ, 9 Սեպտեմբեր

Մասրաֆեան եղբարց մաղթանք. — կեցցէն յաւէտ Մխիթարեանք։

(Մասրաֆեան Եղբարք)։

Սուրաբայա, 6 Սեպտեմբեր

Երախտագիտութեան բուռն յարգանօք կը մատուցանենք Յոբելեանին։

Զոհրաբ, Յովհաննէս Քիւրքճեան, Յ. Դ. Տ. Յովակիմեան, Մեսրովբեան, Եղզարեան, Յ. Յորդանան, Նահապետեան, Սամ. Յովակիմեան. Յ. Տ. Կ. Յորդանանեան, Աղաւուր։

Սինկափոր, 6 Սեպտ. (ընդ. գաղղ.)

Շնորհաւորութիւնք Յոբելեանին։

Գասպար։

15

Ատանա, 6 մարտ 1901

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ԳԵՐ. ՍՐԲԱԶԱՆ ԱԲԲԱՀԱՅՐ

Յանկագծ սրտէ մատնակցել փափագելով Ձեր բազմարժէք Միաբանութեան Երկհարիւրամեայ Յոբելինի, կը մատուցանեմ Ձեր Սրբազնութեան և վեր. վեր. Միաբան Հարց Ջերմաջերմ մաղթանքներս և շնորհաւորութիւնս, խնդրելով միանգամայն բարեաց Պարգեւողէն ամենայն յաջողութիւն, բարօրութիւն և երջանկութիւն, գիտնալով որ շատ և շատ սիրելի են համայն Ազգիս՝ անմահ Մխիթարայ և անոր բազմարժէք զաւակաց անունը, Միաբանութիւնը և բոլոր ձեռնարկները։ Շնորհեն Երկինք իրականացնելու Ձեր Սրբազնութեան ամէն իղձերը ի պայծառութիւն սրբոյ Կրօնիս, Ազգիս և պանծալի Սրբավայրիդ։

Շատ չնչին դուէր մը կը համարձակիմ մատուցանելու Միաբանութեան, ի յիշատակ Յոբելինի, գորգ մը՝ որ հիւսուած է Որբանոցիս սանեակէն։ Կ'աղաչեմ համիք զայն ընդունիլ ի նշան սիրոյ և խորին յարգանաց որով եմ

Ամենապատիւ Սրբազան Աբբահօրդ

Խ. Ծ.

ՊՕՂՈՍ ՆՊԻՍԿՈՊՈՍ ԹՈՐԶԱՆԵԱՆ

ԱՌԱՋ. ԱՏԱՆԱՑԻ

16

Բերա Կ. Պոլսոյ, 5 Սեպտեմբեր (Ն. Տ.) 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ

Ամենէ Երկերիւրամեայ հանդիսի հատատութեան՝ զոր ատենօք Միաբանութիւն Մխիթարեանց յ'Ծովմ աւուր ներկայ ամսոյս՝ փութամ գալ ի շնորհաւորութիւն հանդիսաւոր ատենախմբութեանս և յայտնել Արհիապատիւ Տեառնդ և համօրէն պատկառելի Միաբանիդդ զզգացմունս խնդակցութեան որ զեղուն, առատանան ի սրտի իմում։ Որպիսի՛ մեծամեծ գործոց բարեաց յիշատակը զարթնուն ի միտս ամենեցուն յայսպիսի բարեպատեհ աւուր. ո՛րքան անմոռանալի ծառայութիւնք մատուցեալ Եկեղեցւոյս և Ազգիս։ Զայս ամենայն ի յուշ ածեալ պարտ անձին համարեցայ մատուցանել Ձեզ զխորին գոհացութեան խմոյ զիմաստս, և ազօթել ի Բարձրեալն Տէր լցուսցէ բարեօք

և զարգացուցէ միշտ զՄիաբանութիւնդ, զորոյ գլխի՛ն եղ անսասան այրն Մեծ Մխիթար, որոյ յիշատակին յաւիտեանս օրհնութեամբ եղիցի։

Ի հուսկն ողջունելով զմի մի իւրաքանչիւր ի Մեծարոյ Միաբանիդդ, հաւաստեաք խորին մեծարանաց եմ,

Արհիապատիւ Գերապատիւ Տեառնդ

Խ. Ծ.
ԱՒԵՏԻՍ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ
Կ. Պ. Փ.

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԷՐ
Տ. ԻՒՆԱՏԻՈՍ ԱՐՔԵՊՍ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԸՆԴՀ. ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹ. ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ
Ի ՎԵՆԵՏԻԿ Ս. ՂԱԶԱՐ

17

Տիգրանակերտ, 1901 Օգոս. 16/29,

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ

Ընդունելի պարտ մեծագոյն համարէաք անձանց ընդ միշտ շնորհակալս գտանիլ առ բարեպաշտ Ուխտդ Միաբանութեան՝ վասն մեծամեծ արդեանց և վաստակոց Ձերոց առ Ազգս Հայոց ընդ այնքան ժամանակս։ Քանզի Չանք Ձեր և վաստակ եռանդագին յառաջանալ օր ըստ օրէ ի գրականութիւնս ազգային լեզուի, ճոխանալ յուսմունս պլսոյս, ներկուսս ի վիճակին մեծամեծս լինել. քանզի քրտունք Ձեր բացին զաչս նոցա ճանաչել զպղտոտային ճշմարտութեան, լեալ նոցա սատար ի գործ հոգւոյն փրկութեան և բարի վարուց. քանզի զրիչ Ձեր և մատեանք պարզեցին առաջի նոցա զլոյսն ծագիեալ ազգաց և ազանց, ուստի կթեցին զբարեկըրթութեան և զբարեկարգաց զկաթն անուշարար։ Ի մի բան, Դուք ո՛ Մեծաբեալ միանձունք, Դուք կարգացն Հայկազնեայցս Եկեղեցւոյ պահպանիչ, ծխիցն նորին պայծառացուցիչ, բան և բերան մանկանց, Սրբավայր նորուն գաստուց։

Արդ, չիցէ ուրեմն մեզ պարտ շնորհակալս գտանել ընդ միշտ առ Ձեզ բարերարսդ, ընդ այսքան անթիւ անհամար երախտեացդ և վաստակոց. մանաւանդ յաւուրս յայսոսիկ՝ յորս հանդիսապէս արձանացի ի միջի հիմնարկութեան հայկակ Միաբանութեան Ձերում հռչակաւոր Երկհարիւրամեայ Յոբելեանն։ Բաւ, իդէ մեծ ունէաք անձամբ գտանիլ ի հանդիսի երեսիդ՝ և յայտնել անկեղծութեամբ սակն յանդիման առաջի ամենայն Միաբանիցդ զզգածմունս շնորհակալութեան մերում և շնորհաւորութեան. այլ ասդ զժպատեղ առթիդ ժամանակիս։

Սակայն իբր խնդրեմք զիջանիլ Ձեզ և ընդունել զբարեխոս յառհատատչեայ մերում շնորհաւորութեան և շնորհակալութեան՝ զոր ի բոլոր սրտէ ընծայեմք

Ձեզ, մաղթելով ի Տեառնէ պահել զՈփոխ ընդ հովանեաւ աչաց իւրոյ սրբոյ, թեւակոխել Ձեզ ընդ միշտ ի յաջողութիւն և ի պայծառութիւն յաստիս ամենայն ազգաց և ազանց, իսկ ի հանդերձեալն պսակիլ անթառամ փառաց պսակօք ընդ բազմաջան վաստակոցդ և քրտանց։

Այս են ահա մերոցն խղճ և փափաք սրով և հոգի և մեռամբ

Արհիապատիւ Գերապայծառութեան ձեռում

Ն. Խ. Ծ.
ՏԷՐ ԱՆԴՐԷԱՍ Վ. ՋԷԼԷՊԵԱՆ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ
ԻՒՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԻԱՑԱՆՈՒՊՈԼՍՒ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՅԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

18

Ի 1901 ամի, Օգոստ. Նախիջեւան քաղաք։

ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԲԱԶՄԱՐԴԻՒՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Բազմավիպ հանդիսի և բանաւոր հանդիսի և ազգային բոլոր լրագրաց գրուածներէն իմանալով՝ որ տարւոյս Սեպտեմբեր ամսեանն սկսաք է կատարել բազմավաստակ Միաբանութեանդ Երկհարիւրամեայ գոյութեան, շարունակութեան և գրական գործունէութեան 200. ամ տարեդարձը, պարտք և պատիւ համարեցի իմ խնդակցութիւնս և երախտագիտութիւնս ևս յայտնել, և խառնել մեծանուն Միաբանութեանդ խնդակցութեանը. և յիրաւի բաւականացած եմ միշտ Միաբանութեանդ բազմաշխատ Անդամոց գրական վաստակոց բարոյական պտուղները վայելելով, որպիսիք են, Հ. Միքայէլ Չամչեան, Հ. Ղուկաս Ինճիճեան, Հ. Գաբրիէլ Այվազեան (ապա՝ Արքեպիսկոպոս), և շատերը, որք առ Տէր հանդուցեալք են, նաև Գերապատիւ և Գերապայծառ Դևոնդ վարդապետ Ալիշան, և այլք, որք յայտնի են իւրեանց ընտիր ընտիր գրուածքներովք։

Երախտագիտութեանս և խնդակցութեանս իբրև ապացոյց՝ թէև վայել էր մեծամեծ ընծաներով պատուել և յարգել պատկառելի Միաբանութեանդ 200ամեայ գոյութեան տարեդարձը, բայց առաւել վայելուչ համարեցի քան զմեծամեծ ընծայն՝ ուղարկել յանուն Կարգադիր Յանձնաժողովոյդ Յոբելեան հանդիսի՝ մի մի օրինակ իմ աշխատասիրած գրքերէն. որք են՝ «Տեղագիր Գեղարքունի գաւառի», տպեալ Էջմիածին, 1895 ամի, և «Նկարագիր Շամախւոյ Թեմի», տպեալ ի Տփղիս, 1896 ամի, ընդ որս և մի օրինակ

ձեռագիր փոքրագիր մագաղաթեայ ժամագիրք՝ հետևեալ յիշատակագրով. «Զթերաւարժ և զապիկար զԱստուածատուր զրչակս յիշեսջիք, և զուսուցիչն իմ զաւր Վարդան քահանայն և զծնաւզս իմ. եթէ ոք յիշէ, յիշեալ լիցիք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ աւրհնելոյն յաւիտեանս. Հայր մեր որ յերկինս ես»:

Թոմարհ Աղօթակից Միաբանութեանդ

ՄԵՍՐՈՊՈՒՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՍՄԲԱՏԵԱՆՑ

19

ՎԱՆԱՀԱՅՐ

ՍԵԻԱՆՍՅ

ՄԵՆԱՍՏԱՆԻ

Թ. 159.

Վեհաև, 14 Օգոստ. 1901

ՎԵՆԵՏԻԿԻ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

Այսօր Սեւանայ ամբողջ Միաբանութիւնն հրճուանօք կ'մասնակից այն փառաւոր ծնոյն որ Վենետիկեան Ս. Ղազարու Միաբանութիւնն արժանապէս կ'կատարէ իւր հիմնադրութեան երկուհարիւրամեայ գոյութեան առթիւ։ Կ'մասնակցէ անմահացած Մխիթար Աբբայի արվիւնաւոր գործունէութեան յիշատակակատարութեան, որու հետ երկու դար առաջ Սեւանայ վիճակատանին մէջ Ցերեմիա հռչակաւոր պատկերի առաջ աղօթեր է Ներմեռանդ։

Կ'մասնակցէ, վասն զի Մխիթար Աբբա ոչ իրրև սովորական մարդ, այլ իրրև անզոյգ անհատ անմոռնալի գիւտարութեանց ու խոչընդոտներու դիմադրելով յաղթութեան զրօշակ կանգնեցուց իւր հիմնած ազգային հաստատութեամբ։

Կ'մասնակցէ, վասն զի Մխիթար Աբբա հայ գրականութիւն ծաղկեցուց և այն աստիճան, որ ամէն իմաստալից և փառակազմ գրքեր գրագէտի և անգրագէտի համար «Վենետիկ» անունն ունեցեր է և ունի։

Կ'մասնակցէ հրճուանօք, վասն զի մեծագործ առաջնորդի արժանաւոր յաջորդներ շնորհալի կերպիւ առաջնորդելով միևնոյն ուղղութեամբ, գրականութեան մէջ գնահատելի ծառայութեամբ անմահացուցին և իրանց անուններ։ Անգին աշխատութիւններով հռչակուեցաւ Ագոնց, Զամչեան, Ինճիճեան, Բագրատունի, Ալիշեան, և այլք անթիւք, մէկ քան զմիւսն բեղմնաւոր, մէկ քան զմիւսն փառաւոր։

Սեւանայ Միաբանութիւն այսօր ևս ուրախ և չերմեռանդ սրտիւ կ'աղօթէ մի և նոյն տաճարի մէջ, մի և նոյն Ս. Պատկերի առաջ, Վենետկի Միաբանու-

թեան գործունէութեան առաւել յաջողութիւն՝ առաւել յառաջադիմութիւն ցանկալով։ Կ'աղօթէ ու կ'բարեմաղթէ, որ յաջորդ երեքհարիւրամեայ յոբելեանն աւելի փառաւոր կատարուի. ամէն։

Ի Դիմաց Սեւանի Միաբանութեան

ՎԱՆԱՀԱՅՐ ՍԵՒԱՆԱՑ ՄԵՆԱՍՏԱՆԻ

ՍԱՐԳԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

20

«ԱՂԲԻՒՐ–ՏԱՐԱՉԻ» ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

ՎԵՆԵՏԻԿ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍԻՆ

(Օգոստոսի 23 – Նոր–Տոմ. Սեպտ. 8.)

ՁՕՆ

Այսօրւայ հանդիսաւոր օրը քրտնաջան Միաբանութիւնը ծնունդ է իր՝ Վենետիկեան Մխիթարեան Ուխտիդ երկհարիւրամեայ գոյութեան Յոբելեանը։ Միաբանութեանդ Հիմնադրի Երջանկայիշատակ Տ. Մխիթար Հօր ձեռ և վեհամիտ գործունէութիւնը՝ պատմութիւնն ըստ արժանւոյն գնահատած է և մեր գրատին ո՛չ մի կարիք չունի։ Պարծանօք միայն կարող ենք այստեղ յիշատակել, որ Տ. Մխիթար Հօր հիմնած Միաբանութիւնը Եւրոպայի սրտում, առաւել ևս բարձրացրեց Հայի անունը, նոր շունչ տւեց մեր բազմադարեան գրականութեան, թէ՛ մեր հնագոյն մատենադիրների նոր ի նորոյ ապագրութեամբ, և թէ՛ նոր գիտական և ճոխ մատենների ապագրութեամբ։ Այո՛, Պատկառելի Ուխտ երկու հարիւր տարի անդրդւելի պահեց Տ. Մխիթարայ աւանդած կոթողը, սրբագործելով նրա օրհնեալ յիշատակը։

Աղբիւր մանկավարժական հանդիսի և Տարազ շաբաթաթերթի խմբագրութիւնը աւետեան չերմութեամբ միանում է Միաբանութեանդ այս սքանչելի օրը, մաղթելով սուրբ պահել Մեծ Հիմնադրի յիշատակը և պանծալի անունը։

Կեցցէ՛ յաւերժ Տ. Մխիթարայ գործը, և կեցցե՛ն նրա ժառանգորդները ի պայծառութիւն Հայոց Ազգիս։

Լուսոր Խմբագրութեան՝ ԲԱՇԿԱՊՏ ԲԱԳԱՐԱՏ ՆԱԻԱՍԱՐԴԵԱՆ

Քարտուղար՝ ԱՐՇԱԿ ՄԵՍՐԱՐԵԱՆ

Թիֆլիս, 15 Օգոստոսի 1901

21

ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ՇԱԲԱԹԵՐԹԻ

Նիւ-Եօրք, 20 Օգոստ. 1901

ՎԵՆԵՏԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Մեծայարգ Հայրենակիցներ

Սրտագին, խորունկ ուրախութեամբ մըն է որ կու գանք մենք ալ, Նոր Աշխարհէն, մեր խնդակցութեան բաժինը բերելու Ձեր Յոբելեանի հանդէսին։

Հոյակապ գործի մը Յոբելեանը արդարև, թէ՛ զրական և թէ ընկերական տեսակէտով։

Քննագատութիւնը կրնայ անշուշտ շատ թերութիւններ մատնանիշ ընել Մխիթարեաններու երկարեան գործունէութեան մէջ։ Բայց ո՞ր մարմինն է որ զերծ ըլլայ սոսկումէ. և եթէ աչքի զարնելու ասպիճան կարևորութիւն ստացած են առանք, որովհետև մեծ ալ եղած է Մխիթարեաններուն ինկած բաժինը։

Նոր Աշխարհի անհաշիտ մեծութեան մէջ՝ մենք աւելի մօտիկ կը կարծենք ըլլալ ճշմարտութեան, ընդունելով թէ Մխիթարեանները, զիրենք շրջապատող քաղաքական—ընկերական պարագաներուն մէջ՝ անկեղծաբար գործեցին և արդիւնաւոր եղան այնքան՝ որքան կարելի չէր աւելին սպասել։

Ամբողջ անցեալ մը ոգի հանդիպիլ Դուք, լեզւի և մանաւանդ առաքինութիւններու մեայլ անցեալ մը, որ անհեսական — քաղաքական պատճառներու հետ զուգընթաց, այնքան նպաստեց պիտակցութեան զարթնումին հայ ժողովրդին մէջ։

Զգիտի մոռնալ ատ...

Բայց միայն զրական գործը չէ որ գիտակիցներու նպաւածքը գարձնել պիտի տայ այսօր դէպի Ձեր գոզարիկ աշխատանոցը։ Ձէ՛։

Ուրիշ թանկագին հատատում մը ևս կայ ընելու, թանկագին մանաւանդ ներկայ կսկծալից օրերուն մէջ։ Հաւերաշխուհրեան մեծ գաղափարն է ատ, որ երիւ գար անընդհատ՝ անխոնջ Միաբաններու ամբողջ սերունդներ՝ երիւ հատուածին հակառակ, — անխզելի լծակից իրարու — Մխիթարի մեծ կաակը գործադրելու ճիգին մէջ։

Ամենափայլուն ազգոյց մը ահա, հայ ցեղին յարատևութեան ու կոթողին։ Եւ ատ հատատելու պատիւն ալ ձեզի կ'իյնայ այսօր։

Թող անմա՛հ ըլլայ Մեծ Սերաստացիին անունը ու բոլոր անոնց՝ որոնք Մխիթարեաններու փառքը կազմեցին։

Թող յարատևէ Մխիթարեան Ոխակը իր զրական մեծ գործին մէջ, յարմարելով օրուան հորիզոնը պահանջներուն, որպէս զի կարենայ իր ներկան ու ապագան անցեալին բարձրութեան հաւասար բռնել։

Ամէն նոյնքան գժուար գործը նոր Միաբաններու բաժինն է, ուստի ատնոց է որ կ'ուզենք մեր ամենէն սրտագին ու ջերմաջերմ բարեմաղթութիւնները այս հանդիսաւոր օրուան առթիւ։

ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»-Ի

22

ԹՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ

Փարիզ, 8 Սեպտեմբեր 1901

ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՅ ՀՕՐ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԷՍԻՆ

Վեհեռիկ Սր. Ղազար

Գեղեցիկ առիթը կը փախցնեմ, չիրնալով ներկայ գտնուիլ մեր սիրելի Մխիթար Աբբայ Հօր յիշատակին ի պատիւ արուած Երկհարիւրամեայ Յոբելեանին և անձամբ մասնակցիլ խանդավառ զգացումներէ ծագող ընդհանուր յարգանքին։

Սրտագին յարգանքներ Անոր յիշատակին, որ եղական մտածումով մը հիմնեց Մխիթարեան Հաստատութիւնը, որքան հայ մտքի զարգացումին և ազատան մեր զրական Հայրերուն, Զամչեաններու, Խոճիճեաններու, Ալիքեաններու, Բագրատունիներու, Հիւրմիւզներու..., որոնք այնքան պերճօրէն կը ներու, պատկերանան այսօր յանձին Է. Ղ. Ալիշանի և Մխիթարեան Հայրերու։

Մխիթար Աբբան Գաղափարը յղացաւ. իր նշանաւոր յաջորդները ատ նոր ժամանակայարմար բեկտուածքին մը տուին ու, հիմա, Մխիթարեան Հայրերու կը մնայ՝ ամուր հիմերու վրայ կանգնուած և նպաստաւոր պայմաններով օժտուած այդ հսկայ գործը՝ այժմէութեան օգտիլ յառաջ տանիլ։

Այս է բաղձանքը շատերուն և մեր՝ մասնաւորապէս, Մեծ Ընտանիքը նուիրագործող Յոբելեան Հանդէսին առթիւ։

ՄԻՍԱՔ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՏՓՈՐԷՔ Թրագրապետ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹԻ

4, rue Ortolan—Paris

23

Թարս-Չայ Գիւղ, 26 Օգոստ. 1901

ԹԱՏՐՈՆԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Պատուական հրատարակութեանդ (Բազմավէպ) Հանդէսի ժէդ տպագրուած ու հայ թերթերում լոյս տեսած ծանուցումներից մեծ հրճուանքով տեղեկացայ՝ որ պատկառելի Միաբանութիւնդ տօնում է իւր գոյութեան 200-ամեակը, մի գոյութիւն՝ որն ըստ ամենայնի միշտ պատուաբեր եղած է հայութեան համար, որը վերջին զարերի պատմական շրջանում շատ նուաղ մխիթարիչ էջեր կարող է մատնացոյց անել։

Մխիթարեանների գործունէութիւնը, իբրև կրակառութեան ժիր մշակների՝ կը մնայ ինչպէս յաւիտենական փառոս, իսկ անմահ Մխիթար Սեբաստացին և Ալիշանները կը լինին տարեւոր անձեռագործ պատուանդանները՝ որոնցմով հայութիւնը իրաւունք կ'ունենայ պարծենալ օտարի առաջև։

Այս պատուական հանդիսի օրը ձայնակցելով հեռաւոր Կովկասի մի խուլ անկիւնից, համեցէք ընդունել նուաստս ջերմագոյն և անկեղծ շնորհաւորանքները և թարգման հանդիսանալ իմ զգացմանց։

ԱՂԷՔՍԱՆԴՐ ԹԱՐԹԱՆԵԱՆ
Թմբ. և հրատարակիչ Թատրոնիս

24

SOCIÉTÉ ASIATIQUE
SIÈGE DE LA SOCIÉTÉ & BIBLIOTHÈQUE
1, RUE DE SEINE
(Palais de l'Institut)

Paris, le 4 Septembre 1901

A MONSEIGNEUR GUREKIAN SUPÉRIEUR DU COUVENT ARMÉNIEN
DE St. LAZARE, VENISE

MONSEIGNEUR

La Société Asiatique a appris que la Congrégation des Mekhitaristes de l'Ile de St. Lazare, allait célébrer, le 8 Septembre 1901, le deuxième Centenaire de sa fondation par l'Illustre Mekhitar de Sébaste.

La Société Asiatique n'oublie pas qu'elle a été fondée en 1822, par des Arménis-ants comme: Klaproth, Brosset, Saint-Martin, Jaubert, Macgowan, Mcorat, Zohrab, et elle compte, parmi ses membres actuels, plusieurs savants Arméniens. Aussi est elle heureuse de s'associer de cœur à cette pieuse cérémonie et de rendre un hommage de reconnaissance pour tous les excellents travaux (originaux et traductions), qui sont sortis depuis deux cents ans des presses de St. Lazare et qui ont rendu tant de services à la science.

Elle prie Mgr. Gurekian de vouloir bien agréer, pour lui et pour tous les frères du Couvent, l'expression de ses sentiments de vive sympathie et de haute estime.

Pour le Président de la Société Asiatique, absent de Paris,

LE SECRÉTAIRE
ED. DROUIN

Թարգմ.

Պարիզ, 4 Սեպտ. 1901

ԱՌ ԳԵՐ ՏԵՐ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ ՄԵԾԱՒՈՐ ՎԱՆԱՅ Ս. ՂԱԶԱՐՈՒ

Ի Վենետիկ

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԵՐ

Ասիական Ընկերութիւնն իմացած է որ Ս. Ղազարու կղզւոյն Մխիթարեան Միաբանութիւնն՝ 1901 Սեպտ. 8ին պիտի կատարէ երկհարիւրամեակը իւր Հաստատութեան, ի ձեռն գերապատիւ Մխիթարայ Սեբաստացւոյն։

Ասիական Ընկերութիւնն քնաւ չէ մոռացած՝ որ իւր հիմնադրութիւնն եղած է 1822ին Հայագէտներու ձեռքով, որպիսիք են՝ Քլապրոթ, Բրոսէ, Սէն-Մարդէն, Ճօբեր, Մակդովան, Մուրատ, Զօհրապ. և թէ՝ իւր ներկայ անդամներուն շարքին ալ կան նաև բազմաթիւ հայազգի գիտնականներ։ Այս պատճառներով ուրեմն սոյն Ընկերութիւնս բարեբախտ կը համարի ինքզինքը մասնակցելու սրտով վերոյիշեալ սքանչելի տօնախմբութեան, և երախտագիտական յարգանք մատուցանելու այն ամէն ընտիր

երկասիրութեանց համար (ինքնագիր և թարգմանածայ), որք երկու հարիւր տարիներէ ի վեր Ս. Ղազարու մատուռներէն լոյս են տեսած, և որք մեծ ծառայութիւն մատուցեր են գիտութեանց։

Ասիական Ընկերութիւնը կը խնդրէ Ձեզմէ, Գերպ. կիւրեղեան, որ բա-
րեհաճիք ընդունել՝ թէ Ձեզ և թէ Վանքի Միաբանից ամենուն համար, իւր
ջերմ համակրանաց և խորին մեծարանաց զգացումներու հաւատացքը։

Ի պիտոյ Ասիական Ընկերութեան Նախագահին՝ որ բացակայ կը գտնուի
Պարիզէն

Քարտուղարն
Ե. ԴՐՈՒԻՆ

25

OPERA PIA
CARLO COMBI
DEI SOCCORSI
PER LA
Frequent. delle Scuole Elementari
DI VENEZIA
PRESSO IL MUNICIPIO
Consiglio d' Amministrazione
N. 121

Venezia, li 6 Settembre 1901

EMINENZA

Nella ricorrenza del bicentenario dell'Istituzione della benemerita Congregazione dei Rev. Padri Mechitaristi in Isola San Lazzaro non dispiaccia E. V. gradire l'attestato della riconoscente devozione di quest' Opera Pia che anche dalla Congregazione predetta viene soccorsa nobilmente. Le benedizioni dei mille e mille bambini di questa scuola comunale educati all' amor del prossimo e alle virtù religiose e civili, passano con il pensiero gli spazi interminati dell' universo e corrono a dire ai bambini della Nazione Armena che la carità li riunisce in un solo intento, l' amor della patria e della religione.

Con questi sentimenti ho l'onore di ripetere alla E. V. e a tutti i Padri della Congregazione sensi della mia devota osservanza

P. IL PRESIDENTE
GUSTAVO BOLDRIN

A SUA ECCELLENZA
L'ARCIVESCOVO ARMENO

ԹԱՐԳՄ.

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ
ԿԱՌԼՈՍ ԿՈՄԲԻ
ԵՒ ԱՅԼՆ ԵՒՆ.
ՆԱԽԱԿՐԹԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԱՑ
Թաղով Մատակարարութեամբ
Թ. 121

Վենետիկ, 6 Սեպտ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Միխիթարեան Միաբանութեան վաստակաւոր և Աբբայ Հարց երկհարիւրամեայ Հաստատութեան առթիւ ի Ս. Ղազար, արժանի համարի ընդունել Գերապայծառ Տէրդ, մեր այս Բարեգործական Հաստատութեան շնորհապարտ յարգանաց հաւատացքը, որուն ազնուութեամբ սատարող է Միաբանութիւնդ։ Այն օրհնութիւնները՝ որ մեր այս թաղական դպրոցաց հազարաւոր մանկանց բերնեն կ'ելլեն, որոնց կ'աւանդուի սէր ընկերին, և կրօնական ու քաղաքական առաքինութիւնները, օ՜ն սրտեան անկիւնն աննիւթ մեւերով աշխարհիս անհամանուագ սատարէլներն, և երթան բոլոր Հայ ազգին մանուկներուն՝ որ եղբայրական, ազգի և կրօնից սէրը կը միացնեն իրարու հետ խաղաղի և հայ մանկութիւնը։

Այսպիսի զգացմամբք լցեալ, պատիւ կը համարիմ ինձ կրկնելու Գերպ. Տեառդ և Միաբանութեանդ համբոյր Հարց, իմ սրտանուէր յարգութեանս հաւատացքը։

Ի Պիտոյ Գաներիւծին
ԴՈՒՍՏԱՎ ԲՈԼԴՐԻՆ

26

S. GIORGIO MAGGIORE
IN ISOLA

Venezia, li 7 Settembre 1901

REVERENDISSIMO MONSIGNORE

All'Eccellenza Vostra Reverendissima ed alla Venerabile Sua Comunità sono ben noti, sentimenti di ben meritata benevolenza e rispettoso affetto, dai quali siamo compresi; sentimenti, che, nella fausta ricorrenza doppiamente centenaria della fon-

dazione della Congregazione, alla quale così degnamente Ella presiede, divengono tanto più intensi, per cui più e meglio, se fosse possibile, ci troviamo stretti ed avvinti all' Ecc. V. ed a codesti Suoi amatissimi più che sudditi, Confratelli.

Caparra di queste sincere espressioni del cuore sia l' Album di S. Tommaso d' Aquino che con modesta Dedica Le offriamo, persuasi che con la sua consueta bontà si degnerà accettarlo e conservarlo a perenne memoria.

Fiorisca ognor più e cresca codesta Sua Veneranda Congregazione a gloria di Dio ed a vera prosperità dell' Illustre Nazione Armena! e faccia il Signore che a mezzo ancora delle Loro fatiche e cure non sia lontano il giorno in cui Essa si ricostituisca e nella verità cattolica riacquisti l' antico splendore.

Intanto con profondo ossequio ho l' onore di confermarmi

Di Vostra Eccellenza R.ma.

UMIL mo. E DEVOT mo. IN CRISTO
MARINO FRATTIN O. S. B.

A SUA ECCELLENZA ILL ma. E R ma.
MONS. IGNAZIO GHIUREKIAN
ARCIV. ABATE GEN. DEI MECHITARISTI
S. LAZZARO IN ISOLA

ԹԱՐԳՄ.
ԱԻԱԳ Ս. ԳԷՈՐԳ
Ի ԿՂԶԻՆ

Վենետիկ, 7 Մայս. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ԵՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՈ ՏԷՐ,

Քաջածանօթ են Ձերդ. Գերապայծառ Տեառդ և յարգելի Միաբանութեանդ՝ այն մեծերմական և ակնածու սէրն, զոր ունինք լիազիզ պէտ առ Ձեզ՝ և որուն բուռ ամենայնի արժանաւոր էք: Այս մեր զգացումները՝ Ձեր Միաբանութեան, — որուն արժանընտիր զաւակն էք, — հաստատութեան երկհարիւրամեակի բոլորման բարեբաստիկ առիթիս, առաւել ևս ջերմագին և սեթա զօրու կը վիճակեն զմեզ և կը կապեն ընդ Արհիապատիւ Տեառդ և Ձեր ամենասիրելի հայրական՝ մանաւանդ թէ եղբայրական հեռ:

Այս սրտի անկեղծ բացատրութեանցս՝ թո՛ղ իբրև զրաւական մ'ըլլայ Ս. Թովմայի Ակուինացւոյ Աչքումը, զոր խոնարհ ընծայականաւ մի կը նուի-

րեմք Արհի. Տեառդ. և վստահ եմք որ Ձեր սովորական ազնուութեամբ պիտի հանիք ընդունել և պահել ի յաւերժ յիշատակ:

Փագիր և բարգաւածէ Ձեր պատկառելի Միաբանութիւնը, ի փառս Աստուծոյ և ճշմարիտ բարեբաստութիւն հաշակապատնեշ Հայ ազգին. և յաջողակ Աստուած՝ որ Ձեր աշխատութեանց ընթացքին շնորհիւն ալ՝ հեռու չըլլայ այն օրը՝ յորում այդ Ազգը վերանորոգուի և ճշմարտութեան յաղթանակաւ Ձեռք բերէ իւր նախկին փառաւորութիւնը:

Խորին յարգանօք պատիւ կը համարիմ գրելու գիս Արհիապատիւ Տեառդ

խոնարհ և աննշանագոյն ծառայ ի Քրիստոս
ՏԷՐ ՄԱՐԻՆՈՍ ՖՐԱՏՏԻՆ
ի կարգէ Ս. Բենեդիկտոսի

ԱՐՀԻ. ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ
ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊՍ. ԵՒ ԸՆԴՀ. ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ
Ի Ս. ՂԱԶԱՐ ԿՂԶԻ

27

Ի Հռոմ, ի 1 Մայս. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Մինչ ամենայն ուստիք հանդգնիք և օտարականք փութան գալ շնորհաւորել զերկերիւրամեայ հանդէս Յաբելինի հիմնադրութեան պատուական Միաբանութեանդ, Քահանայապետական Հայ գպրոցս ո՛չ կարէ ապաքէն անտրտմ ամենի զքաղցր պարտուց պաշտամանն իւրոյ՝ և կամ անխտիր կալ ինալ ի ժեժապայծառ հանդիսիդ:

Մեծն Մխիթար, զարդ և պարծանք Ազգիս մերոյ, բազմապիսի խոչընդոտս առաքուր հարեալ, չանիւք և արդեամբք իւրովք անկեաց ի կղզւոջդ ծառ հաստատմատ որ ի սակաւ ժամանակի աճեցեալ, ուռճացեալ լի սակաւ ձուն պաղովք՝ քաղցրացոյց զբիմն բալանդակ Ազգիս Հայոց: Ո՞ որ կարէ յարաստ լինել զանմահ արգասեաց և զգործոյ Մեծին Մխիթարայ և Որոց իւրոց յԱզգիս Հայոց: Եթէ այսօր ուսումն հայրենի բարբառոյս և գպրութեանց ծաղկեալ, բարգաւածեալ տեսանի ամենայն ուրեք, միայն ևեթ ընծայելի, զրելի է Ուխտին Մխիթարայ: Յերկերիւր ամաց հեռէ ո՛չ սակաւք ի Մխիթարեան Միաբանութեան փայլեցան ոստեղք լուսաւորք, որք գրուածովք թարգմանութեամբք և երկովք՝ վերոյ սրբոց Թարգմանչացն զշաւիղս ընթացան: Զարդիս իսկ՝ պանծալի Միաբանութիւնդ օր բան օրէ փոյթ յանձին ունի յաստպարիզի բարգաւածանաց Ազգիս շահատակել: Այլ զի ևս ընդերկարեցից զբանս, Արհիապատիւ Գերապայծառ Տէր. եթէ մեք լռեցուք զգրուատիս բազմարգիւն Միաբանութեանդ, աշխարհ ամենայն վկա-

յեսցէ զնոցունց ճշմարտութենէ։ — Զայս ամենայն առաջի աչաց ունելով խրա-խատեալ ցնծան սիրտք մեր, զի առիթ բարեպատեհ ընծայի մեզ առ ի յայտ առնելոյ զզգացմունս՝ զոր տածեմք ի սրտի մերում առ արդիւնաշատ Միա-բանութիւնդ, և հրճուանօք ոգւոյ գամք շնորհաւորել կերկերիւրեակն հիմ-արկութեան Տանդ Մխիթարայ, խառնելով ցիդձս մեր բնդ ձայնս նոցին որք շուրջ պար առեալ զԱրհիապատիս Գերապայծառ Տէրութեամբդ, մաղթեն բիւր բարիս։ Եւ մեք իսկ հայցեմք յամենեցունց Պարգեւատուէն, զի Ոխան Մխիթարայ հանապազորդեսցէ լինել Ջահ լուսապայծառ յԱրամեան Ազգիս տեառնել զյոլովազոյն ճոխութիւնս յընթացս գարուց և ժամանակաց յաւէ-ժացեալ ցանդ հանապազ ոռահասրդ լինել համօրէն Ազգիս ի պայծառուի իւն ուղղափառ կրօնից և ի փառս Թորգոմեան զարմին։

Ի կնիք բանիցս մատուցեալ ի համբոյր օձեալ Աջոյդ և նուիրական մատանւոյդ, խորին վեծարանաց և յարգանաց հաւատոնօք ամենք Արհիա-պատիս Գերապայծառ Տէրութեան Ձերում

խոնարհ ծառայք

վարիչ՝ ՊՇՏՐՈՍ Վ. ԳՕՁՈՒՆԵԱՆ

փոխանակ վարչի՝ ՍԱՐԳԻՍ Վ. ՏԷՐ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ
ՀԱՅՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՐԱՊԶՈՆԻՊՈԼԻՍՈՑ
ԸՆԴԴ· ԱԲԲԱՑ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՆԵՏԻՈՑ
Ի Ս· ՂԱԶԱՐ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

28

Կ· Պոլիս, 15/28 Օգ· 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԱԲԲԱՀԱՅՐ,

Ոչ, չի կրնար անտարբեր աչօք տեսնել մեր Միաբանութիւնը այն խանդավառ շարժումը որ կը յուզի Մեծին Մխիթարայ մեծ գործոյն շուրջը, հիացմամբ ճանչնալու անոր հաստատութեան երկրորդ հարիւրամեայն։

Այս ազգային ընդհանուր իրախճանութեան մասնակցելով՝ փառք կու տանք Բարձրեալին, այնչափ անգին ծառայութեանց համար, զոր հայկազն Միաբանութիւնդ մատուցած է ազգին, և անոր յառաջադիմութեան այնչափ արդիւնաւորապէս ատարած է։

Այո՛, Մեծն Մխիթար և իր անմոռանալի անձնուիրութեան և վսեմ հան-ճարոյն անմահ կոթողը՝ յուսոյ և լուսոյ նոր վար մը բացած է Հայկայ սերնդեան։

Կը մնայ մեզ խնդրել Ճատուածէ՝ որ նորանոր փառօք և արդիամբք ճո-խացնէ այդ Միաբանութիւնը, և կենդանի պահէ յաւէտ մեր Եկեղեցւոյ պարծանք և ազգին ճշմարիտ բարերար զմեծազործն Մխիթար՝ յանձինս իւր Որդւոց, որոց օրինակելի ոտքերն կը ներկայացնէ Ձեր Արհիապատիս Տէրութիւնը իւր այնչափ հաղուագիւտ բարեմասնութեամբք։

Անկեզծ ուրախակցութեան և համակրանաց այս չնչին յայտարարութիւնը գնելով յատս Ձեր Գերապատիս Տէրութեան, յանուն փոքրիկ Միաբանու-թեանս անպատից, և խնդարհեալ ի համբոյր նուիրական մատանւոյդ, մնամ խորին յարգանաց հաւատաւոք։

Արհիապատիս Գերապայծառ Տեառդ

խ· ա·
ՔՈՉՐ ՂԱԶԱՒՆԻ ԱՍՏՂԵՐԵԱՆ
ընդհ· մեծ· կուսակաց Աթոռոյս Ցղուելեաց

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌՈՒ ՏԷՐ
ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ· ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱԲԲԱՀԱՅՐ ՈՒԽՏԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

29

ԱՌ ՍԵՐԵԼԻ ՆԱՀԱՊԵՏՆ ՀԱՅՈՑ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ Հ. ՊԼԻՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

Ի Ս· Ղազար, վենետիկ

ԲԱԶՄԵՐԱԽՏ ՀԱՅՐ,

Խորին ակնածութեան և ամենաջերմ երախտապարտութեան զգացմունքով դէպ ի համբաւատուչ Ոտիկդ Մեծ Հիմնադրի յիշատակը, որի հետ այնպէս սերտ կապուած է Հայ լեզուի, Գրականութեան և Պատմութեան վերա-ծնունդը. այսօր, Միաբանութեանդ Երկհարիւրամեայ Յոբելինին, շատպում եմ հետս հիւսիսից մուցնել և իմ թոյլ ձայնս Ազրիատիկի հրաշալի ափե-րի վերայ կատարուող փառաւոր հանդիսի խնդալից ձայներն, ի բոլոր սրտէ մաղթելով պատկառելի Միաբանութեանդ դեռ երկա՛ր գարեր յարատեւել աւելի փայլուն և արդիւնաւէտ գործունէութեամբ նոյն ասպարիզի վերայ՝ համաձայն Մեծ Մխիթարի կամքին և յոգուս Հայ ազգին։

Իրրեւ զոյգն նշան մեր երախտապարտութեան այս մեծ առաջ յիշատա-կին՝ խնդրեմ, Գերապատիս Հա՛յր, հանձը ընդունել և յանձնել Միաբանու-թեանդ Թանգարանին՝ Լազարեան Ձեմարանի կողմից՝ ա, Նորա Հիմնադիր՝ Անմոռանալի Յովհաննէս Լազարեանի և նոյն տոհմի Հոդաբարձուների և մի քանի Անդամների մեծագործ վիմատեպ պատկերները. բ, երկու չքպրամ Լազարեան Ձեմարանի (ասկեզօձ և արծաթաձոյ). և գ, Մի օրինակ Լազարեան Ձեմարանում պահուող հնագոյն հայ գրչագիր Աւետարանի լուսապատ հրա-տարակութեան՝ շքեղ կազմով։

Յատկապէս իմ կողմից՝ խնդրեմ ընդունել Վանքի Մատենադարանի համար, որի գանձերից ես ևս բազմ եմ ունեցել օգտուելու, մի հին մատենաթեթիայ Շարական (հիմքը Յունարէն)։

Խոնարհաբար ողջունելով Գերապայծառ Աբբահօրը, Ձեզ Սիրելի Նահապետիկ Հայոց, և համբուրէն Ոփոխ Յարգելի Հարց՝ հանդերձ ջերմ բարեմաղթութեամբք։

Մնամ ամենախորին յարգանօք Ձերդ

Ն. Ծ.
ԳՐ. ԽԱԼԱԹԵԱՆՑ
Լազարեան ճեմարանի Արեւելեան Լեզ.

Մոսկուա, 17 Օգոստոս 1901

ՌՈՒՇՏԻ ՀԱՅՈՒՀԵՍՑ
ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
N°. 235 *Ռաշտ, (Պարսկ), 8/20 Օգոստոսի 1901*

ՆՈՐԻՆ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒԹԵԱՆ ՀԱՅՐ ԴԷՒՈՆԴ ՎԱՐԴ. ԱԼԻՇԱՆԻ

Գերապատիւ Հայր։ — Ծո՛ւ, որ առանց Ս. Ղազարի կզգուշ շրջանակից հեռանալու, հոգւոյդ ամենաառատ աչօք կհսում ես Հայրենիքիդ ամենախուլ խորշերն իսկ, վաստակդ հայրենակիցներիդ իւրաքանչիւր բոյնն ու շարժուձեւը, — գիտցի՛ր, որ բոլոր հայրենակիցներդ ու ազգդ էլ՝ իրենց աչերը սեւեռած գէպ ի Ս. Ղազար կհսում են քեզ։

Մխիթար Պապիկի ասմն է այսօր, իբրեն ձեռքով հիւսած պատկէր է, որ այսօր պիտի գնենք նորա արժանաւոր Գլխին. և անուրանալի է, որ այդ պատկերը կազմող ծաղիկներից ամենագեղեցիկն ու հոտաւէտը Հայր Ղեւոնդ Ալիշանն է։ Մեզ, Թոռնիկներիս մնում է մի մի շիթ ոռոգրակ ջրով ցօղել այդ պատկերը՝ և թարմացնել նրան։ Աստուածային ցօղը թող անպակաս լինի նորանից։

Հա՛յր, Պարսկաստանում ընկած մի խուլ անկիւնում, Ռաշտում, երեք տարուց ի վեր է, որ գոյութիւն ունի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւնը, — և որը կառավարում է վեցամեայ դասընթացով օրիորդաց Մարիամեան դպրոցը, — գալիս է այսօրւայ Մեծ ասմն ձայնակցելու ամբողջ Ազգին։ Հա՛յր, յանձն առէք այդ ասմն՝ Ընկերութեանս թարգմանը լինելու և յանձնելու ներփակեալ անպաճոյճ ուղերձը՝ ուր հարկն է։

Համբոյրներ Մեծ Պապիկի մեծ և արժանաւոր Թոռնիկի Ս. Աչին։

Քարտուղար
ՅԱԿՈԲ ՂԱԶԱՐԵԱՆ

ՀԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐԱՑ ՍՈՒՐԲ ՇԻՐՄԻՆ ԱՌՋԵՒ

(Միխրարեան Միաբանութեան Երկնարիւրամեակի առթիւ)

ՍՈՒՐԲ ՇԻՐՄԻ!

Երկու երկար դարեր հիւրընկալել ես Քո ծոցումդ Ս. Նշխարներն այն անզուգական Գործչի, որի կեանքը լի՛ էր՝ սրբազան առնչանքներով, վառ եռանդով, անդուլ գործունէութեամբ՝ և գոյա զուգակից՝ անլսեր տառապանքներով։ Քո՛ւ Հիր, որ գրկաբաց քո ծոցն ընդունեցիր մատնեքներն այն Սրբազան Գործչի, որը հոգով ու սրտով, որպէս նշանակ գործունէութեան, նիւթած էր Հայերէնի Գրականութեան, Հայերենիքի և Հայրենակիցների լուսաւորութեան սուրբ Գործին։ Քո՛ւ Հիր, որ ամենքից հալածուած, ճշմարտութեան համար տառապանքների գտատապարտուածին Հանգիստ չնորհեցիր, վստահ ապագայի բազդը յոյսերով, ապագայի փայլուն յաղթանակով. և այսօր իրականանում են քո բազդը ակնկալութիւնները։ Երկհազարեւամեայ երկար ու ձիգ տարիները հազիւ կարողացան մեր յիշաչար սրտերից հանել մեր պապերի մխամաւար մեզ աւանդած անտաի կրքերն ու նախապաշարմունքները. և այսօր, 200 տարուց յետոյ միայն, ձեռքներս կրծքներիս վերայ դրած, անրիծ և անարատ սրտով գալիս ենք խոնարհելու Քո առաջ, ծունկ չոքած երկրպագելու այն Սրբազան ճակիտին, առանց սրբ, Թերեւս, այսօր մենք չճանաչէինք մեր պապերին, չճանաչէինք և մեզ, չճանաչէինք մեր Հայրենիքն ու անցեալը։ Խնդա՛, մ՛ վ Սուրբ Շիրիմ, Քո ոչ ամիսուածը հասարակ մահկանացուներից չէ՛, որի վերայ գալիս են սգալու և սգալու. նա Մեծ Նահապետն է մի ամբողջ ազգի, որի շուրջը պիտի ցանկանան միլիոնաւոր Թոռնիկները, պարելով, խնդալով, խայտալով՝ փառաբանելու նորա անմահ գործերը։

Համբո՛յր Սուրբ Շիրմիդ, ո՛վ Մեծ Հայր, թո՛ղ Քո անմահ Հոգին զօրավիգ լինի Միաբանութեանդ՝ անշեղ շարունակելու այն ուղին, որ Դու գծել ես, թո՛ղ նրանց ձգտումները ազա՛տ լինին միջնադարեան նախապաշարմունքներից և միա՛կ խոչընդոտ Հայ Գրականութեան ծաղկումն ու բարգաւաճումը. թող նորանոր Ղեւոնդներով և Արիստակներով զարդարուին Քո բուրաստանդ, որ արդէն ցարդ բազմերանգ ծաղիկներով զարդարուն է եղել, որոնք և՛ կազմում են այսօր Քո քրտանդ պսակը, Քո ճակտիդ պսակը։

Օրհնանք պսակն էլ, արդիւնաբերողն էլ։

Համբոյր Սուրբ Շիրմիդ, Անմա՛հ Գործիչ։

Ի ԴԻՄԱՑ ՌՈՒՇՏԻ ՀԱՅՈՒՀԵՍՑ ԲԱՐԵԳ. ԸՆԿ.
Քարտուղար ՅԱԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Ռաշտ (Պարսկ.), 20/8 Օգոստ. 1901

Յ1

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՈՒՀԱԲԻՐԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՍԻՆ

ՁՈՆ

Հայրենիքի սրտից, Այտարատի չքնաղ հովիտներից, Շիրակի բարձրաբերձ լեռների սառոյտներից, հայրենեաց գեհիւռների շշունչների, պաճերի ու առուակների կարկաչների հետ, հպարտ ու վեհ հոգով՝ լինչոլս մեր վեհապանծ Մասիսը, գալիս ենք, երախտագէտ սրտով, զգացուած հոգով և անսահման սիրով շնորհաւորելու հռչակաւոր և պանծալի Միաբանութեանդ գոյութեան Երկուհարիւրամեայ հանդիսաւոր տարեդարձը։

Ձեզանից ասվորած հայրենասիրութեամբ, ձեր լուսաբանած ու գոված հայրենեաց սրտից, աչքերս գարձած պէտ է Ս. Ղազարի Մենաստանը, մտովում ենք նրան յաւիտենական ու փառապանծ անուն, մտովում ենք յաւիտեան յաւիտենից մեզ սրպէս մի հսկայ կոթող՝ մեր սրբազան հայրենեաց անուան ու փառքին. թող այդ նուիրական Սրբավայրում անվերջ հնչէ հայ խօսքն ու բարբառը և Ս. Ղազարի Մենաստանը թող միշտ մնայ Հայդագեան գրականութեան թագի փայլուն գոհարը։

Ազէքսանդրապոլի Հայ Հասարակութիւնը, ամուսյս Չին հանդիսաւոր կերպով մի՝ չ'տեսնուած ոգևորութեամբ ու փառքով կատարից անմահ Ռշիտիդ հանդիսաւոր ծոնը. իսկ մեզ, որպէս սրբազան հանդիսի կազմակերպները, յանձնարարեց իր ոգևորութեան ազդակները հասցնել մինչև Ս. Ղազարի Մենաստանը։

Զգացուած մեզ վիճակուած բազդից՝ մենք մեր ձայնն ենք խառնում համայն հայ ժողովրդի սրբախոսթեան ազդակներին՝ ցանկանալով Ս. Ղազարի Սրբավայրին մնալ միշտ անպրկուելի, մնալ միշտ մեծ, և այդպէս սրբաբազօծել հռչակաւոր Հիմնադրի անմահ յիշատակը, և պաշտելի հանդիսատեսիդ գալիք անհամար սերունդներին։

Ցաւերժ կեցցէ Մեծ Միխիթար, կեցցեն նրա ժառանգորդները։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՏԷՐ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
ՊՏՐՈՍ ՄՈՇՈՒԵԱՆՑ
ՄԻՔԱՅԷԼ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ
ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ։

Ազէքսանդրապոլ, 12 Սեպտեմբերի 1901

Յ2

ԱՌ ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՒՄԲ

Ի Վանս Ս. Ղազարու, ի վենետիկ

ՊԱՏՈՒԱՐԱԺԱՆ ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻՆ

Աբեմուտքի հեռաւոր անկիւնին կու գամք մեր խոնգկցութիւնն յայտնել համայն հայութեան հետ, մեծ հայուն՝ Մխիթար Աբբահայր Հօր Երկհարիւրամեայ յոբելեանին առթիւ, և ձայնը պնդով նորա արձանին առաջ, մեր յարգանքները կը մատուցանենք։

Ձենք սխալիր եթէ ըսենք Մխիթարեան անունը հայ անուան հետ հոմանիշ է. Միխիթարայ վանքը եղած է ազգիս ամենասրբազան մասունքներուն պահարանը և անոր ջահն ու լուսաւորութիւնը երկու հարիւր տարիներէ ի վեր, և պիտի բլլայ յաւէտ։ Միխիթարայ վանքը ազգին տուած է մեծ անձնաւորութիւններ որոնց անուններն ոսկի տառերով արձանագրուած և պատմութեան մէջ։

Թող Մեծ Հօր յիշատակը անջնջելի մնայ քանի հայ ազգը կ'ապրի։
Ընդունեցէք մեր յարգանաց հաւատարին։

Ի Դիմաց Հէվրոնիի Գրադարանի վարչութեան
Ատենապետը Ատենադպիրը
Գ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ Ս. Ց. ԻՍԲԻՐԵԱՆ

Հէվրոնիլ–Մաս, 25 Օգոս. 1901

Վան, 21/3 Օգոստ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԱԲԲԱՅ ՀԱՅՐ

Ցաւերժայիշատակ Միխիթարայ հիմնած անմահ Միաբանութեան Երկհարիւրամեակին առթիւ, թոյլ տուէք որ մենք ալ Վանի ամենահեռաւոր անկիւնէն, իբրև կրթական սուրբ գործի 24 տարուայ հաւատաւոր մշակ, համաձայնիք մեր ջերմագին և խոնարհ շնորհաւորութիւնները և սրտագին համակրանքները գնել բազմարիւն և միզուական Միաբանութեանդ գրասեղանին վրայ։
Միխիթարեանց Երկհարիւրամեակը ամէն հայու առաջ պարզելով հայ

մոքի և զրահանութեան ամենախոհ վհճակը՝ զոր զուտ անմահն Մխիթար ակիւ 200 տարի առաջ, կը հանդիսացունէ իմացական այն մեծ յեղափո-խութիւնը՝ որ ծնունդ առաւ Սեբաստացի վարպետի մը հանճարէն, և Ազբիւրանի մէկ խորշէն իւր անթիւ լուսաւոր ճառագայթները, սփռեց ի սփիւռս աշխարհի, լոյս տալով խաւարամած հայ մոքերու: Բառեր և խօս-քեր կը պակսին վեր բերելու Ս. Ղազարու և Վենետկի Հարց հայ ազգին՝ և նոյն իսկ եւրոպական բանասիրութեան մատուցած անթիւ ծառայութիւն-ները յիշատակելու, և բացատրելու այն խոր հետացումն ու հրախտագիտու-թիւնը, զոր ամէն գրագէտ և անգրագէտ հայ կը զգայ հանդէպ Մխիթարայ, Զառչեանի, Ալպերեանի, Բագրատունիի, Հիւրմիւզեներու, Ալիշանի, Քաջունիի, Այտընեանի, և այլոց:

Այո՛, ամէն հայու հետ մենք ալ, Գերապայծառ Տէ՛ր, կը խոնարհինք անմահանուն Մխիթարայ Ս. Ոսկրներուն առաջ, կրօնական երկիւղածու-թեամբ, և իւր մեծ անունը կրող ու յաւերժացնող կրկին Միաբանութեանց, երկհազարամեայ Յոբելեաններ մտիկով, կ'ապաչեմ՝ որ չնորհ բնէք ըն-դունիլ ներկայս՝ իբրև մի ազօտ արտայայտութիւն Ալիշանի երգած սուրբ հո-գին վրայ բնակող ազգայնոց բուռն համակրանաց և հրախտագիտութեան:

Որով ունիմ, Գերապայծառ Տէ՛ր, բոլորանուէր սիրով և ըզձիւ առ Ձերդ մեծապատիւ Միաբանութիւն.

Հիմնադիր – Տնօրէն
Վանայ Հայկական Որբանոցի վարժարանի
ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԵՐԱՄԵԱՆ

34

Սուրբաբայա, 18 Սեպտ. 1901

ԱՒ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ Տ. Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԱԲԲԱՀԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ս. Ղազար. Վենետիկ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ,

Բազմերախտ և երանելի Մխիթար Հօր Հիմնարկութեան երկհարիւրա-մեայ Յոբելեանի առիթիւ ներքոյ նամարագրողը, հրախտագիտութեան պարտք զգացինք նոյն օրը՝ յ' 8 ամսոյս, հայերէն լեզուաւ՝ այլ լատին տառերով մեծատառ. Միաբանութեանդ անունով հեռագիր մի ուղղել, որ յուսաք ուղիղ և անսխալ հասած լինի Ձեզ. և սոված փութամք մեր անկեղծ և յար-գալից խնդակցութիւնն յայտնել վերատին Մեծ. Միաբանութեանդ, որուն

մտիկով որ այդ լուսատու Ջահը յարատեւ և անընդհատ սփռէ գիտութեան լոյսն Հայաստանի զաւակաց մէջ օրպէս մինչ ցայսօր. և մտիկնիք ևս որ ապագայ սերունդը արժանանան բազում այսպիսի յոբելեաններ կատարելու:

Խնդրեմք հաճիք ընդունիլ, Գեր. Աբբահայր, մեր մեծարանաց ողջոյն-ները, և նոյնն հաւերել Մեծապատիւ Միաբանութեանդ անդամոց, մանաւա-նապէս մեր ամենասիրելի Ֆ. Դիւտոլ Վ. Ալիշանին:

Ամենայն ակնածութեամբ մնամք խոնարհ Ծառայք Ձեր

Մ. Մ. ՅՕՐԱՐԵԱՆ, ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ, Մ. Ա. ՆԱՒԱՊԵՏ,
Յ. ՏԷՐ Կ. ՅՈՐԴԱՆԵԱՆ, Ի. ԷՊԳԱՐԵԱՆ, Յ. ՅՈՐԴԱՆԵԱՆ, Ց. Ա.
ՄԵՍՐՈՎԲԵԱՆ, Յ. Գ. ՏԷՐ ՅՈՎԱՒԻՄԵԱՆ, ՍԱՄ. ՅՈՎԱՒԻՄԵԱՆ,
ՄԿ. Թ. ԱՂԱՆՈՒՐ:

35

Ախալքալաք, 20 Օգոստ.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ,

Ազէտների մէջ տարուբերուող Ախալքալաքի մի խումբ երիտասարդներս, այս մեր երկտողով վիճակ ենք պատուելի Միաբանութեանդ՝ խնդակից լինելու այն ուրախութեան, որը կատարելու է Դուք, որը և է համայն ազգային ուրախութիւն: Հրճուանքն ու զարմանքը ընդհանուր է այն հոգեյաղթական գործունէու-թեան վերաբերմամբ, որը սկսեալ ստեղծուած՝ սոսկ մի մարդու, մի հա-յածուած Մխիթար Սեբաստացու միջոցաւ, ազգի, հասարակութեան կողմից առանց բարոյական ու նիւթական աջակցութեան հիմնուած Մխիթարեան-ների վանքի, Մխիթարեանների Միաբանութեան չնորհիւ է: Եւ այդ հիմն-արկութիւնը երկու հարիւր տարի է, որ իւր ուսին առած հայ գրականու-թեան, հայ զպրոցի լուծը, Հայոց անապատում փշերի և տատասկների միջից անցնելով՝ փառաւոր կերպով կատարում է իւր գործը. գործ, որ պատուղ է Ձեր և Ձեր նախորդների անյոգնդպղ կամքի, բարոյական ուժի, համբերութեան ու ժրաջանութեան: Մի՛թէ մի առ մի պէ՞տք է յիշել Մխի-թար Աբբայի, այդ գերբնական մարդու կրած զրկանքները, հալածանքն ու տառապանքը. մի՛թէ պէ՞տք է պատմել կամ գովել նրա հիմնարկած, մեզ համար պանծալի, հայի այդ Գրականութեան օրօրանը, որի մէջ նրա հե-ւանորդները անդուլ կերպով գործում են, գործում յօգուտ հայ լեզուի, հայ գրականութեան. և այս բոլորը Ձեր և Ձեր նախորդների անխոնջ աշխա-տանքով և քրտինքով, որը հասել է կայլակ առ կայլակ հայ պատմութիւնը

ուսումնասիրելիս, հայ բառարաններ կազմելիս, հայ աւերակները պըրտըելիս, հայ լեզուն մշակելիս և հայի մեռած ու բարբարական գրծերի մեռոց փշրանքները ժողովելիս.... Հայ ազգը պարտական է Ձեզ, պարտական, որովհետև այդ տանջալի և բարբարական արհեստաւորը աշխատելու, Ձեզ չէ մղել փառք, պատիւ, հարստութիւն ձեռք բերելու անձկանքը, այլ մղել է Ձեզ Ձեր բարձր ձգտումները և անձնազոհութիւնը: Փառք և պատիւ Ձեզ: Եթէ այսօր հայը գիտէ իր անցեալը, եթէ հայը պարծենում է իր պատմական, լեզուաբանական, գրական երկերով, շնորհիւ Ձեր նախորդների և Ձեր տակտութեան է, և այդ երկու հարիւր տարի. երկու դար, ամբողջ մեռոց տարիների շարք, տարիների, որոց ընթացքում Ձեր գրական փարոսը լուսաւորում է հայ անդաստանը, որի կրակը անշէջ են պահում և աւելի պայծառացնում Մեծ Մխիթարի, այդ պանծալի մարդու յետնորդները և աշակերտները. աշակերտներ, որոնք այդ երկար ու ձիգ ժամանակի ընթացքում, Մխիթար Հօր գողգոջ, բայց հսկայական ձեռներով անկած լուսաւոր փարոսի պատուանդանին իրրև հսկաներ գիմ են տուել իրենց ուսերը, որոնք երկու դարի ընթացքում օգնութեան են հասել Մխիթար Հօր և պահել. աւելի բացատրել այդ մեծ փարոսը: Ալյտեղ են Զամչեաններ, Բագրատունիներ, Ինճիճեաններ, Ալիշանեաններ և ուրիշներ. այդտեղ է և Հայր Ալիշանը, այդ պաշտելի Նահապետը, Ալարայրի խօսնակ բլբուլը...: Եւ այսօր մենք, ի թիւս շատերի, ծունկ չոքելով Ձեր նախորդների շիրիմների առաջ, բարեմտդիմում ենք մեզ համար նուիրական Մեծ Մխիթարի հիմնադրութեան և Մխիթարութեան յաջողութիւն՝ այդ փշոտ, բայց պատճառի ասպարէզում.... կեցցէք Դուք, կեցցեն Ձեր գործերը, որ փառք և պատիւ է մեզ համար:

Տիգրան Տօնիկեանց — Պ. Աբելեան
Զ. Տէր-Գրիգորեան — Սեդրակ Մատուզեան
Ղ. Տէր-Գրիգորեան — Արշակ Գրիգորեանց
Մ. Պապոեան — Յ. Գէմիրճողլեան
Գ. Պապոյեանց — Ն. Թևնիկեան
Փեշրոնիկ Դիրանեան — Շուշանիկ Դիպեան
Մարտիրոս Պապոեան — Կատարինէ Գէմիրճողլեան
Միհրաք Գրիգորեանց — Մկ. Յովհաննիսեանեան
Յակոբ Ագնուռեան — Սարհնիկ Օհանեանեան
Կարապետ Մադաթեանց — O. Ohandjanian
Յովհաննէս Շահպազեանց — Հռիփսիմէ Քաջազնունի
Մկրտիչ Մադաթեան — Երանուհի Տէր-Գրիգորեան
Խաչատուր Խաչատրեանց — Սօֆիա Տէր-Ստեփանեանց
Յակոբ Պապոեանց — Ստեփան Ստեփանեանց
Հ. Տէր-Գրիգորեան — Յարութիւն Դիրանեանց
Խորէն Մեծատուրեանց — Վ. Վահրամեան
Գ. Մադաթեան — Վ. Շահպազունեանց
Հ. Սրապեանց — Արուսեակ Պապոյեանց:

ՅԾ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ
ՅՕԲԵԼԵԱՆԻ ԱԻԹՈՎ,
ԲԻԳԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ[1]

Բիգայի Հայ ուսանողութիւնը շնորհաւորում է Ձեր փառաւոր անցեալի Երկհարիւրամեայ Յօբելեանը, և ամբողջ հոգւով միանում է Ձեր այսօրեայ Տօնախմբութեանը:

Թող երկար տարիներ Մխիթարեան Միաբանութիւնը նոյն յաջողութեամբ ծառայէ հայ ազգի լուսաւորութեան գործին, ծաղկեցնէ հայկական գիտութիւնն ու գրականութիւնը. բարձրացնէ հայի անունը Եւրոպայի աչքում և ծառայէ միշտ իրրև նմանութեան արժանի օրինակ՝ ոչ միայն հայ՝ այլ և ամբողջ աշխարհի հոգեւորականութեան համար:

Կեցցէ յաւիտեան Մխիթարեան Միաբանութիւնը

ԲԻԳԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆ

ՅԷ

Զհատուրի, 27 Օգոստոս 1901

ՅԱՐԳԵԼԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ահաւասիկ մենք՝ Զհատուրի հայ երիտասարդներս ալ, անհուն ուրախութիւնից և հրճուանքից գրգռված՝ կը փութանք ազգասիրական ուժերովիս... շնորհաւորել Ձեր Միաբանութեան Երկհարիւրամեայ Յօբելեանը, և կը ցանկանք յարատեւութիւն, որ Ձեր Միաբանութիւնը արժանի լինի շատ և շատ այսպիսի Յօբելեանների. և Միաբանութիւնը տայ աւելի ու աւելի հայր Ալիշաններ, հայր Բագրատունիներ, հայրն. նաև վերածնին Մեծն Մխիթարներ: (Ա.յս, Մխիթարեան Միաբանութիւնը տուաւ բաւականի գործիչներ, բայց ափսոս, որ մինչև օրս, դեռ չի ծնել հիմնադիր՝ Մեծն Մխիթար մը). և վերջապէս կը ցանկանք Ձեր բոլորին ալ, աւելի ու աւելի տոկունութիւն

1. Սոյն Ուղերձը փառակազմ և ոսկեզօծ չքեղ Albom մի մէջ զետեղուած է:

և կամքի ուժ. որ կարողանաք ամենայն հեշտութեամբ տանելու, Ձեր ուսերին բեռցած ծանր խաչը...

Ահա, այս է մեր ցանկութիւնը Մխիթարեան Միաբանութեան, որը թէպէտ և ազքատիկ բառերից են հիւսված և կարճ նախադասութիւններով են արտայայտված, բայց սրտերի շատ խորքից են ըղխած։

Ի գիմաց՝ Զիտասիրի հայ երիտասարդների

ՍՏԵՓԱՆ ԴԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՅՏ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒՈՏԻ ԲԵՂՄՆԱՒՈՐ ԳՈՅՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻ ՔԱՂՑՐ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Աւետապատիւ Հ. Աբբայ, եւ Վեր. Հարք Հանդիսականք,

Խոնարհաբար խնդրեմ թոյլ տուէք ինձ նուաստիս, մի երկու խօսք ասել Մխիթարեան պատկառելի Միաբանութեան 200ամեայ բազմարդիւն գոյութեան և նրա վեհ Հիմնադրի գործունէութեան առթիւ։ Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնադիր Աբբահայր Մխիթարը՝ Հայոց էն խոշոր և ազնուանշանաւոր անձերից մէկն էր, որին Երկինք շնորհել էր առատ շնորհ և ձիրք, խելք ու տաղանդ։ Թէ և սրանց նա փափագումէր գործել իր բուն հայրենի աշխարհում, բայց տարաբախտաբար, քաղաքական անդադար հանգամանքներն ու անյաջող պայմանները մի կողմից, և տարաբախտ Հայ ազգի սրան և մեզի վրայ իշխող թանձր խաւարը միւս կողմից, արգելք եղան Հայր Աբբայ Մխիթարի ազատ գործունէութեան։ Վասն զի՝ թէպէտ և Եղեմական պրախտի նմանող իր հայրենիքում կային բազմաթիւ վանքեր և հրաշակերտ տաճարներ իրենց պատնէշի օգտակար վայրերով և ահեղազարհուրելի տեսարաններով. բայց աւաղ, նրանց անշուք կամարների տակ այլ ևս չէին հնչում Հայի սրտի ու զուարթ տաղերն ու մեղեդիները, նրա սրտապատ հոգեոր երգերն ու հոգեբուղխ Շարականները...։ Աւերակ ու անբախտ իր հայրենիքում, Նա անկարող եղաւ գործել և օգտակար լինել տառապեալ Հայ ազգի լուսաւորութեան և յառաջադիմութեան վեմ գործին, ուստի՝ պանդխտութեան ցաւը իր ձեռն առած՝ Նա վիմից վէմ ի արեւմուտք։ Հասնելով Ադրիական ծովի ափը, վենետիկի գեղեցիկ կղզիներից մէկի վրայ Նա հիմնեց Ս. Ղազարու վանքը, և կամենալով իր ազագայ գործունէութեան ծրագիրը դնել ըստ ամենայնի բարեհաճող պայմանների մէջ, Նա մտաւ Հռովմայ Սրբազան Պապի գերիշխանութեան տակ...։ Կաթոլիկ հզօր պետութիւնների հնարքած լայն իրաւունքների և յաջող պայմանների

հնարիւ, Իտալական ազատ երկրի կապոյտ և ջինջ երկնակամարի տակ Ս. Ղազարու վանքը սկսեց հետզհետէ ծլել ու ծաղկել, — թէ՛ բարոյապէս և թէ նիւթապէս, — և երկու դարի ընթացքում, Նա հասաւ իր զարգացման ու բարգաւաճման ամենաարձր զագաթնակէտին։ Այո՛, Ս. Ղազարու վանքը տուեց մեզ քաջ հայագէտներ և մի շարք պատկառելի գիտնականներ, որպիսիք են ՀՀ. Զամչեանները, Ինճիճեանները, Հիւրմիւզեանները, Բագրատունիները, Այվազովսկիները, Ալիշանները, Այտնեանները, Զարբհանալեանները և այլն, այլն, որոնք զարգացրին ու ճոխացրին գաւական մեր Հայոց լեզուն և բոպական և ճշտական հանճարեղ մատենագիրների պէսպէս ընտիր թարգմանութեամբ։ Մեր հայրենի աշխարհի աւերակաց արձանագրութիւնները ու պատմութիւնը, մեր լեզուի ու մատենագրութեան խրթին և մութ կէտերը՝ Մխիթարեան Հայերի ձեռնհաս և գիտուն անձերի խորագնին ուսումնասիրութեանց և հետազօտութեանց առարկայ զարձան։ Աշխարհ Մխիթարեան Հայրերը թէ՛ մեր գրականութիւնն զարգացնել ու մշակել և թէ լուսաւոր և քաղաքակիրթ ազգերին ծանօթացրել են մեր անցեալի հետ։

Բայց ափսոս, որ մինչև ցարդ պատկառելի Մխիթարեան Հայրերը ճիշտ 200 տարի, բոլորովին առանձնացած ու կղզիացած վանական կեանք վարեցին, Հայոց աշխարհից և Հայ ժողովրդից հեռու, օտար ասպետների տակ։ Ուստի՝ շատ և շատ ցանկալի է, որ գոնէ այսուհետեւ Հայոց մեծ և փոքր եղբարց միջև հաստատուէր ջերմագին սէր և խաղաղութիւն, որ յարատև և ինայուն լինէր հաշտութիւն ու համերաշխութիւն։ Սրանց կ'փափագէի, որ Աւարայրի քաջագրաւոս Բիւրեղիւղը, մեր սիրտն ու հոգին կախարդող Նահապետը՝ թռչէր Ադրիական ծովի օտար ափերից դէպ ի Աբարատեան մեր հայրենի աշխարհն, հնչեցնէր իր հոգեպարար պլպլայլիկները մայր Աթաքսի ծաղկազարդ հովիտներում և մշտապալար կանաչ ուռենիների հովանու տակ։ Տայ Աստուած, որ Մխիթարեան պատուական Հայրերը դէմ այսուհետեւ երբեմն շրջելով Հայաստան աշխարհի մէջ, և շփուելով դժբախտ Հայ ժողովրդի հետ, ի մօտոյ ծանօթանային նրա այժմեան անհրաժեշտ և ամենակարեւոր կարիքների հետ, և ապա նրա վատ ըղձերի մասին թարգման հանդիսանային...։

Խրիմի այս հեռուստ ափերից հնարհատարելով ողջունում Մխիթարեան Ուխտի արդիւնաւոր գոյութեան 200ամեայ Յոբելեանի յիշատակը, ի սրտէ մաղթում՝ առ ամենաբարձրեալ Աբարչին, որ Նա՝ Մխիթարեան Հայրերին կատարեալ յաջողութիւն և իրենց ապագայ ձեռնարկութիւններին յարատեւութիւն պարգեւէ։ Ուրեմն, կեցցէ՛ Հայոց լեզու և գրականութիւն, կեցցեն մեր Հայ լեզուի, պատմութեան, Հայ մամուլի և գրականութեան, մեր ազգի լուսաւորութեան ու յառաջադիմութեան համար հառնդով աշխատող մեր մեծ մշակները, այժմ և միշտ. Ամէն։

ՂԱԶԱՐՈՍ ՔԱՀԱՆԱՅ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Սիմֆերոպոլ, 21 Օգոստ. 1901

ԱՌ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ

Տ. Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ Ծ. Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ՎԵՀԱՇՈՒԹ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ԲԱԶՄԱԲԵՂՈՒՆ Ս. ՈՒԽՏԻՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ ՎԱՆՈՒՅ

Ի վեհեափակ

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Մեր Ազգային Թերթերն, Բազմավէպէն առնելով, սրտի բուռն ուրախութեամբ հրատարակեցին արդիւնաշատ Միաբանութեանդ Յայտարարութիւնը, որ առնուա 26ին (Սեպտ. 8) Մխիթարեան հաստատութեանդ Երկհարիւրամեայ Յոբելինի հանդիսին կատարումին կը ծանուցանէր։ Այս առթիւ կ'ազաչեմ որ թոյլ տաք ինձ, Ազգային անհատիս, գալ ներկայիս նախ սրտիական խոնարհութեամբ մատչիլ ի կաթողիկ համբոյր Վեհաշուք Աբբահօրդ Ս. Աթոռոյն, ու միանգամայն ջերմագին խնդութեամբ շնորհաւորել զՔեզ և զՊատուարեան Միաբանութիւնդ, և ապա Քեզ արկէն քաջածանօթ մի քանի խօսքեր ուղել՝ հոգւով, սրտով ու զգացումով մասնակցելու նպատակաւ Ազգային փառաշուք հանդիսիդ, որուն համակրալից լինելն ամէն ճշմարիտ հայու սրբազան պարտքն է։ Մեծին Մխիթարայ Վարդապետէն Սեբաստացւոյ հիմնարկած և հաստատած միաբանական այդ Ուխտն, 200 տարիէ ի վեր, անընդհատ կը շարունակի՝ ամենահարազատ յաջորդութեամբ և ընդ միշտ հաւատարիմ իր անմոռաց հիմնադրի՝ Աբբահօրն անպրանկի՝ սուրբ և պաշտելի նպատակին, յարատեւ կը սփռի կրթութեան և գաստիարակութեան զործն յառաջ մղելու, գիր և գիտութիւն կը զործէ անխոնջ՝ ի վերածնութիւն այս ժամանակամիջոցի մեր Ազգային լեզուին և անոր անկերպարան գրականութեան, կայրն։

Խիզախ, կորովի և տևական այդ մեծագործ կղերականն, իր օրինակելի յարատեւութեամբ, ինչ որ չ'կրցաւ և չ'յաջողեցաւ ընել Հայաստանի մէջ, զայն կրցաւ և յաջողեցաւ ընել Հայրենիքէն դուրս, օտար հողի վրայ, վէնեակոյ, ի հնումն, այդ անշուշտ կղզւոյ մէջ Միաբանութիւնն մը հաստատել, Աստուծոյ, Ազգին և Հայրենեաց նուիրեալ սրբազան Ուխտ մի կազմել, յորմէ յառաջ եկած են և կուգան բարձրաստիճան գիտնականներ, հմուտ լեզուաբաններ և ոգեւորիչ բանաստեղծներ կայրն, կայրն, որոց հոյակապ գործերն ոչ թէ միայն մեզ Հայոցս, այլ նաև օտարաց հիացումն

կը պատճառեն։ Աստ բացարձակ ճշմարտութիւն մի է խոստովանիլ՝ թէ ասոնց հաւատարոյ գործերը, յարդ Հայաստանի մէջ, ո'չ մի վաստակն Ուխտ կրցած է յառաջ բերել, և Ազգին մէջ ալ խիստ հազուագիւտ են ազգիս մտաւորականներն։ Մխիթարեան Պատ. Միաբանութիւնն ահա զայս գերակշիռ առաւելութիւն ունեցած է, ունի և պիտի ունենայ։

Իտալական պայծառ երկնից կամարի նեղքեւ գործող Սեբաստացի այդ եզական Մարդն, արդարև, քնաւ երբէք չ'սխալեցաւ իր որոշման մէջ՝ իր գեղեցիկ բազձանաց իրագործման համար։ Մխիթարիչ Մխիթարն՝ այդ փառաշուք հոգին, հեզ և խոնարհ սրտիւ, որպէս վերեւ ակնարկեցի, նախապէս բազում վանորայք և երկիրներ շրջեալ թափառեցաւ, յորս ազուէսներն իւրեանց օրջերն ունէին և երկնից թռչուններն իւրեանց բոյները, բայց ինքն իր հեռատես ու խմաստուն գլուխն դնելու տեղ մը չ'գտաւ, ուր կարենար իր սուրբ բազձանաց գոհացումն տալու կատար մ'ունենալ։

Թագ պարծանաց և պատուական պատուականաց Մխիթար Աբբահօր սրբազան չանից արդիւնքն եղան՝ այսօրուան Վէնեակոյ ու վիճնայի Մխիթարեան բարեհռչակ հաստատութիւնքն, որք եղած են ազգային յառաջդիմութեան հզօր ահռվիրայներ։

Աստուծոյ հաճելին, մարդկանց գովելին և Ազգի սիրելին Մխիթար Վարդապետ, օրհնեալ Սեբաստացին, Հայ գրականութեան Ոսկեզարն մեզ մատեցնել տուաւ. Մեսրոպական սուրբ տառերու լուսով գինեալ՝ Ազգի մտաւորական հորիզոնը բարձրացնելու առաջին միջնորդ հանդիսացաւ՝ մեզ ետց երկդարեայ կուռ խաւարին զէմ պատերազմելով։ Եւ այսօր՝ Գերապայծառ Աբբահայր, փառաւոր հանդիսիս իր յաղթանակի կոթողն կամ արձանն կը կանգնէք ի յաւէրժական յիշատակ նորա անմոռաց և այսուհետև միշտ ՓԱՌԱՊԱՆՔ անուան, որոյ նկատմամբ ես կու գամ և նուիրական պարագ մի կ'զգամ յիս ընծայել Գերապայծառ Աբբահօրդ և Պատ. Միաբանութեանդ երախտագիտական վեհապոյն զգացմանց ԲԱՅԱՌԻԿ ՊԱՏԻՒ և ՅԱՐԳԱՆՔ ՄԵԾԱՐԱՆԱՑ։

Բարեմտական մեղուքեան Միաբանութեանդ բարեհռչակ Ուխտին սոյն հանճարեղ հոգին՝ Մխիթար Աբբահայր, համայն Ազգին մխիթարութիւն ներշնչելու սկզբնապատճառ եղաւ, և այսօր Հայաստանի մէջ, իրաց ներկայ կացութեան հանդէպ, երջանկայիշատակ Մխիթարայ որդիքն կրնան զմեզ մխիթարել ապահովապէս և արդարև կը մխիթարեն ճշմարտապէս։

Ազգի զրական և մտաւորական կեանքի երկդարեայ Աբրահայն, որպէս վերեւ անցդարակի յիշած եմ, առաւելապէս արդիւնաշատ Միաբանութենէդ ծագեցաւ, Մայր — Հայրենեաց հորիզոնէն հեռու, օտար աստեղց ատկ, ուր Հայաստանի շրջեալ փառաց անշքացեալ սխուր պատկերներ, գաղերու մտացութեան փշրներու մէջէն ընդարձակօրէն և բազմազանօրէն ի լոյս եկան ու կու գան, և միանգամայն կենդանութեան, անմահութեան, սիրելութեան և յարգելութեան զրոշին ուսացան Մեծին Մխիթարայ հաստատած Ս. Ուխտիդ շնորհիւ, որ այսօր Հայուն հառաչել, սիրել և պաշտել կու

տայ հայրենի ամեն տեսակ յիշատակներ, թէ՛ գրեղէն լինին նոքա թէ՛ քարեղէն, այսինքն՝ թէ՛ թղթոյ վրայ եղած լինին և թէ՛ քարի վրայ. ի մի բան, մեզ սիրել և ափսոսալ կու տայ նոյն իսկ աչքէ հեռացեալ, մոռէ մոռացեալ ամենէն աննշան նշխարն անգամ, յորմէ Հայրենեաց հետ մը կը բուրէ և կամ Մեսրոպեան Ս. տառերու նշանախեց մը կը կրէ. ուրեմն ո՛ր Հայ անհետ կրնայ հոգւով ու սրտով մեծ բերկրութիւն չ'զգալ՝ լսելով բարեհոչակ Ուխտիդ հաստատութեան Երիզարեան Ծորիկինի շքեղ հանդիսի կատարութիւն։

Բազումք այս սրբազան նպատակին աշխատեցան և կ'աշխատին, սակայն հսկայ պարագրւթիւններն և օրհնակելի գէմքերն Մխիթարեան Ս. Ուխտէն միշտ ծնած են և կը ծնանին։

Բոյն մը շինեց լուսաշող, երկու հարիւր տարի յառաջ, Հայրենեաց հարազատ զաւակն, մեր Ազգի մեծ Մխիթարն և Քրիստոսի ճշմարիտ աշակերտն. այդ բոյնն, ժամանակի ընթացքին հետ, հոյակապ հաստատութիւն պարձաւ կրօնավարից ջանքերով, և նորա լուսաշողն ալ՝ մի փառահեղ արեւ, այդ լուսոյ ճառագայթներն երկարելով հասան մինչեւ ի Մայր—Հայրենիս, ուր խաւար մոքերու և յուսահատ հոգիներու, ազգու եղանակաւ, ներշնչեց ԼՈՅՍ և ՑՈՅՍ։

Առաջին Աբբահօր՝ Մեծին Մխիթարայ փառապանծ անուան, նորա սուրբ և անմահ յիշատակին սրտաբուխ փառաբանութիւնք և օրհնութիւնք։ Ի խորոց սրտէ չերմագին բարեմաղթութիւնք վասն քաջառողջութեան և երկարակեցութեան Թանկագին կենաց Վեհաշուք Կիւրեղեան Աբբահօրդ և եղբայրական Միաբանութեան Ս. Ուխտիդ բոլոր Ս. Հարց, ի պայծառութիւն Սուրբ Ղազարու վերահոչակ Վանուցդ, ի պարծանս Ազգին և ի փառս Հայ աշխարհին։

Յարաժամ ապրելու և հսկայօրէն յառաջադիմելու սահմանեալ Հայոց Մխիթարեան Ս. Ուխտիդ յարգելի Հարց և մեզաւաչան Միաբանութեանդ բոլոր անգամից արեւշատութիւն հանդերձ մշտական առողջութեամբ կրկին հայցելով ի Տեառնէ Ամենակարողէ, կը մնամ մեծին ակնածութեամբ ի կաթողին համբոյր Վեհաշուք Աբբահօրդ սուրբ Աջոյն օրհնելոյ, և կը մնամ Ձեզ ամենախորին յարգանօք

Խ. Ծ.

ՄԱՆՈՒԷԼ Կ. ՄԻՐԱՔՈՐՆԱՆ

Ռոմանի, 16/29 Օգոստոս 1901

40

N°. 11, Wellesley Square. E.

Ի Կալկարա, 2/15 *Օգոստոսի* 1901

ԱՌ ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ, ՑՈՒԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻՆ

Ի Սուրբ Ղազար

Ազգասէր միանձունք Մխիթարեան ազգալոյս Ուխտին,

Թոյլ տո՛ւք ինձ ազաչեմ, ո՛վ կաճառ հայրենասիրաց, ի հեռաւոր ափանց Գանգեսի և ի Հնդկաց արեւակէզ աշխարհէն, մատուցանել ազգանուէր Միաբանութեան Ձերում վիմ սրտագին շնորհաւորութիւն և զՁեզմէ խնդակցութիւն՝ յաւուր Երկերիւրամեակ ցանկալի և յաւէտ յիշատակելի Ծոթելինին, Ձերոյ աստուածահաճոյ բազմարիւծեան և բազմարդիւն Ուխտին, զոր յաւերժական յիշատակաց արժանին Մխիթար, Երանելի նախահայրն Ձեր և անմահ Բարերարն Ազգիս, հիմնեաց ի վերին թագաւորութիւն ազգիս Արմենիան՝ յամեթ բորգոմ աւուր Սեպտեմբերի 1701 ամին, տուչութեամբ Հոգւոյն և շնորհօք վերնախնամ տեսչութեանն, ուշ ի կուրծս եղեալ յարուցանել վերստին զփառս ազգին։

Արդարեւ մի ի գերագոյն բարերարացն Ազգին հանդիսացաւ երանելին Մխիթար, զի անմահ իմն եռանդեամբ և անխոնջ ջանիւք յարդիւնս ած զվեհ և զվսեմ զպատկառ իւր, զոր վաղ ուրեմն յղացեալն էր յօգուտ ազգին և հայրենեաց, որոց սիրով բաբախէր և տրոփէր սիրտն իւր ազգասէր և հայրենասուէր։

Լուսաւորագ Մխիթարայ անմահ երախտեաց, ջանից և ճգանց, հոգւով չափ շնորհաւորանք կայ և մնայ լրութիւն ազգիս, և սքանչացողք գործոց և արուեստից նորին ի չորից ծագաց աշխարհի գան յաւուր Ծոթելինիդ բանիւ, գրով և գործով յարգել վնտկելի յիշատակ անմահ Սեբաստացւոյն, որ որպէս Նոր ոմն Մեսրովբ, գրաւորական լուսաւորիչն ամենայն Հայաստանեայց, եղեւ պատճառ երկրորդ լուսաւորութեան ազգիս՝ յորդորելով զպատրոյգն առկայծեալ հայ Գրականութեան, որոյ ջահն, երբեմն լուսաճաճանչ և բազմալոյս, շիջանէր աւա՛ղ մինչ իսպառ, եթէ չէր Լուսանորոգն Մխիթար թափեալ զամենայն զեռիգն իւր՝ ի հայթայթել զէվթաւ ի վառ և անշէջ պահել զայն լոյս սրբազան՝ որպէս հուրն որմզդական յատուշանս Պարսից։

Ամաչեսցէն սրք ի նանիր հալածեցին զանձն երանելւոյն։ Յորմէ հետէ անհետապօտելի կամօքն երկնից չախչախեալ փշրեցաւ և մինչ ի սպառ ան-

հետացաւ գաւազան իշխանութեան ազգիս անդրանկան, զրականութիւն մեր այլ եւս չքեաղ բարձի թողի եղեւ, և չէր որ որ յարգէր զայն, որով յաւէտ քան երբէք իրականացաւ ախուր նախազուշակութիւն Քերթողահօր ազգիս, ծերունւոյն ասեմ խորնւոյ, որ վաղ ուրեմն աղբայր զանազարբերութիւն ազգին առ զպրութիւն իւրեանց, ասելով թէ՝ «Ո՛վ այսուհետեւ զմեր յարգեսցէ զուսումն»։ Սակայն Մխիթար, որ սիրով ազգին ուշադիր և հայրենի յիշատակօքն ճճնճերիւր, արկ զանձամբ զմիշխեանն սրբոց Թարգմանչաց մերոց և աժենեքան հարց, և անոք և անօգնական, ձեռն արկ յԱստուած և յաշխատութիւն միայն յուսացեալ, ունել զառաջս եկեալ հասեալ ապեւոիջն, և մի անգամ ընդ միշտ, փրկել զգիր և զլեզու ազգին ի մօտալուտ վտանգէն՝ որ մահ և կորուստ անյարիր սպառնալ սպառնայր այնմ։ Տարաւ զյաղթանակն անվեհեր և քաջարի ախոյեանն, և բազմավաստագ հնահատակութիւնք նորին յաջողութեամբ պսակեցան յօգուտ ազգին՝ զոր սիրէր սերտիւ և ի փայս քաղցրանուն հայրենեացն զորս պաշտէր բուռն տենչիւ։

Գոհութիւն արդարեւ խնամոց մարդասիրին Աստուծոյ, զի ի չնորհս անքաւ և անկշիռ երախտեաց, ջանից և ճգանց Մխիթարայ և բարեշուիլ որդւոց Նորին, ունիմք զրականութիւն իմն աննման, որ Ոսկեդարուն բուրէ զհոտ անուշից, և որ սակս իւրոյ անհամեմատ ճոխութեանն և պատկառելի հնութեանն, չնաշխարհիկ համարեալ է յաչս գիտնոց և լեզուագիտացն քաղաքակիրթ աշխարհի։

Մխիթար ննջէ զքուն անմահից, և խնկելի Ոսկերք նորին հանգչին ընդ օտար աստեղօք, հեռի ի հովասուն լերանց Արարատեան. այլ անուն նորա և յիշատակ անմահական է, յերկինս՝ ի քնարս հրեշտակացն Հայաստանեայց, և յերկրի՝ ի բերանս Հայ որբոյն ի Պոնտոսէ ցԳանդիա, և ծն անդր։

Եկեսցեն յարեւելից և ի հիւսիսոյ Մեսրովբեան զպրութեան սքանչացողք, և խմբեսցին ի զիւթական Մենաստանիս յաւուր ցանկալի Ծոռեւիւնին որ յ'8 Սեպտեմբերին, զղջեսցի կզզեակն Սրբոյն Ղազարու, և պարիսպք և որմունք վանացդ հնչեսցեն երգովք և սիրավառ մագթանօք հանդիսականացն Ձերոց, ազգայնոց և հայասէր օտարացն միանգամայն։ Խայտասցին և Ոսկերք երանելւոյն Մխիթարայ, յորժամ անմահ և փրկարարն մատուցի Պատարագ, յեկեղեցւոջ Ձերում սրբոյ յ'8 Սեպտեմբերի, յաւուր Կիւրակէի, ի ներկայութեան խնկ խաւսն հանդիսականաց, եկեղցոց խանելոց անգանօր՝ ի հեռուս և ի մօտուս վայրաց՝ մագնիսական իմն զօրութեամբ։

Օրհնեա՛լ, և գոհեալ օրհնեա՛լ եղիցի քաղցր և անմահ յիշատակ Մխիթարայ, և աչ Աննեղն հովանի եղիցի, որպէս ցարդ, ի վերայ Ուխտին, որ զնորան կրէ զանուն ցանկալի. Ամէն։ Երկինք օրհնեսցեն զգործս ձեռաց անձնուէր մշակացդ յայգւոջն հայ Գրականութեան, որոյ լեալ էք արդարեւ մշակք առանց ամթոյ՝ երկդարեան անխոնջ և անձանձիր գործունէութեամբ Ձերով յաստպարիզին ազգային Գրականութեան։

Օրհնեա՛լ եղիցին նոյնպէս և քաղցր յիշատակք բարեյիշատակ եղբարցն

Ձերոց և ոսկեզարեան գրչացն՝ Զամչեան, Ինճիճեան, Ալգերեան, Թովմաճեան, Բագրատունի և Հիւրմիւզեան Հարց, որք ծաղկեցուցին յազգի մեր բուռ զՈսկեդարն, անդուգական երկասիրութեամբք իւրեանց, պատմական, հնախօսական, քերթողական և աստուածաբանական։

Այսր քան զչափն երկարեցաւ իմ այս փոյթն զրուցիւն՝ ըստ այնմ, թէ «ի յաւելուածոյ սրտի խօսի բերան»։

Հանճեցարուք, ազաչեմ, ընդունել զիմ այս անարուեստ ուղերձ, որպէս զոյզն յայտարար խնդ ներքին զգացմանց և անհամեմատ սիրոյն և համակրութեանն զոր տածեմ յիս՝ առ ազգալոյս Ուխտ Ձեր և բազմաբիւն Միաբանութիւնն ի մանկական սիրոց անտի, զի յանուշակ գարուս կեանցս իսկ ուսայ ի բարեյիշատակ հօրէս Յակովբայ Սէթեան (1820–1899) յարգել զՈւխտ Մեծին Մխիթարայ և սիրել զՄիաբանութիւնն զոր հիմնեաց նա ի լուսաւորութիւն Հայ ազգին, և զորմէ խորին սքանչանօք խօսէր միշտ, աշակերտեալ գոլով յատս քեռատն իւրոյ Մեսրովբայ անմահ քերթողին Թաղիադեանի, որ կոչէր զվենետիկ՝ ակն պայծառ հայ գրականուրբեան։

Ուստի եղերելով զանս իմ, և մաղթելով ի յերկնից երկարութիւն կեանց, գոյութեան և գործունէութեան Ձերոյ ազգալոյս և համբաւաւոնչ Ուխտին և Միաբանութեան և արժանագով միանձանցդ և միր միշակացդ, զորս

«Խնդրեսցուք յԱստուծոյ պահել անասան
Ընդ յոլով հոլովս ամաց ցնծալեան»,

կեցցէ՛ Մխիթարեան Միաբանութիւն յայսմհետէ մինչեւ յաւիտեան. կեցցեն և Մխիթարեան Հարք՝ որք ազգին յարուցին վերստին գիտաս. ոբոց քաղցր յիշատակն ճճնճերի յեզեր Գանգեսի, յեսին սքանչացողն Մեսրովբեան Գպրութեան, որ և յանուն և յիշատակ անմահ քերթողին Մեսրովբայ Թաղիադեանի, կոչի՝

ՄՆՍՐՈՎԲ ՍԷԹԵԱՆՑ
(Նոր–Ջուղայեցի)

Յ. Գ. Ընդ նամակիս յղեմ յանուն Ձեր, ապահովեալ ծրարիս, ինչ ինչ մատեանս և տետրակս ապագրեալս ի Կալկաթա, որպէս զոյզն նուէր ինչ, ըստ այնմ թէ՝ «Պատարագ հովուի՝ խէժ գիւղ»։

ՆՈՑՆ

№ 1

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԳՈՒԹԱՆԻ

Բարիզ, 1 Սեպտեմբեր 1901

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ԱԲԲԱՀՕՐ

ԵՒ ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

Վենետիկ, Ս. Ղազար

ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ՀԱՅՐԵՐ,

Սեպտեմբերի 8ին, Վենետիկի Մխիթարեան Ուխտը իր Երկհարիւրամեայ Յոբելեանի հանդէսը պիտի կատարէ, յիշեցնելու Հայութեան Մեծ օրը, երբ անմահ Սկեւռացին ձեր մտքի լուսատու վանքը հիմնեց։

Մխիթարեան Յոբելեանի հանդէսը՝ ձեր սիրելի ազգային ծոներէն մէկը պիտի ըլլայ, որուն պիտի մասնակցի անշուշտ բոլոր հայութիւնը։ Բայց որպէս զի յաւէրժանայ այդ աւուր յիշատակը՝ Նոր Ոկեդարու Հիմնադրի Մեծին Մխիթարի անունն ալ՝ հայ Տարեգրութեանց և Օրացոյցներու մէջ պէտք է անցնիլ Սահակ Մեսրոպի անուններուն հետ, գոնէ տարին անգամ մը ծանչնալ Սեպտեմբերի 8ը, առանց բացառութեան, բոլոր հայ վարժարաններու մէջ հանդէսներով կամ այդ օրը դպրոցական կիրակի հռչակելով։

Ա՛լ ժամանակ է, որ Մխիթար Հօր պատկերը կախուի, առանց բացառութեան, բոլոր հայ վարժարաններու, վանքերու, ազգային հիմնարկութեանց, նոյն իսկ եկեղեցիներու և ժողովասրահներու մէջ, մեր էն սիրածնեղրան հետ, որպէս հայ լեզուի գրականութեան վերածնիչին, տիպար վանահօր և ազգի մեծագործ Բարերարին։

Երախտագիտական պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու համար, թոյլ տուէք ինձ, Վերապատուելի Հայրեր, որ ի վիմաց Գռեհրաճի Խմբագրութեան, հայ հոգեզործ, գիւղացի և արուեստաւոր հասարակութեան, գանք մասնակցել Ձեր ուրախութեան, և չնորհաւորել ազգաշէն Ուխտիդ Երկհարիւրամեայ Յոբելեանի հանդէսը, բերելով հետս հեռաւորներու անհոն մղկանքները՝ որոնք կ'ընեն Մխիթարեան Ուխտիդ հասատատութեանն ու պայծառութեանը։

ԳԱՐՆԳԻՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

№ 2

Պուքրէշ, 12/25 Հոկտ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ՍՐԲԱԶԱՆ ՏԷՐ,

Անշուշտ ընդունած կ'ըլլաք անցեալ ամսոյն 8ին, Մխիթարեան Ուխտին Երկհարիւրամեայ Յոբելեանի օրը, իրկուան բարեմաղթութեան հեռագիրս՝ Մօնաքօ Պալարիայ մայրաքաղաքէն, ուր անառողջութեանս պատճառաւ ստիպուեցայ մնալ բաւական երկայն ժամանակ։

Արդ՝ երեք ամիս բացակայութենէ ետքը Պուքրէշ վերադառնալով, և գտնելով Ձեր Գերապատուութեան Օգոստոսի 22 թուականաւ նամակը, ո՛րով դիս անձնապէս Յոբելեանի հանդիսին հրաւիրելու պատիւն կ'ընէք, ես առաւել վշտացայ՝ որ կարող չեղայ ներկայ գտնուիլ այն տօնախմբութեան, որուն մասնաւորէս մասնակցիլը ամենահաճելի պարտք մը կը սեպէի ինձի համար։

Իմ մասիս այս մասնաւոր պատուասիրութեան համար, Ձեր Գերապատուութեան իմ անկեղծ շնորհակալիքս մատուցանելով, կ'աղաչեմ, Գերապատիւ և Սրբազան Տէր, որ դիս յաւէտ յարեալ նկատէք Ձեր ազգօգուտ Հաստատութեան անայլայլելի երախտապատութեան զգացմամբք, որով միամ Սրբազան Գերապատուութեանդ ամենախոնարհ և նուիրեալ ծառայ,

Գր. Մ. ՊՐՃՐՔԱԼԵԱՆ

Յ. Գ. Բարեհաճեցէք ընդունիլ ներփակեալ 100 ֆր. իբրեւ բաժանորդագրութիւն Մխիթար Աբբահօր կանդնուելիք արձանին համար։

ՆՈՑՆ

№ 3

ԱՐՔԱՆԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ ԱԼԻՇԱՆ,

Պատիւ ունեցայ ստանալ, ի վիմաց կարգադիր Յանձնաժողովի Ձեր ինձ ուղարկած նամակը, և ներփակեալ Յայտարարութիւնը՝ Մխիթարեան Միաբանութեանդ հիմնարկութեան Երկհարիւրամեայ Յոբելեան հանդիսի, որ տեղի է ունենալու, ինչպէս կ'գրէք, 1901 թուի սեպտեմբեր ամսին։

Ձեր նամակի մէջ խօսելով Հայր Մխիթար Աբբայի կատարած գործի մասին, և այն ծառայութեանց՝ որ Մխիթարեանքը մատուցեր են հայ ազգին, իրաւամբ կ'նկատէք, որ թէ և Մխիթար Աբբան և Մխիթարեանք՝ ի լրութենէ ազգիս Հայոց չիրս ինչ տարբեր տեսութիւն են ունեցեր և ունին,

բայց և այնպէս հայ ազգ երբէք չէ ուրացել Մխիթարեանների մատուցած ծառայութիւնները հայ լեզուի մշակութեան և գրականութեան ուսումնասիրութեան ասպարիզում, որի ապացոյց կարող է լինել այն ջերմ համազգային յարգանքն, որով կ'գուրգուրեն Ձեր պատկառելի անձաւորութիւնը:

Միշտ համակրած լինելով Միաբանութեանդ գործունէութեան հայ գրականութեան ասպարիզում, ես որքան այժ կ'ների ուրախութեամբ կ'աշխատիմ այդ հանգիսի յաջողութեան համար...:

Ձեր աղօթից ապաստան ինամ

Խոնարհ որդի
ԿԱՐԱՊԵՏ ՆԶՆԱՆ

Պետերբուրգ, 26 Մայիսի 1901

44

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ ԽՄԲԱԳԻՐ ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԻ,

...Շտապումեմ անկեղծ սրտով շնորհաւորել պատկառելի և անզուգական Միաբանութեանդ երկուհարիւրամեայ պանծալի գործունէութեան Ձօրեվեանը ի փառս համայն Հայոց ազգի, առանց կրօնի խտրութեան. և Մեծին Մխիթարայ արժանաւորազոյն յաջորդներին կ'մաղթեմ կրկնապատիկ եռանդով այսուհետև ևս շարունակել մեր նախնեաց հին մատենագրութեան ուսումնասիրութիւնը, ընծայելով մեզ նորանոր և հետաքրքիր երկեր՝ համաձայն արդի գիտութեան լուսաւոր ոգւոյն և ազգութեանդ: Ընդ սմին կը խնդրեմ իմ յարգանացս խորին հատատիքը հաղորդել Միաբանութեանդ միւս անդամոց:

Խ. ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Լազարեան ճեմարանի Արեւելեան Լեզուաց

Մոսկվա, 26 Օգոստ. 1901

45

Ի Վերիդոն, 14 Սեպտեմբեր 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Ողջունիս յարգանաց կը փութամ յայտ առնել, որ ուրախութեամբ սրտի կը լսեմ Մխիթարեանց Միաբանութեան հատատութեան երկհարիւրամեայ Ձօրեվեանին հանդիսաւոր կատարման լուրը:

Այո՛, նուիրական պարտք մի է իւրաքանչիւր հայ ազգասէր և կրօնասէր սրտերու, փութալ մասնակցելու այսպիսի հանդիսի մը, որ ոչ այնքան

Միաբանութեան մի սեփհական կրնայ սեպուիլ, որքան ազգային ընդհանրութեան, ցորքան հանդիսիս առարկայ եղող Մեծ հատատութիւնը բովանդակ ազգին յատկութիւն, և այսպէս ըսեմ՝ ի մխիթարութիւն հանդիսացաւ, անոր գրաւոր և բարոյական յառաջադիմութեան ազգու գործ մի տալով: Եւ այս ոչ միայն նորա սրբակեաց Հիմնադրին անձնական անհատնեմատ ձրիքը և մեծագործութեամբը, այլ և ցայժմ ազգին մէջ փայլող Մխիթարեան բազմարուին Հարց եռանդուն գործունէութեամբը և բազմազան երկերովը, որոնք իրր հարազատ ժառանգ իրենց Հիմնադրին մեծ Անունը և Ոգւոյն, նոյն ազգօգուտ գործը կը շարունակեն:

Ուստի պատիւ ունիմ այս առթիւ Ձեզ շնորհաւորելու իմ սրտագին բարեմաղթութիւններս, ի յառաջադիմութիւն և ի պայծառութիւն նոյն ազգօգուտ Միաբանութեան, Ձեր Արհիապատուութեան առջև պարզելով, Գեղեցիկ պատկե՛ր Տէր, որ ներկայիս այս Ս. Հատատութեան մէջ այսպիսի բարձր գիրք մը և ծանր պաշտօն մի ըստանձնած կը վեհանակեայ Մխիթարեան Հարց Աբբահայրութեամբը՝ և իրրև գլուխ հանդիսապիր կը բազմիք Մեծ Ձօրեվեանիս:

Ձուսով ընդունելի ըլլալու մտքերանացս, կը մնամ ի համբոյր Ս. Ձեռից, և եմ և ինամ Ձեր Արհիապատուութեան,

Ն. Ծ.
ՍՈՒՔԻԱՍ Ք. ՋՐԲԱՆ

ԱՌ. ԱՐՀԻ. ԳԵՐ. Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՐԱՊԶԱՆԻՊՈԼԻՍԻ
ՆԻ ԱՐՔԱՆՉԵՑԻՐ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՀԱՅՐ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՐՑ ՎԵՆԵՏԻՈՅ

46

ԳԵՐ. Տ. Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԲԱՐԵՋԱՆ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻ

Ի Ս. Ղազար

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՀԱՅՐ,

Երկհարիւրամեակի վարդամատն արշալոյսը ամէն հրճուանքով պիտի չողջունէ. ամէն հայ սիրտ պիտի չփոթի անցեալ գրական զէմքերուն. լուսապսակով մը կ'երեւին իմ աչքին Մխիթար Աբբահայր, Բագրատունի, Հիւրմիւզ, և այլն. կ'խնկաւէմ անոնց քաղցրիկ յիշատակներով: Ցիրաւի հասարակ տեղիք մը պիտի ըլլար կրկնել սա ճշմարտութիւնը՝ թէ Մխիթարեան Ուխտը մեծ ծառայութիւն մատուցած է Հայ Մատենագրութեան,

Ձեր սիրելի զաւակներով նոյն զրական կեանքը չէ՞ որ կ՚ապրիք հիմա, վերջին տարիներուս պարզուած ազատ գաղափարներ և լուսամիտ տեսութիւններ զմեզ կապեցին Ձեզի. այս յոյժ զեղեցիկ առթիւ կ՚մտաթեմ որ շարունակուի այդ իմացական ուշագրաւ շարժումը։ Թարմ այժեր բաղորուած են Ձեր շուրջ, ամենէն թարմը Հ. Ալիշանն է. կ՚հնարհաւորեմ գՁեզ և զանոնք Ջերմագին։

Խորին յարգանօք

ՏԻՐԱՑՐ Վ.

Բերա, 5/23 Օգոստ. 1901

47

Ի Շահնազար գիւղ. 1 Օգոստոս 1901

ԵՐԿԱԲԻԲԱՄԵԱՑ ՅՈՐԵԼԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ի Վենետիկ

Այսօր ժողովեալ Մխիթարեանք ի միասին, ամենայն առաքեալք և միաբանք, ուրախ զուարթ ցնծան և զուարճանան, և միաձայնեալ ասեն կեցցէ Ուխտ Մխիթարեան, կեցցեն սիրով և միաբան, հայր որդւովք բերկրեալ. իսկ ես որպէս Բարթուղիմէոս հեռի գտեալ, բայց սիրտ և միաք իմ ընդ ձեզ է միացեալ, Տէր պահեսցէ զՈւխտ Մխիթարեան անսասան։

Սիրելի Եղբարք. Երկհարիւրամեայ յոբելեանի առթիւ փափաք եմ և ես մասնակից լինել ընդ Ձեզ՝ ոչ թէ անձամբ այլ գրով ու սրտով, վասն որոյ միաբանաբար և եղբայրական անկեղծ սիրոյ և յարգանաց ողջոյնը կը մատուցանեմ նախ Գերապայծառ և Աբհիապատիւ Աբբահօր, և ապա ամենայն յարգելի և միաբանաբար վարդապետացդ։

Ձեր բարի յիշատակ և անմոռանալի սէրը անջնջելի մնացեր է սրտիս և մտացս յիշողութեան մէջ։

Ուսաի եմ Ձեր հարազատ,

ՀԱՅՐ ՍԱՐԳԻՍ Վ. ՆԱՋԱՐԵԱՆ

Ատագ քհյ. Լօռուայ Սահմանի հայ կաթողիկեայց

48

Կարս, 12 Յունիս 1901

ՄԵԾ. ՄԵԾ. ՏԵԱՐՔ,

Փափաքելով՝ ոչ միայն ի ներքուստ հոգեկան մխիթարութեամբ, այլ նաև ըստ իմում կարի նիւթական նպաստաւէտ ևս մասնակից լինել առաջիկայ Սեպտ. 8ին կատարուելիք Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնադրութեան Երկհարիւրամեայ Յոբելեան հանդիսին, փոյթ անձին կալայ, տեղւոյս բնակիչ Պ. Կարապետ Օհանեանի հետ միասին ընդերակցութեամբ, Կարսոյ հայ—կաթ. փաքր հասարակութեան կողմանէ ևս հանգանակութիւն մը կազմել։

Ա՛ռ այս, չնայելով ժողովրդեանս, նիւթականի, ներկայ ոչ բարւոք կացութիւնը և վիճակը, միանգամայն և ի նկատի առնելով, որ արդէն իսկ տեղւոյս հայ—կաթ. հասարակութիւնը, ի բաց առեալ նորեկ գաղթականները, հազիւ 70 տնէ կը բազկանայ, և այն՝ մեծաւ մասամբ չքաւոր, ի վերայ այսր ամենայնի՝ բաւական զոհացուցիչ պէտք է համարել իրենց առատաձեռնութիւնը. և գրեթէ առանց բացառութեան ամէնքն ալ, ըստ կարի, մասնակից ըլլալ յօժարեցան այս ընդհանուր ազգային ուրախառիթ հանդիսին...։

Ի բոլոր սրտէ խնդակից ըլլալով, և միանգամայն մաղթելով յաջողութիւն յառաջարկեալ ձեռնարկիդ,

Մնամ՝ հաւատաւոբ սիրոյ և յարգանաց Մեծ. Մեծ. Տեարցդ

ԱՌ ՄԵՆ. ՄԵԾ. ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ, Խ. Տ.

ՅՈՐԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻ ԿԱՐԱՊԵՏ Վ. ԴԻՐԼՈՒԿԵԱՆ

Ս. Ղազար ի Վենետիկ

49

Բաթում, 18 Սեպտ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԷՐ ՀԱՅՐ ՅՈՒՍԻԿ,

...Թէ և ուշ, բայց մենք էլ գալիս ենք մեր ձայնը միացնելու այն բոլոր անձանց և հիմնարկութիւնների անկեղծ ձայների հետ, և բարեմաղթումենք առ Աստուած, որ մեր ժամանակակից անտապատ կեանքում Ս. Ղազարի երկու հարիւր տարուց ի վեր անմահ Մխիթար Աբբահօր անկած օգիսը աւելի և աւելի բարգաւաճի և իր գիտութեան լոյսը աւելի հեռուն տա-

բանէ՝ փարատելու մթութիան մէջ մնացած մեր եղբայրների ու քոյրերի ազիատութիւնը։ Այո՛, մեծ է Մխիթար հօր ապին մատուցած ծառայութիւնը, մեծ են և նրա աշակերտներն իրենց գործունէութեամբ. և ի՞նչ նշանակութիւն պիտի ունենայ մեծութիւնների առաջ, գաճաճ «ժամանակ» ի խօսքերն...։

Գերապատիւ Տեառդ խոնարհ ազօթակից

ԿԱՐԱՊԵՏ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ

50

Վանք Ս. Մակարայ, ի Կիպրոս

ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՑ ՅՈՒԲԼԵԱՆԻ ՄԵԾԻՆ ՄԽԻԹԱՐԱՑ

Ի Ս. Ղազար

Ս. Մակարայ Վանուց խորերէն, ուր երբեմն՝ երկու հարիւր տարիներ առաջ Մեծ Հայը, պատուական Ուխտիլ Հիմնադիրն Մխիթար այցելած, աղօթած, տատապած և աշխատած է, այսօր այդ պանծալի հայ Հօր երկրիւրայեայ Յուբելեանի առթիւ, ուրախ սրտով անկեղծ և ջերմագին շնորհաւորութիւններ կը յայտնեմ Մխիթարեան Միաբանութեանդ, որ գիտցած է իր Հիմնադրի ոգւով յարատեւել, և երկու երկար դարեր ծաղկեցնելով և զարգացնելով հայ Գրականութիւնն ու Դպրութիւնն, իրաւամբ արժանացած է հայ հասարակութեան գնահատութեան և երախտապարտութեան, ու այս առթիւ կ'ազաչեմ Աստուած՝ որ տակաւին շատ երկար դարեր հաստատուն պահէ ազգօգուտ Միաբանութիւնդ՝ Մեծին Մխիթարայ վեհ ոգւովը։

Վանահայր Ս. Մակարայ Վանուց
և Առաջնորդ Հայոց Կիպրոսի
ՊՏՏՐՈՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՍԱՐԱՃԵԱՆ

51

Venezia, li 7 Settembre 1901

Eccellenza,

Consenta ad un devoto suo servo di esprimere tutta la sua esultanza per l'evento faustissimo che domani si compie; e di far voti affinchè il Cielo sorrida sempre benigno alla benemerita Congregazione che l'E. V. con tanto senno e tanto degnamente regge.

La benedizione del sommo Iddio si estenda alla povera terra de'nostri padri, e ritorni benedetta l'Armenia a rifiorire rigogliosamente quale è degna d'essere per antiche tradizioni, per bontà de'suoi abitatori, per meriti moltiplici di carità, di religione, di senno.

Voglia l'E. V. compiacersi di ricordare il mio povero nome a codesti RR. Padri; ed invocando la benedizione dell'E. V. mi permetta di presentarLe i miei ossequi rispettosi, ed i sensi della mia più alta stima e considerazione, coi quali mi onoro di dichiararmi

Dell' E. V.
devot.mo obb.mo servo
G. CARLO ATTAYAN

ԹԱՐԳՄ.

Վենետիկ, 7 Սեպտ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԷՐ.

Բարեհաճեցէք որ Ձեր անձնանուէր ծառաներէն մին յայտնէ իր բուռն հրճուանքը՝ վաղը կատարուելիք բարեպատեհ հանդիսին առթիւ, և ուխտիւք խնդրէ որ Երկինք միշտ քաղցր ժպիտով նայի այն արդիւնալից Միաբանութեան վրայ, որուն Գերապայծառ Տէրդ լի իմաստութեամբ և արժանիօք կ'առաջնորդէ։

Բարձրելոյն Աստուծոյ օրհնութիւնը թող սիրուն մեր Նախնեաց թշուառ երկրին վրայ, թող օրհնուի վերստին Հայաստան՝ ուռճազարդ ծաղ-

կելու զարձեալ, ինչպէս որ արժանաւոր է՝ ըստ հնաւանդ յիշատակաց, ըստ բարեվաւութեան իւր բնակչաց, ըստ բազմաթիւ երախտեաց սիրոյ, կրօնից և իմաստութեան։

Բարեհաճեցէք, Գերապայծառ Տէր, յիշեցընելու նուաստիս անունը Գերապատիւ Հայրերուն. և ներեցէք՝ որ Ձեր Սրբութեանդ օրհնութիւնն հայցելով՝ մատուցանեմ Ձեզ իմ պատկառոտ յարգանքներս, և ամենաբարձր համարման և ակնածութեան զգացումներս՝ որովք պատիւ կը համարիմ ինձ յայտարարելու ձեզ

Արհի. Գերապայծառ Տեառնդ

Ամենաանուէր և հնազանդ ծառայ
ԲՈՂՔ. ԿԱՐՈՂՈՍ Ա.ԹԱՒՇԱՆ [1]

52

Venezia, li 6 Settembre 1901

Eccellenza Rev ma.,

Nella fausta occasione della seconda ricorrenza centenaria dell' Istituzione della Congregazione Mechitarista, sento il bisogno di porgere a V. Ecc. Rev. quale degnissimo Pastore, ed ai Padri tutti dell' Ordine, le più vive felicitazioni e con esse gli augurii più fervidi e sinceri d'una lunga prosperità.

Domani parto in pellegrinaggio alla Madonna di Lourdes, e quindi non mi è dato d'assistere alle feste religiose e civili che avranno luogo nella incantevole isoletta di S. Lazzaro; ma lontano di persona, vi sarò in ispirito e col cuore.

Che la benedizione del Signore discenda copiosa sopra una Congregazione tanto benemerita della Religione e della civiltà.

Accolga V. Ecc. i miei rispettosi ossequi, e baciandole il sacro anello, mi creda,

Dev.mo Um.mo
Dott. PIETRO DA VENEZIA

1. Վենետաբնակ հայազգի նախկին Աբգառ ընտանեաց սերունդ. երկրորդ պաշտօնեայ Վենետկոյ Մաքսատան մէջ։

ԹԱՐԳՄ. Վենետիկ, 6 Սեպտ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ.

Միխիթարեան Միաբանութեան հաստատութեան երկրորդ Դարագարձի բարեբաստիկ լրմանն առթիւ, ինքնայօժար մղումն կը զգամ մատուցանելու Արհի. Տեառնդ, երբև առ արժանաւոր Հովուապետ, և առ Միաբանութեանդ Հարս, ամենաջերմ խնդակցութիւններս և վանդամային եռանդնալից և անկեղծ մաղթանքներս՝ երկարաւոր երջանկութեան։

Վազը պիտի մեկնիմ ուխտագնացութեան դէպ ի Տիրամայրն Լուրդի, ուստի չեմ կարող ներկայ գտնուիլ այն եկեղեցական և քաղաքական հանդիսից, որք պիտի կատարուին Ս. Ղազարու գիւթիչ կղզեկին մէջ. սակայն թէպէտ մարմնով հեռի, ներկայ պիտի ըլլամ մտօք և սրտիւ։

Թո՛ղ աստուածային օրհնութիւնն առատանայ Միաբանութեանդ վրայ, որ կրօնից և քաղաքականութեան այնքան երախտիք մատուցեր է։

Հաճեցէք ընդունիլ, Գեր. Տէր, խոնարհ ակնածանքս. և համբուրելով սրբազան մատանիդ ձեռամ

Նուաստ և անձնաուէր
ԲԾՇԿ. ՊԵՏՐՈՍ ԴԱ-ՎԵՆԵՏԻԱ

53

ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻ

Ի Վենետիկ, Ս. Ղազար

ՏԵԱՐՔ

Հայ անհատ մը լինելով՝ յօրէ ատեն երբ գիտակ եղած եմ մեր ազգային հաստատութեանց, նկատի առնելով երկու հարիւր տարիէ ի վեր երիցս երանեալ Հայր Միխիթարի և իւր երջանկայիշատակ որդւոց սուկ Ազգիս բարոյական օգտին նուիրուած նպատակը, չանքերը և աշխատութիւնք, հոգեկան երախտագէտ վերաբերումով մը սիրտս կապուած է այդ պատուաբեր և օգտաշատ Միաբանութեան հետ, ըստ որում գաւառացի ազգատիկ ուսուցիչ մը լինելով՝ թէ և չեմ կրցած նիւթապէս քաջալերիչ կամ աջակից հանդիսանալ, բայց ուղևորութեանցս արդեամբը խմոխատն ձեռք բերած աշխարհագրական և ձեռագրական ինչ ինչ տեղեկութիւններս ալ Սղերդէն և Երիզայէն պարբերաբար ուղղակի և անուղղակի միջոցներով վերադարձուցի Հ. Ալիշանի հասցնելէ զերծ չեմ մնացած և չպիտի մնամ, որչափ որ ողջ եմ։ Հոգելոյս Հայր Միխիթարը, Տեա՛րք, մին է այն Ազգային առաջնա-

կարգ և նշանաւոր վէմքերէն, որուն առթը գործը ոչ միայն այսօր Ազգին առած է գիտնական կզերներ և ուսեալ աշխարհականներ, այլ և ձեռագրերը անօգուտ անյայտանալէ ազատելով մեր գրականութիւնը ծաղկեցնելէ զատ՝ առաջին ցնցիչը եղած է մեր Ազգին մնաւորական զարգացման կամ գաստիարակութեան։ Այս տեսակէտով իսկ երբ Պատ. կարգադիր Յանձնաժողովը կը պատրաստուի Մխիթարեան Միաբանութեան Երիհարիւրամեակի Յոբելեանը՝ յառաջիկայ սեպտեմբեր 8ին տօնելու, կու գամ և ես թէ և անձամբ հեռու, բայց սրտով մօտ և կից մասնակցիլ օրուան փառաւոր հանդիսին, և շնորհաւորելով բազմարիւն Մխիթարեան Միաբանութեան Գլխ. գարեւ մեռաբը, մաղթել այս առթիւ յԵրկինից՝ որ ինքն Աստուած պարգեւէ Մխիթարեան երկու հաստատութեանց յարատեւութիւն, յաջողութիւն և արգիւնաւորութիւն, ի փառս և ի պարծանս ընդհանուր Հայութեան։

Խորին յարգանաց հաւատացեալ եմ

Տեսուչ Ս. Փրկչի երկսեռ վարժարանաց
ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐ ԹԱՂԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

Երզնկա, 8/21 Օգոստոս 1901

54

Ատրպատական, 25 Օգոստոսի 1901

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ԻԴԵԱՏԻՈՍ ԱԲԲԱՅՕՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

. . . . Հայի բնածին ընդունակութիւնը և աշխատասիրութիւնը նրա գոյութեան գլխաւոր պատճառներից մինն է եղել, ու նա իբրեւ երկրը պագու ու սիրահար գիտութեան ու արուեստի, ծնեցրել է իր միջից այնպիսի փայլուն աստղեր, որոնց փառքին շատ անգամ նախանձել են օտարները։ Մտնել այստեղ մեր անցեալ պատմութեան խորքերը, ինձ շատ հեռու կ'տանէր այսպիսի մեծաշուք օրուայ հանդիսից։ Նա մնաւանդ Ձեզ քաջ յայտնի են այն հոյակապ մեր անցած փառքերը։

Բայց այսօր, երբ հեռաւոր Ազրիականի ափերից Մխիթարեան Միաբանութեան ձայնն է հնչում մինչև Վոլգա և Գանգէս, արձագանգ տալով Տիգրիսին ու Եփրատին, ես չեմ կարող անտարբեր մնալ այդ ձայնին և հոգեպէս չխառնուիլ նրա հրճուանքին։ Յոդնաշխատ Միաբանութեանդ հիմնադիր Սեբաստացի Մխիթարը, հայ ազգի այն մեծագործ մարդկացից մինն էր, որի անունը յաւիտեան կ'ապրի հայ ազգի հետ անբաժան ու կ'զարդարի յիշատակից միայն այն ժամանակ, երբ պաղարի հայ ազգի գոյութիւնը

աշխարհի երեսից։ Վենետիկ Ս. Ղազարի Կղզին. — ահա Մխիթար Սեբաստացւոյ ամրոցքատէս։ Նրա շունչը, նրա հոգին աւանդուած թեատրած այդ փոքրիկ, բայց մեծ մասուր աշխարհի վերայ։ Մարդն անմահ է, ու այդ ասա չէ. ո՞վ կարող է ասել Մխիթարը մեռած է. ո՞չ ապաքէն որպին հօր հոգին է մարմնացած. և ահա՛ այսօր որդի Մխիթարեաններդ ասնուածք երկու հարիւր տարին Ձեր հօր ծննդեան՝ ամբողջ մեր սիրեցեալ Ազգի հետ։ Դեռ քանի՛ երկուհարիւրամեակներ պէտք է ապրի Մխիթարն իր որդիներով՝ ապացուցանելու որ մարդն անմահ է, իսկ մահը կարծեցեալ։

Այն մեծ ծառայութիւնը, որ արեց Մխիթար Ազգին, այն էլ այն ժամանակ, երբ Հայը ազիատութեան թանձր խաւարի մէջ խարխափում էր, աւելի քան մարդկային այժերից գեր է վեր մի գործ էր այդ, և միայն Մխիթարի նման երկաթեայ կամք ունեցող Հանճար անձնաւորութիւնը կարող էր դիմանալ այն փորձանքներին, որ գալիս—դնում էին նրա գլխով։ Քաղաքից քաղաք հալածուելով անդադար, նա քշում էր երբուն բախից, նա, որ պէտք է զար և Ս. Ղազարում վերջնական դադար առնելով, կանգնեցնէր գիտութեան լուսաճաճանչ այն մեծ ջահը, որի անունն այսօր Մխիթարեան Միաբանութիւն է, և որի ճառագայթները ազազայում պէտք է անդրադառնային իր խաւար հայրենիքի աղջամղջին անկիւնները։

Այո՛, ամէն ազգ ունեցել է, ունի և կ'ունենայ իր մեծագործները, բայց երանի՛ այն ազգին, որ խաղաղ և մարմնդին անպարբութեամբ իր մեծագործ մարդկանց արդասաւոր սերմերը շաղ տալով ցանում բարեպատ և քաղաքատէս իր անվրդով ժողովրդի ակօսած անդաստանի մէջ, որի առած ատաք պատղները երեսնատոր, վաթսնատոր և էլ առատ են։

Կնքելով նամակս փափագումեմ, որ Մխիթար Սեբաստացու այդ ձեռագործ փոքրիկ գրատետանը յարազուարճ ուռճացած, յարազուարճ գիտութեան բազմազան ճիւղերով, ինչպէս մինչև այժմ, ծլի և ծաղկի իր աշխարհ Նահապետներով։

Միանանում եմ իմ խնդագին ուրախութեան ձայնը Միաբանութեանդ հրճուալից ազազակների հետ, ցանկանալով բեղմնաւոր գործունէութեան կրկնակի այժ, և եռանդ Մենատանիկ արիաջան եղբայրութեան։

Աստուածային օրհնութիւնը թող հանգչի այդ Կղզոյ բնակիչների վերայ։

Խմբագիտ—Տիպոգրաֆ
ՍՏԵՓԱՆՈՍ ՊՕՂՈՍՏԱՆ ՍԵՐԵԲՐԱՏԵԱՆՑ

55

Կ. Պոլիս, 1 Մայ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ ԵՒ ՀԱՅՐ,

Մխիթարեանց յորնաւաստակ Ուխտին մեծանուն Հիմնադիրը սրտի և մտքի աստուածապարգև լուսաւորութեան մէջ նկատեց մեր սիրելի ազգին ապագայ բարօրութիւնը, և յայսօր, Գերապայծառ Տէ՛ր, նոյն լուսահետ շաւղին մէջ կ՚ընթանան Մխիթարեանք։

Աժէն Հայ սիրտ երախտապիտութեամբ զեղուն է, և դիտենք թէ Ձեզ ինչ կը պարտինք. բայց ո՞վ կրնայ այդ կրաւորական երախտապիտութիւնը գործնական վաստակի մը առաջնորդել, եթէ ոչ այն՝ որ Հայ ազգին բարեկամն է, միանպատակ և Մխիթարեանց։

Տիար Կ. Պատմաճեան մեզ զգացուց՝ թէ՛ ի Պոլիս թէ՛ այլուր, Ձեր Ցռնկեանին մատակարելու նուիրական պարտականութիւնը, և ինձ ի մասնաւորի ներշնչեց իմ զուգնաքեայ 19ու տարու Հայ Գաղութեան Փնտռանն Պատմութիւնը պատրաստել և զայն ձօնել յանմոռաց յիշատակ Մխիթար Աբբահօր։

Երբ Ձեր Ամենապատուութեան շուրջ Ձեր հանդիսին համակիր բազմութիւնը իր բարեմաղթութիւնները կատարէ՝ մենք ալ անոնց կը ձայնակցինք ի սրտէ։ Այո՛, Գերապայծառ Տէ՛ր, յաւիտեան օրհնեալ ըլլայ Մխիթար Աբբահօր յիշատակը և կեցցէն յաւէտ Մխիթարեանք։

Որդիական համբոյր մատուցանելով Ձեր Սուրբ աջոյն՝ մնամ, Գերապայծառ Տէր և Հայր, Ձեր Ամենապատուութեան խոնարհ և հաւատարիմ ծառան

ՄԻՀՐԱՆ ՑՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ
ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ ԵՒ ՀԱՅՐ
Ս. ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԱԽԻՐՆՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊՍ. ՏՐԱՊԶՈՆԻ-ՊՕԼՍՈՑ
ԸՆԴՀ. ԱՐՔԱՑ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԻՆ
ՎԵՆԵՏԻԿ

56

ԱՌ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆԻ

Ի Սուրբ Ղազար

Գիտնալով որ Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը առաջիկայ Սեպտեմբեր ամսոյն սկիզբ օծանէ իր երկու հարիւր տարուան արդիւնաւոր գործունէութեան Ցոբելեանն, կը համարձակիմ այս Դօնեան ափանց վրայէն՝ ուղղել առ պատկառելի Միաբանութիւնդ իմ խորին շնորհաւորութիւնքս և բարեմասնութիւնքս այդ առթիւ։

Ցիրաւի, չէ կարող լինել աւելի հանդիսաւոր և փառահեղ Ցոբելեան մի։ Ամբողջ երկու հարիւր տարուան կեանք մի՝ լի օգտաւէտ արգասեօք ո՛չ թէ իր անձին և շահին համար աշխատած՝ այլ բազմաչարչար ազգի մը դաստիարակութեան և անոր մտաւոր զարգացման համար։ Ո՛վ պիտի տար այդ խեղճ ազգին իր մոռցուած շքեղ լեզուն։ Ո՛վ պիտի յայտնէր անոր գեղեցկահիւս գաղտնիքներն, ո՛վ պիտի հաղորդ անէր մեզ վսեմին ու գեղեցկին։

Համայն Հայոց պիտանական կաճառն անդ հեռու Ագրիպանի ասպնջականն ալեաց մէջ, մենաւոր քաշուած կղզեկին մէջ, պիտի ծօնէ իր ամբողջ երկու հարիւր ամաց արդիւնաւոր աշխատանաց Ցոբելեանն։ Այնքան շոշափուն են ապրիս այդ լուսաւոր կեդրոնին ճառագայթներն, որ ամենայն բանիբուն հայ կը զգայ անոր չերմ ազդեցութիւնն և նշանակութիւնն։ Ձեր՝ Մխիթարեանդ ուրախութիւնը՝ ազգին ուրախութիւնն է. Ձեր կեանքն՝ մեր կեանքն է, և Ձեր ապագան՝ մեր և մեր զաւակաց ապագան և պարծանքն է։

Մանակից եմ ի հեռատեսիլ յամենայն սրտանց Ձեր հանդիսաւոր օրուան ուրախութեան, փառահեղ և արդիւնաշատ Երկհարիւրամեակին, և մաղթեմ շատ և շատ երկհարիւրամեակներ ծօնելու Ս. Ղազարի, ի փառս և ի պատիւ հայ անուան։

Կեցցէ՛ Մխիթար, և կեցցէ՛ անխախտ նորա Միաբանութիւնն գարուց ի գարս։

Մնամ խորին յարգանօք խոնարհ ծառայ

ՑՈՎՀԱՆՆԷՍ ՊԱԼԵԱՆՑ

Ց. Գ. Հաճէիք ընդունել ներփակեալ chèque-ը ֆր. 500 գումարի, իմ փոքրիկ լումայ Միաբանութեանդ Ցոբելեանին առթիւ։

ՆՈՑՆ

Ռուտով՝ Դոնի – վերայ,
Յուլիս 25/7 Օգոստ. 1901

57

ԱՌ ՆՈՐԻՆ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԱԲԲԱՀԱՅՐՈՒԹԻՒՆ

Տ. Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

Ի վաեռ Ս. Ղազարու վենետկոյ

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ԵՒ ԳԵՐԱՐԳՈՅ ՎԵՐԱՊ. ՀԱՐՔ,

Համակրանօք և մեծարանօք առի սրտերու քանիօն փափաքելի է հաղուագէպ առիթին, կատարելու համար իւր նուիրական և քաղցր պարտականութիւնը, և յայտնելու համար իւր երախտագիտական զգացումներն։

Ահա այսպիսի ցանկալի բարեպատեհ առիթ մը՝ որ կը ներկայանայ մեզ, երջանկայիշատակ մեծի հօրն Մխիթարայ Աբբահօր՝ և իւր պատկառելի ու ազգօգուտ Միաբանութեան Երկերիւրամեակի յոբելեանն է, և որ մեր սրտերու ալքերու մէջ թագուն ու լռին այլ յաւէտ զեռուն զգացմանց ու հիացմանց, սիրոյ և համակրանաց անհուն արտայայտութեամբ կը յուզէ երանելւոյն Մխիթարայ Աբբահօր՝ հայ լեզուի և գրականութեան անմահ կենարարին, պատկառելի հօր, սրբակրօն և ազգօգուտ Միաբանութեանս Հիմնադրին, անմահանուն Ազգասիրի, և Աշուր արժանայարգ և արդիւնաշատ Յաջորդաց, սրբակեաց Հարցդ յիշատակն ու անունն, որ Հայոց սրտերու ալքերու խորը՝ անջնջելի երախտագիտութեան արձանները կանգնած է։ Մեզ համար անմոռաց է Նա, անմահ է և սուրբ. Աշուր փառելի Անունը ոսկեատառ քանդակուած է Հայոց սրտերու մէջ. Նա սիրելի և պաշտելի եղած է առհասարակ ամէն հայ սրտերու։ Օրհնեալ է սրեմն մեզ համար Աշուր յիշատակն։

Աբգ, Գերյարգոյ Վերապ. Հարք, լսուանդակ հայ ազգին հետ նաև խոնարհ Ծառայս՝ անկեղծօրէն համակրող, Երանելի Աբբահօր և Նորա Միաբանութեան բազմարգին և ազգասէր Հարցդ Յարեկեանի հանդիսին մասնակցելով՝ կը խնդակցիմ և կը մաղթեմ անդադար և անսասան կեանք և յաջողութիւն՝ Աստուծոյ Աջոյն ներքոյ։

Մաղթելով ի համբոյր Ս. Աջոցդ, միամիտ խորին երախտագիտութեամբ

Խոնարհ Ծառայ

ԿԱՐԱՊԵՏ Գ. ՔՈՐԹՄԵՆԵԱՆ

Թիֆլիս կիւրեղեան, 20 Օգոստ. 1901

58

ՈՒՂԵՐՁ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ 200–ԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻՆ

Շատերն են խօսել և գրել Մխիթար Սեբաստացւոյ երկուհարիւրամեայ Յոբելեանի առթիւ, որ տեղի ունեցաւ Օգոստոս 26ին Վենետիկի Ս. Ղազար վանքը. սոցա թուէն արտայայտուիմ իմ սրտի խորին զգացմունքը, և շնորհաւորուիմ սոյն համազգային Յոբելեանը, զի իբրև հայ՝ երախտապարտ եմ ներկայացնել իմ հաւատարիքը և գրուատել Յոբելեարը, նոյն իսկ, իբրև ընտիր յաջորդներուն եռանդուն գործունէութիւնը. որ հայ ազգն էլ այսօր ունի իր պարծանքը, զա, Մխիթարեան ուսումնամատեալ Միաբանութիւնն է։

Ինչպէս յայտնի է, այն ազգերը որոնք ունեցել են իրենց անցեալում ականաւոր և մեծատաղանդ մարդիկ, որոնց համար կանգնել են յուշարձաններ, ծռնել են յոբելեան հանդէսներ, նուիրել են յարգանքներ, և ժողովուրդը օգուտրած՝ սրտագին մաղթանքներ են կատարել, այնպէս էլ մենք Հայերս, այսօր սրտի ուրախութեամբ ծռնուիմենք մեր մեծ ազգասէրն ու բարերարն, Հայոց ազգին մեծաւոր զարգացումը վերանորոգող Մխիթար Աբբային Յոբելեանը։ Որուն բնաւորութեան վեհ բլլալուն ապացոյցը, իր անվեհեր սիրան ու անձնուիրութիւնն էր. որովհետեւ նա ունէր լոյն հայեացք, գործ տեսնելու շնորհ, և հաստատ կամք։

Ուստի Մխիթար Աբբան՝ մեծն Ներսէսի ձգտումով մեծ պարտք կատարեց, ձիգ թափեց, աշխատեցաւ ու այդ մեծահռչակ վանքը հիմնեց Ս. Ղազարի կղզում, ընդ նմին այդ ժրաջան Միաբանութիւնը հաստատեց, որոնք այսօր փառք եղան ազգիս. և այդ վանական Հայրերը՝ իրենց անպայման ծառայութեամբ և գիտութեան ուժով, Հայոց գրականութեան մակերեսը բարձրացուցին, և գրականապէս՝ ուսման — քաղաքական մի նոր կեանք առեղծեցին։ Երջանկայիշատակ Մխիթարին այդ կամքի կօրովը՝ մի ամառւածային պարգև էր, որ Նա՝ բարութեան տղբիւր եղած՝ ուսումնասիրաւ Հայոց պատանիները յորեցան, գովացան այդ վանքի ուսման անսպառելի ջրով։

Եւ թէպէտ անցեալ ժամանակում, կրօնական ոսոխի առերեսութեամբ՝ հայը հային առելով՝ հալածում և բանտարկուիր, սակայն շնորհիւ գիտութեան՝ այսօր Հայերը, յաւերժային դէպս սիրով և համերաշխ են ապրում. իսկ կրօնը իր դերն է կատարում։ Զի որ լեզուն հային է միայն, և հայը հային է պատկանում, իսկ հայկական աշխարհը՝ ազգային օբրանն է, և այդ Մխիթարեան վանքը մենք ընդհանուր հայութեան կրթական կենդրոն ենք ճանաչում. որովհետեւ այդ վանքի սկզբունքը՝ իւրաքանչիւր հայ սերնդի

առաջ՝ անխոհեմ բացել է իր դուռը։ Բաց ի զրանից, իր ուսուցիչներու ուսման մեթոդը հաւասար է ամենուն. որով շատ մը տաճկաբնակ հայ երիտասարդներ զրականապէս օժտուած՝ իրենց կեանքի գարունը, այդ յարգելի վանքին մէջ սկսան, և շնորհիւ լեզուագիտութեան, այսօր գործնական կեանքում տպարէզ գտած՝ ընտանիք են կազմում, և հայ են ապրում։

Թէ և կան վանքեր ու վանականներ, որոնց առաքինութիւնը մեծ արժէք չունի, սակայն Մխիթարեան վանքի առաքինութիւնները առանձին մեծ արժէք ունին իրենց լիառատ գործերով։ Որովհետեւ այդ համակրելի միաբանները գործել են իբրև աշխարհի մարդ, իբրև ընտանեաց հայր, և այդ վերաբերմամբ՝ տուել են մեզ մեծ ընտանիք ու մեծ գաւակներ, որոնք այսօր ապրում են լուսաւոր աշխարհում գիտութեան պայծառ ատուների ներքեւ։ Իսկապէս մի բուռն բարի գործ գնահատելի է մարդկային կեանքում, հապա ո՞րչափ առաւել գնահատելի է Մխիթարեաններուն մեծամեծ գործերը ղէպ ի ազգային լուսաւորութեան գործը։ Ինչպէս որ է, հիմնադիր Մխիթար Աբբան թողել է իրեն ազնիւ ձիրքերով օգտագործած և համամարդկային գաղափարով օժտուած ուսումնական միաբաններ, որոնց գրական ազգօգուտ ծառայութիւնները ակնյայտնի կան մեր առջեւ. իսկ հանգուցեալ տպատնդաւոր կաճառի անունները պատմականապէս կան՝ իրենց մատուցած երեւելի գործունէութեամբ, որ մենք զանց ենք անում թուելու։

Աղդարեւ Մխիթար Հօր կեանքը իր մահից օրէն սկսաւ, քանզի նա չէ՛ մեռած, այլ ապրում է յաւիտեան. որովհետեւ մեծ գործերը չեն մեռնում կատարողի մահով, հապա ապրուելն յաջորդ սերնդի սրտում. ուստի մենք նոյն սրտով ենք յաւերժացնում Ս. Ղազար Վանքի 200 տարուայ գոյութեան յիշատակը. զի այդ գիտութեան տաճարի մէջ միայն հայ գրականութիւնը ծաղկեցուցին, այլ և տոհմային ուսմունքը, եւրոպական յայտնի անձանց ուսուցած, նրանք այսօր հայ—գրական լեզուով գրում և խօսում են. և այս՝ պարտինք յատկապէս Մխիթարեան յարգելի Միաբանութեան։

Եւ յիրաւի։ Աշխարհում մարդուս համար ամենահետաքրքրելին՝ մարդն է միայն, ուրեմն մենք ինչո՞ւ չի հետաքրքրուինք Աբբայ Հայր Կիւրեղեան Իգնատիոսի, այդ մեծ հայկաբան՝ տաքթօռատ ունեցող տաղանդաւոր յարգելի անձին։ Նոյն իսկ, Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի, հայ ազգին ու Միաբանութեան սիրելի Նահապետին, որուն ազգանուէր ծառայութիւնները ու ազնիւ ձիրքերը չեմ կարող զրուատել. ուստի ես միայն ի նկատի եմ առնում նրա հեղինակած մատենագրութիւնները, հայրենասիրական վերին աստիճանի բանաստեղծութիւնները, զանազան պատմական գրքերը, քարտէզները, հրաշագեղ Սիսուանը, Այրարատը, Ծուշիկները, և այլն։ Քանզի հազուագիւտ հայր Ալիշանը, ուսման գագաթնակէտին հասած՝ իր սրտի թռիչքներով ազգային գրականութեան ամենաբարձր իդէալին ծառայել է, որով Հայոց ուսման պիրքը բարձրացուցած՝ մեծ զարկ է տալիս։

Ահա հանդէս եմ բերում իմ հայեացքը, որ Մխիթարեան Միաբա-

նութեան տպարանից 200 տարուայ ընթացքում լոյս տեսած են հեղինակութիւններ և բազմազան ճիւղերով պատմական ընտիր գրուածքներ, բանաստեղծութիւններ, օգտակար թարգմանութիւններ, այլ և այլ լեզուաբանական, հնագիտական և ուսումնական աշխատութիւններ, (ճոխ և հարուստ գրադարաններով), որոնք խոշոր ու պատկառելի թիւ են ունեցել։

Նոյն իսկ, Վիեննայի Մխիթարեան վանքի հանճարաւոր անդամները ուշագրաւ տեղ են բռնում հայ ինտելիգենտ դասակարգում, որոնք անխոնջ աշխատանքով՝ հրապարակ են հանել մեծագործակ արժէքաւոր գրագրքերը ու երեւելի թարգմանութիւններ. և որոնց թուում՝ հիանալի է Երկրագունդը. ինչպէս և այն հսկայ տպարանը, որ Եւրոպայի պատկան տպարանից չետոյ՝ առաջնակարգ տեղ է բռնում։

Ի սրտէ բարեմաղթութեամբ յաջողութիւն և յարատեւութիւն։

ՄԿՐՏԻՉ ԹԻՒՐՔԵԱՆ

Բարուար, 13 Հոկտ. 1901

59

Ա՛Ն ՄԵԾՕԳՈՒՏ ՎԵՀԱՆՁՆ ԳՈՐԾԻՉՍ

ԵՒ ՔՐՏՆԱԹՈՐ ՏՈԿՈՒՆ ԱՇԽԱՏՈՂՍ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԵԱՐՔ,

Խորին յարգանօք, երախտագէտ զգացմամբ, հիացումով հրճուած, շնորհաւորում եմ Ձեր լուսաւէտ Երկհարիւրամեայ Յոբելեանը։

Գերապատիւ Տեարք, Ձեր երկուհարիւրամեայ վեհատեսիլ գոյութիւնը՝ մեր ազգային փառքն և լուսաւէտ արեւն է, և մի և նոյն առեն կենսատու ջերմութիւնը. ուրեմն, թող յաւէտ ապրի մեր Մխիթարեան վեհափայլ Միաբանութիւնը իր պերճութեան մէջ, լուսատու ժպիտներ և կենսատու շողեր արձակելով. թո՛ղ մեր Մխիթարեան անուանի Միաբանութիւնը, անսպիկ և անմաշելի կանգնի իր թշնամիներից, ինչպէս մեր ձիւնափայլ Մասիսը իր բարձրութիւնից։

Թո՛ղ Ձեր գործունէութիւնը մեծ օրինակ լինի մեր ազգային անզգայ սրտերին...։

Կեցցէ՛ անմահ Հիմնադիր. կեցցէ՛ համբաւաշէն վեհ Միաբանութիւն, կեցցէ՛ Հայ ազգի Մեծ բանաստեղծ ԱԼԻՇԱՆ։

Գերապատիւ Տեարք, ուղարկում եմ Ձեր Գերյարգութեան, իմ անձնուէր յարգանքները և իմ ամենանկարծ զգացմունքները։

Ձերդ Գուստ ծառայ
ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱԼՓԱՃԵԱՆ
Ողբերգու—Արուեստագէտ

Ադրիանապոլ, 26 Օգոստ. 1901

60

Մարիենպատ, 4 Սեպտեմբեր 1901

ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ՅՈՐԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻ

Ի վենետիկ, Մ. Ղազար

Ձեր 30 Օգոստոսի հրաւիրագիրը, ինչպէս նաև անկէ առաջ խրկածնիդ ստանալու պատիւն ունեցած եմ։

Ակրկին միշտ փափաքած եմ այդ նշանաւոր հանդիսին ներկայ գտնուիլն, բայց այժմ բժշկուելու համար այս տեղ եկած եմ. այսու ամենայնիւ ամէն ջանք ի գործ պիտի դնեմ՝ նոյն օրը տեղը գալու համար։

Գուցէ ինձմէ անկախ պատճառներով չի կարենամ ճիշդ ժամանակին հասնիլ, բայց և այնպէս հոգւով ու սրտով այդ տեղ պիտի ըլլամ, ու միանգամայն կը մաղթեմ Մեծ Սեբաստացիի ներկայ արժանաւոր ժառանգորդաց երկար կեանք և նման յաջորդներ։

Ընդունեցէք իմ ամենախորին յարգանքներս։

Մ. ԽՐԻՆԱՆ

61

Մոսկուա, 1 Սեպտեմբեր 1901

ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ,

Համբուրելով Ձեր աչքը՝ շնորհաւորում եմ Մ. Ղազարի Մխիթարեան ուխտի Միաբանութեան 200 տարւոյ Յոբելեանի տօնախմբութիւնը, անգնահատելի համարելով այն գրական մաժանելի աշխատութիւնները. իրն։ գրում եմ յայտնել Ձանձնաժողովին, ցանկանալով ապագայում ազգի կողմից լիովին վարձատրութիւններ անշահասէր գիտական հոգեւոր Հայրերին։

Խնդրում եմ Ձերդ Սրբազնութիւնից ներողութիւն, ի պիտոյ Ձանձնաժողովին, ուշացած շնորհաւորութիւնիս համար՝ ինձնից անկախ պատճառներից։

Ընդունեցէք իմ խորին յարգանաց հաւատիքը

Ց. Գ. ՊՈՆԿԼԵՐԵԱՆ

Խրիմ, Տաւրիկեան Ղահանգ
Խորհրդատրազար

62

Ֆօքշան (Ռումանիա), 20 Օգոստոս 1901

ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ ԱԲԲԱՀԱՅՐ,

Բերկրութեամբ սրտիս գամ ստանալ գիտառատ Հանդէսն Երկհարիւրամեայ Յոբելինի մեծահռչակ Ուխտիդ, որ հանդիսանալ է կատարել զայն ի 26 ամսոյս։

Քազցր էր ինձ յոյժ իբրև զհմարիա անպատմ ազգին մերոյ՝ առ ի հաղորդ գտանել ազգային Հանդիսիդ այսմիկ, սակայն տարաբաղդաբար՝ պատճառք և արգելք բազմազանք զոլով, ոչ ինձ հասուն թոյլ՝ երթալ գհետ բազձանաց իմոց. յաղագս որոյ ի ձեռն գրոյս այսմիկ՝ փութամ շնորհաւորել գՁեզ Հիրսապէս, և ի խորոց սրտէ բարեմաղթել ի Տեառնէ առատապէս, վասն միաբանական Ուխտիդ և Հաստատութեանդ, կալ և մնալ Ձեզ ընդ միշտ ի խաղաղութեան և ի յարաճուն բարգաւաճման յօգուտ և ի փառս Հայութեան։

Ընդ գրոյս առաքեցի քառասուն ֆրանք, նուէր մի գուգնաքեայ, ի նպաստ երախտապիտութեան Աբձանին այնմիկ, զոր կանգնելոց է մեծայարգ Միաբանութիւնդ ի յաւերժական յիշատակ Մեծին Մխիթարայ՝ անմահին Սեբաստացւոյ՝ Հիմնադրին հոյակապ Ուխտիդ և առաջնոյ Աբբահօրն Ձերոյ։

Մատչելով առատաձեռն մեծարանօք ի սրտագին համբոյր Աչոյդ պատուականի, եմ և միշտ առատայն յարգանօք Ձերում Գերապայծառութեան

խոնարհ ծառայ

Ֆ. Ս. ՖԵՐՀԱԹԵԱՆ

ԱՌ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌՈՒ

Տ. Տ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ Ծ. Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ԱԲԲԱՀԱՅՐ ԲԱԶՄԱՐԴԻՒՆ ՈՒԽՏԻՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆ· ՍՐԲՈՑՆ ՂԱԶԱՐՈՍ ՎԱՆՈՒՑ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

ԳՅ

Դավրէժ, 23/5 Օգոստ. 1901

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ Մ. ԱԼԻՇԱՆ

վենետիկ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԷՐ ԵՒ ՎԱՐԴԱՊԵՏ,

Անմահ Մխիթար Աբբայ Հօր Երկերիւրամեակի առթիւ, զորդ մը պա-
տրաստել տուի, անմահ Յորելեարի անուան ձօնելով, իբր արժինք Ազգա-
պատակաի. և մէկ քանի տողեր զրեցի իբրև յեսին կայծեր Ադրուշան-
ներու երիցին. նուէրս չնչին, գրածս չնչին, այլ ո՛չ ներողամտութեան
պատմուճանով սոյն կրկնակ աչխատիւնները պիտի ծածկէր, ա՛ռ ո՛վ մխիթ
հարկ էր. ոչ այլ ուժը, այլ առ Ձեզ, պատուական Հայր և Վարդապետ,
որպէս զի համիք խոնարհ ծառայիս կորչի առ որ անկ է, ամենահպարտ
թարգմանն ըլլալու ինձ բարիքը շնորհել և ընդունիլ կանխաւ շնորհապարտ
զգացմանցս հաւատիքը,

Որով եմ և ձեռամ Գեր. Հայրութեանդ

Ամենախոնարհ ծառայ և որդի
ԹԱՂԻԿ Ց. ՍԱՐԱՃԵԱՆ

Ա Ն Մ Ա Հ

Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ա Բ Բ Ա Յ Հ Ա Յ Ր

ԵՐԿԵՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Մենք սոսկական մահացուքս վազենք սուտերց հետէն,
Անցաւոր դիրք, նանիր փառք բոլոր երազ մեր կազմեն.
Ցունայնութիւն մրխրճեալ՝ անանց կարծենք մեր այս կեանք.
Սուտ փուռ իրեր, սին սուտերք կազմեն հեշտանք մեր բերկրանք,
Փոշւոյ նըման զանք անցնինք, երթանք հողին ուր վարէ զմեզ.
Ջերմ զաշտի խոտ նեամբ ունայն, Ծանհետ կորչինք խոտի պէս.
Բայց դու մեծ ես, անանց ես, դու անմահ ես Մխիթար,
Դու պետք է որ օրհնուիս փառաբանուիս գարէ գար։

* * *

Կարմիր ափերն Ալիսի արեամբ ներկեալ Ալիսի,
Եւ Սեւասուս սև հողեր շաղախ արեան և միսի,
Քառասուն Մանկանց հայրենիք կազմեն օրրան Մանուկի,
Որ Մըխիթար պիտ՝ ըլլար ապա Մանուկ մեծոգի,
Ապաքէն Սուրբ Նըշանի շուքին ներքև մեծնալով,
Խաչին նշանով ամենյաղթ փարեալ ի յոյս ի կորով,
Թափառական տարագիր առաւպեցաւ ընդ երկար
Դօթի ծարաւ խոթ հիւանդ եւ չըքաւոր և թշուառ.
Սակայն մեծ էր իւր հաւատ և զօրաւիգն էր Յիսուս,
Խոչ և խոտ ամենհամար պարտուելով ապային խոյս։

* * *

Կարմիր—վանքի սարկաւագ վազուց անձին այժն ըզգայ,
Կարմիր արիւնն եռ ու զեռ մէջ երակաց թափ կու տայ,
Անձկաւ վազի հայրենեաց անձուկ, թուին վանքն ու տուն
Աբծիւ կամի ճախրել վեր հասնիլ, թէ հնար, աստղերուն.
Եւ պատանին Մխիթար՝ հազիւ տասնվեց տարեկան
Հրաժեշտ առնէ յիւր ծնողաց և իր տունէն հայրական,
Սուրբ սլանայ Արզիւրիւմ, Բասէն, Սեւան, Էջմիածին,
Բերիա, Կիպրոս և Սեբաստ զառնայ բոյնը իւր նախկին,
Եւ ա՛ւր ուրեք որ զընայ՝ Չանայ լոյս և յոյս սըփռել,
Մըռայլ սրտեր ցեղակցին և սուրբ հոգւով մխիթարել.
Բայց անհանդարտ արեզայն չկարէ առնուլ գուէ գադար,
Ինչ փոյթ թ՝ իրեն ըսպասեն զըրկանք տանջանք անհամար.
Քառասնեակ վարդապետ՝ հեզ մ՝ալ վազ տայ Հայաստան,
Սակայն գարձեալ նոյն վիճակ, նոյն և զըռնէ կուռ շըղթայն.
Դառնայ Պօլիս այս անգամ Վաաիկանի հոգւերով,
Փութայ Կոնտոլն իւր վարել զէկը պէպ անդ ուղղելով.
Յաջող էին քամիներ և լաւ պարզուած առագաստ,
Ձապուկ ճարպիկ նաւապետ լաւ ճարել էր իրեն լաստ,
Իր մէկ քանի ընկերօք հասնի Մօտոն ի Մօռա
Եւ ալէծուփ իւր նաւակ պահ մի հանգչի շիւղի մ՝ վրայ։

* * *

Այլ չէր հասած տակաւին այս մեծ մարդուն խաղաղ ժամ,
Մի՛թէ ունի՞ն մեծ մարդիկ հանգիստ անդորը հանգըրուան։
Նոր նոր փորձանք, տառապանք, Ծանակընկալ հոյլ վրաննգք,

Գահըն գահըն գործէին՝ իւր գառնացեալ լեզի կեանք։
Վենեակեանց հետ Օսմանցւոց ծագի ահեղ ծեծ կըռիւ,
Թուրքն արշաւէ ի Մօռա, քանզէ այրէ ողջ լըռիւ.
Մխիթարայ հիմնած վանք, եկեղեցին ընդ նըմին,
Թալլեն կապտեն հրկիզեն, հողի հաւասար կը լինին։
Բայց Մեծ–մարդը իւր ցեղին յաստուկ՝ յամառ եռանդով
Խաչին և սուրբ նշանին բեւեռելով իւր կորով,
Հաւքէ զընկերս փաքրաթիւ իբրև հաւ մ'իր ձագերով,
Անցնի զընայ Վենեաիկ, այս հանդրըուանն անխըռով։
Հանրապետութիւնն ազնիւ զաւրգուրանօք ընդունի,
Եւ ծերակոյտն հնարհէ Սուրբ Ղազար անշուք կըզգի։
Սակայն շինող հայուն ձեռք բիչ բիչ զարձնէ շէն ապատ,
Ինչ որ երբեմն ամայի լըքեալ վայր մ'էր անապատ։
Ցօրէ անտի Սուրբ Ղազար հայ զըպրութեան ջերմանոց
Փոքր առ փոքրը կը ծագկի՝ գառնոյ պարակ և ծաղկոց։
Փաշիներու ներքեւէն մեռելութեան մառնուած՝
Ազնիւ գոհարք պատուական, ազնիւ նշխարք Հայկազանց,
Սուրբ Ղազարի մեռասան՝ զերթ ճխտուի Ղազարոս,
Ցարոյց մըռայլ տապանէն հայ գըրութեան այս փարոս.
Եւ զաւակներ պարգեւից պատիւ պարծանք հայութեան,
Որք համարձակ գան ի կշիռ ողջ աշխարհի գիտնական.
Եւ հիմնագիր հայր եղաւ Աբբայ Հայր Մեծ Մխիթար
Այս Մեծ Ոխտին. Տէր պահէ անսասան և բազում՝ զար։

* * *

Ահա տեսանք թէ մէկ մարդ զինեալ կամքի զէնքերով,
Հաւատա, ցոյս, Սէր զօրավիգ միրեն վահան ընտրելով,
Հազար և մի խոչ ու խոտ հեղհեղ ծագրեց ամենայն,
Մինչ զի իւր մեծ իդէալ հասու փառօք իւր լըրման։
Այսօր իր Ոխտ վայելէ եւրոպական մեծ հըռչակ,
Պատիւ պարծանք և բերէ Հայոց ազգին բովանդակ։
Այո՛ մէկ մարդ, բայց ՄԵՆ ՄԱՐԴ տառապեցաւ տըքնեցաւ,
Եօթսուն տարոց իր կեանքը բարիք մ'եղաւ մեզ անբաւ։
Մեզնէ բազմաց գաս մ'ըլլայ մըխիթարիչ Մխիթար
Թէ ինչ հրաշներ կը գործէ ճրկուն միր անձ մի ճարտար.
Եւ անոնք որ վանուց խորշ նըստին քունը մեռելոց,
Կամ վայրապար ապրին կեանք կամ սոզոսկին իբրև օձ,
Թո՛ղ գաս առնեն և նոքա, որք հակառակ սուրբ կոչման
Ուրանալով ամէն ինչ այն գին այս գին.... սըլրքատան.
Եւ կամ իբրև ազատհոգ սկեպտիկներ ու ծաղրեն,

Կամ թէ քընքուշ բարձերու կառչեր ու փոր պարարեն.
Թո՛ղ գաս առնեն, ծընըծաղրեն իդէալի մ'գերակայ,
Թէ այս փըցուն կեանքէ վերջ՝ ուրիշ անմահ կեանք մը կայ...

ԹԱՋԻԿ Ց. ՍԱՐԱՃԵԱՆ

Գավրեժ, 23/5 Օգոստոս, 1901

ԳՏ.

ՈԽՊԵՐՋ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ԵՐԿԱՐԻՒԻՄԵԱՆ ՅՈՒԲԵԼԻՒՆ ՏԵԱՌՆ ՏԵԱՌՆ

ՄԽԻԹԱՐԱՅ ՄԵԾԻ ԱԲԲԱՅԻ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻՈՑ

(Ցաւին 1901, յ8 Սեպտեմբերի, ի Վենետիկ)

Մարմին մ' էի ես անզօր, անարիւն,...
Այո՛, չունէի ո՛չ խանդ, ո՛չ աւիւն.
Մասիսի անհուն սառներներուն մէջ՝
Լոկ միայն հոգիս կ'առնէր եւեւէջ։
Ջահըն գիշերոյ, լուսինը պայծառ,
Ջիս կ'ողջագուրէր՝ յոյս ձօնէր անճառ.
Արիւնն լուսափուռ, արիւնն սիրալիր,
Անդուլ խոստանայր ինձ Աւետարիր.....
Եթերեան վայրէն՝ ոսկեթել բընար
Ինձ կը նըւիրէր Նախազգափար.
Բայց սակայն նոյն իսկ Փնար տատնապի՝
Իմ սըրտին վըրայ մընայր թախծալի։
Ջ'համբերեց յոյնժամ հըսկայն մեր Մասիս,
Ահեղագոչ ձայն մը հընչեց գէպ՝ Հիւսիս,
Թէ Արեւելք և թէ՛ Հարաւ, Արեւմուտք
Սթափեցա՜ն... առին և մեծ խըրախուսնք...։
Աչքուն ի շող վարպետարուիր,
Ահա՛ կազմի Աբեղանագիր...
Բոլոք աստեղաց՝ Հայ աշխարհին
Հանդիսատես վըկայ լինին.
Ցուսոյն կանթեղք՝ արծարծանին,
Լուսոյն ճաճանչք՝ բոցավառին...

Ասա՝ հրաշունք խորհրդական տապանին,
Ինձ նոր փառաց Հանգիսարան մը ցուցին....
Ասա հսկայունք, չքնաղ Մուսայք մեր Հայկին,
Հետ Մեսրովբայ և Եղիշեայ, վարդանին,...
Ասա և Նայեան աւետաբեր Աղաւնին,
Մընչէր անոյշ, "վո՛ւ, վո՛ւ,, ձայնէր սրբատպին,
Բայց երբ անդէն խմաստութեան ձիթենին
Ականակուռ թագով պըճնայր ի գահին,...
Հիանըշմար մի տեսարան բացուեցաւ,
—Ծերուկ Մասիս՝ խոհոյն ոգւի կանգնեցաւ.
"Տեսէ՛ք, ասաց, ինձ Նոր Աբեւ ծագեցաւ,
Մայր Հայաստան իւր քաջ որդւովք բերկրեցաւ,,:
Չքնաղ վաստակեր՝ մերոյն վաղարշայ,
"Կեցցէ՛, կը գոչէ, Մխիթար Աբբայ,,.
Մխիթա՛ր... ա՛յո, մեծ Սեբաստացին,
Ազնիւ Հայութեան հարազատ որդին,
Թողեց Ամուր Սուրբ Էջմիածին,
Եւ գանձարանը պըղրութեան Ազգին.
Թռեա՛ւ... վերի Արծուի՝ պետ՛ս պէտի ո՛ւր.
Ի մուխ հորիզոն,... ընդ հուր և ընդ ջուր...
Սլացա՛ւ... ինչպէս ասպղէն Աբեւակ,
Որ առաջնորդէ նաւուց բոլանդակ՝
Ի նաւահանգիստ քաղցըր, երջանիկ,
Զօնելով նոցա՝ զօր բարերաստիկ:...
Հեծեց Այրարատ, երբ տեսաւ բարձրէն,
Որ ինքը ամաց, ո՛հ, անապատէն.
Սիբարիր ծագկունք՝ Արայի զաշտէն,
Դեռ արցունք թափեն, սրգա՛ն համբոյն.
"Դարձի՛ր... կը կանչեն, ո՛վ Հայր սրբբազան.
Այլ թէ ո՛չ... յիշէ՛ զքո Հայաստան.
Չես մոռնալ այո՛, և չե՛ս մոռացել...
Եւ մեք իսկ պիտիք Սէրը առաւել,,:
Եւ Հանդրէն ի խորշ՝ ուր դեռ կը փայլին՝
Վրեմ հրապոյրք Յաւերժահարսին,
Անդ՝ ի վենետիկ, ի Սուրբըն Ղազար,
կը բազմի յԱթոռ՝ Հայրն Մխիթար:
"Վերածնութի՛ւն Գրական փառքին,,
Աւետեց անդէն ընդհանուր Ազգին.
Փըշրեց, խորտակեց զինքը տըգէտին,
Եւ սքանչացուց հայութեան Ոգին:
Կորզ անդաստանը հայրենի լեզուին,

Որ միշտ կարօտ էր արթուն Մըշակին,
Կ'արտասուէ ցայսօր՝ ձեռն ի ծընօտին.
Աւա՛ղ, ո՛վ կրնար յաղթել պիպուածին...:
Արհւոյն կենաց այս հոսանքը երբ պիտեմ,
Սրտիս անհուն խոցեր, վշտեր նորոգեմ,
Այլ և բիւրիցս հառաչեմ...:
Թո՛ղ ինձ, Լո՛յս իմ, Սէ՛ր իմ, Ազգիս Մխիթար,
Հնչեմ ասէին, մի այլ փնար ազդարար.
Քո սուրբ Մարմին՝ դեռ ի Դամրան
Զէ առեալ քուն և զադար...
Իցէ, այն օր, յոր Հայ Աբրիւն՝
Դառնայ նորէն յոսկեզար.
Քո յաղթական գահընեայ պատկն
Եւ սաղաւարտն ազգալոյս՝
"Անմահութի՛ւն,, կը ներշընչէ,
Եւ տայ Ազգիդ խըրախոյս.
Դու պիտ՝ տիրես հոգւոյընտիս՝
Անյաղթելի վիտութեամբ,
Եւ լոյս սրտիս խաւարի մէջ՝
Գերահըրաշ զօրութեամբ:
Ազրիական ծովուն ալիք,
Բոյ, Աիճէ, Տիբերիս,
Հըսկեն ըզքեզ՝ միշտ հառաչունչ,
Ի՛ ի լըռութեան պիշերիս...:
Բեւեռք երկնից թէ և մուժին
Ընդեղ ի քուն ահաւոր,
Եւ աստ հանգչին քո սուրբ նըշխարք՝
Աստ, ի Շիրմիզ փառաւոր,
Բայց արթուն է միշտ քո Հոգին լուսապանծ,
Իմաստութեամբ և շընորհօք գերապանծ.
Այո՛, արթուն է քո Հոգին
Եւ ի վերայ Հայոց Ազգին:
Եւ յայս շրջան Յորելեանի՝
Մըխիթարեանդ Մեծ Աբբայի
Հանդիսացայ իբրև մի հիւր,
Որ խոհուրդներ ունի բո՛ւր բիւր,
Որ փափաքներ ունի հո՛ւր, հուր,
Եւ կեանքին մէջ՝ փըշեր սո՛ւր սուր
Սըրբագոյնք Ոխակիչ ժողով պանծալի,
Հայցէ ի քէն՝ եռաշընորհ սուրբ Հոգի.
Յաւերժական յիշատակաց արժանի

Քո այդ Արձան՝ ինայ մեզ միշտ պաշտելի։
Ծաղկեցո՛, Տէր, ըզՀիմնէն Շէնսրհաց,
Զոր Մեծ Աբբայն մեր Մխիթար առա արձակաց,
Դու որ Բարւոյն ես Առաւած։

ՆԱԻՇԻ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՄՆԾԱՏՈՒՆԵԱՆ

(Շարադրեցաւ յԱխալցխա)

65

ԳԵՐԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ ՏԷՐ

ԵՒ ՍՐԲԱԳՈՒՄԱՐ ՀԱՐՒ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ

Ա՛յսօր ի պըրախան առաւաւծամշակ երկնաբոլորջ,
Բալսրեցաւ ի ծաղկանց մըշտազալար՝ երկնատերև,
Պըսակ գունեան, վառ ի վառ ի ճաճանչից հօծնարփեան,
Ի արեւուր արդանց բոլոր յորնաւառատակ Սերաստացւոյն։
Ա՛յսօր Ազըխան ծիրանեծուփ և հեզասահ
Ա՛լեացն ի ծոց՝ բարձրացեալ կըզգեակ փոքրիկ համեստաթիպ,
Ընկալաւ ըզծիրանին շքեղազուրք՝ հիւսիչն բոլոր
Ցերկրաբեան թերթիցն ամաց, առագեալս մարգարտասոր
Ջերմիկ քըրտամբք, ժիր մըշակաց Մխիթարեան։
Ա՛յսօր զարիւն ալեզարդ Աբրահամն երկնակատար,
Սփածեալ հանդեաւ հաշտարար՝ կամարածիր գօտին ծիրան.
Ա՛մպածըրար վեհ գաղթունք և պաշտօրայք հայրենական
Պահ մի ևեթ հարեալ ի խինդ, արկին ի ցրօն ժէզ թըխաթոյր՝
Ի տես նոյն՝ սրգազգեցիկն և վըշտահար մայրն Հայրենիք,
. . . . . .
Գամ մի նայնպէս ըզքօղ սրգոյ էարկ ի բաց պիշերատիպ.
Ա՛նկէն ընդ լիճս արտասուաց՝ ծաւի աչաց տըխրահայեաց,
Յոլացաւ նըշոյլ յուսոյ՝ բազմազարեան վըշտացն ի գին։
Ընդ ժըմխու մօրն՝ հանգուռնատիպ արշալոյսդ վարդամատ,
Ա՛ռկայծեալ արծարծեցաւ յոյս բերկրութեան Հայ որերոյն.
Եւ արբուխեալ թընդացին սիրտք ժիր մանկըտայն, պերճ կուսանաց,
Որք առ վայր մի տեսին զարփին աւետարեր բազմատենչիկ։
Աբրահամ վեհըն Մխիթար ատրդ ծագեալ յարեւելից,
կամ հերոս պիւցանդասիրտ պինտաստեալ ազգին սիրով,
Եղև նըմա ճըշմարիտ մխիթարիչ և լուսատու։
Նա յարեւմուտս պեղազըարճ ընդ կապուտակ երկինս օտար,
Լըծորդեալ պընդեցան, կուռ արձանաց առեալ սարաս։
Հիմունք նոցին երկպարեան ալեացն ի ծուխ հեղեղվէժ,
Դիմադրեալ անսասան տարան զհարուածս ահեղատատաս.
Ա՛նդ պահպանեաց Մըխիթար աստուածաշնորհ սուրբ աւանդ՝
Ըզկենդանի՝ ասեմ՝ լեզուն Ոսկեդնիկ ըզդըպրութիւն։
Յօրէ յայնմանէ և աշակերտք նորին անխոնջ՝
Յողնաթարթիափ ճըգնանօք՝ մըշակելով գարէ ի գար
Ըզդարատատան բուսեզինաց ըզբանաւորըն զըպրութեան,
Անդուլ խայրիս երկանցն յողունց եաւան ի ձօն բոլորանուէր,
Ի վայելս յաւերժական սիրեցելոյ ազգին համբուն։
Զեռամբք նոցին ճաշակ պըտղոց և անթառամ փընջից բուրմունք
Համբուրելի եղեն ազանց զարգացելացըն յԵւրոպա.
Ծանեան նոքա զի Հայկազունք՝ վըտարանդեալք յերկիր բոլոր
Կըրեն յինքեանս ըզկընիք և զիրաւունս պատմագրական։
Աբել ի քընար հոգեառիլ՝ յողդողդ մատանցս թոյլ աստանմամբք,
Ի խորոց սրբոյս մաղթեմ վիմաստանիկ աստուածակերտ,
Բազմազարեան անծիր շընչեան և բազմաբղխուն կենաց արեւ.
Թո՛ղ զի ի գագ չարաց այեսատ՝ կըզգեակ փոքրիկ համեստատիպ,
Ջերմ տապանակ փըրկութեան՝ տարցէ գաւանդն աստուածատաք,
Եւ հաշատարար գօտին ծիրան բոլորեսցի միշտ ընծայաւ։
Ա՛մէն ամէն ասեմ՝ այո՛, գաշատացին տարք Աբրահամեան,
Այէն ամէն ասեմ՝ այո՛, գաշատացին տարք Աբրահամեան,
Բայց բարբառ նորին հընչեսցէ յար և յաւիտեան։

ԱՌԱՔԵԼ. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆ

Ի Խարիով, 1901 Սեպտեմբեր 1։

66

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՀՕՐ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻ ԱՌԱՋ...

Մարդով սլացա՜ծ ես կանդնած եմ այսօր Մխիթար Աբբահօր Գերեզմանի առաջ... Վերջապէս դուք հաւատո՞մ կը, որ խօսուձին գերեզմանները...։

Ա՛յսօր ահա՛ սեպտեմբերի 8ին ուղիղ է խօսում ու բարբառում նուիրական գերեզմաններից մէկը, այն Մեծ Մարդու՝ որ եղել է վերակենդանող 18—րդ դարու հայ գրականեան, և Հիմնադիր իւրանուն Միաբանութեան։ Երկու հարիւր տարիներից ի վեր գեռ յուզում, ապրումէ մարդկային ազգը՝ նրա թողած յաւիտենական կենդանի գազափարի ներշնչութիւններով։ Եւ եթէ վենետիկի Մխիթարեան շատ հայրեր մեր գրականութեան հարիւրմի վրայ գուրս են եկել լուսափայլ աստղեր՝ իրենց քանքարաւոր մշակոյթ լեզուագրութեամբ, աշխարհագրական և բանասիրական ուսումնասիրութիւններով,

բով, հնախօսական—պատկան հրատարակութիւններով, ինչ կը կարծուի ան՛մ են պարտական, թէ ոչ այդ Մեծ Մարզու անզուգական անձնուէր գործունէութեան ջանքերին։ Եւ ահա՛ երախտապիտական անկեղծ զգածմունքներով ոգեորուած, նրա արժանաւոր յաջորդ՝ այժմեան վենետիկի վերապատուելի գիտնական Հայրերը, իրենց Աբբահօր երկհարիւրամեակը լրացած տեսնելով, Բազմավէպի միջոցով կոչ են անում հրաւիրելով եղբայրակից ազգայիններին մասնակցելու այսօրուայ հանդիսի փառաւոր շուքին։ Մենք էլ միանալով, սիրելի՛ եղբայրներ, առանց մոլի կուսակցական խտրութեան, այլ հոգու ամբողջ անկեղծութեան զօրութեամբ, եկէ՛ք մեր «Ովսաննա՛յի» ձայնն էլ խառնենք այս հանդիսաւոր օրուայ ուրախմբութեան մէջ հնչող արձագանգների հետ՝ մեծագործ գիտական Ազգովին կաճառի գոհական բարձր կամարները զըրգեցնելով։

* * *

Հանգի՛ստ Ոսկերացդ, հեռաւոր բանաստեղծական վենետիկի սիրո՛ւն նոճիների նազելաշուք հովանու տակ, ո՛վ երանական անմահ Գործիչ. իտալական մշտաջինջ պայծառ երկինքը՝ իր մանիշակագոյն կապուտակութեամբ թաղուած՝ իր բոլոր փառահեղ համաստեղութիւնների մէջ, փայլուն աստղերի երանաւէտ ցոլմունքներով՝ թո՛ղ միշտ խօսէ Գերեզմանիդ հետ, թո՛ղ ոսկեճաճանչ արեւը՝ առաւօտեան գեհիւռների քաղցրաշունչով ծիրանածին, վառ արշալոյսի լուսապայծառ երկիներանդ շողանքների հետ՝ իր Աւազին ողջոյնը ուղարկէ Գերեզմանիդ։ Թո՛ղ լեռնային մեղմասուն հովիկը Գերեզմանիդ վրայ բուած մամռապատ կանաչների թերթիկները փայփայելով օրօրէ։ Թո՛ղ վենետիկի հնարագէտ, ծիծաղկոտ ափերն՝ կանաչ գորգերով պճնազարդուն Գերեզմանիդ շուրջը, և ամբրոսական ծաղիկների խնկահոտութիւն սփռեն չորս բոլորդ։ Թո՛ղ գեղեցկաձարկաչ ջրերը՝ իրենց գուրգուրացող բանաստեղծական ալիքների խորհրդաւոր մրմունջներով խաղաղութի՛ւն ներշնչեն յոգնավաստակ Ոսկերացդ Սրբացա՛ծ աճիւնին...։

Մարթով ալացա՛ծ ես կանգնած եմ այսօր Միխիթար Աբբահօր Գերեզմանի առաջ..., վերջապէս գուք հաւատա՛ւմ էք, որ խօսում են գերեզմանները...

ԴՐԻԳՈՐ ԲԱԼԱՍՍԵԱՆՑ

Շուշավեր (կովկաս)

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՅ ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ

(Երկհարիւրամեակի առիթով)

«Երանի՛ նրան, որ գիտէ մրցել
«Ընդդէմ խաւարին—կորստի՛ յատակ—
«Անվհատ հոգւով և կանգնեցնել
«Արժանի գործոց—փառքի յաղթանակ...»։

Վառ լուսոյ ջահ ձեռքիդ մէջ առած՝
Դու ներկայացար մեզար աշխարհին,
Խաւարատեսիլ, ցոփ կեանքի մարդկանց,
Հոգ տարար նրանց փրկութեան մասին.

Եւ դու անվհատ առա՛ջ գնացիր
Անուշագրելով անձիկ վնասին,
Հրաթափ լեզուով պարձ քարոզեցիր
Հայրերի ընկած մեծ գաւակներին։

Եւ դու խղճալով աշխարհիս վրայ
Ցեղա՛ր սարսուռներ մեզի կրքերի
Զարիք են հասցնում իրար անխնայ,
Որ շուայտ կեանքին զարձած են գերի.

Դա՛ն նրանց արպէս հոգեբան ճարտար
Քննեցիր մի կեանք—վայո՛ւց մոռացուած,
Եւ ներշնչեցիր բարի գաղափար՝
Վեհութեան կնիքը ճակտիկ զրօշմած...

Վեհ զգացմունքի կենդանի թարգման
Դու աստուածային սուրբ պատգամներով
Բացիր ամբոխին ուղին փրկութեան՝
Մեղմացընելով սրտերը խռով...

Բայց Քո ըղձալուն, վեհանձըն հոգին
Չը կարաց տանիլ եղբայրապատան
Չարամիտների կեղծ արցունքներին
Եւ ո՛չ հշուտակ մեղապարտութեան...

Աբհամարհելով կեանքի վայելքները՝
Ձուզեցիր ուրախ հեշտանք ճոխագին,
Թափեցիր արցունք զառըն քրտինքներ,
Որպէս զի ծաղկի հայութեան այգին...

Սակայն ապաստան կատարի յուզուած՝
Խաւարի որդիք քո վհմըդ յարեան.
Մոլորութիւնը ներեցիր նրանց,
Մաքսումդ յղացաւ անմոռաց մի բան[1]...

Դո՛ւ Հայաստանի սարեր ու ձորեր
Շա՞տ չափչըփեցիր շարունակ վի՛ր, վա՛ր.
Ուր որ սաք ղըրար՝ գարձա՛լ հըրաւէր
Մուխ ապիտութեան ամպամած խաւա՛ր...

Ինչա՞ր շատ ծովե՛ր, ցամա՛ք, հո՛ւր, կըրակ.
Վերջապէս մըտար մի հաժոտ կղզեակ[2],
Ուր դու չեմանչերմ սիրով գրկեցիր
Քո վատ փափագած ըլոյը կենսաձիր,

Ուսկից նաւերով գիտութեան մթեր
Դու ուղարկեցիր մեր աշխարհները,
Որչափ որ կարեն քաջ պիւցազուններ
Վանել թշնամու հըրոսակները...

Շատ գաշնակցութիւն միաբանական
Կրօնա—գիտական գաղափարներով
Ծաղկեց, զօրացաւ քո այդ գիտութեան
Դրօշակի տակ առատ սերմերով...

Թէպէտ գինուորած խաւարին ներհակ՝
Ջոհեցիր ամէն վայելք մարդկային,
Ցմէն հրապոյր և՛ պատիւ և՛ փառք
Եւ երանութիւն համաշխարհային.

Բայց բոլորի տեղ գո՛ւ ժառանգեցիր
Մի աննիւթական կեանքի զուարճութիւն,
Աբպարակորով յիշատակեցիր
Պանծալի անուն և անմահութիւն։

ԳՐԻԳՈՐ ԲԱԼԱՍԵԱՆՑ

1. Մի քանի տեղով ուզում ենք հասկացնել իւրաքանչիւր Միաբանութեան կազմակերպութեան պէքնաւորութեան ծրագիրը։
2. Սուրբ Ղազար։

67

Ի ՄԵԾԱՀԱՆԴԻՍ ՅՈՒԲԵԼԻՆԻ

ԵՐԿԵՐԻՒՐՈՐԴ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

ՁՕՆ

Կայք անմահից յերկինց խորան ճաճանչազարդ նըշուլիք
Երանաւէտ ի ծօնական աւուրս հանդէս փայլատակեն.
Ցընծութիւն գերաշխարհիկ ի գիմս սըրտի ամենեցուն,
Յանկարծակն ի նուագ ախորժ երգակցելով քաղցրաբարբառ։
Իսկ Երկերիւրեակ Հաստատութեանցն Մխիթարայ.—
Անգն և վճռակաք չըքնաղ անուանք յափուռս Հանգրիւն,
Ազազութեան սուրբ կրօնից ցանգ օթեւանք յամաց շըրջան.
Ցի՛ւ ոսկի գըրովք անջընջելի արտաւորեալ՝
Փորգմեան հայորեայն ի սիրտ յոգի կացցեն յաւէրժ։
Ընգակն ի Սեբաստեայ ծագեալ՝ եհաս յարեւս մուտս,
Տամեա՛լ շուրջ գիւրև արս խմաստունս և հանճարեղս։
Ամենեքին հօրամբնիք՝ ըզգըգրութեանց և գհաւատոց
Բոցանշան բարձեալ Ջահ, փարատեցին գանգոյս խաւար։
Բարձրասցի հա՛ւտ յերկինս հընչակ մեծի Մըխիթարայ,
Անմահասցի փառք պարծանք Նորուն ազգայն ընդ ամենեսս։
Հի՛կէն ի կապուտակ եթերին գաշա ընծուին աստեղք,
Յայտնեալ զկեցեալ ի սպառ բարգաւաճանս Ոմխա Մխիթարեան՝
Յազգիս Հայոց և ի գուրս համբառն ամեթ յաճախեսցէ.
Յախճապակի կամուղիկէ եկեղեցի գարուց ի գարս։

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ՄԻՍՔՃԵԱՆ
ուսուցիչ հայերէն լեզուի,
Սեմինարան պատուոյ Ս. Քառասնապետին

Երգեաց ի յաւարտ Նախաճաշից, ի Հռոմ, յամի 1901
յաւանեալին ուսումնարանիս, որ օր ևի էր առաջին։

ԾՏ

1701 — 1901

Ի ՀԱՆԴԷՍ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՑ ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Վենետիկ – Ս. Ղազար)

Ազգիս մըտաւոր զարգացման համար
Շատ է աշխատել Հայրըն Մխիթար,
Նա հաստատել է Միաբանութիւն
Տալ Հայ մանկանց ուսում կրթութիւն։

Ամբողջ երկու դար շարունակաբար
Կրթել է Նա բազմաթիւ սաներ,
Որոնք մեծացել սուրբ հոգով աճել՝
Դառել են Ազգին լուսատիպ աստղեր։

Պաշտելի Նախնեաց դիրն ու գրութիւն
Ներանց չընորհիւ անեց զարգացաւ,
Մեր անուշ լեզուն աւանդ պատմութիւն
Ներանց ջանքերով ի սպառ չքիսրաւ։

Ապրե՜ն շատ ապրին Ձեր Մշակները,
Մեր համազգային գըրականութեան.
Թող Ծերը օրհնէ նըրանց գործերը,
Թող պայծառանայ լեզուն ազգութեան։

Կեցցէ՛ շատ գարեր այս Ս. Մեհրաստան,
Որից ծնուեցան Ագոնց և Զամչեան,
Որ տեղ գըրեցին և աշխատեցան
Շատ հեղինակներ և Հայրն Ալիշան։

Թո՛ղ Միխիթարայ Ս. Հոգին օրհնէ
Իւր աշակերտաց ազնիւ գործերը,
Թող բարի գործը միշտ յարատեւէ,
Թող ծըլէն ծաղկին ազնիւ սերմերը։

ԴՐԵՑ ՊՕՂՈՍ Ն. ՐՒՐՈՒԲԵԱՆ
Շիրակեցի

Աղէքսանդրապոլ, 8 Սեպտ. 1901

ԾԹ

, Ի Մարտիւն, 20 Օգոստ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ,

Համբուրիւ սուրբ Աջդդ յայտ առնեմ, զի մինչ այն բարեյաջող և լուսալիր սակեղծիդ եղջիւր նորատուտ երջանկաւէտ քաջերգող զարուն յայտնեալ երեւիւր, ահա անդէն աւետիք խնդութեանց հասեալ գային մեզ ի թեւս հոգմոց ի ծոց թերթից, թէ՝ յՕ Սեպտեմբերի յառաջիկայ ամի, բազմավաստակ և համբաւաւոր հայկազնեայ Մխիթարեան Միաբանութիւն վեհագոյ, կաւտարեսցէ զերկհարիւրամեայ Յոբելեան Հիմնարկութեան իւրոյ. իսկ և իսկ անդէն յուզեցան ի մեզ ոգիք ազգասիրական երախտագիտութեան, որ սահպեալ թախանձեցին զմեզ, թէ և ի հեռուստ ի ծագաց Միջագետաց՝ յայտնել Աբհ. Դեր. Տէրտէեան Զերոյ, և բոլոր Միաբանութեանդ, զզգածմունս մերոց ցնծալութեանց, ընդ փունջս ծաղկանց մաղթանաց և չնորհաւորութեանց. թէ և Արքեպիսկոպոսական աթոռն Մարտինոյ սպասից սղոյ զմեզ բարեյիշատակ փեսայի իւրոյ։

Վասն սրոյ ազգասիրութիւն մեր՝ տեսեալ զհարազատ ազգայինն պանդուխտ յօտար երկրի, հեռի ի սիրելեաց և ի հայրենեաց, ի ծնողաց և յազգականաց, ամենայն յաջողութեամբք հակայաքայլ երթան գճանապարհ Աւետարանական առաքինութեանց, և գպղտոտայն քրիստոսական բարի վարուց գեղեցկապէս հաստատեն, փառք և պարծանք հանդիսացեալ Ազգիս մերոյ, առաջի ծագկեալ և լուսաւորեալ ազգաց և ազանց։ Որով խնդութեանց կիրք՝ իբրև զգետ յորդառատ զեղուն ի մեզ, և զաչս ի վեր ամբարձեալ խնդրեն ի վեհէն, պահել զՈխտագ սուրբ և զրազմաչան անդամս Միաբանութեանդ կայուն անսասան ի չարիս առաքինութեանց և յառաջադիմութեանց։

Իսկ հարազատիցս երախտապիտութիւն ոչինչ է հնար թղթով ընդ գրուանս, վերախոս բարեաց ազգատէր Եղբարցդ և Կրօնիկ, զոր ընդ երկեբիւր ամս ժամանակաց ցուցեալ ունիք առ իւրաքանչիւր ոք յորդւոցն Հայկայ. վիպասացեն անթիւ տպեալ մատեանք, աղազակեսցեն ազգայնոցս լեզուագէտք, գոչեսցեն հռետորք և քերթողք, տաղաչափք և բանաստեղծք, առնարանք և պերճախօսք. պարծեսցին Միաբան Ոխտիդ իմաստասէրք, մեծխոհատ ասուածաբանք և վարդապետք. գոսք եկեղեցականաց և եբամ՝ երկիւղածաց և բարեպաշտ կրօնաւորաց, որք ընդ ամենայն սիեզերս գրութեամբք և քարոզութեամբք տարածեցին զսուրբ Հաւատքն մեր, առիթ եղեալ գիտութեանց և ուսմանց, և միջոց առաքինութեանց, բարի վարուց և հոգւոց փրկութեան։

Աբգ, Աբհ. Գեր. Տէր, անկեղծ սիրով շնորհաւորեմ գերիհարիւրամեայ Յոբելեան բազմավաստակ Միաբանութեանդ այսու երկտող գրութեամբս, մաղթելով Քեզ և համօրէն Ուխտիդ զամենայն բարեմասնութիւնս, երջանկութիւնս, ցանկալի յաջողութիւնս և պայծառ աւուրս, ի պարծանս եկեղեցւոյս և հաւատոյս և յօգուտ Ազգիս։

Եւ հաւատաւոք խոսքն յարգանաց եմ և մնամ Աբհիպատիւ Գերապայծառ Տէրութեան Քերոյ

Խ. Ծ.

ՅՈՒՍԻԿ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԿԻՒԼԵՍԵՆ
կաթողիկոսական տեղապահ

ԱՌ ԱՐՀԻ. ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ
ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ ԱՐՔԵՊ. ՏՐԱՅԱՆՈՒՊՕԼՍԻ,
ԸՆԴՀ. ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱՒ. Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ց. Գ. Նկրտակեմ և գթալով Շնորհաւորութեան մասուցեալ ի Գ. Բարեզ Վարդապետէ Գալիւճեան առ Աբհ. Գեր. Տէրութիւն Քեր։

ՆՈՑՆ

70

ՅԻՇԱՏԱԿ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԵԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

ՆՈՒԷՐ ՍԻՐՈՅ

Քացէ՛ք սրտիք հայ վիւցազանց ըզսիրաբոս ձեր ի հանդէս,
Եւ գուք ծընանդք Այրարատայ ելէ՛ք ի յայս առագրէս.
Առնուլ ի բաց ըզարտաքսութեան խաւարապղտոտ քօղ սըգոյ.
Զի ցընծութեան տան մեզ ահա ըզպատմուճան անցելոյ.
Տահեա գնացիւք զեփրատ Տիգրիս գետս ընդ ոտիւք ձըգելով,
Եւ անհրիւղ յանձըն լիցուք Ալրիանու անդ ի ծով.
Սա վէնետկոյ փառք աշխարհաց վեհ զբօշակ ծածանի,
Փող ցընծութեան կարգայ հրաւէր նորա զուարթուն գեղանի.
Եւ ինքն անձամբ 'ի առաջ երթեալ մանկանց Հայոց ի տեղին,
Ուր և նոցա հայրենակիցք կան անդ բընակ ի կըզզին.
Ձեւտականին բազմեալ ի պահ ընդ կամարաւ հոյակապ,
Որ ընդ ամաց երկհարիւրից ի լոյս ածեալ քըրտնաթափ.

Ձայր վիճաձանց ար հեղ սըրտիւք ըզբաղցըր լուծ Քրիստոսին,
Յանձին տարեալ յօժար կամաք ըստ բան խրատուց զոր առին.
Ամենեքեան թողեալ ըզտուն և զհայրենիս ցանկալի,
Ուր մանկութեան քաղցր ըզկաթ բարի սընոդեամբքըն արբին.
Թենակառին սիրով վառեալ օտար հեռ ասա բնակին,
Ըստ անսայթաք շաւղաց այն Հօր օրհնակին այն բարին.
Դիւցազն այն Հայրն առեմ ըզՄըխիթար վեծանձնեայն,
Որ ետ ըզկեանս և զհանգիստ ի սէր Ազգին իւր համայն.
Ա՛յս պարտիզակ բազում երկամբք եղ ասա յերկիր Խաալիոյ,
Զոր յորդութեամբ Երկինից ցօղով վեհն առատեաց ի վերջոյ.
Պէս պէս ծաղիկս անդ ականես և պըտղովք լի մայր և ծառ,
Զոր օձապատյա շուրջ առնուն գեամբ լի յորպատառ ջուր պայծառ.
Երկիր համայն օտար ազգաց ի տես հիացման կան անդէն,
Եւ լի ըզձիւք կան անցաւորք ճաշակ առնուլ յար խընդրեն.
Տես կամնորակ ասաի շուշան յասմիկ և վարդ մանուշակ,
Ամառ մեխակ ընդ նարկիզին վեր ամբառնան զազազակ.
Գեղածիծաղ ասա ժեծ պարնին ընդ մըրտենեօք ծածանին,
Անդ նարընջին մայրից ոճիւք մեզ կարկառեն զըստաշխին.
Ա՛յս է պարտէզն այն գեղեցիկ որ ի բազում ամ ատրույ,
Կայ ի վայելս Հայոց ազգին և նորա կիրթ մանկըտւոյ՝
Ձեզուի իւրոյ Հայ պատանին ասաի կրթիէ զամուժայս,
Գեղեցկաշար ընդ միշտ յօդէ զրաւականութեամբ բան և գայս.
Խրով թերթիւք պերճ այն հռետոր ձեւէ գիւր ճառ գեղեցիկ,
Կըշռէ քերթող և գիւր հիւսուած ընդ հայելի այն զրահաւիկ.
Խ'անձնեայ խոհեմ իմաստասէր ոչ գայլ առնու ի ձեռին,
Բայց թէ նորա փունջըս ծաղկանց, որ կաթ անոյշ միշտ բըղխեն.
Նա է ազգիւր վարպետեաց ի յարբուցումն իւրեանց հօտ,
Եւ մեղեսիք Սիոնի մանկանց, որ զօր ողջոյն լընուն զօդ.
Ձեմ անսայթաք հոգւոց բարեաց ընդ պզտուտայն եթերին,
Իւրեանց ազգու յորդոր բանիւք Ս'րտաիր գործով, զոր ցուցին.
Եւ օն ուրեմն երախտապարտ ս՛ պարմանիք Թորգոմայ,
Ի Յորկեան մեր բարերաց ըզսոն ասնել գերակայ.
Ակումբ առեալ գՈւխտիս նոցին լըցեալ սըրտիւ բերկրական,
Եւ լըրջութեամբ չնորհաւորել զայս մեծ հանդէս Գարնական.
Նա և յերկին ձգտեալ գաշս առ Տէր փառաց մեծազօր,
Ի մի բերան գայս գոչեցուք խոնարհ սըրտիւ և առչոր.
Կեցցէ՛ն Ազգիս պարծանք և փառք գասըք Ուխտին բարերաց,
Յորքան Երկին կայ լուսափայլ աստեղազարդ մշշտակաց.
Կեցցէ՛ն յերկրի Մըխիթարու Հօրըն Որդիք յարաժամ,
Յաջողութեանց սըրտակ ի գլուխ 'պ թիւօք վեհին բարեխտամ.
Կեցցէ՛ք ուրեմն ս՛ Միաձայնք բրիստոսազօր բարեպաշտ,
Յորքան փառօք Ալրիական բաղխէ զալիս գաշտ ի գաշտ.

Կեցցէ՛ք սիրով ընդ վրշակաւ Ուխաի կրօնիկ Մխիթարեան,
կապեալ ընդ միշտ ի մի սպի ընդ Նաւակին կենսական.
Տացէ՛ ձեզ Տէր ի փոխարէն ձեր վաստակոց քըրտնաջան,
Զերկնից վայելս օրհնել ըզնա ընդ զուարթանս ցըլահճան։

Խ. Ծ. Ջ
ԲԱՐՍԵՂ Վ. ԳԱԼԻՒՆՃԵԱՆ
Միաբան Ջմմառեան Ուխտի

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ
ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՌ ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ Վ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊ. ՏՐԱՊԶՈՆԻՊՈԼՍԻ, ԸՆԴԷ. ԱԲԲԱՀԱՅՐ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի Թաւխդուդ, 15 Օգոստ. 1901

71

ԱՌ ԵՐԱՆԱՇՆՈՐՀ ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՀԱՅՐ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ

ՈՒՂԵՐՁ

Զանիմք, ա՛հ, զբրիչ հըզօր և ճարտար՝
Որ ցանդ զբուսաւեմք վեհըզ Մրխիթար.
Հանուրց հայ Ազգիս լոյս և մըխիթար,
Փառք, պարծանք Ուխտիդ, երկնից վեհ զարդ յար։

Արեւելք, Հիւսիս, Արեւմուտք, Հարաւ
Միշտ անուն երգեն ի խինդ ջերմ, անրաւ.
Սոխակ՝ գեղգեղմամբ՝ անտառաց ժէջ թաւ,
Գեղք, առուակք ի ձորս, ի ծորձորս, յանձաւ։

Ջինչ նոր երկնից ասող ըզՊեսդ արդ խընդրեն.
Թըռչին անթեռուր ի վանդ սակեղէն,
Ուր սպի՝ նոր կեանք տայ սանուցդ Որ էն.
Եւ ծագէ լոյս իւր՝ նոցա՝ երկընքէն։

Ուղերձքս այս հակիրճ՝ սիրոյն մեր նըշան՝
Զօնեմք սուրբ վեհիդ՝ զոյդն ինչ գրաւական.
Ընկա՛լ, Աբբահայր՝ Ուխտիդ սըրբազան՝
Զինչ մի մանիշակ՝ ի փունջդ այլազան։

Ն. Ծ
ՄԿՐՏԻՉ ՌԱՓԱՑԵԼԵԱՆ
Վաղեմի աշակերտ Է. գասու Ռափայէլեան
Վարժարանին, և Որդիք իւր Լեւոն և
Հրանդ՝ նոր Ընթացաւարտք

Տրապիզոն, 8 Սեպտ. 1901

72

ԱՌ ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ՏԷՐ

ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԸՆԴ Հ. ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԻ

ՆՈՒԷՐ ՍԻՐՈՅ

Ջի՞ զեղեցիկ և վայելուչ տեսարան,
Երբ ցանկ կազմեն զբաւթ Որդիք միաբան.
Տօնախըմբել Հօրըն Մեծի զՅաղնեան
Երկհարիւրեակ, շընքե՞զ Ուխտին Մխիթարեան...

Հանդոյն սըժին տեսջի՛ք բիւր դարս զուարթադարձ,
Կացցէ՛ պըսակ ամաց Որդւոցդ ցանդ պաշար.
Տացի՛ Ուխտիդ՝ Մխիթարաւ փայլել յար.
Զեօ՛ք պերճասցէ յաւիտեան ազգս Հայ օրեար...

Զայս գուշնաքեայ զիշեաս ի սըրտէ կաթոգին,
Զօնել ժրտեաց Տէր Մըկըրտիչ Մեղմանին
Աւ բազմարկիւն Ուխտ սիրեցեալ ի Քրիստոս,
Մինչ զեղերէր յաստառաժուան ի Պոնտոս։

ՅԱլեպա, 15/28 Օգոստոս 1901

73

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐԻՆ ՊԱՇՏԵԼԻ

ԵՒ ՄԵՐ ՆՈՒԱՍՏԻՆ ԵՐԿԻՐՊԱՏԵԼԻ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՎԵՀ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆԸ

Ա՛խ, արե՛օք Ձեզ խնամալի՞ է թէ Ձեր պաշտելի Սրբազնութեան նամակ գրած ժամանակ, ո՛րքան յարգանք և համակրանք պիտուց Ձեզա-նով վառուած և Ձեզ միշտ յարգով սրտիս վերայ։

Վեհ Հայրեր, չ՛գիտենք, Ձեր ո՛ր մի բարի յատկութիւնը նկարագրենք, որ միանգամայն փայլում էք ամբողջ աշխարհին վերայ. Ձեր պաշտելի ընթացքը շատերին առաջնորդում է դէպի առաքինութիւն ու հայրենասի-րութիւն, այնպէս որ բոլորին բերանից օրհնութեամբ է դուրս գալիս Ձեր վեհ յիշատակները. թէ ո՛րքան սէր և համակրանք ունի ազգը դէպի Ձեր Ս. Միաբանութիւնը, այդ ի՛վկայեն անմահնչ քարերն անգամ, ամենայետ-նեալ հայը՝ Ս. Մխիթարեան Երկուհարիւրամեայ Յոբելեանը ոտնից մեծ ուրախութիւնով։

Ո՛րքան բազդատար և երանելի է համարում ազգը իրան, որ ամենաբարձր բազդ է ունեցել՝ տեսնել ու լսել՝ Իտալիոյ միրապետութեան տակ, Վենե-տիկում արձագանգ տուող վեհ Մխիթարեան Միաբանութեան Յոբելեանի ոտնը։

Պաշտելի Հայրեր, խնդրում ենք ներողամիտ լինիք, որ մենք այն-քան տաղտկալի և կրճութիւն չունինք, որ Ձեր գերազանց Սրբազնութեան Միաբանութեան արժանի նամակ գրէինք, և կ՛խնդրենք սիրով ընդունէք հե-տեւեալ երգը իբրև նուէր Ձեր Ս. Միաբանութեան յիշատակին։

ԵՐԳ

Ի սրբալ անկեղծ ազգայնոցս ընդունի՛ր,
Ձեզ միշտ յարգանք նոր երգէից պաշտելիք.
Լիահանճար գովասանքի արժան էք,
Կորած հայրենիքին պաշտպան պաշտելիք։

Վեհ Ղեւոնդ երէցներից մինչև հիմայ,
Նոցա Սուրբ ուղղութեանը տեսանք Ձեզ ահա,
Դիզել էք մեծ բարիք ազգութեան վերայ,
Վեհագոյն պարծանք ազգութեան պաշտելիք։

Մեծ բարիք էք երկնից՝ նուէ՛ր Հայերին,
Ձեր յիշատակները փայլում աշխարհին.
Այժմ ժամ օրհնում են Ձեր ծընուած օրին
Բարութեան տիպար աշխարհում պաշտելիք։

Մնում ենք Ձեր Ս. Օրհնութեան Սպասող
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ՉԱՐԹԵԱՆՑ
ԹՈՐԳՈՄ Տ. ՊԱՄՄԱՃԵԱՆ

Իզմիր, 4 Մայիս. 1901

74

ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ԵՐԿՈՒՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿ

Ես վազուց էի ընթերցասիրել անմոռանալի Հայր Մխիթար Աբբային. վազուց էի զգացել նրա անընկճելի գործունէութիւնը Վենետիկում, և այս յայտնի է Ռուսահայ պարբերական թերթերում, և մանաւանդ Եւրոպայի հայ լրագիրներում, որ միասեռ ու մի բերան առաջինն և ամենաբարձրն են համարում. ճշմարտութիւն է թէ մեր ժէ՛ դարի Մխիթարի հասատատածի պէս գործ մը կատարել՝ որ գարեր շարունակվի՝ շատ դժուարին բան է. և Մխի-թար Աբբային ի վեր երկու հարիւր տարի անցած է ու դեռ չէ եղած մի այնպիսի հայ որ յաջողված լինէր նմանապէս գործ հիմնել։

Ո՛վ էր Մխիթար Աբբան, որի երկու հարիւր տարվայ Յոբելեանի հան-դէսը կատարվեցաւ (հ. տ. 26 Օգոստոսի).—Նա այն անզուգականն էր, որի անունը չկայ կարդալ գիտցող հայ որ չգիտնայ, ինչպէս և նրա մատուցած կրթական ծառայութիւնները դէպի իր ազգաւոր ազգը։

Իմ սիրելի ազգակիրներ, ներեցէք ինձ ներեցէք, որ ամենևին վերցնում իմ պատանեկական գրիչը և համարձակութիւն ձեզ գրել մի փոքրիկ նա-մակ, և այդ չնչին նամակով խանդարում ձեր ամենաթանկագին բոպէն. ինձ բազդ պարտականութիւն կը համարեմ հնարհատուրել Մխիթարի 200—ամեակը և նրա անչնչելի յիշատակը, և կը խնդրեմ ամենակարող Աստուա-ծանից ձեզ համար երկար կեանք, յաջողութիւն և ամէն վառ յոյսեր։

ԱՍՏՂ ԼՈՒՍԱՏՈՒՒ

Խաւար էր պատել հայ ազգի սըրտին,
Ծով ւ՝ ովկիանոս բըռնել էր հողին.
Անցնում էին դարեր դարերի վերայ,
Գլորվում էին խոցեր բոլորն անըզգայ։
Մի թեթև զեռ մնում էր այսքան ժամանակ,
Որ մեզ համար չէր փայլում արեգակ,
Թըմրել էինք մենք հողով ու մարեով.
Յոյսերըս կըտրած բոլոր հայ ազգով։
Յանկարծ երևաց աստղն լուսատու,
Իւր շողը փայլեց ցրվեց մութ ազգու.
Ճշմարտութիւն փառօք յաղթող երևեց,
Խաւար վարարկուն յետ յետ սպառվեց։
Մեծ ասն է ուրախ հանգէս երկրարեայ,
Մեծ և սուրբ ուխտին հայոց Մխիթարայ.
Գոչենք մենք Հայերս յաւիտեան ժամուն,
Կեցցէ Վենետկի Մխիթարեանութիւն։

Ահա սա էլ իմ հարազատ, 16 տպագրի բանաստեղծութիւնս է, իմ պատանեկական զգացմունքը 200 — ամեակի առթիւ. և տակէ Ազատած այլ-պիսի Յոբելեաններ չատ անգամներ կատարէք։ Մնամ Ձեզ բարի կամեցող

ԱՌԱՔԵԼ ԲԱԼԼՕԵԱՆՑ

Սաւարտա, 25/8 Սեպտ. 1901

75

Ի ԳԻՄԱՑ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ

ԹՂԹ

. . . . . .

Քաղցր են ինձ երգք հայ գուսանին — Ըղմըխիթար երգեա, գուսան,
Յոյր ճեմն ծաղկունք պերճ բուսանին. — Հայկեան որդիք ի քեզ յուսան.
Ինձ լըռեացեն Մուսայք անսուրք՝ — Ի գագաթանցն Այրարատայ,
Որք Պատմասայն բարձր ի կատար — Մինչ ի Գանդէս՝ մինչև ի տար,
Ներգագ երգեն թերակատար, — Թո՛զ հայրենին հընչէ կիթառ,
Ջեռեալ կըտրեալ սրմըրդեան հուրբ։ — Քաղցր ի խոխոջըս Եփրատայ։...

Յանմըխիթար նըստեալ ի սուգ, — Հասեալ Հանգրին ալեացն ի գոգ,
Յաչսին հեղեալ յորդ արտասուք, — Ցերկար ուղեյն պատառատեալ զմգ,
. . . . . — *Ըզնախանձուն ճըմլէ զկըզակ,*
. . . . . — *Եւ զմռգակատն բզգաւազան*
. . . . . — *Հարեալ յալեացն ի յաւազան՝*
Ի հող դընին պերճ սարկնիք... — Պատասուցանէ սիրուն կըզգեակ։

Պատէ գաշխարհն խոր խաւար, — Թոխմափեալ զգլուխն անգէն Մասիս
. . . . . — *Ա՛ս սիրելին ձայնէ փառիս,*
Բեկորք ասեղ, բեկորք անտի, — Ըզպըրտահաս չուրցըն կարկաչ
Զբքնաղագեղ և մեծապանծ — Փոխել ի գուարթ... Մէկ, շամանդակ
Շէն և տաճար՝ ի վեհն ափանց — Անգէն պարզին թանձրագանգատ,
Հիմն ի յարեւ փլուգեալ քանդի։ — Արիւք փըթթին լուսակարկաչ։

Անշըքանայ փայլ. . . . — Ագիւնք սըրբոց հարց ցընծացան
Վըռեամ բարբառըն մեծագին, — Ընդ աշխարհըն քըրքմացան,
Յոյր ի մրթերըս սակեաւ՝ — Եւ գհինգպարեանն ըզմեղագին
Նըժդեհացեալքն ի հինգ պարսն, — Լրտեացեալ ըզձայնս ողբոց,
Նոր ծագելին ի մեզ գարուն, — Ի նոր վառեալ յեռանդն՝ ի բոց,
Հեղլէնն ի հայ լեզուս յեղաւ։ — Իրը արեգունք չըքնաղ ծագին։

Բարբառ օտար և ազատ, — Անմահացաւ և ինքն Աւիս,
Նախնիքըս մեծ գործէ, աւա՜ղ. — Տեսեալ զընծայն Հանգրին յալիս,
Եւ պանծալին այն ոսկի գար, — Որ գհայրենեացն իւր կամեցի,
Ոսկեվինիկն իւր զըպրտեմամբ — Ընդ ատեղօք երկրի պանդխտաց
Մատնի յանլոյս խաւար և ամբ, — Որպտղք իւրովք զընէր անդ ափառ
Նախնիք հեծեծ անմըխիթար։... — Նըվիրել զանձն իւր և զհոգի։

Այլ վի՞նչ նըշույլ այդ լուսավառ՝ — Անտի և այսր երկոքին գարք
Ընդ աղջամուղջս յանկարծ խաւար. — Սահեալ անցին, այլ ոչ պինդարք
«Հայրենիք, շա՛տ է, մերկիա՛ զուարք, — Գըտցին կարդք յերկոց փանդիռ
Գոչէ ահա քեզ Սերաստէ, — Հիւսել զրբուատ ըստ արժանի,
Մըխիթարիչըդ քո ա՛տտ է, — Զուր և քընարըս տարժանի,
Թո՛զ լըռեացեն այլ արտասուք»։ — Թէպէտ ի խիղ և ի կայտիռ։

Սիրտ սըգաւոր Մօր մեր ցընծայ — Հընչակեսցէ զայն սիրան անկեղծ
Ընդ Սեբաստեան չըքնաղն ընծայ, — Մօրն հայրենեաց... լիցին անդեղց
Որ յեց յամբիծն ի սուրբ բարբառ՝ — Կուր՝ որք կամաւըն կատրանան՝
Ընդ վիշտ, վըտանգ սրացեալ ընդ բիւր, — Ըզնախանձուն չերեալ պիղծ ախտ,
ՅԱյրարատեանն անդայր գեփիւռ — Զըտեսանել գհայկեանըս բախտ,
Նաւեալ վարդէ յաղթոզաբար։ — Եւ հայրենիք զայնս ուրանան։

ի զեղապանծ ահա փըթիթ
Բարգաւաճէ յահան բըմբիթ
Նօրակերտեալըն զարատտան.
Կանգնի տաճար վըսեմափառ
Համաշխարհի՝ համաբարբառ,
Ա՛նդ տեսանէ զինըն Հայաստան։

Ի զիզապանծ ահա փըթիթ *Քընար, փանդիռ, տաւիղ, կիմառ*
Բարգաւաճէ յահան բըմբիթ *Օ՛ն երգեցէք ըզՄբնիմար.*
Նօրակերտեալըն զարատտան. *Որ զահայծնալն ըզհէք ճըրագ*
Կանգնի տաճար վըսեմափառ *Շիջեալփառ Թորգոմեան տան՝*
Համաշխարհի՝ համաբարբառ, *Արծարծեալ՝ զմուխ փոխեաց զընաանն*
Ա՛նդ տեսանէ զինըն Հայաստան։ *Ի լուսալիր սրահ բազմերանգ։*

Եւ խաթաբեալըն Հայկարան . . . . . .
Ջհրեալ ի նորն այն վառարան, ...
Ըզնեռսեսեանց և զԴրիգորեանց *Կարիառեալ ձեռըս մարգասէր,*
Զբընաղ մատանըն ըզմարգագեղ *Հանէր յանդորըր և յանբոյժ,*
Ա՛նդ տեսանէ խանդագակեղ, *Եւ փըղձեալ սիրան իւր յորդագութ,*
Եւ գյարութիւնն աշխոյժ կսրեանց։ *Զայս առ նոսա յաչիօք ասէր.*

Պանծայ կըզգեակըն Սուրբ Ղազար *«ՍարբՋացաւ ՏՀր ընդ մեր չարիս,*
Ցերկաց քըրաւնըս բիւր հազար, ...
Պանդըխտելոցն յօժարափայթ՝ . . . . . .
Թողեալ զքընքուշ կիրկս հայրենի, *Զարդիաւթեանն, այո՛, լիցի*
Վաստեալ յիմնատըս սրբընի՝ *Փըշրել ինձ յից սարըն յԵղիցի,*
Ցանդորըւեալ բոյն իւր անբոյժ։ *Խորհեացի զմիան ինքն ապագայն»։*

Զարաց լըսեալ ըզպերճն համբաւ *Եւ սուրբ պատգամն ի Մբնիմար*
Փութան գիմեն այցեպք ամեաւ, *Ա՛ռնայր վրնաւ լիակատար։...*
Նա՛ և Գրիգորիս Թաղադարդ, *Ի բարեաստանս հայրենիս, օ՜ն,*
Եւ Թագուհիս և բամբշանի *Գուսա՛նք, եղէք, քաղել ծագիւնս,*
Եահս կըզգեակն այն անուանի *Կապել պըսակըս ջինջ՝ փագիւնս,*
Ի ձէզ որմից իւր գեղապաւարեն։ *Խնասանդել Գրիգորն ի ձեռն։...*

Կըզգի չըքնաղ և սիրային, *Յաւերժացիս դու Մբնիմար*
Ցար հայրենեաց աչք միշտ հայեն, *Սըրտից, հոգւոց յանդիման կիմառ.*
Սիրտ ազգութեան, հրեղէն հայոց՝ *Դարաստանիդ շընքեղ սրմունք*
Ցորոյ նըշոյլս կայծակնացան *Զքոյդ օրհնեացեն միշտ յիշատակ,*
Հայկեան ոգիք կենդանացան՝ *Զոր քանզել ոչ պըղացին ատակ*
Ցաղգին սիրոյն ի ծաւալոց։ *Ժանտ նախանձուն սեաւ օպրմունք։*

Լուսահարուստ անշէջ փարոս *Շնորհակալու անկեղծ ոգւոց*
Հայ հայրենեաց խոստուն քարող, *Խընկոյն ելցէ միշտ ի վեր բոց,*
Զարիքծագեան 'ղ սլաքս երկրի, *Եւ հայրենիք երախտապարտ՝*
Ցանուան, փառաց նոցին գանգիւն *Գայցեն շիրմիդ միշտ ի համբոյր,*
Լընու զբընաւ խորշ և անկիւն, *Բուրվառ ի ձեռն քաղցրաբոյր,*
Եւ սըգաւոր մայրըն բերկրի։ *Ի ծուխս ի ծուիրս բարդ ի բարդ։*

Եւ ճըշմիմ միաք արեւիշուշաւ՝
Ծիւրեալք անդուլ յերկրայս, ի շուշա՝
Թէ զըլասցին ինչ քեզ օրհնիս,
Դըրուատեսցեն ըզքոյդ անուն՝
Հայաստանեայց քարինք անհուն,
Ցանմահ Գործոյդ յաւէտ օրհնիս։

Ընդ հիւսիսի և ընդ հարաւ
Ըզհամբաւի անուանդ հարաւ.
Զնոյն Արեւելք պատմեն ի խինդ,

Զնոյն Արեւմուտք եառնդնաւատ,
Աբբայք, մանկունք կռնատլաւար
Զնոյն հընչակեն սըբաւիւք ի թինդ։

Պըսակ փառաց անմահ Գըլխոյդ
Այս Յոբելեան. ըզհոսչ ըզհուէ
Ի զարատակ ի բաց քեցցէ,
Եւ ատցէ միշտ պարուց ի զար
Գոչել՝ կեցցէ յաթ Մբնիմար,
Եւ Ովան իւր յինքն յաւէտ կեցցէ...։

ՊՈՒՆՑ

8 Սեպտ. 1901

76

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՒՆ ԵՐԿՀԱԲԻԲԱՄԵԱԿԻՆ

ԱՇԽԱՏԱՒՈՐ ՀԱՅՐԵՐ,

Թէ եւ Ժիւրայի գագաթին, մեկուսացած Հելվետեան հեռաւոր գիւղերից մեկում, ուր իմ աչքը՝ հեռու հայկական բարձրաւանդակից՝ շոյում է գեղեցիկ Լեմանը և հպարտ Մօն – Բլանը, ես՝ այս ամենական օրերին, այսու ամենայնիւ Ձեզ հետ եմ, Ձեր յոյզերով պատված... Գեղեցի՜կ էին Մխիթարի եղբայրները... մեզքը տուած Եւրոպային, թեւաւորված կլասիկ Իտալիայի փառաւոր գործերով՝ ձայնել... խաւարով պատած հայրենիքին. կո՛չ՝ մեզ ի վերածնութիւն, կո՛չ՝ մեզ ի նոր կեանք։

«Հազիւ դար անցած – մոռացում է երեւի արծիւհայեաց Սեբաստացին – այս ժողովուրդը, սիրտ տուած նախնիքների գործերից, թեւաւորված աւելի մեծ ապագայի հեռանկարով, կը թօթափէ իրանից անշարժութիւնը նոր ոգեշնչով, այն ժամանակ ապագան մերն է...»։

Տրամաբան էր նա. եւ նոյնքան տրամաբան վանական սերունդը, որ միացած Ս. Ղազարի փոքրիկ կղզում, շաղկապված մեծ գաղափարի ամրապնդող կապերով, սկսեց մի չքնաղ աշխատանք, աշխատանք՝ յանուն վերածնութեան, յանուն մարքի...

Թող յաւիտեան օրհնված լինի այդ աշխատանքը, երկու հարիւր տարվայ աշխատանք, անտրտունջ, անդադրում, միշտ շարժուն, ինչպես ալիքը շրջապատող ծովի... Եւ անթիւ են այդ աշխատանքի կոթողները, – Մաենոգիրների ամբողջ գարան, «Հայկ պիւզանդ», Բառգիրքների մի վիմխարի կոյտ, «Միսեան», կլասիկ գրքերի հարուստ շարան, շրջապատված

և նախշված տպագրական մեքենայի հարիւրաւոր արտադրութիւններով, որոնք կազմում են պատկառելի մի Գրադարան։ Տպագրը, ոգևորութիւնը, յաճախ պայթեց փոքրիկ, անպաճոյճ խուցերում, բայց գլխաւոր Գործօնը՝ եղաւ և մնաց տոկուն, յամառ ստեղծագործող, սրբազան աշխատանքը։

Բայց ա՜ւ՛ղ... աշխատանքի յոբելեանական հանդէսը, արժանի էր՝ զուգադիպելու աւելի երջանիկ, աւելի քաղցր օրերի։ Խաղաղ, գեղեցիկ, գրաւիչ է միայն փոքրիկ—կզվին՝ իր վանական Մրջիւնանոցով, իսկ հեռա՜ն, յոյների և ենիչերի խռպոտ երկիրը՝ ախուր...։ Այն տե՜ղ, ո՜հ այն տե՜ղ գրքերը... աւերակների տակ են թաղված, այն հատորները, որոնք աւերակների տակից ամբողջ աշխարհ երեան բերին. երգը լսած է, միքը սարսափահար...։

Գեղեցի՜կ էին, այո՛, Մխիթարի երազները. բայց ափսո՜ս, «երազը բարին չը կատարեց»։ Հեռա՜ տակայն վհատութիւնն... նորագոյն դարը՝ նոր օրեր է խոստանում։ Եւ այս գարաշէմբերին, միաբան գործունէութեան այս երրորդ գարագլխին, երբ Դուք, աշխատասէր Հայրեր, վիսախմբած՝ ուզում էք նորից մի հայեացք գցել 200—տարվայ շիրիմներին, և աւելի արտասովոր շարունակել արդիւնաւոր աշխատանքը՝ ինձ, համեստ մի հայ գրողիս, ներքին մի ձայն գրգռում է ասել՝ Դա չէ Ձեր արժանի հատուցումը. Ձեր հատուցումը կը լինի այն չքնաղ օրը, երբ հայ ժողովուրդը միաբերան կարող կը լինի գոչել իր «կեցցէն», համաժողովրդական սիրտ ուռոց, վշաեր մոռացնող «կեցցէն»...

Դա՛ կը լինի Ձեր արժանի պսակը։

Շարունակեցէք հաւատով. հաւատա՜նք, որ մօտիկ տարիներում, երբ Դուք խմբված կը լինիք ծօնելու ներկայ գարի առաջին 25—ամեակը,... Ձեր առաջ կանգնած կը լինի կերպարանափոխված մի աշխարհ՝ խաղաղ, ինչպէս Ձեր կզվին։ Երանի՜ հասնէինք այդ օրուայ։

Խ. ՄԱԼՈՒՄԵԱՆ

Պեհ-ճօրժ (Շվէյցարիա), 6 Սեպտ. 1901

77

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՀԱՅՐԵՐ

Վենետիկ, Ս. Ղազար

Ճանապարհորդելով Շերակի գաւառում՝ ու մեռ գալով նրա աւերակները, մենք անդադար յիշում էինք Ձեր բազմավաստակ Միաբանութիւնը, որ պանդխտութեան մէջ երկու հարիւր տարի շարունակ երգեց ու պատմեց մեր ախուր հայրենիքն ու նրա աւերակները, և առաջինը մայրենի լեզուով մեզ ծանօթացրեց եւրոպական հանճարների հետ։ Երախ-

տագէտ սրտով ողջունում ենք Ձեր պանծալի Յոբելեանը, համբուրում ենք անմահ Մխիթարայ և նրա մեծանուն յեռանորդների Շիրիմները։

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ
ՅՈՎՀ. ԿՈՍՏԱՆԵԱՆՑ
ԱՒԵՏԻՔ ԽՍԱԿԵԱՆ

Ալէքսանդրապոլ, 3 Սեպտ. 1901

78

Գերբեվէդ, 26 Օգոստ., 1901

ՄԽԻԹ. ՄԵՆԱՐԴՈՑ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ 200—ԱՄԵԱԿԻ ԱՌԹԻՒ

Այսօր մենք,—ընդհանուր հայութիւնը,—մեր այս անմխիթար կեանքում, որպիսի՛ վհատ և անմռայ ոտն պիտի համարենք, յարգելի Միաբանութեան ամբողջ երկու դար, անընդհատ մնաւոր աշխատանքը՝ յօգուտ իր զժբաղդ ազգի, բոլորած տեսնելով։

Գտնուելով հեռաւոր երկրում, անչափ ուրախ ենք, որ այս ազգային մեծ հանդիսին, կարող եղանք գալ, գրաւոր բառերով ուզդել մեր, Հայաստանեայց՝ երախտապիտութեան բուռն զգացմունքը, մաղթելով գերագոյն Միաբանութեան, յարատեւ երկա՜ր տարիներ, ի պարծանս Հայ ազգի։

ՆԻՒ ՅԻ ԵՂԻՍԱԲԷԹ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆՆԵՐ
ՍԱՌՈՒ ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ

79

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐ

Վենետիկ, Ս. Ղազար

Շնորհաւորելով Ոխտիդ երկհարիւրամեայ Յոբելեանը, խորին յարգանքով և երախտագէտ զգացմունքով պիտի յայտնեմ, որ Դուք ունեցել էք արդիւնաւոր գործունէութիւն թէ Գրական և թէ Տպագրական ասպարէզներում։

Ձեր անունը Հայի սրտի մէջ վրձմնած է իբրև լոյսի, ճշմարտութեան, ազնիւի, վսեմագոյնի։

Ձեր տպագրած «Աւրարատ», «Ծուխիկը Հայրենեաց Հայոցը» և «Մի-

սուանը» ներշնչուած են բարձր ազգային զգացմունքներով. նոցա մէջ փայլում են Հայի անցեալը, ներկան և ապագան... Ձեր ծառայութիւնը Հայ Գրականութեան Պատմութեան համար առաջին տեղն է բռնում։

Ընդունեցէք, Մխիթարեան Հայրեր, իմ շնորհաւորութիւնը և ջերմ զգացմունքի անկեղծ արտայայտութիւնը երկհարիւրամեակի առթիւ։ Յանկանում եմ Մխիթարեան Ուխտիդ երկա՜ր կեանք, երջանիկ օրեր և Ձեր գաղափարներին կատարեալ իրագործումն։

Մնամ Մխիթարեան Ուխտիդ միշտ պաշտող

Դ. ԳԱԼՍՏԵԱՆ

Թիֆլիս, 16 Օգոստ. 1901

80

Ալեքսանդրիա, 31 Օգոստ. 1901

ՅԱՐԳՈՅԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

Մխիթարեան Ս. Ուխտիդ ազգասէր ու լուսամիտ Հիմնադրին՝ յաւերժայիշատակ Մխիթար Աբբայի Երկհարիւրամեայ մեծափառ Յոբելեանին առթիւ՝ ի սրտէ Ձեզ խնդակից, ներկայիս կու գամ մատուցանել Ձեզ իմ ջերմագին շնորհաւորութիւններս, մաղթելով որ Երկի՛նք առ յաւէտ պահեն նուիրական Հաստատութիւդ, ու պարգեւեն միշտ զարգացման յարատեւութիւն մը արժանաւոր Միաբանութեանդ, յ'օգուտ Ազգին և ի փառս անմահ Հիմնադրին։

Մնամ հաւիտեան Ս. Աջոյդ և օրհնական յարգանօք.

ԴՐԻԳՈՐ Կ. ՆԻԿՈՂԻՄՈՍԵԱՆ

Ց. Գ. Ա.յս հանդիսի առթիւ իբր յիշատակ Ս. Վանուցդ եղած նուէրներուն կարգին ձեզ, փափաքելով ունենալ զիմ խնդարկ բաժին, ընդ գրոյս կ'ուղարկեմ ձեզ մի օրինակ «Celebrated Army», խնդրելով որ բարեհաճիք ընդունիլ զայն։

ՆՈՒՃՆ

81

Պարիզ, 2 Սեպտ. 1901

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ ՍՈՒՐԲ (ԱԼԻՇԱՆ)

Ս. Ղազարի Վանքի Երկհարիւրամեակի առթիւ փոստի միջոցաւ ուղարկել եմ Ձեր անուան մի փոքր նկար, որ ներկայացնում է Սեւանայ լիճը՝ լուսինը նոր ծագելիս։ Յանկանալով մասնակից լինել այդ ցանկալի ազգային տօնին ուրիշ բան չգտայ անելու՝ եթէ ոչ նուիրել վերջին աշխատութիւններիցս լաւագոյնը։

Խնդրեմ ընդունէք լինձանից իբրեւ մի թոյլ արտայայտութիւն իմ խորին համակրանաց։

Խ. Ո.

ԳԷՈՐԳ ԲԱՇԻՆՋԱՂԵԱՆ

82

Ախտրախան, Օգոստ 20/2 Սեպտ. 1901

ԱՆԽՈՆՋ ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐՆԵՐ ԵՒ ԺՐԱՋԱՆ ԳՈՐԾՈՂ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅՐԵՐ

Այն հեռաւոր անցեալում, երբ Հայերիս մէջ տիրում էր խաւար, երբ ամէն ինչ խրված էր խոր քնի մէջ, Միաբանութեանդ գործունէութիւնն էր, որ փոխադրեց մեր մէջ առողջ հայեացքներ և գաղափարներ, միացած մեր ազգային ինքնաճանաչութեան հետ։ Այո՛, 200 տարի Միաբանութեանդ մէջ նկատվել են վսեմաչք շարժող ուժեր, որոնք բռնելով առաջնակարգ տեղ մեր կեանքում, անխոնջ յաղթութիւններով լուսաւորել են մեր ազգի առաջադիմութեան ուղին։ Երկու հարիւր տարի Միաբանութիւնդ սովորել ենք ճանաչել ճշմարիտը, բարին և գեղեցիկը... Այո՛, 200 տարի մենք օգտվել ենք մի խումբ մշակների մեղուաշան աշխատանքից, մշակների, որ զինուած լինելով եւրոպական կեանքի և գիտութեան բոլոր փորձերով, սովորեցրել են յաջորդող սերունդներին ճանաչել ու գնահատել մարդկանց բարձր ու վսեմ կարիքները...։

Թո՛ղ անսասան լինի Միաբանութեանդ Հիմնադիր՝ Մխիթարի յիշատակը, թո՛ղ միշտ յիշվի Միաբանութեանդ յայտնի և սրտացաւ գործիչների անունը... կե՛ցցէ, հազար կե՛ցցէ մեր գրականութեան պարծանք Հայր Ղեւոնդ Ալիշանը...։

Խորին ակնածութեամբ՝

Ուսուցիչ՝ ԳՈՂԱԿԻՄ ՍՕԼՕՎԵՆՑ

83

Կ. Պոլիս, 21/3 Մարտ. 1901

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՒ ՏԻՐ ԵՒ ՀԱՅՐ

Անճառելի ուրախութեամբ և շնորհակալու մտօք կու գամ ներկայ գրութեամբս մատուցանել Ձերդի Վեհիդ բարեմաղթական ջերմին զգածումներս անկեղծ փոխիկը Միաբանութեան Հաստատութեան երիկհարիւրամեակին առթիւ, զոր տարակոյս չ'ունիմ թէ Գերապայծառ Տէրութիդդ պիտի բարեհաճի ընդունիլ իբր առհաւատչեայ գրատախտը տաք և երախտագէտ սրտի մը։

Դժբաղդաբար գրիչս թոյլ և տկար իսկ է պարտուպատշաճ եղանակաւ մատնանիշ ընելու Ամենապատիւ Գերապայծառ Տէրութեանդդ, այն գոհաբանական մտքմանքները, զորոնք մենք ալ հո՛ս, հաւատա և լրին շրջանակի մը մէջ, պիտի ուղղենք Սեպտեմբեր 8ին առ Բարձրեալն, որուն բարեհաճ մէկ արիւտւրն է Միխիթար Սեբաստացին և իր հաստատած Միաբանութիւնը։

Ազգարեւ իւրաքանչիւր հայ անհատ իր լեզուն, իր նախնեաց ձեռագիրներուն հրատարակութիւնը կը պարտի Միխիթարեայ Միաբանութեան, որուն յաւէտ պաշտելի և մեծարելի Անդամներն էին, որոնք վեց օժտեցին անմահան երկասիրութիւններով և հայկական ուսմամբ նշանաւոր գլուխ գործոցներով։ Այս համոզմամբ է որ, Ամենապատիւ Գերապայծառ Տէր և Հա՛յր, մխիթարաւոր աչքեր այս օրերուս մէջ պիտի յարած են Ս. Ղազար, աչքեր, որոնք գոհունակութիւն, սէր և երախտագիտութիւն կ'արտայայտեն և կը հայցեն Բարձրեալէն դարաւոր և յաւէտ գոյութիւն, ինչպէս նաեւ արդիւնաւոր գործեր Միխիթարեայ Ոհիսին, ի փառս Սեբաստեան Տան և յօգուտ Աբրահեան Տոհմիս։

Այսու բարեպատեհ առթիւ մնաչելով ի համբոյր Ս. Աջոյ Գերպ. Աբբահօրդ, խնդրեմ համեցէք ընդունիլ, Ամենապատիւ Գերապայծառ Տէր և Հայր, բարեմաղթողական զգածումներուս հաւատարմին,

Որով ձեռամ Ձերդի Վեհիդ

Ա.Ռ. ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ ԳԵՐԱՊԱՅԾԱՒՆ ՏԷՐ
Հ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ ՎՐԴՊ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ
ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՐԱՊԶՈՆԻՊՈԼՍՈՑ
ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ
Ի ՎԵՆԵՏԻԿ

Խ. Ո.
ԾՈՎՀԱՆՆԷՍ Ծ. ԱԼԱՆ

84

Կ. Պոլիս, 23/5 Մարտ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ,

Պատանեկութեան թերաւարժ մտօքս ու գրչովս Ձեր Արհիապատուութեան կը գրեմ... բայց այս արարքիս մէջ թերեւս յանդուգն համարիք անշնորհս, սակայն ո՛հ, ես յանցաւոր չեմ, այլ բազմօգուտ Միխիթարեան Միաբանութիւնը, Ձեր յօգուտ ազգին թափած ճիգն ու քիրան, և իմ երախտագիտութիւնքս են յանցաւորները, որոնք յառաջ մղեցին զիս՝ որ հազարաւոր տձեանց բրածին նման՝ ես ալ իմ սրտի և հոգւոյ երախտագիտութեանց պարտքս Ձեր յարգոյ ոտից առջեւ գնեմ, նախ շնորհաւորելով այս երկհարիւրամեայ ծաբելեանին առթիւ համայն Միաբանութիւնն, որոյ մինչեւ յարդ գոյացուցած օգտաշատ արդիւնքն անուրանալի է այլոց և ազգին կողմանէ, ու երկրորդ՝ Ձեր Արհիապատուութիւնն, որ մէն մի չանք ի գործ դրած էք և կը գնէք՝ որ Ձեր արդիւնաբեր սաներով մարդկութիւնը պըսակուի։

Ուստի ես ալ ի խորոց սրտի՝ անկեղծ մտքմանքս կը բարձրացնեմ առ Երկինք՝ որ շատ շատ այսպիսի շքեղ և սուրբ երկհարիւրամեակներու արժանացնէ զմիաբանութիւնն, և Ձեզի ալ երկար կեանք պարգեւելով՝ Ձեր աշխատութիւնն անթերշտամ ծաղկեայ բրաբիոնաւ պսակէ զեղապաճոյճ։

Մնամ սուրբ աջերնիդ համբուրող

ԴԱՆԻԷԼ Գ. ՉՈՒԿՈՒՐԿՈՆԵԱՆ
ԲՐԳՆԻԿՑԻ
Քաղկեդոնի Մխ. վարժարանին ուսանող

85

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍԻՆ

Ի Մ· Ղազար

Հանդէպ այն խղիկներուն որոնց վերեւ և որոնց շուրջը կը տագնապէր երկու դար առաջ, Միաբանութեանդ անմահ Հիմնադիրը, գրիչս ձեռք կ'առնեմ երախտապարտութեան անհուն զգացմամբ խնդակիցելու Ձեզ, և շնորհաւորելու Երկհարիւրամեակի Հանդէսը, որ Հայ ցեղի պատմութեան ամենէն լուսաշող էջերէն մին կը կազմէ անտարակոյս։

Կը մաղթեմ որ մեծարգոյն Միաբանութիւնդ ապրի և բարգաւաճի երկար գարերով, և Մեծին Մխիթարայ անունն ու սքին շարունակեն միալ յօդուտ և ի փառս ազգիս։

Մնամ ամենախոնարհ ծառայ

Վ· Մ· ՔԻՐՔՈՐՈՎԵԱՆ

Ի կիպրոս կղզի, Ս· Մակարայ Վանք
30 *Օգոստ*· 1901

86

ԱՌ ՅԱՐԳՈՅ· ԵՒ ՎԵՐ· ՀԱՅՐ ՆԱԽԱԳԱՀ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՅՈՐԵԼԵԱՆԵՆ ԿԱՐԳԱԴԻՐ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՈՅՆ

Ի Սուրբ Ղազար

ՅԱՐԳՈՅԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ,

Հիմնադրի Սուրբ Վանացդ և հայութեանս փրկչին՝ Մեծին Մխիթարայ երկհարիւրամեայ Յոբելեանին առթիւ, բարեհաճեցէք ներել՝ Ձեր անպին գաւտիարակութեան բազմաթիւ աշակերտաց միոյն՝ որ գայ և լինքն այսօր ուրախակից ըլլալ Ձեզ՝ և յայտնէ միանգամայն անկեղծ սրտէն բղխեալ խոբին երախտագիտական զգացումը։ Զգացումն այս, ծնողական ժառանգութիւն մի է մեզ. քանզի անոնցմէ ուսանք ի մանուկ հասակէ, սիրել և յարգել զՍուրբ Վանս Ձեր՝ որոյ պարտիզ ամենքս յաւիտենական երախտագիտութիւն։

Յաւիտ մեծապէս որ անակընկալ և անջընջելի պարագայք չը ներեն սուրբ ծնողամբութեանցդ անձամբ ներկայ գտնուելու։ Որով հարկադրիմ ի հեռուստ մատնակցիլ խնդութեանդ, և զրովս այս մատուցանել գշնորհաւորութիւնս իմ որք են անկեղծ ամենեւին։ Ուզեմ առ Ամենակալ և Ամենակարողն ազօթս և պաղատանս, որպէս զի պարգեւէ Սուրբ Միաբանութեանդդ խաղաղութիւն, բարիս յաւիտենից և յաջողութիւնս բազումս, ի փառս Մեծին Մխիթարայ և յօգուտ խեղճ հայութեանս...։

Ա,յս գրոյս վերջ տալէս առաջ, ունիմ մատուցանելիք աղաչանք մը, որ է խնդրել Ձեզմէ որ յիշէք Ձեր սուրբ ազօթից մէջ զսիրելի ընտանիս իմ՝ որոնք ներկայիս մատնակցին ի բոլոր սրտէ Ձեր ցնծութեանց, և մատուցանեն գիւրեանց խորին յարգանս։

Համբուրելով ձեռքերնիդ և խնդրելով զօրհնութիւնդ սուրբ, մնամ Ձեր Միաբանութեան յաւէտ երախտագէտ որդին

ՆԱԶԱՐԷԹ ԱՆՏ· ԱԼԱՂԱՎԵՐՏԵԱՆ

Ալեքսանդրիա, 31 *Օգոս*· 1904

87

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ Ս· ՈՒԽՏԻ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ԱՆԴԱՄՆԵՐԻՆ

Անմահ Մխիթար վարպետ Սեբաստացու ձեռքով Վենետիկի Ս· Ղազարի մեծահռչակ վանքում հաստատած Ս· Ուխտիդ երկհարիւրամեայ գոյութեան տօնի առիթով, թոյլ տուէք, խնդրենք, սոյն երկտող նամակով հաղարաւոր ազգայիններուն և օտարազգի անձանց կողմից արտայայտուած շնորհաւորութիւնների ու բարեմաղթութիւնների հետ միախառնել և մերը։ Ի բոլոր սրտէ ազօթում ենք առ Ամուսած անսասան պահել պարերով Ս· Ղազարի մեծանուն վանքը և իւր բազմարիւն Միաբանութիւնը ի փառս մեր թշուառ ազգին Հայրենիքի։

Օրհնեա՛լ լինի յաւիտեան վանքիդ ու Ուխտիդ Հիմնադիր Մեծ Հայրենասէր Ս· Մխիթար Աբրահամ անջնջելի, բարի յիշատակը։ Կեցցէ՛ Ուխտդ։

Մնամք խորին յարգանօք առ Ձեզ։

Ամուսիններ { ՏԻԿԻՆ ԹԱԳՈՒՀԻ ԵՒ ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԲԷԿ – ՅՈՎՍԷՓԵԱՆՑ

Կաթս, *Օգոստ*· 25/8 *Սեպտ*· 1904

ՏՏ

ԱՒ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ի Վենետիկ, Ս. Ղազար

Մեր ազգային պատմութեան մէջ ամենափայլուն էջերը գրաւող Մխիթար գիտնական վարպապետի ձեռամբ Իտալիայի սրտում — Վենետիկում հաստատած Ս. Ղազարի վանքի 200 տարուայ փառաւոր Գոյութիւնը շուտով պիտի տօնէք Դուք՝ այդ ազգային մեծ Հաստատութեան Միաբաններդ, որին պատիւ տղաքներդ երկար ժամանակամիջոցում անդադար աշխատել էք Լոյս ու Գիտութիւն տարածել մեր ապրող ազգի մէջ, կենդանութիւն ներշնչել Հայրենիքին ականայ օտարացած Հայերի սրտերում նորից վառել սրբազան կրակը՝ պէտի իրենց պաշտելի բնաւվայրը...:

Այո՛, մեծ է և յպղծական այս տօնը համայն հայութեան համար. ուստի ես ևս՝ իբրեւ հայ օրիորդ՝ անհուն ուրախութիւն զգալով այս օրուայ հանդիսաւոր տօնը, ապն երկապիւս կու գամ շնորհաւորելու Միաբանութիւնդ՝ Ուխտիդ Գոյութեան 200 տարին. տայէ՛ Ամենաբարձրեանն Աստուած Ուխտիդ այժ—կարողութիւն իրագործել հեռագնաց Մեծ Հիմնադրիդ սուրբ իղձերը:

Օրհնութի՛ Ներա անմահ անունը, կեցցէք Դուք՝ այդ Ս. Ուխտի հաստատիմ Անդամներդ:

Յարգանքով
ՕՐԻՈՐԴ ՍԱՆԴՈՒԽՏ ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ

Կաթս, 10 Օգոստ. 1901

ՏԹ

ՍԻՐԵԼԻ ՈՒ ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՍՐԲ. ՀԱՅՐԵՐ

Ցանձնում եմ և իմ սրտաբուղխ ձայնը այս լեռների գեղիւններին, որ հասցնեն Ձեր կզգեակին, որտեղից այսօր հայ քաղաքակրթութեան գաղթն է ցցւում դէպ ի աստղեր, ուր նիրհում են մեռած գարերը: Դուք փոշիներից ու աւերակներից մի ազդ ոտեղծեցիք, թո՛ղ լսեն այդ անցած գարերը և խնդութեան պար բռնեն վեհապանծ Գագաթիդ շուրջը, դէպի որը յառած են այսօր աշխարհի ամէն ծայրերից Հայերի հայեացքները:

Ներեցէք, որ չեմ կարող հեռագրել, որովհետեւ լեռնագաշտի վերայ եմ գտնւում ուր ո՛չ հեռագիր կայ ոչ սուրհանդակ:

Մաղթելով երկար գարեր, միամիտ հիացող Ձեր

ԱՐԱՄ ՁԱՐԴ

ՅՕ

ՎԵՐ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՀԱՅԵՐԻՆ

Վենետիկ, Ս. Ղազար

Յարելեանական տօնին առիթ այս իմ պատրաստած երկու արձանիկները՝ մին Ջրի գնացող հայ աղջիկ՝ Արաքսի ափերից, իսկ միւս փոքրիկը՝ Տաճկահայաստանի մի հայ որբիկ, նուիրում են Մխիթարեան Միաբանութեանդ, ի յիշատակ Երկհարիւրամեայ Յարելեանին. և սորտով յայտնում եմ՝ որ մի արդիւք պատահելով՝ անկարող եղայ Յարելեանին օրին հասցնել: Գնահատելով վեհ զգացմունքներով Ձեր գործունէութիւնը, փիւտութիւնը և թանկագին անձնուրոյթիւնը, որ նուիրած էք հարազատ ազգիս օգտին ու նորա փառքի պայծառացման, սորտով արտայայտում եմ իմ երախտագիտութիւնս: Թո՛ղ այսուհետեւ Ձեր գործունէութեան Յարելեանը առիթ տայ մեզի աւելի Ջերմ կերպով հաստատել սէրը մեր երկու ազգայիններիս մէջ. բարձրացնենք մեր մէջ եղբայրասիրական պրօշակը և ձեռք ձեռքի տուած՝ Ջնջենք մեր ազգի և թշուառ հայրենիքի պատած խաւարը: Երանի կը տամ այն ազգին՝ որ այսպիսի սիրոյ և գիտութեան զէնքով կը պատերազմի ու կը յաղթէ:

Մ. ՄԻՔԱՅԵԼԵԱՆ

Հռոմ, 28 Հոկտ. 1901

ՅԱ

ԴԵՐԱՊԱՏԻՒ ՀԱՅՐ ԱԼԻՇԱՆ

Ի Վենետիկ

Մեր սուրբ Մխիթար Հօր Երկուհարիւրամեայ տաբեդարձին հանդէսն, ամէն Հայու համար նուիրական պէտք է ըլլայ, և ամէն Հայ պէտք է իւր լսման ձգէ այն գանձանակին մէջ՝ որ այն թանկագին մարդուն համար Արձան կանգնեցնենք: Այն անձն՝ որ մեր առաջին ուսուցիչը և բարերարն եղաւ, այո՛, արժանի է ամէն յարգանաց. և նայնպէս Դուք, Հայր սուրբ, որ ձեր անունը անմահ պիտի մնայ մեր սրտերուն մէջ: Ուրեմն ահա ես ալ իմ փոքրիկ լումաս կ'ուղարկեմ, որպէս զի ես չի մնամ իմ նուիրական պարտականութենէս, ուղարկելով քանի ֆռանգի փոքր՝ խիստ փոքր գումար մը: Համբուրելով Ձեր սուրբ Աչը, միամիտ մնամ Ձեր աղօթքներուն կարօտ:

ՏԻԿԻՆ Խ. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆՑ

Փարիզ, 20 Օգոստ. 1901

ՊԲ

ԳԵՐ. ՀԱՅՐ ԵՍԱՅԻ ՏԱՅԵՑԻ ԱՏԵՆԱԴՊԻՐ ՅՈՐԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻ

Ի վեհետիկ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ Ս. ՀԱՅՐ,

Ներկայիս պատիւ ունիմ խոնարհարար յայտնել Ձեզ՝ թէ ի յիշատակ Բսրելեանի Մխիթարեան Ուխտիս, Երջանկայիշատակ Մխիթար Աբբայ Հօր հոգեշունչ խօսքերէն երկու հատուածներ իմ ձեռագիրովս արձանագրած եմ մատուռս տախտակի մը վրայ՝ զոր այսօրուան Թղթատարաւ կը ղրկեմ պատկառելի Ճանճաժողովիդ, խնդրելով որ հաճիք ընդունել զայն ի նշան անկեղծ և խորին յարգանացս, անմահ յիշատակին Աբբայ Հօր։

Մնամ համբուրիւ Ձեր Ս. աջոյն

Ա. ՍԱՀԱԿՅԱՆ

Փիլիպէ, 12 Օգոստ. 1901

ՊԳ

ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ԱՄԵՆԱՍԻՐԵԼԻ ՀԱՅՐ ԻՄ (ԱԼԻՇԱՆ)

Պարիզ, 4 Սեպտ. 1901

Մեծապէս յանգստարար պիտի համարէի ինքզինքս՝ եթէ լռութեամբ անցընէի Ձեր պատուական և շատ սիրելի Միաբանութեան փառաշուք և ուրախառիթ Երկհարիւրամեկի հանդիսաւոր օրը, առանց հաւատալու Ձեզ՝ դէթ քանի մի տողերով, իմ ալ ունեցած մասնակցութիւնս։

Եւ յիրաւի, ինչպէս կարելի է, ամենասիրելի Հայր իմ, որ ես զըսպեմ յիս երախտագիտական և օրհնական զգացումներս, զորս կը մուրացանէ սիրտս վէպ ի պէպ սիրելի Միաբանութիւնն, որ իւր իմաստուն և հայրենի Ջանքերն առատապէս մատակարարած է ինս կրթելու և զարգացընելու համար, մուրացանելով իմ հոգիս մաքուր հիւթով վարդապետութեան և նաև բարի օրինակաց, զորս անմոռաց կը յիշեմ ուրախութեամբ, և այս առթիւ կը յայտնեմ Ձեզ գոյնս ջերմ եռանդութեամբ, վասն զի սիրուած բան մը կրկին ու կրկին յիշելէ չի ձանձրացուիր։

Իբրև թէ գանուէի Ձեր ընկերութեան մէջ, խոնարհած յոտս Ձեր Գերապայծառ և յոյժ սիրելի Ընդհանրական Աբբահօր, կը համբուրեմ նորա Սուրբ աջը, խնդրելով խոնարհարար որ բարեհաճի ընդունիլ իմ մաղթանք-

ներս սիրելի Միաբանութեանդ բարեբաստութեան համար, ինչպէս նաև նորին Սրբազնութեան և համօրէն Միաբան Եղբարց համար։ Միացընելով իմ անարժան ալօթքներս Ձեր Միաբաններուն և ամբողջ մեր Ազգին ապագայ հետ, որ կը պարտի առ Ձեզ երախտագիտութիւն և սէր՝ իւր ընդունած այնքան բարեաց փոխարէն, կը հայցեմ նորին Աբբայական օրհնութիւնը, յատկապէս խնդրելով որ յիշատակիդ զիս Աւետաւորը Պատարագին մէջ։

Ընդունեցէք Դուք ալ, ո՛վ ամենասիրելի Հայր իմ, իմ կրկին ու կրկին պատանած խորին երախտագիտութիւնս և սիրալիր յարգանքներս՝ զորս կը տածեմ դէպ առ Ձերդ ամենասիրելի անձնաւորութիւն. համեցէք շարունակելու, ինչպէս ըրած էք մինչև ցայսօր, յանձնելու միշտ զիս առ Աստուած և մնամանդ առ մեր բարեգութ Մայրն երկնաւոր, որ իւր պաշտպանութիւնը անպակաս ընէ Ձեզմէն ապագային ալ, ինչպէս անպակաս ըրած է անցեալին մէջ։

Մնամ ի Սրբազան սիրոս Ցիսուսի և Անարատ կուսին Մարիամու

Ձերդ անձնանուէր և երախտապարտ որդի

ՊՕՂՈՍ Ա. ԱԼԱՀՎԵՐՏԵԱՆ

ՊԴ

ԱՌ ԳԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԵՍՈՒՉ ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Ի վեհետիկ

Ի պատասխանի հաճոյական հրաւէրքին՝ ներկայ գտնուելու այն վսեմ կրօնական հանդիսին, որ անցեալ կիրակի տեղի ունեցաւ Բհրայի Ս. Ոսկերեր եկեղեցւոյն մէջ, ի յիշատակ վերջապատած Մխիթարեան Միաբանութեան Հաստատութեան երկհարիւրամեկին, պարտք կը համարիմ ինձ՝ իբրև նախկին երախտապէտ աշակերտ այդ Ձեր Հաստատութեան, միացընելու իմ ամենանկեղծ մաղթանքներս թէ՛ Միաբանութեան և թէ՛ վարժարանին առաւելագոյն բարգաւաճութեան համար։ Հարկ չհամարելով Ձեզի ձանձրոյթ պատճառել երկար դիտարգութեամբ Ձեր առ Ազգն, առ Օսմանեան Պետութիւնն և առ ընդհանուր գիտութիւնս մատուցած ծառայութեանց, թող բաւական համարուի յիշեցընելու որ Մխիթարեանք օժտած են Օսմանեան Պետութիւնն և Հայ ազգն այնպիսի անձնաւորութեանց բայլերով՝ որք այսօր նշանաւոր եղած են փառաւորութեամբ։ — Երախտագիտութիւն ցոյց տալու զգացումը՝ բնազդշմն յատկութիւն է յիրաւի ազնիւ գաղափարով օժտեալ անձի մը։ Ձեր Հաստատութիւնն եղած է մեզի ամենուս համար մտաւորական վառարան մը, ուսկից ընդունած ենք մենք՝

ընդ հսկողութեամբ նաեւ մեր սիրելի ծնողաց՝ ճշմարիտ բարեյականին սկզբունքները և ճաշակած ենք հատատուն պատիարակութեան մը բաբիքները։

Միշտ լիալիր սրտիական սիրով կը յիշեմ մեր նախկին վերատեսուչն՝ Գերապատիւ Հայր Ալիշան, որ մեր մէջ այնքան խորագոյն կերպով սկզբնաւորեց հայկական գրականութեան ուսումը, և որ զայն սքանչելագէս պահեց, նոյն իսկ պատմական անհնկալ շրջաններու ժամանակ։

Այս հանգիստաւոր առիթս ձեռք կ'առնում՝ յայտնելու Ձեզ, Գերապատիւ Հայր, իմ խորին մեծարանացս զգացումները, խնդրելով որ բարեհաճիք բերանացի հաղորդելու իմ երախտագիտական պարտուցս հատուցումն առ նորին Գերապայծառութիւնն՝ Ս. Ղազարու Վանքին Ընդհանրական Մեծաւորն, և յիշատակելու գիս աղջնիւս առ վերատեսն Հայր Ալիշան։

Մնամ երախտապարտ նախկին աշակերտ Ձեր վարժարանին

ԴՈԿՏՈՐ Հ. ԾԱՆՆԻ ՊԼԵ

Կ. Պոլիս, 9 Սեպտ. 1901

95

ԹՄԲԱՊԱՏՈՒՆ ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆԻ

Ռոստով Դոնի–վերայ, 20 Օգոստ. 1901

Իբր վաղեմի աշակերտ Մխիթարեան Յարգոյապատիւ Հարց՝ պարտք անձիս կը համարիմ սրտանց շնորհաւորել Մխիթարեայ Տան հիմնուելուն երկերիւրամեայ հանդիսաւոր Յոբելեանն, բազձալով ամենայն բարօրութիւն և յաջողութիւնք ապագային համար։

Անցան բազմերեան ուրեմն երկու հարիւր տարիներ այն օրուանէ ի վեր, երբ մեր ամենուս Հայրն Մխիթար, այնքան հալածանքէ ու տագնապէ յետոյ, կարողացաւ կատարել իր նուիրական փափաքն ու հիմնել հռոմայ հիմանց վրայ իր հռչակաւոր Տունն, որ այժմ ամենուս միակ փառքն, պարծանքն, յոյսն ու մխիթարութիւնն եղած է։

Ողջո՜յն քեզ, անձկալիր Ս. Ղազար։ Անցորդ կզգեկզգ ծագած կենդանաբար ճառագայթներովդ անած ու մեծացած են շատ սերունդներ, երախտապարտ սաներ, որք զքեզ մոռանալու չեն երբեք, և խանդագակաթ սիրով պիտի յիշեն միշտ և պիտի փառաբանեն քո և քուկին Մեծ Հիմնադրիդ Ե-բանաշնորհ մեր Մխիթար Աբբահօր անունն՝ որոյ մեծ ոգին պիտի ոգեներք կենդակի, թեպետ ի հեռաստանէ։

Ո՛րքան մեծ ու պատկառելի է արդ Մեծին Մխիթարայ Տան անունն ծագաց ի ծագս աշխարհի. թող առաւել ևս ուռճանայ և պերճանայ այդ մեր պանծալի Տունն գարուց ի գարս՝ ի փառս և ի պարծանս հայութեան և հայ հանճարոյն, «Եւ իմանա՞ն ազգեր՝ թէ Հայք չեն անցեր»...։

վաղեմի աշակերտ (1879–1885)
Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի վիճակագ
ՄԻՔԱՅԵԼ ՌՈՓ. ԹՈՄԻՆԵԱՆ

96

ԱՌ ՊԱՏՈՒԱՐԺԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԲԱԶՄԱՐԻՒՆ ՈՒԽՏԻՆ

Մեծին Մխիթարայ Աբբայի Երկնաբիւրաւեակը կ'ազդէ սիրտս խորին յափշտակութեան և անայլայլելի երախտագիտութեան զգացումներով. իսկ հոգիս՝ որ Մխիթարեան հրոյն արծարծեալ միշտ ապրուկ է՝ յար և հաւատալ կը ձգտի սաւառնիլ վկայ ի Սուրբ Ղազար, խոնարհ փրկութեան Հայ գպրութեան և վաստան վերածնութեան առհմային Մատենագրութեան։

Պաշտելի Հօր խմաստուն նախաձեռնութիւնն՝ որով օժտեց Հայ Ազգը զերազունատկս բազմարդիւն Միաբանութեամբ մը՝ բոլոր Հայ կիրթ ու լուրջ մտքերու և սրտերու մէջ կը ծնուցանէ երբորդութիւն մը, երբորդութիւն խնկաբոյր Մեծին Ներսէսի, Մեսրոպայ և Մխիթարայ։

Ուրեմն կը մաղթեմ ի բոլոր սրտէ որ՝ այն Աստուածն որ մեզ պարգեւեց մխիթարիչ ոգի մը Մխիթար, անխախտ պահէ նորին բազմօգուտ Ուխտը ի փառս և յօգուտ Հայ Ազգին, ընդհովանեաւ Օսմանեան փառապանծ դրօշին։

Շնորհապարտ Աշակերտ Մխիթարեան
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս, 6/19 Օգոստ. 1901

97

ԱՄԵՆԱՅԱՐԳՈՅ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ի Վենետիկ

Հեռու այդ զգլխիչ Հանդիսէն՝ որ կը կատարուի Ձեր ամենապատուական Միաբանութեան կողմէ ի յիշատակ Երկհարիւրամեակի Մխիթար Աբբահօր՝ «Բարեհոգիչ հայ գրութեանց, ու ծաւալիչ գիտութեանց», ես իբր ա՛շակերտ Ռափայէլեան Վարժարանի, չեմ կրնար անտարբեր մնալ նման հանդէսի մը հանդէպ՝ ու չբարեմաղթել Ձերդ ամենայարգոյ Միաբանութեան յաջողութիւն, պայծառացում՝ առաւել քան գեւս ու յաջողութիւն յաւիտեան:

Խնդրելով որ բարեհաճիք ընդունիլ առ այս՝ սիրոյ անբաւ անկեղծ յարգանաց հաւատամիքը:

ՄԿՐՏԻՉ Կ. ԱՐԻՒՆԱՆ
Աշակերտ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի

98

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԱԼ ՀԱՅՐ,

Որքան ալ կեդրոնէն հեռու և աշխարհիս զրեթէ ամէն կողմերը ցրուած ըլլան Մխիթարեան նախկին աշակերտները, — այդ երկիլ պզտիկ ու չարաճճի մանուկները՝ որ այսօր միրգ մը, վիճակ մը, արուեստ մը շինած են իրենց, — կարելի չէր որ այսօրուան մեծ յիշատակին առթիւ անոնց սիրտերն ալ չբաբախէին, և վայրկեան մը իրենց անցեալը չյիշէին:

Սեպտեմբեր 8 թուականը Մխիթարայ յաղթողներուն և սանիերուն, և հետեւաբար մեզ Մխիթարեանիս համար ես, ա՛չ միայն պատմական թուականի մը, այլ դառ անկեղծ և խորին երախտագիտական ցոյցի մը օրն եղաւ հոս ի Պոլիս ես: Մենք ալ այդ մեծ Հիմնադրին անունը յաւիտենապէս կրելով և մեր մտքին ու սրտին բոլանդակ կարողութիւնները, մեր բոլանդակ բարոյական և մտաւորական զարգացման բարիքները անոր գործին արդիանալը պարտելով, մենք ալ անշուշտ իրաւունք, կամ աւելի ես, պարտք ունէինք մեծաձայն և մեծահամուռ մասնակցելու անոր Մեծ — գործին, իր երկնային անուամբ յորջորջուած Միաբանութեան Հաստատութեան երկհարիւրամեակ տարեդարձին հանդիսին, եթէ ոչ մեռնէն՝ գոնէ հեռուէն: Ուստի

ըստ մեր փափաքին այսօր հանդիսաւոր պատարագ մատուցեցաւ Մեր Կաթուղիկոսին ձեռօք ի Ս. Յովհան Ոսկերերան եկեղեցին, ուր ազնիւ կարգադրութեամբ մը հաճելի էր տեսնել եթէ ոչ բոլոր Պոլսաբնակ Մխիթարեան նախկին աշակերտները՝ գոնէ անոնց մեծամասնութիւնը, սկսեալ դիրքի տէր, մեծանուն և հասուն անձնաւորութիւններէ մինչեւ պատանի հրաշատարսը, ամէնքս ալ հոն հաւաքուած մի և նոյն մտածումէ, մի և նոյն երախտապիտական զգացումէ մղեալ, և ամէնքս ալ մի և նոյն իրաւունքը վայելելով իբրեւ մէկ հօր զաւակներ, մեզ համար եկեղեցւոյն մէջ մատուցուր տեղ մը յատկացուած ըլլալով:

Պատարագի առեն Վեր. Հ. Ալճանաս Վ. գովաբանական ճառախօսութիւն մը ըրաւ Մխիթարայ յիշատակին, ի վեր հանելով անոր կեանքը իր բոլոր գան ու գիւաւորին կողմերովը, անոր գործունէութիւնը և անոր գործը:

Սակայն եթէ կար բան մը միանգամայն յուզիչ և պարտաւորիչ՝ այն ալ այդ համակ ընտանեկան հանդամանքը ունեցող տեսարանն էր եկեղեցւոյն մեծ սրահին մէջ, յետ պատարագին, ուր համախմբուած էինք բահանայ և աշխարհական, ալեւոր և երիտասարդ, մէկ ժամ սիրալիր ժամանակ մը անցընելով և անհունապէս հրճուալի տպաւորութեան մը ներքեւ բաժնուելով իրարմէ:

Պ. Յ. Ալան, Բերայի զպրոցին նախկին աշակերտներէն երիտասարդ մը, փոքր՝ սակայն սիրուն ճառախօսութիւն մի բրաւ՝ պարագային պատշաճ՝ որուն պատասխանեց մի քանի բառերով, նոյնքան սիրուն, Հոգեսր Տէրն, ուսկից յետոյ սիրալիր կերպով ընդունուեցաւ առաջարկ մը սրուն համեմատ հեռագիրներ յղուեցան ի Վենետիկ:

Վայրկեան մը միայն իր թռիչը կ'առնու դէպ ի Վենետիկ, այդ Մխիթարեան կղզեակը, ուր այնքան սիրալիր մանկական յիշատակներ ունինք. կարծես մարքի աչքով կը հետեւի այն պահուն հոն կատարուած մեծ հանդիսին:

Մենք Վենետիկահայերս, միւս բոլոր Մխիթարեան աշակերտներէն աւելի ի վիճակի ենք ըմբռնել և գնահատել Մխիթարայ և իր Միաբանութեան գործին մեծութիւնը և անեզերական օգուտը, մենք աւելի մօտէն ճանչցած, վայելած և տեսած ըլլալով զանոնք. ուստի ես առաւել իրաւունք և միանգամայն պարտք համարած ենք մեզի փութալու մասնակցել այս հանդիսին, ուր աւելի գործօն դեր մը ունեցանք՝ պէտք եղած պատիւները ընծայելու մեր միւս Մխիթարեան ընկերոց, որոնց հետ նաեւ տասիը տարեցանք ծանօթութիւն հաստատելու: Այսպէս սիրալիր համախմբումէ մը յետոյ բահանայական հանդիսին՝ որուն վրայ կարծես Մխիթարայ աչքը սպին սառնանալով անընդհատ կ'օրհնէր գիշեր.....:

Ձերդ յաւէտ յարգանօք

Ա.Ռ. ՎԻՐ. Հ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ	*Նախկին աշակերտ*
Ի ՎԱՆՍ Ս. ՂԱԶԱՐՈՍ	ԳՕՂՈՍ ՄԻՄԻՏՏԱՆ

Կ. Պոլիս, 8 Սեպտեմբեր 1901

ՂԴ

Իզմիր, 4 Սեպտեմբեր 1901

ԱՐԺԱՆԱՊԱՏԻՒ ՆԱԽԱԳԱՀ Հ. ՅՈՒՍԻԿ Վ. ՄԵՀՐԱՊ

Ո՛րքան երջանիկ կը համարիմ ինքզինքս՝ գրելէ ամբողջ տարին Մխիթարի ընդուշ կղզեկէն քիչ հեռու կարենալ տպրելուս.... բայց ցավոք, և մանաւանդ շատ ուրիշ տժգոհ եմ բաղդէն՝ նաւերական Տաճարիս մօտ չկարենալ գտնուելուս, ճիշդ այն պահուն, յորում պիտի տեսնէի Հայոց ամենէն մեծ տօներէն մին. քաղաքական Զատիկ մը, կարելի է ըսել, քանի որ սա պիտի պատճառէ յիշատակն այն օրուան, յորում հայ ազգն յարեաւ ի մեռելոց երկաթ կամքով Մխիթարի։

Սակայն ո՛և է մեծ յիշատակ մը տօներու համար հարկ չէ—բայց տնշուշա լրջալի—որ տօնականները այդ յիշատակին արբանյորը գտնուին։ Ակսպէս ես ալ, թէ և հեռու Սուրբ Ղազարու կղզեկէզ, սրտով կը մասնակցիմ, ինչպէս ամէն հայ անհատ, հանդիսաւոր տօնախմբութեանդ, ոչնանելով այսօր հայ երիտասարդութիւնը սա աւետիսով.

Հայ ազգն յարեաւ ի մեռելոց երկաթ կամքով Մխիթարի։

Կ. Տ. ՅԱԿՈՎԲԵԱՆ
Մուրատ – Նամալտարանական ուսանող

ՃՕ

Մոսկուա, 20 Օգոստոսի 1901

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ ՀԱՅՔ ՅՈՒՍԻԿ Վ. ՄԵՀՐԱՊ

Թոյլ տուէք ինձ, Վեր. Հայր, որ այսօր, երբ Ձեր յարգելի Միաբանութիւնը և նրա հետ համայն ազգը, միաբան կերպով, ուրախութեան արտայայտութիւններով, պատրաստւում է տօնել բազմարգիւն Մխիթարեան Միաբանութեան հաստատութեան երկհարիւրամեակը, թոյլ տուէք ինձ կրկնում եմ, որ ես էլ, երախտագիտական զգացմունքներից շարժուած, խառնեմ իմ ձայնը հայ երիտասարդութեան ձայնի հետ։

Ես աշակերտած լինելով Մխիթարեանց ձեռքում գտնուած վարժարանում, և այժմ էլ վերջնութեամբ կրելով Մխիթարեան ուսանողի անունը, չեմ կարող լռութեամբ անցկացնել այսպիսի մի վէպք և չարտայայտել

իմ ամբողջ երախտագիտական զգացմունքները դէպ ի այն հաստատութիւնը, որ նախ՝ ընդհանրապէս սիրէզն զրաւ հայ կրթութեան և զրակատութեան, և երկրորդ մանաւանդ որին պարտական եմ իմ ամբողջ գոյութիւնս։

Ուստի այս երկտողս արտայայտելով իմ զգացմունքները Ձեզ, վերապատուելի Հայր, որ Միաբանութեան ընդհանուր Գործակալի պիտանի էք կրում, միացած ամբողջ հայ երիտասարդութեան հետ կանչում եմ, «Կեցցէ ընդ միշտ անմահ Մխիթարեան Միաբանութիւնը»։

Խորին յարգանօք
ՏԻԳՐԱՆ ՄԱՆԱՐԵԱՆ

ՃՕՃ

Կ. Պոլիս, 3 Սեպտ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻՒ ԵՒ ԳԵՐ. ՏԷՐ ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՅ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ

Ա՛յս միջոցին ուր համայն հայ ազգը, կ՛ուզէ տօնախմբել այն բիւրեցս երանելի, անմոռաց Բարերարին Ս. Մխիթարայ Աբբահօր և ազգին իմայականութեան միակ ազբիւրը, վառարանը եղող իր Միաբանութեան երկհարիւրամեակը, այդ սիրելեաղջակ Ուխտին, ե՛ս ալ որ նախ պատիւ և բախտ համարեցայ բազմապիմի նպատակիւք լինելս օգտակար հայ մ՛եմ, արդէն իմ երախտագիտական պարտականութեանց ծանրածանր բեռան տակ ընկճուած՝ կու գամ ակար գրիչովս օրհնել իւր սուրբ յիշատակը, իմ երախտապատական ջերմեռանդ բարեմտպիտութիւններովս, և գոգոնջուն ձեռներովս, անշուշտ փունջ մ՛ալ ես աւելցնելով իւր փառաց պսակին վրայ. նաեւ ամենայն նուաստութեամբ գնել իմ պարտաճանաչութեան անկեղծ զգացմանցս հաւատիքը Ձերդ բարձր Գերերջանկութեան առից աչեւ. Դուք, որ յիշեալ բարերարին փառքը յարերացնող, անզուգական ճաշակովն էք և բազմերախտ Հայրը սոյն Հաստատութեան, արուն եմ և ինամ յաւէտ երախտապարտ

Խոնարհ ասիք
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄՆՏՑԵԼԵԱՆ
Ուսանող բժշկ. Փարուայի Համալսարանի

102

Մարսէյլ, 6 *Մայիս* · 1901

ՍՐԲԱԶԱՆ ՏԷՐ, ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԱՐՔԻԳ. ԿԻՒՐԵՂԵԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆ ԱԲԲԱՅ ՄԻԹԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

Ձեմ կրնար Ձեզ արտայայտել թէ ո՛րքան կը ցաւիմ Ձեր մեծա-հանդէս ծոմին ներկայ չըլլալուս համար, ծո՛մ մը՝ որ բոլոր հայապրի-ներու դիմավայր պիտի ըլլայ։ Կը յուսամ թէ այս հանդէսը՝ որ բոլոր հայերը իբր մի ազգային ծո՛մ կը նկատեն, վերջինը պիտի չըլլայ, և բա-լոր սրտով կը մաղթեմ՝ որ Սուրբ Ղազարի վանքը, ասոր պէս դեռ շատ հարիւրամեակներ ծո՛մ, որոնց ամէն մէկը հեռուն մի գարի՝ որ այս վերջին գարին պէս յաջող եղած ըլլայ։

Հայրս շատ կը ցաւի որ անհարազատ եղաւ ներկայ գտնուելու Ձեր Ցօբե-լեանին, հազիւ վերադարձած ըլլալով երկար ճամբորդութենէ մը, անհնար եղաւ որ Ձեզ հետ միանայ ծո՛մելու համար հրաշակերտութիւնը Մեծ Մխի-թարին՝ որուն Ձեր Սրբազնութիւնը արժանի յաջորդն է։

Կը խնդրեմ, Սրբազան Տէր, ընդունիլ իմ անկեղծ յարգանացս հաւաս-տիքը, և ի միտ ունենալ որ ես էս վայելած ըլլալով, ինչպէս շատերը, Մխիթարեան բարեյիշատակ գործէն, իրեք տարի աշակերտ եղած ըլլալով Մուրատ–Ռափայէլ վարժարանին, երբէք չպիտի մոռանամ իմ կեանքիս մէջ այն բարիքը որ ընդունած եմ Ձեր Միաբանութենէն։

Կը մնամ Ձեր հնախանձարար և անձնուէր խնամարկ ծառայ

ՎԱՀԱՆ Ս· ՄԻՐՋԱՅԵԱՆՑ

103

Պոլիս, 2 *Մայիս* · 1901

ԱՌ Վ. Հ. ՂԵՒՈՆԴ Վ. ԱԼԻՇԱՆ

····· *Իբր յիշատակ Երկհարիւրամեայ Ցօբելինի այս փառաւոր տօ-նախմբութեան, խնդրեմ ընդունիլ իմ փոքր նուէրս – այն է՝ պզտիկ գորգ մը մեռաքսեայ – որ եթէ և ինքնին աննշան՝ բայց կրնայ յիշեցնել հրախ-տագէտ և պարտաճանաչ սրտի մը զգացմունքը՝ զոր միշտ ունեցած եմ Միաբանութեանդ համար։ Յաւելում յայս Աբժանեայ աման մը նշխարաց*

Քրիստոսի՝ որ Ձերդ Միաբանութեան Հ. Միքայէլ Վ. Զամիճեանի ձե-ռագործը ըլլալուն՝ վանքին ժէջ ճամբը առնի պատշաճ կ'երեւայ ինձ։

Խնդրելով լինել թարգման իմ խորին երախտագիտութեան զգաց-մանցս առաջի Աւրհ. Աբբահօր և այլոց վանականաց, յիշեա զիս սիրելի Ուսուցիչ իմ Քու ազօթից ժէջ։

Քոյդ անձնամուխը
ԱՐԹԻՆ ԶԱՄՃԵԱՆ

104

ՎԵՐԱՊԱՏՈՒԵԼԻ Հ. ՅՈՒՍԻԿ Վ. ՄԵՀՐԱՊ

ԳՈՐՆԱԿԱԼ ՄԻԹԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԻՆ ՎԵՆԵՏԿՈՅ

Ի Ս· Ղազար

Ցօբելեանի հանդէսին առթիւ Ձեր ազնիւ հրաւէրը՝ յայտնի կ'ապացու-ցանէ թէ Ցարգոյ Միաբանութեանդ բարեկամաց կարգը կը գասէք զիս. այս ազնիւ պիտաւորութիւննիդ անդին պատիւ է ինծի և բաւական չնորհա-կալութիւններս ալ յայտնելու կարող չեմ։

Սակայն կը ցաւիմ թէ զանազան պատճառներ կարգիլեն զիս Ձեր հրաւիրէն վայելել, բայց աւելորդ է ալ ըսել՝ թէ անձամբ ներկայ չըլլալովս՝ սրտով և ոգով մտանակից եմ, մաղթելով բազմարգիւն Միաբանութեանդ ամենայն բարիք և էութիւն բազում գարեր՝ ի փառս ազգին և յօգուտ մարդասիրութեանդ։

Չմնեցէք ընդունիլ խորին յարգանաց հաւատաքերը և սիրոյ ողջոյններս, որով ամէն Աղնուութեանդ անձնանուէր և խնամարկ ծառայ

ՑՈՎՀ· Գ· ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Կ· Պոլիս, 2 *Մայիս* · 1901

105

Թակաւորակ, 2/15 Սեպտեմբեր 1091

ԲԱԶՄԱՎԷՊԻ ՅԱՐԴՈՅ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ամէնայն 8–ին Յարգոյ Մխարանովեանդ Երիհարիւրամեայ Յոբելինի առիթիւ կ'ուզէինք մենք ալ, զեղեցիկ ու սրտառուչ խօսքերով Հոգ մատիկ երիհարիւր անգամ երիհարիւրամեակներ. բայց մտածելով որ, պիտանական ու ակնառուր անձինքներէ գալիք հարիւր ու հազարաւոր բարեմաղթական նամակներու ու հեռագիրներու թիւին մէջ մերը աննշմարելի կը մնայ, և իրօք ալ այնպէս կրնար պատահիլ, քանի որ մենք աննշմարելի անձինքներ ենք, ուստի աւսր համար մտածեցինք աւելի արժիւնաւոր ձեւ մը տալ մեր մեծ ու անկեղծ ուրախութեան, և վճռեցինք բերել տալ «Մխիթար» անուն սրանչելի գրքէն 10 օրինակ. այսպէս թէ աւելի նպատակայարմար կ'ըլլայ՝ որով տեղւոյս անտարբեր տղոյիններու մէջ յիշատակին մը գրգռած կ'ըլլանք, և թէ գոնէ փոքր առիթ մ'ալ փախցուցած չենք ըլլար անմահ Մխիթար Աբրահօր անմահ յիշատակին ծառայութիւն մը մատուցանելու համար։

Մնամք Ձերդ Վերապատուութեան, Տրապիզոնի Մխիթարեան Վարժարանի նախկին աշակերտներ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՉԻՒՊԻՒՔԵԱՆ
ՊՕՂՈՍ ՆԱՒԱՊԵՏԵԱՆ

Բ

ԱՐՏԱՓԻՆ ՀԱՊԻՄԻՓ

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈԲԵԼԻՆԻՆ

Ա.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԿԻ ՀԱՆԴԷՍՆ

Ի ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

---

8 ՍԵՊՏ. 1901

Կոստանդնուպոլսոյ մէջ Վենետկի Մխիթարեանք առանձին հանդիսա-
պէս չօտնեցին իրենց Միաբանութեան հաստատութեան Յոբելեանը, որով-
հետեւ կանխաւ իրենց տեղական մեծաւորն և ուրիշ վարպետներ հրաւի-
րուած էին ի Վենետիկ՝ իբրեւ ներկայացուցիչք Կոստանդնուպոլսոյ Հայրե-
րուն. փափաքելով Միաբանութիւնը իր ունեցած սերտ բարոյական և ի-
րական միութիւնը պահել և յայտնել, միաբան ընդ ամենայն Վ. Վ.
Հարս ժողովեցաւ հասարակաց Հօր գարգարէը:

Սակայն Հայրերու փոխարէն իրենց որդիքն, ըսել կ'ուզեմ՝ Մխիթա-
րեանց վարժարաններու աշակերտներն՝ ուզեցին Մխիթարայ մեծ գործին
յիշատակը լուսեղեամբ չանցընել, այլ իրենց զգացմունքը պատուաբեր
մղումով՝ յանձնախումբ մը կազմեցին, և տեղական Հայրերու հետ խոր-
հրդակցութեամբ՝ որոշեցին վիմել Գերերջանիկ Կաթող. Պատրիարքին՝ Պ.
Խրիմեան Հայկազեան Հոգեւոր Տիրոջ, և խնդրել որ յանձնառու լինի Հանդիսա-
պիր և Նախագահ ըլլալ իրենց կատարելիք ցոյցին: Այդ ցոյցն պիտի ամ-
փոփուէր գրեթէ միայն կրօնական երեւոյթի ներքեւ:

Սեպտ. 8ին առաւօտը խիտ առ խիտ բազմութիւն այր մարդկանց և
տիկիններու բռնած էին Բերայի Ս. Ովհաննէսեան ընդարձակ եկեղեցւոյն
մէջատրն և անկիւնները. յատուկ բազմոցատրը պատրաստուած էր Մխի-
թարեան աշակերտներու հնագոյն և երեւելագոյն աշակերտաց: Թէպէտ և
կանխաւ հրաւիրագիր զրկուեր էր քաղաքիս մէջ ծանօթ եղող հասցէնե-
րու, սակայն գիւղաքաղաքացութեանց առթիւ անկարելի լինելով ամենուն գա-
լուստը, միայն 200ի չափ աշակերտներ ներկայ գտնուեցան հանդիսին:
Փափկակաս խորհրդածութիւն մը կը տարէ զմեզ հանդիսին մասնակցող
նշանաւոր Մխիթարեան աշակերտաց անուններն ակամայ զանց ընել յի-
շելու. հարեւանցի միայն ըսենք՝ որ պատկառելի վէմքերով և պաշտօնա-
կան ատեճաններով և ալէզարդ հասակաւ արժանաւոր գործիչներու հետ՝
նաեւ մանկագոյն բայց եռանդուն գործունեայ տղոցներու ցուցահանդիսի մ'առ-

ջեւ կը գանուէինք, որոնց ամենուն կեցուածքին և կերպարանաց վրայ կը փայլէին սրտի անհուն գոհութեան կնքուած՝ հին յիշատակաց քաղցրալիր վերայիշումնը, որքավայրին պատշաճող բարեպաշտ և ակնածելի կրօնական պատկառանաց հետ՝ պատուաբեր և ուսումնական խմբի մը յարմիկան դրօշի մը հովանաւորութեան ներքեւ գանուող անձանց տեսակ մի հպարտութիւնը... Հոն էին առաջին անգամ Պոլսոյ քաղաքի մէջ բացուած Մուրատեան վարժարանի առաջին դասուց աշակերտաց ծերունի ներկայացուցիչներն սկսեալ մինչև տարեցս ուսումնասուրա և պեռ ևս շրջանի մէջ գանուող աշակերտաց ներկայացուցիչներն։

Ըստ երեսլական ժամը 9ին սկսաւ Գերիզ. Կաթուղիկոս Պատրիարք Հոգեւոր Տիրոջ հանդիսապատարագմամբ պատարագի մատուցումը։ Եկեղեցին շքեղապէս զարդարուած էր և Ջահիւք ճոխապէս լուսաւառեալ։ Ընտիր և բազմաձայն կազմուած սարկաւագաց և գպրաց խմբերն պատարագի երգերը քաղցրաձայն զեղգեղեցին մինչև վերջը։ Աւետարանի ընթերցմանէն յետոյ պատն մինչև դէպ ի ժողովուրդը գանալով՝ Հ. Աթեանս վ. Տիրոյեան, նոյն ժամանակաւան Հայկեղեցւոյն Մխիթարեան վարժարանին Տեսուչն, արտասանեց իրեն սեփական ոգեւորութեամբ՝ համառօտ բանախօսութիւն մը, յորում կը բացայայտէր Մխիթարայ և նորա աշակերտաց գործունէութեան ոգին և ուղղութիւնը։ Այս բանախօսութիւնս կարծես պատասխան մ՚էր Գ. Խաչկոնցի և Քենեատիին գրած յօդուածներուն՝ Բիւզանդիոն հայաթերթի մէջ *։

Պատարագէն յետոյ Գերիզ. Պատրիարք Կաթուղիկոսն և քահանայական կարգէն բազմաթիւ Գերպարգելիք և Վարպապաք, յորս յիշենք յատկապէս նաեւ Վիեննայի Մխիթարեան Մեծ. Հայրերը, հրաւիրուեցան բոլմնդակ ներկայ եղող Մխիթարեան աշակերտներու հետ միասին՝ առաջնորդարանի դահլիճը, ուր համակրանաց, ուրախակցութեանց և բարեմաղթութեանց ջերմագին ցոյցեր եղան առ Վենետկեան Հարս՝ իրենց նախկին աշակերտներէն, և միաձայն փափաք յայտնուեցաւ տարուէ տարի բոլմնդակ նախկին աշակերտաց համախմբութեան օր մի սահմանելու Բազկեղոնի Մխիթարեան վարժարանին մէջ՝ բարեգործութեան նպատակաւ։ Հանդիսականք պատուեցան քաղցրաւենիօք և օշարակներով։ Ի պիտոյ նախկին աշակերտաց՝ Յովհ. Լփ. Ալան կարգաց զոդզոջուն ձայնով՝ բայց սրտէից և խանդավառ խմաստներով յօրինուած բանախօսութիւն մի, յորում՝ շնորհակալութիւն կը յայտնէր նախ առ Գերիզ. կաթող. Պատրիարք Հոգեւոր Տէրն, որ նոյն հանդիսին Նախագահ բազմելու բարեհաճութիւնն ունեցեր էր, և երկրորդ՝ շնորհաւորեր սրտիւ խօսք ուղղելով առ Մխիթարեան Հարս, որոնցմէ երախտապիտական բացատրութիւններ ըրաւ բոլմնդակ աշակերտաց կողմանէ՝ փոխարէն նոցա ցոյց տուած հայրական խնամոյ և ընտիր պատրաստութեան հայ ազգիս զաւակաց՝ 200 տարիներէ ի վեր։ Իւր բանախօսութիւնն աւարտեց առա-

* Հ. Տիրոյեանի բանախօսութիւնը կը հրատարակենք ի տես, գոհացընելու համար հոն ներկայ չեղող աշակերտաց և ազգայնոց չատերուն փափաքը։

ջարկելով որ նոյն վայրկենին համակրանաց և ուրախակցութեան հեռագիր մ՚ուղղուի առ Մխիթարեանց Ընդհանրական Աբբահայրն ի Վենետիկ։

Ծափահարութեամբ ներկայ եղող բազմութեան հնչեցաւ բանախօսութիւնն և ընդունուեցաւ առաջարկն։

Հանդիսը հնչեցաւ խմաստասիրից վերջաբանով մը Գերիզ. Նախագահին, որ կը քաջալերէր և ի՛օրհնէր Մխիթարեան նախկին և ապագայ աշակերտները՝ Մխիթարայ և Մխիթարեանց գաստիարակութեան և օգտին հաւատարիմ ուսանողասէր լինելու, վասն որ բոլմնդակ ազգին համար փրկաւէտ է Մխիթար Աբբահօրմէն սկսած և նորա արդեւց ջանքով յառաջ տարուած 200 տարիներու աշխատանքն և արդիւնքն։ «Գործոյ մը մեծութիւնը, կը շեշտէր, կը չափուի նորա նպատակին բարձրութենէն. արդ, Մխիթար Աբբայի հաստատած Միաբանութեան նպատակն ըլլալով հոգւոյ և մտաց զարգացման ամենաբարձր և գերազնիւ նպատակ, նոյնքան ալ բարձր և ազնիւ պիտի կը կատարէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը՝ իւր առաքելական քարոզութիւններով, բարձր և տարրական ոչ սակաւ դպրոցներով, իւր հրատարակած բազմաթիւ կրօնական, գիտական և գեղարուեստական գրուածներով»։ Յետոյ ակնարկելով Հ. Տիրոյեանի բանախօսութեան մէկ բացատրութեանը՝ յարեց որ Մխիթարեանք կրցան 200 տարուան գործունէութեամբ ոչ մնատմն միայն, այլ ամբողջապէս և իրաւամբ գրաւել հայ ազգին ընդհանրութեան սիրան ու համակրութիւնը։

Ժամը 12ին ցրուեցան հանդիսականք՝ իրենց հետ տանելով քաղցր և անմոռաց տպաւորութիւն մը նոյն օրուան հանդիսին։

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ Հ. ԱԹԱՆԱՍ Վ. ՏԻՐՈՅԵԱՆԻ

Այսօրուան յիշատակի հանդիսապէր խմբէն հրաւիրուած եմ աւուր պատշաճ բանախօսութիւն մ՚ընելու բեմէս վրայէն, բայց միտդամայն առաւէն 15 վայրկեան ժամանակամիջոց մը սահմանուած ըլլալով ինծի՝ բանախօսութեան տեղ սակայն եմ երկու խօսք միայն ընելու առ ձեզ, սիրեցեալ և պատուական ունկնդիրք իմ։

Առ Աստուած կը մատուցուի շնորհակալութեան Սուրբ Պատարագը՝ եկեղեցւոյս և եկեղեցւոյ պաշտօնէից ալէկարգ Գերիզնանիկ Հովուապետէս, ի բարեպաշտ ներկայութեան բազմախտուռն հայազգի զաւակաց, և յատուկ խնդրանօք և ձեռներիցութեամբ Վենետկոյ Միաբանութեան վարժարաններու նախկին աշակերտաց. գոհութեան, կ՚ըսեմ, սուրբ Պատարագ կը մատուցուի առ Բարձրեալն այն մեծ բարեաց համար՝ զոր շնորհեր է հայ ազգիս, և շարունակած է նոյն շնորհքը 200 տարիներու անընդհատ շրջանի մէջ՝ առատաձեռնելով ազգիս Մխիթար մը և Մխիթարեան Միաբանութիւն մը։

Եւ յիրաւի, աստուածային շնորհաց առատաձեռնութիւն մը կրնանք իրաւացիս կոչել՝ գիտութեանց և կրօնից այն անձնանուէր Առաքելոյն

կեանքը, որով բովանդակ ազգիս սրտիք, առանց խարուխիան ժամանակի, գաւառի և գաւառանքի, օգտուեր են միշեւ այսօր և Աստուծով պիտի շա-
բունակեն օգտուիլ թէ՛ բարոյական և թէ՛ ազգային առաքելքի մէջ։

Կան քանի մի այնպիսի պատմական անուններ, որոնց հնչումը զա-
նազան զժբախտ բաժանումներ ունեցող հայութեան սրտերու մէջ՝ բարե-
բախտ միութեան ձայնի մը ներդաշնակ արձագանգ կու տայ։ Գրիգորեանց, Սահակ—Մեսրոպեանց, Աւարայրի Դիւցազնաց և Շնորհհաւոր Ներսիսեանց անուանց մեր սրտերուն մէջ յառաջ բերած թրթռմանց՝ գրեթէ հաւասա-
րազօր թրթռմունքը կը պատճառէ Մխիթարայ անունը. վասն զի ինչպէս առաջիններուն՝ այսպէս նաեւ վերջնոյս նկատմամբ՝ սրբոյն իրաւամբ հայ—կաթողիկէն իրեն կը սեփականէ նորա ծնունդը ու սերունդը, միաբը ու սիրտը, կեանքն ու մահը, հոգին և ոգեւորութիւնը, նոյնքան և հայ—լու-
սաւորչականն՝ նոյն իսկ օրագիրներու ձեռքով՝ իրեն վերապրել կը փափաքի զինքը։ Բայց իսկապէս խօսելով՝ Մխիթար իր կեանքով և գործերով՝ ամ-
բողջ ազգին սեփականութիւնն է. նորա սրտին մէջ հայը հայէն զատուած չէր. այո՛, սերտիւ յարած էր հոգւով կրօնական ճշմարտութեանց հետ, բայց սերտիւ կապուած էր նաեւ սրտով ազգայնութեան զգացմանց հետ. բացորոշ գրոշ մը պարզած էր ամենուն աչքին առջեւ, յորում գրոշմած էր իրեն հռչակելի խօսքերը թէ «Կը սիրեմ կրօնքս՝ առանց ազգիս պակսելու, կը սիրեմ ազգս՝ առանց կրօնքիս թուլնալու»... առած մը, ձայն մը՝ որ սաստիւ ցաւե-
ալի Ճշմարտութեան բերնէն հնչուած բառերուն արձագանգն է՝ թէ «Տուք զկայսերն կայսեր և զԱստուծոյ Աստուծոյ»... Մի՛ շփոթէք, մի՛ խառնակէք երկրաւորը երկնաւորին հետ, սրտի զգացումը մտքի ըմբռնա-
ծին հետ, ազգութիւն մ՛իսկապէս սիրելը՝ կրօնքն իսկապէս սիրելուն հետ։

Ահա այս աւետարանական սկզբունքն է՝ որ Մխիթարայ և Մխիթա-
րեանց անուան հետ միացած՝ 200 տարիներէ վերջը կ՛ընդվզի, կը ծաւալի, կը զեղու այսօր մեր ամենուս սրտին և մտքին մէջ, կը շարժէ ամենուս զգացումները առհասարակ ծափաձայն գրուատելու զայն, կը յոր-
դորէ ամենուս լեզուները՝ միաբերան օրհնելու, և կը ժողովէ զամէնքնիս՝ մէկ հաւաբակաց ազգիս հօր և մեր զաւակներ, անխափ այս ուրբ տա-
ճարին մէջ փառաբանութեան և երախտապիտութեան Սուրբ Պատարագ մատուցանելու առ Աստուած։

Այլ սակայն այսօրուան օրս մեզի ամենուս այսքան բացորոշ, այսքան ընտանի երեւցած ճշմարտութիւնը, կրօնից և ազգութեան իրարմէ բոլորովին տարբեր բան ըլլալու ճշմարտութիւնը կ՛ուզեմ ըսելով, չկարծենք թէ նոյն-
պէս էր ասկէց 200 տարիներ ալ առաջ։ Այն ժամանակ զժբախտաբար ազգութեան և խմաստակութեան հետ գաշնակցութիւն կազմելով մարդ-
կային սրտի և մտքի եպերելի կիրքերը՝ թանձր ու մութ խառնակութեան անդունդի մը, սկզբնական անկերպարան թոհբոհի մը մէջ՝ կորընչցընել տուեր էին բանաւորութեան ուղղութիւնը. տեսակ մի չիմարութեան վի-
նովութեամբ բռնուեր էին թէ՛ առաջնորդողք և թէ՛ առաջնորդուած մտքերը։

Հոգեւորականութիւնն ալ նոյն թմրութենէն ազատ չէր, մանաւանդ թէ նո-
րանար և գեռ աւելի ցաւալի խառնակութենանց պատճառ կը գտնար, և փարատելու համար գարերու մաքառման և մրցման կարօտ՝ թշուառու-
թեանց սեւ սեւ ամպեր կը կուտակէր խելք, անաերունչ և անմեղ եկեղե-
ցւոյ մը և ժողովրդեան մը գլխին։ Մեր արբասուն և պաշտելի Հարց և Հայրապետաց՝ Լուսաւորչի, Սահակեանց և Ներսէսեանց անուամբ պան-
ծալի բարձրացած և տիեզերական եկեղեցւոյ գեղեցկահիւս զարկերէն մին երեւցող նախկին հայ հոգեւորականութիւնն՝ այն աստն ժամանակին և քա-
ղաքական պարագայից տգիտութեան զոհուած հոգեւորականութիւն մը գտնալով, իր նախկին ոսկեզէն փայլէն և ոչ իսկ կապարեայ ազօտ նշոյլ մը կ՛արձակէր։ Նախնեաց գրաւոր լեզուն անհասկանալի մացեր էր հայ—հոգեւորականութեան. հետեւաբար անհասկանալի մացեր էին նաեւ նախ-
նեաց բարոյագծերն ու վարդապետագծերը։ Նախապաշարմունք և տգիտա-
պաշտութիւն ծագրերի՝ մանաւանդ թէ ըսեմ արտասուելի վիճակի մէջ ձգեր էին քրիստոնէական կրօնից վարդապետութիւնը, որ անգիտակցաբար զար-
տուղած էր այն շաւղէն՝ որուն ցուցողը և առաջնորդողը եղան իրենց ձայ-
նովը ու զրքերով մեր երանաշնորհ Հայրապետներն։

Արդ, ո՞վ գարման պիտի տանէր, և ինչ կերպ գարման պիտի գտնուէր այսպիսի վիճակի մէջ գտնուող ժողովրդեան մը, զոր գարերէ ի վեր տարտիեցուցեր էին արդէն՝ գլուխներուն չորս կին պղպեցող կործանիչ տարերքներ... կարճ ըսեմ՝ մարմնով և հոգւով այսպիսի գառն թշուա-
ռութեան մատնուած ազգի մը։

Երեւցան այո՛, մանաւանդ թէ հեռուէ աշխարհներէ վիմեղէն այդ բարոյական հիւանդ վիճակի մէջ գտնուող ժողովրդեան բժշկութիւն տալու համար օտարազգի և կամ օտարաց մտքին ու վիճակից վրայ ձեւուած չափուած ինքնակոչ բժիշկներ, ռեւիտորները կ՛ուզեմ ըսել, և ռեւիտորաց հետեւող հայազգիներ. որոնք փոխանակ բրիստոսատանգ հեզութեան ձիթով օծելու և սիրոյ գինւով պատելու ազգին վէրքերը, գառն քացախ և լեղի գործածեցին. հին վէրքերու վրայ նորանոր վէրքեր աւելցուցին, հին ընտանի բաժանումներու վրայ՝ նոր և օտար պատկառումներ մացուցին, գարերէ ի վեր աւանդութեամբ և բարեպաշտութեամբ գործադրուածները՝ ամբաստանու-
թեանց և գատապարտութեանց ենթարկեցին, կենաց նիւթական վիճակի խառնակութենանց վրայ՝ հոգեւորական վիճակն ալ խառնակեցին, մէկ խօս-
քով ըսեմ ամփոփն, յօնքը շարկելու տեղ՝ անաերունչ ժողովրդեան մը աչքն ալ հանեցին կամ հանել ջանացին։ Եւ պատճառ այս ամէն չարեաց՝ որովհետեւ այդ հոգեւորական ինքնակոչ բժիշկներն «Ունէին զնախանձն Աստուծոյ, այլ ոչ զիմաստութեամբ», ինչպէս կ՛ըսէ Առաքեալը. որովհետեւ չէին ըմբռնած թէ պէտք էին գաւել իրարմէ ինչ որ կայսեր և ինչ որ Աստուծոյ կը վերաբերի, ինչ որ ազգի և ինչ որ կրօնից կը պատկանէր։

Բայց ոչ այսպէս ըրաւ Մխիթար...։ Մխիթար՝ Սեբաստիոյ երկու սրբասուն կաւսանաց գաստիարակութեամբ տնած և կազդուրուած պաշա-

բով, Սիւռնայ Ազգապահին եկեղեցւոյն մէջ՝ Տիրամօր տեսիլքին տպաւորած եռանդեամբ, Կիպրոսի անկիրթ ճգնաւորաց քով չարչարուած վշտակրութեամբը, Կոստանդնուպոլսոյ մէջ քաշած հալածանօք... և իր այսպէս վանքէ վանք, քաղաքէ քաղաք թափառելու առթիւ ըրած բազմաթիւ ուղեւորութեանց ժամանակ, առիթ ունեցած բլլալով եղումնաւք գործելու՝ ընդարձակ տարածութեան մը վրայ սփռուած հայ ազգին բարձր ու ցած, հարուստ և աղքատ, գիտուն և տգէտ, կրօնական և աշխարհական տարբերաց ամէն մէկ խաւերուն մէջ... Մխիթար՝ կ'ըսեմ՝ ճանչցաւ, զգաց, րմբռնեց խորապէս թէ ինչ պակաս էր հայ հոգեւորականին, վանականին և աշխարհականին՝ իրենց զարուոր թշուառութիւններէն ազատելու համար: Տեսաւ որ հայ եկեղեցին մէկ կողմէն անհագորդ մնալով իր նախնեաց հետ՝ նոցա լեզուին անգիտութեամբ, միւս կողմէն անհագորդ և կղզիացեալ մնալով ներկայ ըրխտանէից եկեղեցեաց հետ՝ քաղաքական և գաւանական զժուարութեանց պատճառաւ, քայլ առ քայլ բնական ընթացիւք պիտի խզուէր և աչրնչանար, մէկ կողմանէ նիւթական բռնութեան հարուածահարութեանց անպաշտպան ենթարկուելով, և միւս կողմէն խոր և խմնձր տգիտութեան ահաւոր հնձանաքներուն մատնուելով...: Ըմբռնեց թէ բժշկութեան ուրիշ ճար չկար՝ բայց եթէ գնել այդ եկեղեցին մէկ կողմանէ իր նախնեաց հաղորդակցութեան մէջ՝ խոպան մնած գրաբար լեզուին վերկենդանութիւն տալով, նախնեաց գործերն ու բարոյագործները նոցա վայելուչ լեզուով գնել հայ եկեղեցականին աչքին և մտքին առջեւ. միւս կողմէն ալ ժողովրդին զանազան իրաւացի պատահմանն ու փորձառական պարագաներու բերմամբ հեռու մնացած հայ եկեղեցին՝ արեւմտեան լուսաւորութեան, փառց և զարգացման մէջ գտնուող Եկեղեցւոյն հետ. բազդատել վերջնոյս վարդապետութիւնը՝ մեր երանաշնորհ նախնի հարց և նախնի Եկեղեցւոյն վարդապետութեան հետ. վերջընել, որով, հայ հոգեւորականին վրայէն ինչ որ ժամանակի ժանգը գետներ էր, և զուտ, մաքուր ու փայլուն հայկական բարոյական մեծապէն լոյսը՝ հաւատարմօրէն ճառագայթեցընել սալ արեւմտեան եկեղեցւոյ վայրկ հետ... մէկ խօսքով բոլո՝ վերանորոգել այն նախնի սէրը և օգտակար ջանքը, որով Շնորհալիք ու Գրիգոր Տգայք և նոցա հետեւող հայրապետք ի գործ դրին ժամանակաւ, հայկական Եկեղեցւոյ կղզիացումը բառնալու և դնելու զայն մեծագոյն և յարատեւ կեդրոնի մը հաղորդակցութեան հետ, որպէս զի ապահովաբար իր գոյութիւնն:

Տեսաւ Մխիթար որ այսպիսի մեծ և կարեւոր ձեռնարկի մը համար՝ կարճ էր իր կեանքն և անբաւական իր անձնական ուժերն, հետեւաբար յաջողութիւն մը հաստատելու խորհուրդը՝ որ կարենար իր սկսած գործը շարունակել և լրացընել: Այսպէս ուրեմն յիս բազմախնամ և անհաւատալի զուարթութեանց յագթելու, զինուած իր ամուր կամքով և առ Աստուած ունեցած յուսով և առ ազգն ունեցած սիրով, կրցաւ հաստկ ուրեմն եւրոպական նոյն ժամանակին՝ կրօնիւք և գիտութեամբ զարգացած՝ ամենապայծառ կեդրոնի մը մէջ, Վենետիկ Սուրբ Ղազար կղզւոյն վրայ՝

վերջնականապէս մարդել իր աշակերտները, և գունդագունդ գրկել զանոնք հայարնակ գաւառներու մէջ, կենդանի խօսքով յառաջ վարելու այն վարդապետութիւնը, այն նպատակին գործադրութիւնը, զոր ինքն յղացեր էր, անձամբ սկսեր էր գործադրել, և միւս կողմանէ հեռուէն ալ գրքերու հրատարակութեամբ պիտի շարունակէր. և այդ նպատակին էր, ինչպէս առաջ բսինք, լուսաւորել ազգը ուսմամբ գիտութեանց և կրօնից. նպատակ մը՝ զոր ունին իրենց համար նաեւ այսօր Մխիթարայ յաջորդքն և որոնք՝ ձեռքերնին եղած միջոցներուն ներելուն համեմատ՝ ի գործ գնելու:

Բայց յաջողեցաւ, և ծրչափ արդեօք յաջողեցաւ Մխիթարեանք՝ Մխիթարայ նպատակին իրագործելու ուղիղական պաշտօնին մէջ... Յաջողեցաւ արդեօք այս 200 տարուան շրջանին մէջ՝ շահիլ սիրով և բազդրութեամբ ազգիս հոգեւորականներն ու աշխարհականները, հալածուելով երբեմն և օրհնելով զվալածիչս, նախատուելով տակաւ և գովելով նախատողաց համար, բամբասուելով և գրպարտուելով միշտ՝ և գուարթ սրտիւ և անյիշատար ոգւով՝ արդարացած և գրուատուած մեկնելով գրեթէ հարցափորձով հեգնուրական բարձր աստիճաններէն, սպասելիք կրելով լռելու՝ և տակաւ «Աստուծոյ հնազանդել պարտ է և ոչ մարդկան» խօսքը կրկնելով՝ ուղի ևս բարձրագոչ Մխիթարայ ձայնը հնչեցընելու չափն յառաջ վարելով.... յաջողեցա՞ն կը հարցընեմ, հասնելու Մխիթարայ նպատակին... Եւ եթէ չյաջողեցան գէթ մասամբ մի՝ ինչ օգուտին է ուրեմն որ զմեզ զամէնքնիս եղբայրաբար անխախտ այս տաճարիս մէջ կը ժողովէ Մխիթարայ անունը ազգիս Հօր և ազգիս բարերարի անուամբ գրուատելու:

Այո՛, պատուական և սիրեցեալ ունկնդիրք իմ, այն ամէն անհատ և կամ խումբ Մխիթարեանց՝ որք գործեցին՝ աչքերնին ու մտքերնին չհեռացընելով բնաւ Մխիթարայ գրօշին վերատուելիքը՝ թէ «կը սիրեմ կրօնքս՝ առանց ազգիս պաղելու, կը սիրեմ ազգս առանց կրօնքիս թուլնալու», այո՛ այն ամէն Մխիթարեանք յաջողեցան Մխիթարայ սկսած գործն յառաջ վարելու, Մխիթարայ բարոյական և գիտական շինուածքին լրութեան ի նպաստ ապրանքներ հիւսելու...: Ընդհակառակն այն ամէն Մխիթարեան անհատական և կամ խմբովին անձինք՝ որք գործեցին կամ զոհելով ազգերնին կրօնից և կամ իրենց կրօնական համոզումին ազդային զգացմանց, այսպիսիք փոխանակ Մխիթարայ շինուածին նպաստելու՝ ընդհակառակն նոյն շինուածէն աւելի կամ պակաս ապրանքներ քանդեցին ու վայր թօթափեցին...: Ժամանակակիցք կրնան շինողներն ու քանդողները շփոթել իրարու հետ, և երբեմն նաեւ գրատակել անգիտակցաբար այս վերջիններս. և սակայն իմաստուն ժամանակը՝ գարուց ի գարս աւանդուած պատմութեան միջոցաւ՝ ի վեր պիտի հանէ ամենց իմաստուն և շինիչ գործը, և այլոց խորամանկ և քանդիչ արարքը, և պիտի գոչէ. «փառք առաջնոց և ամօթ վերջնոց»:

Այլ ու, ով Մխիթար, զոր հոգւոյս աչքերով կը պիտեմ փառաւորուած Երկնից օթեւանին մէջ, գոն բարեխօսէ և անեցուր քու ձեռնարկած

բարոյական տաճարիկ շինութեան նպաստող ձեռքերը, զոր հանէ նորահոր Զօրաբաբէլներ, Եզրասներ և Նեհեմիաներ՝ որ այդ աստուածահաճոյ և ազգօգուտ ձեռնարկին վերջնականապէս ի գլուխ հանեն։ — Ասուածոյ քոյ բարոյական պրօշիկ վերաստուերնան ներքին ժողովուած են բազմութիւն մը կարիճ և այրական պիժերու՝ եկեղեցական և աշխարհական պատակարգէ. ահաւասիկ իւր ներկայութեամբն Եկեղեցւոյս Գլուխ Հայրապետս կ'օրհնէ այդ 200 տարուան շրջանի ժէ յաղթող հանգիսացած պրօշը. օրհնէ՛ զայն նաեւ զուն ալ Երիցնդէն. և երբ երկրի և երկնից օրհնութիւնք ձուլուին և ի մի կեդրոնանան՝ անյաղթելի կ'ըլլայ անոր հետեւող գունդն. որ այս տաճարիս գուռս եկած տանն պիտի հռչակէ միշտ ի լուր ամենքեան՝ թէ ամէն հայ գործիչներու ուղղութիւնը պէտք է լինի «Սիրել կրօնքն, սիրել ազգը», և թէ՛ այս սկզբունքի հաստոյն և գործադրութեան ժէ միայն կրնայ մնածուն և իրագործուիլ հայ ազգի Միութիւնը, Եղբայրակցութիւնը, լուսաւորութիւնը և...։

Տ. Ա. ՏԻՐՈՑԵԱՆ

Բ.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ ՀԱՆԴԷՍԸ ՊԱՐՏԻԶԱԿԻ ՄԷՋ

Անցեալ կիրակի (Ապր. 8, ըստ Ն. Տ). Պարիզակի ժէ տեղի ունեցաւ Մխիթարեան Միաբանութեան Երկհարիւրամեայ հանդէսը։ Տեղւոյս Կաթողիկէ հայ Հաստարակութիւն փափաքելով ցոյց տալ իրեն երախտապիտական զգացումն դէպ ի վենետիկ Մխիթարեան Միաբանութիւնն, որ քանի տարիներէ ի վեր կ'աշխատի այս փոքրիկ հօտին պատիարակութեան և կրթութեան, իսկ հրաւիրակցութեամբ իրենց եռանդուն առաջնորդին՝ Հ. Եղուարդ վարդապետ Սիրունեանի և իւր փոխանորդին՝ Հ. Անդրէաս վարդապետի, ըստ կարի շքեղօրէն զարդարած էին եկեղեցին թէ արտաքուստ և թէ ներքուստ. Ս. Լուսաւորչի խորանին վերայ, բազմաթիւ լոյսերու և գունդգունդ ծաղիկներու մէջ կը հանդչէր Մեծին Մխիթարայ իսկաներկ պատկերն, որն կարծես կենդանութիւն զգեցած, քաղցր դէմքով ներկայ եղող բազմութեան նոր ոգի կը շնչէր, կը սաւառնէր և կը թառէր անոնց երախտագէտ սրտերուն մէջ։ Զայնասուր Պատարագը սոսկ վարդապետն ունէր շքեղ կատարուեցաւ. Ժամարար վարդապետն, որ էր նոյն ինքն Հ. Սիրունեան, օրուան պատշաճ քարոզ մը խօսելով՝ բացատրեց թէ ի՛նչպէս այդ Միաբանութիւնը հզօր պաշտպանութեամբ Աստուածածնին, երիս հարիւր ձիգ տարիներու մէջ, անցնելով ընդ հուր և ընդ սուր, միշտ ջնջացած է քան կարի և ուժգի քան զկար իւր՝ օգտատացոյց ըլլալ ազգին բարոյական և պատմարակական ասպարիզին մէջ։ Եկեղեցական արարողու-

թիւնը աւարտէլէ յետոյ, հանդիսականաց մէկ մասը առաջնորդուեցաւ վարժարանի գահլիճն, ուր բարեմաղթութիւնք և շնորհաւորութիւնք կատարուէլէն յետոյ, հրաւիրեցան ներկայ գտնուիլ յետ միջօրէին կատարուելիք գրական հանդիսին։

Որշհալ ժամէն առաջ խուռն բազմութիւն մը հաւաքուած էր վարժարանի թատրոնին մէջ. հանդիսը սկսաւ Հայկեան քայլերգով, որմէ յետոյ Գր. Յարութիւն Ղազիկեան թատերաբեմին վերայ ելնելով՝ հանդիսին նպատակին վերայ խօսեցաւ. յետոյ աւուր պատշաճի առնչաբանութիւն մ'ըրաւ Հ. Սիրունեան, և յաջորդաբար տեղի ունեցան երգեր, ճառեր, մենախօսութիւններ և արտասանութիւններ։ Գեր. Ն. Աճեմեան վարդապետի ոգեւից ներբողականը բուռն ծափահարութեամբ ընդունուեցաւ բազմութեան կողմանէ. խօսեցաւ նաեւ Յ. Ալճեան. ատոնք կը գնենք այդ երկու առնչախօսութիւններն։

Հանդէսը շատ մեծ ազդեցութիւն ըրաւ ներկայ եղող բազմութեան վրայ, որմէ մեկնեցան քաղցր յիշատակաց յուզումներով ողջորուած։

ՏԵՍՈՂ

ԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐ. Ն. ԱՃԵՄԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Վերապատուելի Հարք, մեծապատիւ Տեարք եւ ազնիւ Հանդիսականք

Այս առաւօտ, սուրբ և անմահ պատարագի մատուցմամբ Մեծին Մխիթարայ Երկհարիւրամեայ յոբելինը։ Քնական է հարցնել թէ՝ ի՞նչ է այս հանդիսին պատճառն. մեծատաղն թէ թագաւորազնի մը ծնունդն. ազգիս գիտենք թէ, Մխիթար Աբբայ ոչ մին էր և ոչ միւսն. ինքն, թէ՛ պէտք և խոնարհ, թէպէտ և յաչս մարդկան անճանաչ վանական մը, այլ իւր արքութեամբն, իւր անձնուիրութեամբն, և իւր ազգասիրութեամբն Աստուծոյ հաճելի և սիրելի հոգի մի էր։ Ուստի իւր նահատակն և արենակցաց նկատմամբ ունեցած սէրն գինքն վառեց և մղեց մեր նախնեաց լեզուն և մատենագրութիւնները խոր մխութենէ, ուր խոկած էին, նոր լուսով լուսաւորել, նորանոր երկասիրութիւններ ի լոյս ընծայել, և այսպէս իւր ազգակցաց օգտակար ըլլալ։ Եւ որպէս զի այս օգտին և բարիքն իւր մահկանացու կենաց հետ չվերջանային, այլ գարուց ի գարս շարունակէին, հիմնեց Միաբանութիւն մը, որպէս զի թէ՛ օգտակար երկասիրութիւններով և թէ՛ ազգային մանկտին դաստիարակելով և կրթելով, զայն վերստին լուսաւորէր, ազգիս մէջ ուսումն և գրագիտութիւն սփռելով և ծաւալելով։ Ահա՛ այդ Միաբանութեան՝ Մխիթարայ Միաբանութեան հիմնարկութեան երկհարիւրերորդ տարեգարձն է, զոր այսօր կը տօնենք։ Որոր համար այս առաւօտ Անմահ Գառին գնամարձն՝ Աստուծոյ բիւր գոհութիւններ մատուցինք, զոյն զի հաճեցաւ այդպիսի մեծ և բարերար մարդ մը շնորհել ազգիս։ Այդ մեծ մարդն, և անոր շնորհին, իր մեծութեան, մեղուաջան և անձնուէր բազ-

մաթիւ աշակերտքն, իրենց հոգեւոր Հօր և ծնողին բարի օրհնակին և շաւղաց հեռուէն ազգը վերստին կրթեցին, լուսաւորեցին, բազմաթիւ օգտակար և գեղեցիկ պարութիւններով ճոխացուցին, և ազգին և մեծազօր Օսմանեան պետութեան պիտանի անդամներ, հպատակներ և արժանաւոր պաշտօնեաներ պատրաստեցին: Մեր Ազգը, մեր պարութիւնը, և մեր անցեալը Եւրոպայի, և զԵւրոպան մեր ազգին ծանօթացուցին: Մէկ խօսքով, ինչպէս ուսման և պարութեան տեսակէտով, Սահակ և Մեսրոպ Ազգիս առաջին, այսպէս Մխիթար և Մխիթարայ որդիքն՝ Ազգիս երկրորդ լուսաւորիչքն եղան, և կրնանք ըսել թէ, մեր տոհմային մեռած պարութիւնը իր առաջին փառաց հասուցին: Այսօր հայազգի ս՛ և է անհատ, եթէ ձեռքը գրիչ կը բռնէ, եթէ հայերէն լեզուի ուսման և պարութեան տեղեակ է, գայդ, ուղղակի կամ անուղղակի, Մխիթարայ և Մխիթարեանց կը պարտի: Եւ արդարեւ Մխիթարայ օրէն սկսեալ, կ՛ոչ ուրեք վանք մը, Միաբանութիւն մը, որ այդչափ մեծանուն վանականներով ճոխացած, այնչափ աշխարհիկ մեծ անձնաւորութիւններ հասցուցած և այնչափ օգտակար երկասիրութիւններ հրատարակած ըլլայ: Գնացէք, ուր որ ազգային Գրատուն մը գտնէք, քննեցէք, տեսէք, բոլոր մատեանները աչքէ անցուցէք. գրէք մէկ կողմ ամբողջ հայ ազգը, և մեւս կողմ Մեծին Մխիթարայ որդիքը. ինչ պիտի տեսնէք: Մէկ կողմ անօգուտ վիճաբանական վէպերու թարգմանութիւններ, և ուրիշ քանի մը աննշան հրատարակութիւններ. իսկ մեւս կողմն, բաց ի նախնեաց ոսկեղէն պարութեանց, զորս ալ ատ մի ի լոյս ընծայած են, ամեն տեսակ ուսմանց և գիտութեանց վերաբերեալ բազմաթիւ և տուեալահատոր հրատարակութիւններ: Կրնանք ըսել թէ, ինչպէս վհատեալ թագին վրայ անգին ադամանդ մը կը գտնուի, որ այդ թագին գինը քանի մը անգամ կ՛արժէ, այսպէս Մխիթարեանք, Հայ ազգին ճակտին վրայ, իբրեւ անգին գոհար կը փայլին: Մխիթարեան չեմ, և անոր համար կարծեմ թէ իմ վկայութիւնս կասկածելի չէ:

Վերապատուելի Հարք, իբրեւ հայ, և իբրեւ Ձեզ գաւանակից կը պարծիմ, և ինձի հետ կը պարծին ամէն անոնք, որոնց սրտին մէջ երախտագիտութեան ազնիւ զգացմունքն՝ ցած նախանձէ և նկատումներէ խեղդուած և խլուած չեն: Ձեզմով կը պարծին և կը պանծան ամէն ողջամիտ և արդարադատ հայերն: Ձեզմով կը պանծան և կ՛ուրախանան այն ամէն հայերն, որոնք իրենց անձնական շահը, հանրութեան օգտին և շահին չեն նախադասեր: Մենք շնորհակալ ենք Ձեր մեծանուն և բարերար Հօր, Ձեր արժանաւոր նախորդաց և Ձեզ իսկ. Թողէք որ նուաստ նախանձաւոր ինչ որ ուզեն՝ բարբանջեն զի ամէն մեծ և բարերար մարդկանց բաժինն այս է: Անոնք ոչ Մեծին Մխիթարայ և ոչ անոր արժանաւոր որդւոց փառաց կրնան վնասել, և կամ զայն նսեմացնել: Մխիթարայ և Մխիթարեանց անունն այլ եւս անմահացած է: Այդպիսիք միայն այս կ՛ապացուցանեն թէ, իրենք քաղաքակիրթ աշխարհի չեն պատկանիր, թէ որդիք են հարց իւրեանց. զի Թարգմանիչներն ալ նախանձառներն այսպէս հայածուեցան, որոնց Ղազար Փարպեցին արձանաւոր պատասխանը տուած է: Այսօր ոչ միայն ամէն ազնիւ և ճշմարիտ ազգասէր հայն, այլ եւ ուսեալն Եւրոպա Ձեր Հանդէսին և ուրախութեան մասնակից և հպարտ կ՛ըլլայ: Նախանձոտք իրենք զիրենք կը կրծեն: Եթէ Ձեր գործունէութիւնն չարակամներու նախանձը կը շարժէ, այդ ոչ թէ Ձեր, այլ իրենց յանցանքն է: Ուրեմն, վերապատուելի Հարք, մինչ իբրեւ հայ անհատ, և իբրեւ Հայ Կաթոլիկեայ կղերի անդամ մը, սիրով և յօժարութեամբ սրտի, երախտագիտութեան այս չնչին տուրքը ի բոլոր սրտէ Ձեզ հատուցանեմ, խնդարհաբար կը համարձակիմ ըսել, շարունակեցէք անվհեր և նեղով, Ձեր բարերար գործը, պարապեցէք օգտակար երկասիրութեանց, անդուլ Ձեր բարերար գործը, պարապեցէք ազգային մանկտին, զի Աստուած և ազնիւ սրտեր կրթեցէք և գաստիարակեցէք ազգային մանկտին, զի Աստուած և ազնիւ սրտեր Ձեզի հետ են:

Եւ Դուք ժողովուրդ և մանկտի Պարոիզակի, որ Մխիթարեան Հարց այդչափ և ազգիազգի բարիքը կը վայելէք, Ջանացէք իրենց բրատնց և վանականց հանդէպ երախտագէտ ըլլալ, սիրեցէք և յարգեցէք միշտ զիրենք, իրենց օրհնական և ձեռնտու եղէք, զի այդպէս ոչ միայն աւելի կ՛օգտիք, այլ և Աստուծոյ բիւր բարեաց, պարգեւաց և շնորհաց արժանի կ՛ըլլաք: Աղօթեցէք միշտ, որպէս զի այս արժանաւոր Միաբանութիւնն Մխիթարայ՝ օր քան զօր ծաղկի, աճի և բարգաւանի ի փառս Միոյն Աստուծոյ, և յօգուտ Ազգիս: Մխիթար Աբբայ մեռած է, մեռած են իր անմիջական աշակերտք, մեռած են նաեւ անոնց յաջորդք, բայց իրենց անունն անմահացած է: Անմահներուն համար անմահութիւն մաղթելն աւելորդ է: Ուրեմն յիշատակ նոցա օրհնութեամբ եղիցի, և մաղթենք անմահութիւն և աշխոյժ գործունէութեամբ եղիցի, և մաղթենք անմահութիւն և աշխոյժ գործունէութեան Մխիթարեան Միաբանութեան, և գոչենք ամենքս միաբերան. Կեցցէ միշտ Մխիթարեան Միաբանութիւն, և ի յաւիտեանս ժամանակաց Մխիթարեան Միաբանութիւն՝ Դաստիարակ, Կրթիչ, Լուսաւորիչ և Բարերար Ազգիս:

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՅՕՐ 200-ԱՄԵԱՅ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԻՆ

«Much ado about nothing» «Բազում ազմուկ վասն ոչնչի»: Ահա՝ անգլիական առած մը՝ որ մասնաւորապէս մեզի կը պատշաճի Մխիթար Աբբահօր Երկհարիւրամեայ Յոբելեանին առթիւ՝ մեր հանած բոլոր լրագրական ոչնչաբանութիւններուն համար: Թէ կ՛արժէ՞ր որ անպատճառ նկատուէր Թուան Ժողովոյ եկած մէկ հրաւիրագիրն. առանց պատասխանն վնհ. Կաթողիկոսին իւր կողմանէն մասնաւոր Ներկայացուցիչ մը գրկելուն մէջ պէտք է փնտռել:

Շատեր՝ իրենց տխմարութիւնը, տգիտութիւնը այն աստիճանի յառաջ տարեն՝ որ մինչեւ իսկ համարձակեցան Մխիթարեաններուն ոչնչի տեղ դնել գրական տեսակէտով, և սակայն այսօրինակ յայտարարութիւն մը արեւին վրայ փոշի փչելէն զատ ուրիշ բանի չի նմանիր: Այդպարեւ, երբ երկու դար առաջ անցնինք, բացարձակապէս պիտի տեսնենք մեր գրա-

կանութեան անկեալ վիճակը. չեմ կարծեր որ Հայ մտաւնապրութեամբ պարապողները, զրականութեան հետեւողները ուրանալու աստիճան առաջ երթան Մխիթարեանց գործերը։

Մխիթար Աբբահօր հիմնած մեծ գործին առջեւ, երկհարիւրամեայ պատուական ծոցեկեանին առթիւ կրօնական ամէն հայեացքներ ի բաց պէտք է ձգուին, անկեղծութեամբ պէտք է վերաբերուինք, կրօնական խորութիւններ ձգենք ու մի միայն ճշմարիտը խօսինք։ Ս. Ղազարու Մենաստանը երկու դար առաջ, մեր գրական անապատին մէջ Լրաբերի օազիս մը պէտք է նկատել. բացէք ձեր մատենադարանները ու պիտի տեսնէք թէ անոնց մէջ պահուած հայերէն գրքերէն շատերը Մխիթարեանց կնիքը կը կրեն։ Լեզուն որ համբակներու, դրչակներու մօտ յետին աստիճանի խեղճութեան մէջ ինկած էր, Մխիթար Աբբահօր գրչին տակ նայն իսկ՝ վերակենդանանալ կսկսի, անոր գերակատարութիւնը մեծ գեր կատարեց ու Մխիթարեանք անկեղծութեամբ հետեւեցան երթնց Հիմնադրին գծած ուղղութեան։

Փլատակներու, աւերակներու տակ ցեցակեր, փոշիներով ծածկուած մագաղաթի կտորտանքները՝ յորս անգին գանձեր կային պահուած՝ Մխիթարեանց անխոնջ ջանից շնորհիւ լոյս տեսան՝ լոյս սիրելով միանգամայն մեր ցեղին ու ժողովրդեան իսկութեանը վրայ։

Եթէ նոյն իսկ մեծ բան մը չի նկատուի անոնց այդ մեծ գործունէութիւնը՝ գէթ գրքերու հրատարակութեան յատկացուած պատկառելի գումարը աչքի առջեւ բերելու է մարդ։ Մխիթարեանք միշտ կենդանի պիտի մնան, և անոնց յիշատակը պիտի օրհնուի յաւէտ։

Զամչեան իր հոյակապ պատմութիւնով մարգարիտ մը կ'աւելցնէ Աբբահօր պսակին վրայ։ Ինճիճեան՝ իր եռահատոր Հնախօսութիւնով ու Դարապատում՝ միշտ փայլուն պիտի մնայ գրական — պատմական հորիզոնին վրայ։ Զարբհանալեան իր Մատենադրութեան պատմութիւնով՝ բանասէրներուն ու հայ գրականութեամբ զբաղողներուն մեծատոր մը պիտի մնայ։ Ալիշան՝ Նուագներով, Հին հատաքով, Արշալոյսով են, են, անմահացեր է արդէն։ Գամրճեան, Այտընեան, Բաղունի և դեռ ուրիշ բազում բեղուն միտքեր՝ եթէ երբէք գոյութիւն չունենային — մանաւանդ նոքաներէն — արդէն իրենց փառքը — ինչպէս կըսուի — պարծանքը պիտի ունենային Հ. Բագրատունիով և Հ. Հիւրմիւզով։ Մին՝ գրականութեան արծիւն է՝ որ սաւառնութեամբ կը ճախրէ հին գարերու վրայ, կիսատուածները կը քրքրէ, կը ծաղրէ ամպն ու ամպրոպն, ու վերէն՝ իր արծաթի աչքերով կը դիտէ գրականութիւնը ու հսկայ թեւերով շուք կուտայ անոր։ Հիւրմիւզ՝ իր Բուրատանով միշտ մեհենյշ պիտի բուրէ ծործորի մը քնքուշ ձայնը, կամ տերեւի մը քաղցր խարշափը ձգելով։

Ձեմ ուզեր երկարել գրական հոյակապ վարպետներու ցանկը, որոնք կարծուածէն շատ աւելի են, այլ սակայն աշխարհիկ բանասեղծներէն յիշեմ անոնք որոնք քիչ գործ չէ՛ որ կատարած են գրական Աշխարհին մէջ։

Պէշիկթաշլեան, որուն մատենագրութիւնները բերնուց ասրված են շատերը. Ագաճեան՝ որուն նմանը շատ քիչ անգամ ծնած են շատեր. Սրապիոն

Հերխմեան, Կարապետ Գարագաշ, Մկրտիչ Փորթուգալ, Սարգիս Յովհաննէս, Թովմաս Թէրզեան, Մկրտիչ Ագեմեան, Յովհաննէս Ագեմեան, Վարդան փաշա, Մելքոն խան, և դեռ շատեր, որոնք փառք և պարծանք եղած են Մխիթարեանց։

Կեցցեն և յաւէտ ապրին Մխիթարեանք։

ՅԱԿՈԲ ԱԼՈՅԵԱՆ

Պարտիզակ, 8 Մայիս. 1901

Գ.

ՄԽԻԹԱՐ ԱԲԲԱՀՕՐ 200-ԱՄԵԱԿԸ ՏԻԱՐՊԵՔԻՐԻ ՄԷՋ

Անշուշտ — ինչպէս որ արժան էր — փայլուն պերճանքով և մեծ շքեղութեամբ մը կատարուեցաւ Մխիթարեան Միաբանութեան երջանկայիշատակ Հիմնադիր Մխիթար Աբբահօր երկհարիւրամեայ ծոցեկեանի փառաւոր հանդէսը, տեղեակները Տին (Ն. Տ.) վենետիկի Ս. Ղազարու Մենաստանին մէջ։

Մենք, հեռուէն կ'երեւակայենք օտար երկրի տակ, վանական լռին, բայց սիրուն մթնոլորտի մէջ, տեղի ունեցած այդ մեծաշուք հանդէսին՝ հանրութեան և ամբողջ հայ համայնքին վրայ թողուցած սրտագին տպաւորութիւնները, որ, արդարև ամէն բանէ առաջ, և ամէն բանէ աւելի փառաւոր անցեալի մը, երկու հարիւր տարուան գրական արդիւնաշատ գործունէութեան մը նուիրական յիշատակները կու գան արթնցնել մեր սրտին մէջ։

Սեբաստացի բազմարդիւն Աբբահօր և իր հիմնած արժանայարգ Միաբանութեան սկսած և կատարած գործերուն ու գործառնութենց մեծութիւնն ու կարեւորութիւնը չեն զօր պատկերացնել պիտի ջանամ հոս, այս հակիրճ տողերուն մէջ, ինչ որ արդէն իսկ խիստ վեր կը գտնեմ հասկացողութենէս և շինականի գողգոջուն ու պարզուկ գրչէս։ Բեղուն ու բանիերուն միտքեր, և ներհուն գրիչներ հազիւ կարենան երեւան հանել այդ հոյակապ և հսկայ գործունէութենց բովանդակ մեծութիւնը, այն ալ խոշոր հատորներու միջոցաւ։ Ես ոչ ալ նպատակ ունիմ պրուաշներ յօրինելու և ներբողներ հիւսելու Ս. Ղազարու կղզիին մէջ աշխող և հայ մտաւորականութիւնը զարգացնող այդ յաւէտ պաշտելի և գերազանցապէս յարգելի բեղուն հաստատութեան, ինչ որ, նոյնպէս կը պատկանի մտքի և իմացականութեան բարձր մակարդակներու վրայ թառող բեղուն ու տաղանդաւոր բանահիւսներուն։ Մխիթարեան վերապատուելի Հայրերը իրենց առատահոս մտքին առատ արտադրութիւններովը խիստ վեր են ու պիտի ըլլան ամէն գովեստէ ու ներբողէ։ Իրենց գործերը և հանրութեան մա-

առեալ ծառայութիւնները մէջտեղն են, ամենէն մեծ գովեստը, և ամենէն վսեմ ներբողը, ասոնք են իրենց փառքը կազմող անվիճելի արժանիքն։ Եւ սակայն ասոնց հետ մէկտեղ, այս Երկհարիւրամեակի ծննդեան տոնիս, կը փափաքիմ, զէթ քանի մը հակիրճ տողով, յայտնել այն սրտագին շնորհակալութիւնները, զորս ունեցած եմ և ունիմ Մխիթար Գերբերճանիկ Աբբահօր և իր հիմնած Միաբանութեան և Պատ. յաջորդներուն նկատմամբ։

Ոչ ոք կայ ուրացող Մխիթարեաններուն ծառայութիւնները։ Գրական և մատենագրական տեսակէտով շատ բան կը պարտինք անոնց։ Իրաւ որ, եթէ զարուն մատենագիրները, մշակեցին և անհամեմատ կերպով ծաղկեցուցին հայ լեզուն ու գրականութիւնը, իրենց ինքնագիր երկերով և չքնաղ թարգմանութիւններով, ու այսպէսով մտաւորական մեծ յեղաշրջումի մը, հայ մատենագրութեան առաջին Ոսկեդարը կազմեցին հեղհեղաբ։ Եւ սակայն, կարծեմ սխալ մը չը պիտի ըլլայ, երբ ըսեմ թէ, եթէ զարուս մատենագիրներուն հետ համեմատութեան կրնան գրուիլ Մխիթար Աբբան և իր հիմնած համանուն Միաբանութիւնը։

Թէ զարուն հայ լեզուն ու գրականութիւնը կրթնցնելով իր ճոխութիւնը, ինկած էր իր երբեմնի նրբերանգ պերճանքէն։ Ժամանակին ազիտութիւնը թանձր խաւարով մը կաշկանդած էր հայ մտաւորականութիւնը և յետադիմութեան ազէտալի հոսանք մը կը տեսնուէր։ Մեծ և գեղեցիկ ձեռնարկութեամբ մը, այդ ցաւալի հոսանքին առաջքը առնողը եղան Սեբաստացի Աբեղան և զինքը շրջապատող Միաբանութիւնը, ու ասոնց յաջորդները։ Ինքնագիր բազմաթիւ հեղինակութիւններով և թարգմանութիւններով մշակեցին հայ լեզուն ու հայ գրականութիւնը։ Անդուլ գործունէութեամբ և յարատեւ ջանքերով վերջապէս յաջողեցան վերականգնել հայ մտաւորականութիւնը, և կապմել հայ մատենագրութեան Երկրորդ Ոսկեդարը։ Ահա այսպէսով և այս մեծ յեղաշրջումով, մեր այնքան սիրելի ու պաշտելի լեզուն, աղատուելով վերահաս վտանգէն, զգեցաւ իր նախկին պայծառութիւնը։

Այս մեծ յեղաշրջումին և գրական վերականգնումին առթիւ, Հայ ամբողջ համայնքը, երախտապարտ է և պիտի մնայ Մխիթարեան արժանապատիւ Հայրերուն։ Եւ այսօր, որ այս գեղեցիկ և արժէնաշատ ձեռնարկութեան Երկհարիւրամեակի Յոբելեանը կը կատարուի Ս. Ղազարի Մենաստանին մէջ, թէ և հեռու, այլ սակայն սրտով մօտ, մենք ալ՝ իբրեւ հայ անհատ մեր կողմէն կուզանք հրապարակաւ յայտնել մեր սրտագին շնորհակալութիւնները և ջերմագին շնորհակալութիւնները։

Տիարպէքիր թէ և անծանօթ ու հեռաւոր գաւառ մը, սակայն ինք ալ իր կարգին յարգանքի կարեւոր բաժին մը ունեցաւ այս Երկհարիւրամեակի Յոբելեանին առթիւ, սեպտ. 2/15 ին, կիրակի օրը, արժանավայել շքեղութեամբ սիրուն հանդէս մը կատարելով՝ Մխիթար Աբբահօր և իր հիմնած Միաբանութեան յիշատակին։

Հանդէսին կազմակերպողն էր, քաղաքիս պատուելիք ազգայիններէն և կարեւոր փաստաբաններէն, Մեծ. Պօղոս Վաղարշակ Էֆ. Տ. Գաբրիէլեանը։ Պօղոս Էֆ. ինքնաբերաբար, իր յօժար կամքով, և անձնական ծախքով կատարել տուաւ այս սիրուն ու սրտագին հանդէսը, որով շնորհակալութեան կարեւոր բաժին մը ունեցաւ մեր ամենուս սրտէն։

Հարկ կը զգամ, քանի մը տողով ներկայացնել այդ հանդէսին համառօտ նկարագրութիւնը։

Հանդէսին նախընթաց օրը, Սեպտ. 1/14 ին, հրաւիրագիրներ զրկուեցան քաղաքիս համազգային բոլոր երեւելի և պատուելիր անձնաւորութիւններուն, և ուրախ ենք որ՝ բոլորն ալ իրենց փափաքելի ներկայութեամբ պատուախնամած էին եղած հրաւէրին։

Սեպտ. 2/15, կիրակի առաւօտուն, իրրեւ հրաւիրեալներէն մէկը՝ կը փութամ հանդիսավայրը, տեղւոյն Հայ–կաթոլիկներու Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին։ Եկեղեցին, որ գեղեցիկ պայծառութեամբ մը, կանթեղներով և հարիւրաւոր ճրագներով լուսազարդուած էր, արդէն իսկ լեցուած կը գտնեմ արտասովոր խաւն բազմութեամբ մը. վերեւու և հանդէսին մասնակցելու փութացեր էին, բացի հրաւիրեալներէն, ամէն դասակարգի հետաքրքիր անձնաւորութիւններ։ Ժամը մէկին սկսաւ Ձայնաւոր պատարագը։ Պատարագիչն էր, Գերապայծառ Հայր Զէյլպեանը։ Պատարագի արարողութենէն յետոյ, թուրքերէն լեզուով, գեղեցիկ քարոզ մը խօսեցաւ պատարագիչ Սրբազանը։ Սահուն լեզուով մը բացատրեց Մխիթար Աբբահօր և իր հիմնած Միաբանութեան կեանքն ու գործունէութիւնը։ Քարոզէն վերջ, սկսաւ հոգեհանդստեան մեծ արարողութիւնը։ Հրաւիրեալները մեծ ի ձեռն սրտայուզութեամբ կ'ունկնդրէին երգուած մեղմագեղ շարականները և սրտագին աղօթքները։ Եկեղեցւոյ աւարտումին, հրաւիրեալները առաջնորդուեցան Առաջնորդարանը, և պատուասիրութեան սուրճով, օշարակով և խիտ վայելուչ կերպով։ Խօսակցութիւնները լուրջ էին և խիտ շահեկան, բոլորն ալ կը գտնային Մխիթար Աբբահօր և վենետիկի Պատ. Միաբանութեան և անոնց օգտակար գործառնութիւններուն շուրջը։ Ներկայները, ջերմագին շնորհակալութիւններ յայտնելով Գեր. Զէյլպեան Սրբազանին և հանդէսին կազմակերպիչը եղող Պօղոս Էֆ. Տէր Գաբրիէլեանին՝ մեկնեցան գոհունակ տպաւորութեան մը տակ։

Եւ սակայն հանդէսը հոս չը վերջացաւ։

Նոյն օրը, ժամը 5ին, Գեր. Զէյլպեան Սրբազանը, իր երեք վարդապետները և վեց ուրիշներ, հրաւիրուեցան մեր ազգ. Որբանոցը, ուր արդէն հաւաքուած կը սպասէին քաղաքիս Առաջ. Փոխանորդը, Տ. Յովհաննէս քահանայ Շահինեանը, մեր Ս. Կիրակոս և Ս. Սարգիս երկու եկեղեցիներուն քահանայական դասակարգերը, Քաղ. ժողովոյ անդամները, Թաղ. Խորհուրդին և Հոգաբարձութեան՝ իրր ներկայացուցիչ՝ իրենց առանձնապետները, Որբանոցին Խնամակալութիւնը, Կրթական պաշտօնեայներ և վեց ուրիշ կարգ մը երեւելի անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ բազմաքանակներուն ազգապետ Տօքթ. Կարապետ Էֆ. Փիրինճեանը։

Սուրճ և օշարակ մատուցանելէ յետոյ, հանդիսապետ Պօղոս Էֆ. Տէր

Գաբրիէլեանը, բաժակ ի ձեռին ոտք ելլելով՝ բարի գալուստ մաղթեց ներկայներուն. յետոյ պարագային յարմար քանի մը խօսք ուղղեց Մխիթար Աբբահօր և իր հիմնած Մխիթարեան յիշատակին, պրուատելով անոնց գործերն ու գործակատարները, մաղթեց որ ներկայ ժամանակին ալ ապրող բոլոր հայ կղերները հետեւող ըլլան Աբբահօր և անոր արժանայարգ յաջորդներու շաւղին և արդիւնաշատ օրինակին. և բաժակը առաջարկեց յիշատակց արժանի օրուան հերոսը եղող յիշատակին: Ասոր վրայ հանդիսականները երգեցին՝ «Նմանեալ Մովսէսի առ վարդապետ» շարականը: Ա.յս շարականէն վերջ, ոտք ելաւ քաղաքիս հայ քահանայներէն, Տ. Գրիգոր Հէքիմեանը, որ զրաբար ճառ մը կարդաց, ներբող մը Մխիթարեաններուն ուղղուած: Ճառը վերջացաւ ծափահարութեամբ: Ա.յս անգամ ոտք ելաւ մեր Առաջնորդի փոխանորդ, Տ. Յովհաննէս քահանայ Շահհինեանը, ազօթք և բարեմաղթութիւններ ըրաւ, մեր յաւէտ սիրելի կայսեր, վեհափառ Սուլթանի կեանքին և արեւշատութեան համար, նոյնպէս պետական բոլոր պաշտօնատարներուն, և քաղաքիս Վսեմ. Կառավարին: Ասոր ալ յաջորդեց երգ մը, Վեհ. Սուլթանի անուան ձօնուած: Հանդիսատարին թելադրութեամբ՝ փոխանորդ հօր կոչմէն բաժակ մը առաջարկուեցաւ Ն. Ս. օծութեան ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետին. Ա.մէն. Մաղաքիա և Ցարութիւն սրբազան Պատրիարքներուն, և ինչպէս նաեւ բոլոր առաքելաշաւիղ վարդապետներու կեանքին: Հոս, երգուեցաւ «Էջ Միածինն ի Հօրէ» շարականը: Ասկէ վերջ, Տ. Գրիգորի կոչմէն բաժակ առաջարկուեցաւ Ջէլէպեան Գեր. Սրբազանի կեանքին, որուն յաջորդեց «Հրաշափառ Աստուած» շարականը: Ջէլէպեան Սրբազանը ոտքի ելլելով՝ բարեմաղթութիւններ ըրաւ և սրտագին շնորհակալութիւններ յայտնեց ներկայներուն, և մանաւանդ Պօղոս Էֆ. Տէր Գաբրիէլեանին, որ այս սիրուն հանդէսը կազմակերպած էր, և որ միակը գնահատել ու պատուել յիշատակութեան արժանի անձնուրաութիւններուն յիշատակը:

Ա.յս անմեղ և ազատսրտիկ զուարճութիւններէն յետոյ, բոլոր հանդիսականները և Որբանոցին սանները, հրաւիրուեցան Որբանոցին ճաշարանը, ճոխ սեղանի մը, ղոր, նոյնպէս իր անձնական ծախքով պատրաստած էր Պօղոս Էֆ. Տէր Գաբրիէլեանը: Սեղանէն վերջ, հոգեհանգստեան շարականներ երգուեցան: Հոս, հանդէսը վերջացաւ:

Հանդիսականները, սուրճով մը ալ պատուասիրուելէ և քիչ մը ալ խօսակցելէ յետոյ մեկնեցան Որբանոցէն գոհունակ ապատրութիւններու տակ, որոնցմէն և սերտագին շնորհակալութիւններ յայտնելով Պօղոս Էֆ. Տ. Գաբրիէլեանին:

Առաջին անգամը չէ, որ Պօղոս Էֆ. յիշատակութեան արժանի այսպիսի գործ մը կ'ընէ: Տարին քանի մը հեղ սոյնօրինակ ծախքերու կենթարկէ ինքզինքը, օգնելով և ոտտարելով հանրային Հաստատութիւններուն: Դեռ անցեալներն էր, որ ճոխ հացկերոյթ մը տուաւ Աղգ. Որբանոցին, անոր ուսուցչական և կղերական գասակարգերուն, յաւէտ ուրացեալ

Մամուրեանի քառասունքին առթիւ: Հոս չեմ յիշեր, իր շատ մը օրինակելի գործերը, որ չէ ղացած զանազան առիթներով:

ՄԱՆՈՒԿ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ

Տիարեքիր, 5/18 Սեպտ. 1901

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԱՐԺ. ԴՐԻԳՈՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆԻ

Պատկառելի հարք եւ տեարք

Ի սերկեան առաւօս համախմբեալ են ասա յ'Ազգային Որբանոցին Հարք պատկառելիք և Տեարք խնամատարհք, ի տօնել գյիշատակ Յոռենլինի երկերիւր ամեայ գործունէութեան Երջանկայիշատակ Հօրն Մեծին Մխիթարայ Աբբայի, Հիմնադրին որբատուն Ուխտին հարց Մխիթարեանց: Կամ է ինձ այսօր տալով ասատանօր բանս ինչ հակիրճս գրուագայ և ներբողից՝ զորս չէ կարող փանաքի գրիչս իմ յերիւրել օրպէս և արժան է:

Վատզի չէր յիս կորովք Պլուտարքեայ և ոչ հանճարն Հոմերի և Վիրգիլեայ, դի կարացից թռչել ի կատար բարձանցն Աւտն, յափշտակել զոսկեղէն կիթառն Ապողոնի, և գկզզել գյիշատակ հարցն բանասիրաց արք յաջորդեցին մի գինի միոյ ընդ ամս բազումս, գեր քան զվիւեամբք առաւելեալ յիմաստս, ի բանս և ի հանճարս: Զի եթէ ընդ գարս գարս վասն արանց քաջաց պճնելոց վեհից դիւցազանց հիւսին բանք ճահոզապէս, ապա ո՛րչափ եւս առաւել պարտ իսկ է և արժան ներբողել գհանճար հարցն վեհից պսակ սիկոսացն և հռետորաց բանահիւսից և քերթողաց պատմաբանից և վիպասիոսաց խնամատարիցն և ասատւածարանից հարցն Մխիթարեանց, որք աչխեցան զսիւ և զգիշեր յգիտել և կսկել գբարբառն հայկազանց, ոսկել և տարածել զոճն վսեմ ոսկեղինիկ հարց սրբազանից թարգմանչացն ժեղոց, և լուսաւորել գմանկտին համազգիաց:

Ա.յլ սակայն վարանիմ և տարակուսիմ, ուստի՞ սկսայց, ի Հիմնադրէն և ի գործակցաց նորին հօրն Մեծին Մխիթարայ՝ թէ յարժանաւոր որդւոց և թոռանց նորին:

Արդարև գի՞նչ քաղցրագոյն կայցէ յաշխարհի, որ միանգամ յուսոյն աչխեցի, քան զտեսիլ արդեանց աշխատութեանցն՝ զբազմապիսի գպատգոյն արդասիս. գայսր քաղցրութիւն և բերկրապատար խնդութիւն առեալ այսօր և մեր զճաշակ, համարձակիմք ակատասիկ լի հրճուանօք հրաւէր կարդալ, ոչ միայն սրբազումար Աբհիպատաիս և Աբժանապատիս հարց և եղբարցն կղերականաց և համախմբելոցն այսր, այլ և համրէն հայաբեհից սուրբ եկեղեցւոյ որդւոց հարազատից, հաղորդակից լինել մերում խնդութեան: Եւ կարի իսկ յիրաւունս. վասն զի նախ քան զերկերիւր ամն, մինչ լոյս գիտութեան և իմաստից յԵւրոպ խոյս առեալ անդ փղփղէր, խաւար ազ-

ջամբչին պարագածակէր վերկիր մեր և վհօրիզոն։ Այլ որ բնակէն ի բարձունս սուրբն սրբոց յ՝աթոռն յաւիտենից, զմացեալ հայեցաւ ի խնամարհ բնակութիւնս մեր, շուք ինչ լուսոյ յաստուածծնկէն բնութենէն արատիալեալ ծագեաց և նորակերտեաց զԱերասաեանն վեհից վիմաստասխոհն և գաստուածարան զՄխիթար, ի կղզւոջն Ղազարու հասակէր զվառարանն լուսոյ և գիտութեան և շողշողելով նորակերտիւր վհայ—հանճարս։

Անցեալն ամբ և ժամանակք, ձայն ցնծութեան բանասիրացն մեզուաբանից ընդ ալորս երկրի տիեզեր տարածանէր, ի բովացն հալոցին ձուլէին գրիչք շանթաձիգք և ճաճանչագեղք, այլ սոփերք գրուածոց նոցին անմահութեան և երջանկութեան ձայնս հնչէին ի մուսայս հայ Պատասխն, գեղգեղ վանդիցն զօդանջէր և շուրջ գնալաւ բոլորեն կաճառք վեհից հայ քերթողաց։

Անդ ի գահ յոյժ գերագահ բազմէին վեհքն Աբասն, Հիւրմիւզ և Ալիշան, հայր Ջամչեան, Աւետիքեան և Ինճիճեան, Գաթրճեան, Թոմանճանեան և Աւգերեան, հայր Սիւրմէլեան, Ջանջանեան, Գիւվէր Ագոնց, Ալտնեան, Խաչատուրեան, Օղուլլուխեան, հայր Վրթանէս Ակներեան, Սոմալեան և Պապիկեան, Քալֆունի, Ջարբհանալեան և Ալտընեան, Խորէն Նարպէյ և Ալվազեան, Գալֆայեան և Գարագաշ, և աշակերտք նոցին՝ Պէշիկթաշլեան, Թովմաս Թէրզեան և Մամուրեան, Փարթուգալեան, Յ. Սապրճեան և Մելգոն խան, և այլն և այլն, շուրջ բոլորեալ երամովին գնորին աթոռոյն գեղգեղեն գերգս օրհնութեան. Թողում առել ընդ անուանցն և զմիոյ միոյ յաշակերտաց նորին հարիւրաւորացն զատմունս և վհանճար ի մէջ բերել, որք քաջքն են իւրաքանչիւր յիւրումն բաժնի՝ պիտութեանց, լեզուաց, թարգմանութեանց, առաւելապէս ասաղ բան գասաղ փղփղոց փայլեալ։

Ասացից ինչ գնացունց միայն՝ որոց գրուածք ծանօթ են մեզ։

Հայր Աբասն Բագրատունի ի քերթուածս իւր ընդ Ովիդեան թաթ անցանէ. հանճարովն ընդ քաջ քերթողս գայ ի մրցումն, ընդ Հոմերի և ընդ Միւռանի. քաջն եղուարդ ասաւածմխաստ քաջ հայկաբան և հռետոր, որ ոճով բանից և իմաստից ճոխութեամբ՝ բանահիւսիցն գերազանց հանվիսանայ. հայր Ղևոնդ վեհն Ալիշան, անմահ քերթողն յերգս և յ՝ալէլուս, մտացն թեւօք թռիչ առեալ յերկինս սլանայ, և ընդ որովքեից՝ ընդ քրովբէից ճախրէ՝ պարէ, հնութեանց, տեղագրութեանց և աշխարհագրութեանց անհուն պաշար պիղ գաձէ։ Հայր Ջամչեան, Աւետիքեան և Ինճիճեան ասաուածաբան բանից պատմող, զսուրբ գրեանս մեկնաբանեն գհնութեանց և գայլ նիւթոց քաղցր ճառեն. Գաթրճեան, Թոմանճանեան և Աւգերեան բանահիւսից թարգմանութեամբ, ճոխ գրուածովք պատմաբանեն. հայր Ֆաջունին, Սոմալեան և Պապիկեան գթուոց և հաշուց, գբնութեանց և գաբերց հանքաց հրահալեաց գօրինս քաջ բացատրեն։ Այսոհան գհին և գնոր լեզուի միջնորմ ցանկոյն երարձ ի միջոյ։

Ջո՞ր ասացից և գո՞ր յիշեցից յայնց կաճառաց վեհիցն Մխիթարեանց, զոր չէ այժմ ասելն պատմել ինձէն. միոն գի յերգս, միսն ի նուագս, այլ ամն յուսմունս, և միս օք ի պիտութիւնս, միոն ի վէպս, միսն ի պատմութիւնս գերազանցեն։

Աբգ, ի տես և ի լուր այսքանեաց քաջաց լեզուաբանից, հայախօսացն՝ ո՛ որ ձչ հրճուեսցի և զարմանայցէ, ո՛ր բերան կամ ո՛ր լեզու ոչ գոհանայցէ զբարերար Տեառնէ փրկչէն, բնաւից հասաչէն. Ներեցէք հա՛րք և ա՛եա՛րք, խնամս յանդգնութեան սակաւ ինչ թոիչս առնուլ և խոյանալ մտօք ի կղզին Սրբոյն Ղազարու, անդ ի սուրբ Մենաստանին ընդ ստուեր վարպետացն վերկից առաջի կալ վեհագոյք արձանի մեծին Մխիթարայ Աբբայի, և բարձրագոչ ձայնիւ ազազակել. Ո՛վ մեծդ և վեհագոյդ Հայր Մխիթար, ո՛վ քաջայանգուդն մշակդ եկեղեցւոյ, շուրջ ած գաչաղս քոյ, ի բարձր գիտանոցէ քումմէ ի կայս ի կայս արեւելից և արեւմտից, գի ահաւասիկ լցին լուսով գիտութեան զաշխարհս մեր հարազատ որդիք քոյ։

Անմահ ես Դու յաւիտեան անմոռաց յիշատակեալ, կենդանի արժանաւոր յաջորդօքդ Հայր Իգնատիոս Կիւրեղեանիւ և Հայր Աբրէն Այտընեանիւ, և համօրէն միաբանական ուխտիւք քո, որք ընծայեան ընդ լուսահեաս ճառագարս քո։

Հա՛պա մանկունք եկեղեցւոյ զարթիք ի ճահճահրաւէր թմբրութենէ ձերմէ, առէք գքնար և գաւետիս, երգեցէք ի պար շուրջ գդերեզմանաւն մեծին Մխիթարայ, որ զակնկալութիւն հարցն վհից սրբազանից Գրիգորեանց և Ներսէսեանց, Սահակեանց և Մեսրոպեանց ունէր ի մտի։ Եկայք խառնեցեք մանկունք եկեղեցւոյ գձայն հրճուանաց ձերոց ընդ օրհներգութիւնս մեր, օրհնեցեք դլիշատակ մեծին Մխիթարայ, օրհնեցեք որդիք երախտապարտ զանուն նորա ի բարեհշան յայսմ տաբեկանի երկերիւրեակ Յոբելինի ի մեծաշուք հանդիսի աւուրս, որոյ եղեւ սատար և պատճառ մեկնեսան մեր Մեծ. Պօղոս Եփ. Տէր Գաբրիէլեանց փառաբան Տիրանակերտի, որ միշտ քաջալերէ իւրովանն սպիտակի հանգիսիւք զրպաչաս և զբանահիւս։ Օրհնեցեք և Դուք Աբժանապատիս Հայր Ներսէս Զէլեպեան, օրհնեցեք և Դուք Հարք Աբժանապատիս զմիաբանութիւնս զայս համագնաց, որք՝ ի մի շունչ և ի մի ոգի օրհնեն գյիշատակ նորա. Ա՛յո՛. յիշատակ նորա մի շունչ և ի մի ոգի օրհնեն գյիշատակ նորա. Ա՛յո՛. յիշատակ նորա օրհնութեամբ եղիցի։

Տրուպ պաշտօնեայ Ս. Կիրակոս մայր եկեղ. Հայոց

ԳՐԻԳՈՐ ՔԱՀԱՆԱՑ
ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Տիարպէքիր, 2/15 Սեպտ. 1901

Տիգրանակերտ, 8 Մարտ. 1901

ԱՐՀԻԱՊԱՏԻ ԵՒ ԳԵՐ. ՏԷՐ

Աւժանայարդ և պատկառելի Միաբանութեանդ, յաւէտ պանծալի և երջանկայիշատակ Հիմնադիր Մխիթար Աբբայ սուրբ Հօր երկհարիւրամեայ Ծաղկեանի հանդէսին, զոր այնքան շքեղութեամբ կատարեցիք, մենք ալ հոս քաղաքիս մէջ մերօրեայն մատուռը ցոյցով մը մատնակցելէ յետոյ, նուիրական պարտականութեամբ մը պարտ կը զգամ սոյն երկտող յղել սրբազնութեանդ նոյն հանդիսին առթիւ, իբր թարգման սրտիս անկեղծ արտայայտութիւններուն։

Մատնակցելով հանրային լայնածաւալ համակրանքին, կու գամ խոնարհաբար շնորհաւորել Արհիապատութեանդ և պատկառելի սրբազան Միաբանութեանդ, յարգանքի սրտագին բաժին մը ալ նուիրելով Ծաղկեարի Սուրբ և Անմահ Ճիշտակին։

Ազդմունքին, երկար կեանք և կարողութիւն կ'մաղթեմ Սրբութեանդ և Մենաստանիդ մեծայարգ Միաբանութեան, որ այնքան ազգութեամբ գիտէ հետեւիլ իւր երանեալ Հիմնադրին շաւիղին, և որ անխոնջ աշխատութեամբ լոյս կը մատակարարէ ի սիրեաս աշխարհի ցրուեալ ոտհմակիցներուն մտքին, ճոխացընելով հայ լեզուն ու գրականութիւնը։

Աւհիապատիս Ս. Հա՛յր, կ'խնդրեմ որ հաճիք ընդունիլ նուաստիս սոյն արտաքին արտայայտութիւնները, և յայտնել եւս և պատկառելի Ս. Միաբանութեանդ։

Մատչելով ի համբոյր հայրապետական շնորհաբաշխ սուրբ և օծեալ Աջոյդ, կը մնամ միշտ և յաւէտ Սրբազնութեանդ ամենախոնարհ ծառայ

ՓԱՍՏԱՐԱՆ
ՊՕՂՈՍ ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԷՐ ԳԱԲՐԻԷԼԵԱՆ

ԱՐՒԻ· ՏԷՐ ԻՆՆԱՏԻՈՍ Վ· ԿԻՒՐՂԵԱՆ
ԱՐՔԻՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏՐԱՊԶԱՆԻՈՊՈԼԻՍՈՑ ԸՆԴ· ԱԲԲԱՀԱՄՑ
ՊԱՏԿԱՌԵԼԻ ՄԽԻԹ· ՍՐԲԱԶԱՆ ՀԱՅՐ ՎԵՆԵՏԻՈՑ

Գ.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ 200 - ԱՄԵԱԿԸ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻ ՄԷՋ

Սեպտեմբերի 7–ին

Օգոստոսի 28–ին Մխիթարեանների 200–ամեայ Ծաղկեանի տոնով կայանալիք երեկոյթը, երեկոյթ կազմակերպից անկախ պատճառով յետաձգվեց եւ տեղի ունեցաւ կիրակի օրը սեպտեմբերի 2–ին։ Դերասան խաժակ եւ Սողոմոնեան ամուսինները, նախ խաղացին երկու փոքրիկ վոդվիլներ, որից յետոյ երեկոյթի գրական մասը բացվեց Պեշիկթաշլեանի «Ի բեւր ձայնից» երգով։ Մի խումբ օրիորդներ երգեցին այս եւ ուրիշ դիւզական եղանակով ժողովրդական երգեր։ Ապա պ. Մանուեան կարդաց Մխիթար Սեբաստացու կենսագրութիւնը եւ Մխիթարեան Միաբանութեան 200–ամեայ գրական գործունէութիւնը։ Դահլիճում, որ լիքն էր հասարակութեամբ, քաոսրդ ժամ շշուկ չէր լսվում, բոլորը խորին լռութեան մէջ, լարված ուշադրութեամբ լսում էին կարդացողին։ Պ. Մանուեան պարզ կերպով ծանօթացրեց հանդիսականներին այդ միր, գործունեայ, անմահ Մխիթար Սեբաստացու եւ նրա արժանաւոր յաջորդների, Մխիթարեան Միաբանութեան 200–ամեայ գործունէութեան հետ, կանգ առնելով այն երախտապիտական զգացմունքների վրայ, որ ամեն մի հայ պիտի է տածէ դէպի Մխիթարեանները, առանց դաւանութեան խտրութեան։

Յետոյ պ. Թիրէշեան գեղեցիկ կերպով նուագեց ճիանուրի վրա «Սէգահ Յուսէինի»։ Կարդացին ստանաւորներ,—Ալիշանի «Հայոց աշխարհիկ», «Մանկան», որին Ազնիւ կարդաց «Հրաշքդանը» Ալիշանի։ Դեղեցիկ էր պ. Անդրանիկի տաճկահայ բարբառով ստանաւորը. խոր տպաւորութիւն արեց Ն. Տիգրանեանի գաշնամուրի վրա նուագած «Բայաթի–Շիրազը»։

Տեղիս հայ կամաւորներից բաւական թիւով եկած էին երեկոյթի, սիրով աշխատում էին հայ լուսաւորչականների հետ երեկոյթի աջողութեան համար եւ բոլորի դէմքերի վրա կարծես կարդացվում էր «Եղբայր ինչ մեծ»։ Քաղաքային ժողովարանի ձմեռային տունը, որի պատշգամբը զարդարված էր զօշակներով եւ հարուստ հրաւառութեամբ, նայողի վրա այս անգամ այլ ազդեցութիւն էր անում։ Ժողովարանի դռնից ներս մտնողի աչքին էին ընկնում սանդուղները եւ նախասենեակում եղած պատշգամբը, որ զարդարված էին գոյնզգոյն կտորներով։ Դահլիճը եւ ասիական ճաշակով շքեղ զարդարված սենեակը՝ մարդու ուշադրութիւնն էին գրաւում։ Դահլիճում, բեմի աջ եւ ձախ կողմերում, շինված էին երկու շքեղ ամբիոններ։ Մէկի վերին մասում գրված էր Հ. Ա. Բագրատունի, իսկ միսի՝ Հ. Ղ. Ալիշան։ Այս ամբիոնների մէջ գրված էին Հ. Բագրատունու եւ Ալիշանի

պատկերները գեղեցիկ շրջանակներով։ Իսկ Մխիթար Աբբահօր մեծ փիրքով պատկերը, փառահեղ շրջանակի մէջ, եռոտանի պատուանդանի վրա, աչքի էր ընկնում դահլիճում բեմի վրա։ Ասիական ճաշակով գեղարուեստօրէն շրջեղ զարդարված սենեակը այն ատենին գրաւիչ էր, որ նայողին մեծ բաւականութիւն էր պատճառում։ Սենեակի բոլոր պատերը ծածկված էին գորգերով. խոհանոցի, նրանց վրա եղած թաւշեայ մուխաքանների եւ անկիւններում գրված փոքր սեղանների զարդարանքը շատ գեղեցիկ էր։ Այս սենեակում ցայց գրված էին Աղիշանի, Բագրատունու, Հիւրմիւզի, Զարբհանալեանի եւ այլոց ընտիր երկասիրութիւնները։ Պատերի վրա կախված էին Մխիթարեանների պատկերները մեծաքան գունաւոր կտորներով շրջապատված։ Այստեղ շարունակ նուագում էր Գ. Տալեանի խումբը թաւի վրա։ Սենեակի ճաշակով զարդարանքը, հայ աշուղների ներդաշնակ նուագելն ու երգելը հանդիսականներին գրաւում էին գէպի այդ սենեակը։ Գեղեցիկ վարագոյրներով, յատկական կամարի նման, սենեակը բաժանված էր երկու մասերի։ Դահլիճում նուագում էր գինուորական երաժշտական խումբը իսկ գեպարուեստական պավիլիոնում նուագում էր պ. Քիրիշեանի խումբը, ճեմարանի վրայ։ Գրականական մասը վերջանալուց յետոյ սկսվեցին պարեր։ Երեկոյթը վերջացաւ ժամը մէկին։ Ժողովուրդը գոհ սրտով հեռացաւ։

Շնորհակալութեան արժանի են երեկոյթի կառավարիչ երգուեալ հաւատարմատար պ. Ց. Տէր. Մարտիրոսեանը, պ. Մ. Սամբօլեանը եւ ձայնակցները, որոնք չէին խնայել ոչ մի միջոց ասիական սենեակը շքեղ զարդարելու։ Երեկոյթին ներկայ էին հայ կաթոլիկ Աբրահամ քահանայ Զաքարեան եւ Պօղոս վարդապետ Նահապետեան, իսկ հայ լուսաւորչական հոգեւորականներից ներկայ էր Աբժենակ սարկաւագ Մատնիչեան։

Մշակ օրագիր, N° 200 Մ. Ս.

Ե.

200 – ԱՄԵԱԿԻ ՅԻՇԱՏԱԿԸ ԱՖԱՍՔՈՒՄԱՆԻ ՄԷՋ

Աբաստուման, 31 Օգոս. 1901

Մեր ապրաւիկ գրական անդաստանում, Ձեր Միաբանութեան մատուցած անխոնջ ծառայութիւնները բարձր գնահատող՝ համակրողների մի շրջան, լցուած բուռն երախտագիտական զգացմունքներով, Աբասթումանի այս հեռաւոր բուժարանում, անցյալ 26ին, Մելիք – Հայկազեան, Կանկանճեան և Բաբայեան գերդաստանների մասնակցութեամբ մի գրական, երաժշտական երեկոյթով, ծանոց Միաբանութեանդ 200 – ամեակը։

Գրական բաժանմունքում հանդէսի Նախագահը խօսեց Երեկոյթի նշանակութեան մասին։ Իսկ քարտուղարը կարդաց Մեծ Հայ Միխիթար Սեբաստացու կենսագրութիւնը։ Ապա հանդիսականների ժեժամանակութեան կողմից առաքգրվեց շնորհաւորական հեռագիր, որը և ուղարկվեց Ձեզ։

Պարոն Նախագահի առաջարկութեամբ, որպէսզի այդ հազուագիւտ ոճնախանձութեան յիշատակը ընդ միշտ թարմ մնայ հանդիսականների յիշողութեան մէջ, հիւրերից 30 հոգի բաժանորդ գրուեցին «Միխիթար» վերնագրով լոյս տեսած Միաբանութեանդ շրջեղ հրատարակութեանը։ Ժողված գումարը 60 րուբլի իսկոյն ուղարկվեց Ձեզ։

Ներկայ ծրարում ուղարկում ենք Ձեզ, բաժանորդների մանրամասն հասցէները։ Խնդարհաբար խնդրում ենք բարեհաճել կարգադրել, որ մի մի ուղարկուի ցուցակագրուած բաժանորդներին։

Հանդէսի երաժշտական բաժանմունքի ծրագրի մի օրինակը, որ բաժանուեց մօտ 60 յատուկ հրաւիրուած հիւրերին գնում ենք այստեղ։

Ծրագիր Գրական Երաժշտական Երեկոյթի Մխիթարեան Ուխտի Երկհարիւրամեակի առթիւ

Ա.

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

1. Երեկոյթի նշանակութեան մասին, կ'խօսի Բժշ. Աչ. Բաբայեան
2. Հաւատոյ պատմութիւն Մխիթարեան Ուխտի, կ'կարդայ Պ. Կ. Տէր Ցոհաննիսեան։

Բ

ԳՐԱԿԱՆ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

1. *a. Meine Ziebe ist grün. . . . . Brahms*
   b. Chant d'Alsace . . . . . Duvernoy
   Կ' երգի Օր. Մարգարիտ Բաբայեան
2. *Ballade – Polonaise I.re partie . . . Vieuxtamps*
   Ջուրակի վերայ կը նուագի Պ. Ֆլօրինեան
3. «Աղի իմ սոխակ» – Ժող. Երգ . . . Խօս. Գամ. – Բաբիկ.
   Կ' երգի Օր. Մարգ. Բաբայեան
4. *a. Prélude . . . . . Chopin*
   b. Passepied . . . . . Delibes
   Դաշնամուրի վրայ կ' նուագի Օր. Շուշիկ Բաբայեան

5. *Air varié* . . . . . *Beriot*

Կ՛նուագէ Պ. Ֆլօրինեան

6. *Ze Nie* . . . . . *Zevoux*

(Երգ, չուբրակ, դաշնամուր) կ՛կատարեն Օր. Բաբայեաններ և Պ. Ֆլօրինեան։

Ակումբի Նախագահ բժշկապետ Աւետիք Բաբայեանի առնաբանութեան համառօտութիւնը կ՛ըստ եմ նամակիս։

Խմբագրիչ քարտուղար
Կ. ՏԻՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԵՐ.
ԵՒ ՇՆՈՐՀԱՒԱՉԱՐԳ ԱԲԲԱՅԻՆ Հ. ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԿԻՒՐԵՂԵԱՆԻՆ
Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՎԱՆՔՈՒՄ

ԵՐԿՈՒՅԹԻ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ի՞նչ է այս երեկոյթի նշանակութիւնը։

Այս հարցի պատասխանը ինքն ըստ ինքեան կը պարզուի, եթէ քննենք գէթ շատ համառօտ կերպով՝ թէ ի՞նչ նշանակութիւն է ունեցել հայ ազգի համար Մխիթարեան Միաբանութեան 200—ամեայ գործունէութիւնը։

Ընդհանուր հայեացքով այդ գործունէութիւնը Միաբանութեան հաստատման օրից երկու գլխաւոր ուղղութիւն է ցոյց տուել, առաջինը՝ կրօնական, այն է՝ կաթոլիկութեան և պապականութեան պրոպագանդա՝ հայերի մէջ. եթէ միակ այս լինէր Մխիթարեան Միաբանութեան նպատակը, մենք Լուսաւորչական հայերս ամենևին առիթ չը պիտի ունենայինք ուշելու այդ Հաստատութեան 200—ամեակը, քանի որ մենք ցանկանում ենք հաստատ և կանգուն պահել մեր ինքնուրոյն եկեղեցին, իբրև մեր ազգայնութեան խարիսխներից մէկը։

Սակայն, բարեբաղդաբար, Սերաստացի Մեծ Մխիթար վարդապետի միակ նպատակը չ՛էր կաթոլիկութիւն տարածելը հայերիս մէջ, այլ՝ գլխաւորապէս կանգնեցնել մի հաստատութիւն, որ դարերի ընթացքում տարածէր Հայ ազգի մէջ Լուսաւորութիւն, մշակել հայոց լեզուն և պատմութիւնը. հանէր փոշիների տակից ոսկեայ աշխարհ հայոց նախկին մտաւորականութիւնը. ծանօթացնէր Եւրոպային հայի մտաւոր հանճարի հետ։ Մենք տեսնում ենք և անթիւ փաստերով համոզւում ենք, որ Մխիթարի այս երկրորդ հիմնական նպատակը Միաբանութիւնը պահպանած է իրրև սուրբ աւանդ և անքակտելի կտակ իւր բոլոր գործունէութեան ընթացքում։ Յիրաւի, այս երկու դարերի ընթացքում, սկսած Մխիթար Աբբայի և իւր անմիջական աշակերտների ձեռք և բազմաչարչար գործից՝ հայերէն լեզուի առաջի բառարաններից, Միաբանութիւնը տուել է հայ ազգին պատմութեան և արուեստի վերաբե-

րեալ, քանի՛ քանի՛ գնահատելի մեծ հեղինակութիւններ, ինչպէս են՝ Ասկեռեանի, Զարէհեանի, Ինճիճեանի, Ագոնցի, Հիւրմիւզի, Բազրատունու, Ալիշանի, Այտընեանի (վիեննայի միաբ.), Այվազովսկու, Գալֆայեանի, Զարբհանալեանի, Քալէնցու, և այլ նման հեղինակների աշխատասիրութիւններ։ Այս հեղինակներից իւրաքանչիւրը ինչ ազգի էլ որ պատկանէր, պատիւ պիտի բերէր իւր ազգին, և ազգից բոլոր հեղինակութիւններով աւելի ազգ պիտի պարծենար, ինչպէս և մենք հայերս դրանցով պարծենում ենք այսօր առանց նայն իսկ հարցասիրելու՝ թէ ի՛նչ կրօնի կ՛պատկանէին գրքս։

Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութիւնը միայն մեր գրաբար լեզուի մշակելովը չէ, որ ազգի մէջ հռչակ է վայելում, այլ նա, ըստ իս, գլխաւոր սկզբնապատճառ եղաւ նաև արեւմտեան աշխարհի հայ գրականութեան զարգացմանը։ Այս բանը ապացուցւում է մի կողմից Վենետկայի Մխիթարեան ճիւղի գործունէութեամբ, միւս կողմից՝ ո՛ւմ յայտնի չէ թէ՝ անցեալ դարի կիսից Պոլսում մեր ազգային գործօնները՝ Պէշիքթաշլեան, Փորթուգալ, Սապըճ, Մ. Ազաբէկեան, Մամուրեան, Հէքիմեան, Արփիարեան, Թէրզեան, Շիշմանեան (Ծերենց) սրանց նման բանաստեղծ վիպասաններ, թարգմանչական հրատարակութիւններ Մխիթարեան Միաբանութեան վարժարանի նախկին աշակերտներն էին, և իրանց բուռն հայրենասիրական ոգով պարապական էին Մխիթարեան Ուխտին։

Գանի՛ որ Մխիթարեան Միաբանութիւն իւր գործունէութեան այս երկրորդ գլխաւոր ճիւղովը այսքան մեծ երախտիք ունի մեր ազգի վրայ, բնական է, որ ազգն էլ ամենուրեք յատկապէս այդ մասին, իւր երախտագիտական համակրութիւնը ցոյց տայ Միաբանութեանը, ինչպէս այդ պարտքը մենք էլ կատարում ենք այս երեկոյ՝ մեր ընտանեկան շրջանում։ Ահա այս է մեր երեկոյթի նշանակութիւնը։

Զ.

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ 200-ԱՄԵԱԿԸ ԿԱՐՍՈՒՄ

Ամսիս 26—ին, Մխիթարեան Միաբանութեան գոյութեան 200—ամեակի մօտ առիթով, տեղիս հայ—կաթոլիկների եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց Մխիթար Սերաստացու համար. ներկայ էին ամբողջ կաթոլիկ համայնքը եւ լուսաւորչականներից էլ բաւական թուով երիտասարդներ։ Դիակիր սեղանը զարդարված էր բնական եւ արհեստական ծաղիկներով։ Հոգեհանգստի կէսին պ. Ե. Կէկէճեան կարդաց Մխիթարեանների ներով։ Հոգեհանգստի կէսին պ. Ե. Կէկէճեան կարդաց Մխիթարեանների մասին պ. Լէօի գրուածքներից համառօտ ամփոփումն։ Հետաքրքրական տուած մասին պ. Լէօի գրուածքներից համառօտ ամփոփումն։ Հետաքրքրական

են թէ կաթոլիկների եւ թէ մի խումբ լուսաւորչական երիտասարդների կողմից։ Ի պատիւ այդ ոճի նշանակած ներկայացումը եւ պարահանդէսը յարգելի պատճառներով յետաձգված են մինչեւ 30–ին, հինգշաբթի օրը։

(Մշակ, թիւ 191)

*
* *

Տեղիս երիտասարդներից մի խումբ ցանկալով այսօր ոճով Մխիթարի և Ներս հիմնած Մխաքանութեան Երկհարիւրամեայ յոբելեանը, կամեցաւ գրական–թատերական մի ներկայացում տալ հետեւեալ ծրագրով. պէտք է կարդացուէին ուսանաւորներ Հ. Ալիշանից, Պատկանեանից, Պեշիկթաշլեանից և Դուրեանից, պէտք է խօսուէր Մխիթարի և Մխիթարեանների գործունէութեան մասին և խաղացուէին երկու փոքրիկ կատակերգութիւններ։ Բայց ներկայացման գրական մասը չկայացաւ, ուստի սահմանած պէտք է բաւականանային լոկ թատերախաղով և ընտրել ներկայացման համար մի ուրիշ աւելի ընդարձակ թատերախաղ. և որովհետեւ միջոցը շատ կարճ էր և չէր կարելի այդքան կարճ միջոցում պատրաստել խաղը, դորա համար էլ ներկայացումը այսօրուան փոխարէն յետաձգուեցաւ եկող հինգշաբթի երեկոյեան։ Ներկայացնելու են... «Աէր և Նախապաշարմունք» թատերախաղը, երեք արարուածով, և «Տիկնութիւն և խենթութիւն» կատակերգութիւնը մէկ արարուածով։ – Ներկայացումից գոյացած զուտ արդիւնքով պէտք է Մխիթարեանների տպարանից, և ոչ ուրիշ տեղերից, գրքեր տառգուին և ընծայուին հեղինս Գրագարան–Ընթերցարանին, որ գրքերի, մանաւանդ հայերէն լեզուով, շատ պէտք ունի։

Երկկ երիտասարդութիւնը մի հեռագիր ուղարկեց, որով շնորհաւորելով Մխիթարեան Ոմանի երկհարիւրամեակը, ցանկանում է նրան յարատեւութիւն և ազգօգուտ գործունէութիւն։

Յակոբ Դօղանձեան

Աս խմբ. Բազմավէպի

*
* *

Օգոստոսի 30–ին կայացաւ Մխիթարեան Միաբանութեան 200–ամեայ յոբելեանի առիթով նշանակած ներկայացումը։ Խաղացին «Աէր եւ նախապաշարմունք» եւ «Ընտանեկան փոթորիկ»։ Խաղը լաւ անցաւ եւ հասարակութիւնը գոհ մնաց. ներկայացումից յետոյ մինչեւ ժամը 2–ը տեւեցին սիրական պարերը։ Աղմկոտ միջոց էր։ Որոշված է այդ փողերով բերել տալ Մխիթարեանների հրատարակած գրքերից տեղիս Գրագարանի համար։ Խաղացողներից լաւ տպաւորութիւն էին թողնում մանաւանդ Ղազարեան քոյրերը իրանց զգացված եւ շատ գեղեցիկ խաղով։ Մի քանի տեղ խօսվում էր, թէ ինչով եւ ինչպէս արտայայտեն իրանց զգացմունքները յարգելի օ-

րիորդների։ Մի խումբ երիտասարդներ պատրաստվում էին նուէր տալու, բայց արդէն ուշ էր եւ ոչ մի արժանաւոր բան չէր կարելի ձեռք բերել։ Մեզ մնում է մի միայն ցանկալ, որ յարգելի օրիորդները շարունակեն իրանց սէրը դէպի մայրենի բեմը եւ օրինակ հանդիսանան մեր բոլոր հայ օրիորդների համար։

(Մշակ, թիւ 194)

Է.

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ 200ԱՄԵԱԿԸ ԱԽԱԼՅԱՅԻ ՄԷՋ

Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան հիմնարկութեան 200–ամեակի առիթով, ինչպէս լսեցինք, քաղաքիս հայ կաթոլիկների ս. Աստուածածնի եկեղեցում կատարվեց հանդիսաւոր ժամերգութիւն։ Պատարագին հրաւիրված էին ի միջի այլոց և հայոց ս. Փրկիչ եկեղեցու երկսեռ երգեցիկ խումբը իր խմբապետով։ Պատարագին մի քարոզ խօսեց օրվայ ոճի առիթով պատարագիչ Պետրոս քահանայ Ղազէզեանը։ Պատարագից յետոյ հանդիսաւոր կերպով հոգեհանգիստ կատարվեց Մխիթարեան Ոմանի միաբան եւ Ախալցխայի հայ կաթոլիկների հոչակաւոր առաջնորդ՝ Եփրեմ վարդապետ Սէթեանի գերեզմանի վրա, որ գտնվում է նոյն եկեղեցու գաւթում։ Հանգուցեալի վրա մինչեւ այսօր գերեզմանաքար չէր ձգված, բայց այժմ, ժողովրդի նուիրատուութեամբ, զրված է մի լաւ մարմարեայ արձանաքար։ Հոգեհանգստի ժամանակ կարդացվեց ճառ։ Բացի դրանից, քաղաքին հայ երիտասարդների մի խումբ մի շնորհաւորական հեռագիր ուղարկեց Վենետիկ ս. Ղազար վենաստանը, բարեմաղթելով որ Միաբանութիւնը արժանանայ շատ այլոլիսի 200–ամեակների։

(Մշակ, թիւ 193)

Ը.

ՄԽ. ԱԲԲԱՀՕՐ 200–ԱՄԵԱԿԸ ԿԻՊՐՈՍԻ Ս. ՄԱԿԱՐ ՎԱՆՔԻՆ ՄԷՋ

Ս. Մակար, 10 Սեպտ. 1901

Իր հիմնարկութենէն ի վեր, Ս. Մակարի վանքը թերեւս առաջին անգամն լինելով հանդիսավայր եղաւ այնչափ խանդավառութեան օրչափ որ կը տիրէր սեպտ. 8 կիրակի օրը, Մխիթարեան Երկհարիւրամեակին առթով...։

Շաբաթ օրուընէն իսկ հանդիսական երեւոյթ ստացած էր վենաստանը։ Մեծ մուտքը, սենեակներու գոնները և պահլիճին սիւնակները զարդարուած էին մրտենիի, ձիթենիի և նշենիի ստերով։ Մխիթար Աբբայ բառերը կա-

նաչ տերեւներով յօրինուած էին արտաքին պրան կամարին վրայ. նոյն-պէս՝ զարդասին ճակատը և գահլիճին երկայնութեան վրայ կը կարդա-ցուէին Մխիթար անուանները. առաջինը կազմուած հարիւր հատ կանաչ թուրինջներով, և երկրորդը՝ պտենիվարդի ճիւղերով, ամէն մէկ տառը մէկ մետրի չափ բարձրութեամբ։

Հանդէսը սկսաւ իրիկուան ժամը 4ին և մասնաւոր կարգացոյցին հա-մեմատ շարունակուեցաւ մինչև $9^1/_2$։ Նախ կատարուեցաւ ժամերգութիւն մը՝ հանդիսական շարականներով և մաղթանքներով։ Մատուռէն՝ աշա-կերտները և ուրիշ վանաբնակները, այր և կին, մեծ և փոքր, մրտենիի ճիւղեր բռնած՝ թափօր կազմեցին և «Երկինք որ այսօր նոր արեւ ծագե-ցուցեր» երգով յառաջացան, և շարժական սանդուխէ մը բարձրացան վանքի հարաւային կողմի կամարակապ սենեակին առջեւը՝ որուն վրայ, հին փղցուած խուցի մը մէջ, ծնած էր Մխիթար։

Ամբողջ պատրաստուած էին սպաղարձէ կամարները, և պատի մը՝ որուն մէջ կը գետնուէր Աբբահօր պատկերը, Որբանոցի աշակերտաց մէկին ձեռքով զծագրուած։ Արտագրաւ ու խորհրդաւոր պատկեր մը ներկայացնէր այս անշուք տեղիքը...։

Երգեհոնի և ջութակի ընկերակցութեամբ երգուած «Տէր ողորմեանց» մաղթանքէն վերջ ոտքի եղաւ Որբանոցին տեսուչը, Պրն. Բիւրքճեան, և խօսեցաւ օրուան հանդէսին վրայ։ Նախ պատկերացուց 19 տարեկան տա-կաւագը, որ 1695ին, ճիշդ այս երկրին վրայ չերեմէ կը տառապէր, լքուած ու անօգնական։ Ցետոյ բացատրեց այն բարոյական այժը որով գի-նուած էր այդ վեհահոգի երիտասարդն և որով մաքառեցաւ երկար տարի-ներ և յաջողեցաւ հիմնելու հայկական մեծ Միաբանութիւնը Ս. Ղազարի մէջ։ Թուելէ յետոյ Մխիթարեանց անգին ծառայութիւնները՝ մատնանշէ ըրաւ անոնց յաջողութեան գլխաւոր պայմաններուն,— յարատեւ աշխատու-թեան և խիստ կարգապահութեան, ու վերջացուց խօսքը՝ օրհնելով Մխի-թարի յիշատակը։ Որբանոցի ուսանողներն որ խորապէս յուզուած ու հմա-յուած ականջ կ'ընէին, հետզհետէ ծափահարութիւններով զոչել «Կեցցէ՛ Մխիթար, կեցցեն Մխիթարեանք» ու լիաթոք երգեցին Մխիթարի անուան պատրաստուած երգ մը։

Պ. Բիւրքճեանի բանախօսութեան յաջորդեցին երկու գրաւոր ճառեր, որոնց մէն կարդաց Որբանոցի նախկին աշակերտներէն Պ. Լուիֆիկ Գըր-մըզեան, վանքի զգրոցին ուսուցիչը, և արդի աշակերտներէն Պ. Արմենակ Աթմաճեան։ Ամբողջ և ուրիշ երգեր յետոյ, բոլոր ներկաները Մխի-թարի յիշատակին «Կեցցէ՛»ներ կրկնելով հրաժեշտ տուին երգիչին ու վար իջան սանդուխէն։

Ժամը $5^1/_2$ եղած էր։ Կարգացոյցին համեմատ թափօրը վանքէն դուրս եկաւ ու երգերով ուղղուեցաւ դէպի հանդիպակաց բլուրը որ 5 վայրկեանի ճամբայ հեռու է գտնէն ու Ձորակով մը կը բաժնուի անկէ։ Բլուրը շատ հաճելի դիրք ունի ու լայնարձակ տեսարանի վրայ կիշխէ։ Հոն, նորահաս

մայրիներու մօտը, աշակերտներուն ձեռքով կանգնուած էր քարակոյտ մը, 2 մետր բարձրութեամբ և 6 մետր շրջագծով։ Երբ թափօրը հոն հասաւ աշակերտներէն պատանեակ մը, Պ. Սարգիս Մելիքեան, բարձրացաւ քա-րակոյտին վրայ ու ճառ մը կարդալով յայտարարեց որ այս կոթողը կանգնուած է Մխիթար Աբբահօր յիշատակին, ու այս բլուրը ասկէ վերջ պիտի կոչուի ՄԽԻԹԱՐԻ ԲԼՈՒՐ։ Բարձրագոչ ազազակներ ու ծափեր թըն-դացուցին օդը, ու նորէն երգուեցաւ Մխիթարի երգը որուն վերջին տունին մէջ կըսուէր.

Ողջոյն քեզ, բլուր, բնութեան տաճար,
Ցիշատակ թողունք կոթողը կարկառ.
Նորընծայ անունդ պահէ՛ դարէ դար,
Կեցցէ՛ լուսաշող Մեծն Մխիթար։

Մի ուրիշ ճառէ վերջ, զոր աշակերտներէն Պ. Տիրան Յովհաննէսեան կարդաց քարակոյտին վրայէն, թափօրը վերադարձաւ վանք։

Իրիկուան ճաշի ժամը հասած էր։ Սեղանին վրայ զուարթ խօսակցու-թիւններէ վերջ կանգնեցաւ Պ. Սիմոն Վանեան և մի քանի բառով երախ-տագիտութիւն յայտնեց Մխիթար Աբբահօր և Մխիթարեաններուն, և յոր-դոր կարդաց իր գպրոցակիցներուն որ այսօրուընէ ասեղն հետեւիլ Մխի-թարի չքնաղ օրինակին։ Ասոր վրայ, Պ. Բիւրքճեան դարձեալ խօսելով՝ հարիւանցի ակնարկ մը ձգեց կիպրոսի Կրթարան Որբանոցի հիմնադիրնե-րուն բուն նպատակին վրայ, և վստահացուց որ Ս. Մակարը կրնայ լինել փոքրիկ ընդօրինակութիւն մը Ս. Ղազարի վանքին, եթէ Որբանոցին մարդ հասնի, ու այս մարդ բառին վրայ բիչ մը ծանրանալէ յետոյ, խօսքը վեր-ջացուց՝ յիշատակելով Որբանոցին բարերարները և խնամակալները, որոնց համար մեծաշունչ ծափեր ու բարձրագոչ «կեցցէ՛»ներ նուիրեցին աշա-կերտները։

Ճաշը չվերջացած՝ արդէն սկսած էին լուսավառութիւնը։ Մխիթարի խուցին տեղը՝ վերոյիշեալ երգիչին վրայ, լոյսերու առջեւ հաստատուած վերատառութիւն մը — Մխիթար Աբբահայր, 1701—1701» — կը փոփոխէր գոյնզգոյն։ Բակին բարձր մասին վրայ՝ քարիւղով շաղուած գունաթղթեայ լապտերներ կախուեցաւ ծառերու վրայէն։ Ապա վերջը՝ վանքի բակին մէջ ու զամբարին առջեւ աշակերտներ ու փոքրիկ աղջիկներ կազմեցին «Անագորոյային աղջկանց պար»ը, միշտ չուխակի ու երգեհոնի ընկերակցութեամբ։ Մեծ աշխուժով կատարուեցաւ պարը և քանի քանի անգամ կրկնուեցաւ պարերգը...։

Ժամը հինն էր, և հանդէսին վերջին մասը պիտի կատարուէր, այնինչն չհատնցութիւն դէպի ատեանն որ կը գտնուի վանքին վար, 2 վայր-

կեան հեռու, և որուն մէջ լուացուած է Մխիթար, Հերմի սատակութիւնը մեղմացնելու յուսով։ Հոդ ալ երգուեցաւ Մխիթարի երգը ու կրկնուեցան այս տողերը.

«Ողջոյն, աւազան վճիտ զովարար,
Որ ընդունեցեր հեզը ջերմաեար,
Հոսեցուր ջրերդ խինդով անդադար.
Փայլի՛ լուսաշող Մեծն Մխիթար»։

Աւազանէն չժեկնած՝ ջրի բաժակները պարպուեցան Մխիթարի յիշատակին ու Մխիթարեան Միաբանութեան կենաց։ Վանք գառնալով՝ մատուռին դրան առջեւ աշակերտք երգեցին երեկոյեան աղօթք մը այս սկզբնաւորութեամբ.

«Փառք քեզ Տէր Աստուած մեր,
Որ զօրս մեզ շնորհեցեր,
Բարեաւ անցուցանել,
Ձերեկս զայս ողջունել.»

Հանդէսը վախճան գտած էր, և ժամը տասնին հնչեց ննջեցեաց զանգակը։ Լուսինը ախորժ ամեն կողմ, բայց գիշերուան թանձր մթութեան մէջ դեռ կը պլպլար վանքի դրան կանթեղը, ու կը կարդացուէր «Մխիթար Աբբահայր» վերտառութիւնը, մինչ Մխիթարի բլուրին լապտերը այնպէս շող մը կ'արձակէր որ կարծես նոր մոլորակ մըն էր երկինց կամարին վրայ։

ԱԿԱՆԱՏԵՍ

Այրիվանք՝ Թիւ 1, տարի Ժէ. 1901

ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Гос. Библиотека
ՀԱՍՌ-Ամ. ՍՍՀ
им. А. Мясникяна
Ա. ՄՅԱՍՆԻԿՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

ՆՈՒԷՐՔ ՎԱՄՆ ԾԱԽՈՒՑ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԻ

				Ֆռ. Սնդ.
1	Վսեմ.	Գրիգոր Պլյքլեան (Պուքարէա)		500
2	Մեծ.	Պաուէ Գուրգենեան (Տվղիա)		500
3	»	Ա. Ա. (Աւտրիացի)		100
4	Յարգոյ	Հ. Սարգիս վրդ. Եազըճեան (Շիւրակ)		70
5	Մեծ.	Աղեքսանդր Մանթաշեան (Բագու)		250
6	»	Յովակիմ Ծիկոյեան (Սիմֆերոպոլ)		500
7	»	Սաղաթիէլեան (Տվղիա)		15
8	»	Յովսէփ Խակէնաէրեան (Պարիզ)		100
9	»	Երուանդ Տամեան (Պարիզ)		70
10	»	Ա. Ա		40
11	»	Կ. Գ (Պետերբուրգ)		30
12	»	Ա. Ա		11
13	Տիկին	Մարիամքան Տիւզ (Պարիզ)		100
14	»	Տիրուհի Եաղլըքճեան (Վենետիկ)		100
15	»	Մարգոր (Խոսր.)		10
16	»	Barrachin Suzanne (Խոսր.)		100
17	Մեծ.	Մ. Մ. Զօրաբ (Սուրաբայա)		36, 50
18	»	Յ. Գ. Տէր – Յովակիմ (Սուրաբայա)		25
19	»	Յ. Ա. Մեսրովբ (Սուրաբայա)		12, 50
20	»	Յովհաննէս Քիւրքճեան (Սուրաբայա)		100
21	»	Յ. Յորգանեան (Սուրաբայա)		36, 50
22	»	Մ. Ն. Գալուստեան (Սուրաբայա)		5
23	»	Սամ. Յովակիմ (Սուրաբայա)		12, 50
24	»	Յ. Տէր Կ. Յորգանեանեան (Սուրաբայա)		25
25	»	Մ. Մ. Զօրաբ (Սուրաբայա)		12, 50
26	»	Յ. Ս. Յարութիւն (Սուրաբայա)		2
27	»	Պ. Ազանուր (Սուրաբայա)		5
28	»	Դ. Խ. Մարգար (Բալի կղզի Հնդկ.)		3
29	»	Զ. Գ. Էդգար (Բալի կղզի)		2
30	»	Յ. Ս. Յարութիւն (Բալի կղզի)		2
31	»	Դ. Կ. Յովհաննէս (Բալի կղզի)		2
32	»	Ն. Տր. Պ. Յակոբեան (Բալի կղզի)		2
33	»	Պ. Յակոբեան (Բալի կղզի)		5
34	»	Տիրան Փիլիպպոսեան (Գահիրէ)		200
35	»	Պրոֆ. Փ. Կոնիրեը		75
36	»	Խաչերես աղա Զրաքեան (Պոմպէյ)		1000
37	»	Պետրոս աղա Թովմասեան (Պոմպէյ)		140
38	»	Տիգրան Կամսարականի (Գահիրէ)		50
39	»	Յ. Գէորգեանց, հաճնցւոյն (Թորվիլա)		383
40	»	Յակոբ Գասապեան (Թորիզ)		10
41	»	Էտկար Շահին (Պարիզ)		30
42	»	Պալենց (Ռուսաստ)		5
43	»	Գր. Նիկողիմոսեան (Աղեքսանդրիա)		50
44	»	Տիգրան Մխիթարեան (Եգիպտոս)		20
				4747, 50

Հաւաքեալ ձեռամբ Յ. Տէր Կ. Յորգանեանեան

			Փոխադրեալ գումար			4747, 50
45	Վսեմ.	Եագուպ Աբթին Փաշա. Եզնպատ. Դիվ.	2000	Պատերազմական վարչության տրամադրութեան տակ		
46	»	Պօղոս Նուպար Փաշա » »	2000			
47	»	Տիգրան Փաշա Ասլթօ » »	2000			
48	Մեծ.	Մաթոսեան Անանուն ընկ. Ծխախոտ.	1600			
49	»	Բարդիկ Նահապետեան » »	195			
50	»	Գրիգոր Տ'Էլիա » »	975		=	2500
51	»	Մովսէս Անանեանց, » »	97			
52	»	Պետրոս Կարապետեան » »	175			
53	»	Վահրամ Մանուկեան » »	195			
54	»	Ստեփան Խլլիկեան » »	97			
55	»	Կարապետ Սիվրիկեարեան » »	97			
56	»	Բուզանդ Մասրաֆեան » »	252			
57	»	Վարդան				5
58	»	Յովհաննէս Պալեանց (Ռոդոսի) . . .				500
59	»	Յովակիմ Գր. Պէկլերեան (Թարասու) .				25
60	»	Պօղոս Յակոբեան (Աղեքսանդրիա) . .				100
61	»	Աւետիս Խանիկեան (Աղեքսանդրոպոլ) .				30
62	»	Մարտին Լ. Բաբայեան (Թարասու) . .				100
63	»	Աստուածատուր Ջաղացճեան (Թարասու) .				10
64	»	Ստեփան Եազըճեան (Նապոլի) . . .				20
65	»	Մելիտոս Սանոսեան (Քրիվոյրոկ) . .				14
66	»	Գրիգոր Լազարեան (Ալեքսա) . . .				61
67	»	Ա. Ա. (Համբուրգ)				250
68	Արժ.	Կարապետ Վ. Կիւրտկեան (Կարս) . .				5, 40
69	Մեծ.	Գրիգոր Փչեմեան » . . .				2, 70
70	»	Մատթէոս Մուրայանեան » . . .				1, 35
71	»	Կարապետ Կարատեոեան » . . .				2, 70
72	»	Ստեփան Փչեմեան » . . .				2, 70
73	»	Մելքոն Տէր–Մելքոնեան » . . .				2, 70
74	»	Պօղոս Բժիկեան » . . .				2, 70
75	»	Յովհաննէս Կարապետեան » . . .				2, 70
76–77	»	Մարտիրոս և Պետրոս Գազանճեան » . .				5, 40
78	»	Ալեքսիոս Օհանեան » . . .				1, 35
79	»	Ստեփան և Յարութիւն Քէբէճեան» . .				4, 05
80	»	Գալուստ Կիւրտկեան » . . .				2, 70
81	»	Մելքիսեդեկ Սողոյեան » . . .				2, 70
82	»	Վարդան Լազիֆեան » . . .				2, 70
83	»	Մկրտիչ Զախալեան » . . .				2, 70
84	»	Պօղոս Խրայէլեան » . . .				2, 70
85	»	Համազասպ Սողոյեան » . . .				2, 70
86	»	Պօղոս Ռատակեան » . . .				2, 70
87	»	Պօղոս Կարապետեան » . . .				2, 70
88	»	Դանիէլ և Վարդ Տ. Մելքոնեան » . .				5, 40
89	»	Աղապապ Ա.յտընեան » . . .				2, 70
90	»	Օհան Բժիկեան » . . .				2, 70
91	»	Յովհաննէս Փչեմեան » . . .				2, 70
92	»	Քերովբ Բուռնազեան » . . .				2, 70
93	»	Ռուբէն և Մկրտիչ Ոսկանեան				2, 70
						8436, 75

		Փոխադրեալ գումար			8436, 75
94	Մեծ.	Իվան Մովսէսեան	Կարս		2, 70
95	»	Յովսէփ Կէտիկեան	»		2, 70
96	»	Սիմէոն Մանուկեան	»		4, 05
97	»	Պօղոս Սոֆեան	»		2, 70
98	»	Ստեփան և Անտոն Թէօքմէճեան	»		2, 70
99	»	Քերովբ Կուզեան	»		2, 70
100	»	Մկրտիչ Օհանեան	»		4, 05
101–2	»	Պօղոս և Կարապետ Դոմինիկեան	»		5, 40
103	»	Պետրոս Ալվարով	»		2, 70
104	»	Արսէն Ղուկասեան	»		2, 70
105	»	Թաչատուր Տէր Գուլեան	»		2, 70
106	»	Կարապետ Օհանեան	»		3, 70
107	»	Ղազար ճիլնեան	»		2, 70
108	»	Սիմէոն Մարգարեան	»		2, 70
109	»	Ռաֆայէլ Նիկողայոսեան	»		1, 35
110	»	Անտոն Կըղըղեան	»		2, 70
111	»	Գրիգոր Գասպարեան	»		2, 70
112	»	Սերովբ Զաւուշեան	»		3, 30
113	»	Պօղոս Բուռնազեան	»		1, 30
114	»	Մկրտիչ Աւետեան	»		2, 70
115	»	Ալէքսան Մանանեան	»		1, 20
116	»	Մովսէս Զիլճարեան	»		1, 35
					8507, 55

ՆՈՒԷՐՔ ՄԽԻԹԱՐԱՑ ԱԲԲԱՀՈՐ ԿԱՆԳՆՈՒԵԼԻՔ ԱՐՋԱՆԻՆ

117	Մեծ.	Ֆ. Ս. Ֆերհաթեան (Ֆորչան)		Ֆր.	40 —
118	Ազն.	Տիկին Ներսէսեան (Պարիս)			20 —
119	Արժ.	Թէոդորոս ք՞. ի վիմաց Մէնչատրի հայ գաղթ. .			1024 —
120	Վսեմ.	Գրիգոր Պըլըքեան			100 —
121	Արժ.	Պօղոս Վրդ. Նահապետեան			810 —
122	Ազն.	Տիկին Թագուհի Յովսէփեան			10, 80
123	Մեծ.	Բժիշկ Թադէոսեան			81 —
124	»	Ներսէս Աբելեանց (Բազու)			27 —
125	»	Յ. Յ. Սելլնեան			27, —
126	»	Մ. Յ. Սելլնեան			13, 50
127	»	Մ. Խանճեան			13, 50
128	»	Ի. Պ. Եաղճեան			8, 10
129	»	Ե. Ե. Տուխանեան			8, 10
130	»	Յ. Պինկլերեան			8, 10
131	»	Գր. Եաղճեան			8, 10
132	»	Յ. Գ. Պուալըթ			8, 10
133	»	Կ. Ալթունճեանճեան			8, 10
134	»	Ա. Ա.			2, 70
135	»	Յովհաննէս Աբրահամեան			2, 70
					2220, 80
					8507, 55
		Ընդհ. գումար			10728, 35

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՅՕԲԵԼԻՆԻ

ՅԱՆԿ ԵՒՐՕՊԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԱՑ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

Gazzetta di venezia, Օրագիր Վենետկոյ, 1901։

1· Թիւ 39, «Bicentenario dei Mechitaristi» ·– Ակնարկ մը Մխիթարեան վարուց։

2· Թիւ 43, «Il bicentenario dei Mechitaristi» ·– Ընդարձակ տեղեկութիւն Մխիթարեան Մխաքանութեան մասին։

3· 4 Յուլիս 28· «Presso gli Armeni. – Թարգմանութիւն Լուդուիկ Հելէչիի Pesterlloydի մէջ հրատարակած յօդուածին։

4· Թիւ 249, «Per il bicentenario dei Mechitaristi. – Վենետկոյ քաղաքապետին և քաղաքաժողովոյն պիտուն տեղ. 9ին լուսաւորելու Վենետկոյ Հայարակաց պարտէզը ի պատիւ Մխիթարեանց։

5· Թիւ 251, «Il bicentenario dei Mechitaristi». – Նկարագրութիւն կատարուած հանդիսից։

6· Թիւ 253, «La Regina madre ai Mechitaristi» – Մայր թագուհւոյ Մարգարիտայի հեռագրին հրատարակութիւնը։

La difesa, Օրագիր Վենետկոյ, 1901։

1· Թիւ 36, «Il secondo centenario dei Mechitaristi» ·– Խմբագրապետին կողմանէ գրուած պատմական տեսութիւն Ս· Ղազարու Մխիթարեանց վրայ։

2· Թիւ 40, «Secondo centenario dei Mechitaristi di Venezia, Cartoline Commemorative», Կը խօսի միայն ի յիշատակ յոբելինին հրատարակուած Թղթապարկոն տոմսերու վրայ։

3· Թիւ 195, «Le prossime feste centenarie all' Isola di S. Lazzaro degli Armeni» ·– Պատ· Մխիթարեանց, – ծրագիր հանդիսից, – ազգային նուիրակութիւնք ի Սուրբ Ղազար։

4· Թիւ 202, «Le feste bicentenarie della Congregazione Mechitarista» – Նկարագրութիւն հանդիսից։

5· Թիւ 203, «Le feste bicentenarie della Congregazione Mechitarista» ·– Ընդարձակագոյն նկարագրութիւն 9 Սեպտ· կատարուած հանդիսից։

6· Թիւ 205, «Un ultima eco delle feste a S. Lazzaro degli Armeni. – Հրատարակութիւն հեռագրաց Ս· Բանանեանականի և Մարգարիտայի։

L' adriatico, Օրագիր Վենետկոյ, 1091։

1· Թիւ 43, «Il bicentenario dei Mechitaristi» ·– Ընդարձակ պատմութիւն Մխիթարեանց։

2· Թիւ 240, «Pel secondo centenario dei Mechitaristi di S. Lazzaro» ·– Ծրագիր հանդիսից, Ազգային նուիրակութիւնք, դրկուած ընծաներ, վանքի նորոգութիւններ։

3· Թիւ 248, «Le feste bicentenarie dei Mechitaristi» ·– Քաղաքական ժողովոյն որոշումն՝ լուսաւորութիւն ընելու ի պատիւ Մխիթարեանց։

4· Թիւ 249, «Le feste bicentenarie dei Mechitaristi» ·– Տեղեկութիւն կատարուած և կատարուելիք հանդիսից՝ Մխիթարեանց և Վենետիկ քաղաքին կողմանէ։

5· Թիւ 250, «Le feste bicentenarie dei Mechitaristi» ·– Նկարագրութիւն կատարուած հանդիսից։

Il rinnovamento, Օրագիր Վենետկոյ, 1901։

Թիւ 254, Il bicentenario dei Mechitaristi, – Le feste a S. Lazzaro, discorsi e brindisi – pubblicazioni e doni. –Նկարագիր երկհարիւրամեակի Ս· Ղազարու մէջ կատարուած հանդիսից, ճառախօսութիւնք, հրատարակութիւնք և ընծայք։

Atti del r. istituto veneto (di scienze. lettere ed arti). Հանդէս Արքունի կամարին Վենետկոյ, 1901, 27 հոկտ· — Յոբելեանի առթիւ Վենետկեան Ճեմարանին մէջ հայագէտ Ե· Տէրեան համառօտ քանախօսութիւնը։

Il gazzettino, Օրագիր Վենետկոյ, 1901,

1· Թիւ 247, «In onore dei Mechitaristi» ·– Ցանուցումն Վենետկոյ Հայարակաց պարտիզի լուսաւորութեան։

2· Թիւ 248, «Il bicentenario dei Padri Mechitaristi» ·– Նկարագիր առաջին օրուան հանդիսից։

3· Թիւ 249, «La grande giornata per il bicentenario Mechitarista a S. Lazzaro» ·– Երկհարիւրամեակի մեծ օրը, ընդարձակ նկարագիր ճեմարանական հանդիսից։

4· Թիւ 250, «La chiusa delle feste bicentenarie dei Mechitaristi» ·– Բանասիրական նկարագրութիւն 9 սեպտեմբերի երեկոյեան ի Ս· Ղազար։

5· Թիւ 252, «Echi delle feste di S. Lazzaro» ·– Հրատարակութիւն հեռագրաց Բանայատեանի և Մարգարիտայի։

6· Թիւ 257, «Gli Armeni ai loro tipografi» –Նկարագրութիւն Ս· Ղազարու տպարանի գրաշարաց տրուած հացկերոյթին։

7· Թիւ 260, «I ringraziamenti dei Mechitaristi» : – Շնորհակալութիւնք Մխիթարեանց։

8· Թիւ 267, «Un' elargizione degli Armeni» ·– Յոբելեանի առթիւ՝ Մխիթարեանց ըրած բարերարութիւնն Վենետկոյ աղքատաց։

Sior tonin bonagrazia. Ծաւէշաթերթ Վենետկոյ, 1901։

Սեպտ· 7–8· «Ancuo a San Lazaro, – El garanghelo dei me-chitaristi»·

Սեպտ· 14–15· «Ancora el garanghelo dei Mechitaristi» ·– Պատկերաւ մը՝ ուր կը ներկայանան Adriatico յի և Secolo յի խմբագրապետք՝ Մխիթարեանց սեղանի վրայ։

Bessarione, Հանդէս Հռոմայ, 1901։

Տետր 61, չորք Բ, հտ· Ա· «Il secondo centenario della fondazione dei PP. Mechitaristi e il numero unico *Mechitar* in armeno» ·– Նկարագիր հանդիսից և «Մխիթար» թերթի։

L' amico dei ragazzi della scuola e dell' officina, Շաբաթաթերթ Հռոմայ, 1901։

1· Թիւ 10, էջ 138, «Il venerabile Servo di Dio Mechitar, in atto di meditazione» ·– Վարք Մխիթարայ՝ պատկերաւ նորին։ Ցէջ 139 «Al Compiersi del IIº Centenario della fondazione dell' ordine dei monaci armeni Mechitaristi di Venezia, auguri e voti. ոտանաւոր։

2· Թիւ 12, «Vita del servo di Dio Mechitar» ·– Գրախօսական Մխիթարայ խաւերէն վարուց· – ուրախակցութիւններ։

ECO DEL PONTIFICATO, Շաբաթաթերթ Հռոմայ, 1901.

1. Թիւ 8, «L'opera dei Mechitaristi, due Secoli di storia». – Պատմութիւն Մխիթարեանց:

2. Նոյն համարին մէջ. «S. Lazzaro, isola dei PP. Armeni». – Նկարագիր և պատիր Ս. Ղազարու:

OSSERVATORE ROMANO, Օրագիր Հռոմայ, 1901:

1. Թիւ 206, յիշէ Գեր. Ռուպհանի ներկայացուցիչ ընարութիւն:

LA VOCE DELLA VERITÀ, Օրագիր Հռոմայ, 1901:

Թիւ 51, «I Mechitaristi di Venezia.. – Պատմութիւն Մխիթարեանց, նկարագիր քաջաւերուն:

ITALIA REALE–CORRIERE NAZIONALE, Օրագիր Տրինի, 1901:

Թիւ 259, «Il centenario dei Mechitaristi». – Պատմութիւն Մխիթարեանց:

GAZZETTA DEL POPOLO, Օրագիր Տրինի, 1902:

Թիւ 1. «I Mechitaristi nell'Isola di S. Lazzaro a Venezia». – Զարդարուած լինն չքեղ պատկերներով. (Ս. Ղազար յամին 1696, Մխիթարեան Աբբայ, Դուք Մալինէտս, Լորդ Բայրընի Տէրինէտ, Եկեղեցի Ս. Ղազարոս (Ս. Ղազարու եկեղեցւոյն ահղ՝ վենետկով Հայոց Ս. Խաչ եկեղեցին պրուած է), Նոր Տէրոլէտ է Ս. Ղազար, Մխիթարեանց գործ է վերնոցի (յարմարցուած նկար մ'է), Տորպէ հայ էկեղեցւոյ:

ILLUSTRAZIONE ITALIANA, Պատկերաթերթ Մխլանու, 1901:

Թիւ 38. էջ 214, «Il II° centenario dei Mechitaristi a Venezia». – Պատմութիւն Մխիթարեանց և հայ ազգին, ակսկով Հայկէն: Ընդարձակ նկարագրութիւն Յոբելինին, զարդարուած 13 մեծադիր ամենաչքեղ պատկերներով. Թաղթրան Մխիթարեանց, Մոռթ է Ս. Ղազար, Զիրինէտ Լորդ Բայրընէ, Ս. Ղազար նկատուած, եկեղեցի Ս. Ղազարոս. հինգ պատկերներ՝ հայ եկեղեցական տարազը ներկայացնող, Գեր. Իգնատիոս Կիւրեղեան, Շերէմ Մոռթէզկայէ է Ս. Ղազար:

SECOLO, Օրագիր Միլանու, 1901:

Թիւ 12711, «Il Bicentenario dei Mechitaristi, l'Isola di S. Lazzaro». – Պատմութիւն Մխիթարեանց, երեք ուրուագիծ պատկերներով:

LA LETTURA. – Ամսօրեայ պատկերաթերթ Միլանու. 1902:

Թիւ 1, էջ 79. «Il convento dei Mechitaristi nell'Isola di S. Lazzaro presso Venezia». Թղթ. Ueber Land und Meer յօդուածին, 3 պատկերներով զարդարուած:

LA SETTIMANA RELIGIOSA, Շաբաթաթերթ Միլանու, 1901:

Թիւ 48, էջ 415: «Le feste centenarie della Congregazione Mechitarista a Venezia» – Նկարագիր հանդիսից, հրատարակութիւնք, նուիրակութիւնք:

ILLUSTRAZIONE POPOLARE, PER LE FAMIGLIE, Օրագիր Միլանու, 1901:

Էջ 287, «Il Bicentenario dei Mechitaristi di Venezia». – Պատմութիւն և պատկեր Ս. Ղազարու:

L'OSSERVATORE CATTOLICO, Օրագիր Միլանու, 1901:

Թիւ 10874, «Pro Armenia», – Խորհրդածութիւնք Մխիթարեանց և Հայ ազգի նկատմամբ կացութեան վրայ:

IL BENE, Թերթ Միլանու, 1901:

1. Թիւ 28, էջ 325. «Feste giubilei». – Տեղեկատու հանդիսին.

2. 39, էջ 350. «Il bicentenario degli Armeni». – Նոյնպէս:

FEDE E PATRIA, Կիսամսեայ հանդէս Միլանու, 1901:

Թիւ 7. Պարահրաւ վրայ խօսելով, կը խոստանայ ընդարձակ յօդուած մը Ս. Ղազարու վրայ:

ARENA DI VERONA, Օրագիր Վերոնայի, 1901:

1. Թիւ 258, «Le cartoline illustrate degli Armeni».

2. Թիւ 258. «Gli Armeni Mechitaristi di Venezia».

3. (Նոյն թուին մէջ) «Un regalo della regina Margherita». Մարգարիտա Սայր Թագուհւոյ նուիրած վարագուրին նկարագիրն, որուն ասժէքը տասը հազար ֆռանգի կը հանէ: Յօդուածը կը վերջանայ Պաղուայի Մուրատ Համալսարանական աշակերտ՝ Պ. Վ. Ալէ եղբայրենական խղճմտանքով մեռ տղայ մ'ազատելուն տեղիք վարձատրութիւնին:

4. Նոյն թուի մէջ. «Gli Armeni Mechitaristi di Venezia, ciò che gli Armeni fecero nel 1848 a Venezia». Վենետկոյ ճգնաժամը և Մխիթարեանց վեհանձն առաջնորդութիւնը:

PRO FAMILIA, Պատկերաթերթ Կերպամոյ, 1991:

Թիւ 53, էջ 212, «I Mechitaristi di S. Lazzaro» – Զարդարուած երեք պատկերներով. Ս. Ղազար կղզին, Եկեղեցի և Մխիթար:

LA PATRIA DEGLI ITALIANI, Թերթ Բուէնոս – Այրէս, 1901:

Թիւ, 228 «Note vagabonde». Յօդուածագիրն – Ս. Ղազարու այցելու մը՝ Ս. Ղազարու պատմութիւնը կ'ընէ և կը յիշէ գիտնականն. — երեք ուրուագիծ պատկերներ կը նկարագրանն վրան, Մխիթար և Հայ – Եկեղեցական տարազը:

ԳԱՂԳԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

LA PENSÉE SLAVE, Լրագիր Տրիեստի. 1901:

1. Թիւ 53. «Les Méchitaristes de Venise, le Bicentinaire de leur fondation». – Պատմ. և նկարագր Ս. Ղազարու, – Հրատարակութիւնք և գործք Ս. Ղազարու միաբանից, Մրագիր Յոբելեան հանդիսից:

2. Թիւ 50. «Les plaies saignantes de l'humanité». – Յօդուածագիրն Hector Depasse ի մէջ այլոց կը խօսի և Ս. Ղազարու վրայ:

LE MESSAGER DES BALCANS, Լրագիր Սոֆիայի, 1901:

1. Օգ. 22. «Un bi-centenaire». Նոյն է՝ La pensée slave յօդուածին հետ:

2. Թիւ 14, Նկարագիր հանդիսից:

3. Թիւ 21. «Un bicentinaire littéraire». – Շնորհակալութիւն Մխիթարեանց՝ առ մասնակցութ հանդիսին:

PARIS NOUVELLES, Օրագիր Պարիսու. 1900։

Թիւ 148. «Choses arméniennes»։ – Կը խօսի Մխիթարեանց Յօբելինին և Եղնկայ գերմ. Թարգմանութեան վրայ։

LA VÉRITÉ FRANCAISE, Օրագիր Պարիսու 1901։

Թիւ 2823. «Notes romaines» – Ակնարկ մը՝ Պարիսու Մուրատեան Վարժարանի և Յօբելեանի՝ դովեստիւք։

REVUE D'ORIENT, Լրագիր Բուտաբէշդի. 1901։

Թիւ 23, էջ 182։ «La congrégation Mékhitariste»։ – Ասոր կը յաջորդէ «L'histoire de l'imprimerie arménienne» Համառօտութիւն Պ. Լէօի «Մշակի» մէջ դրածին, առնուած Վիեննայի «Nachritten aus dem Orient» հանդէսէն։

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ARMENIA, Հանդէս Շամօջուվարի (Szamosújvar) 1901։

1. Պրակ 7, էջ 193. «Avelencza szent Lázár-szigeti örmeny koloster. — A Mechitárista congregatio megalapitasanak két évszázados forduloja alkalmából»։ Յօդուածագիրն է Dr. Molnár Antaltól.

2. Պրակ 9. «Mechitar» (Költemeny). առանձաւոր Միրզա Գիւլատուլի (Merza Gyulától):

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

UEBER LAND UND MEER, Պատկերազարդ Տարեգրութիւն, 1901։

Հա. 87, էջ 132. – «Das Mechitaristenkloster auf der Jnsel San Lazzaro bei Wenedig» – Ընդարձակ յօդուած L. Holthoff։ – Հմմտ. «Մշակ» թիւ 268. 1901, «Մխիթարեաններէ վանքը Ս. Ղազար կղզւոյ Վիեննիկի մօտ»։

Յօդուածը զարդարուած է բնութիւններով. Կղզի, Մխիթար, Շերիֆ Մուֆթիզատէ, Մուրատ է Ս. Ղազար, Եկեղեցի, Եպիսկոպոսական տուն, Դպրեվանք տուն, Ջրմուխ Լուրջ Բայրէն։

PESTER LLOYD, Լրագիր Բուտաբէշդի. 1901։

Թիւ 126. «Bei den Armeniern», յօդուածագիրն, Լուդուիկ Հեվեզի (Ludwig Hevesi) կը պատմէ իւր այցելութիւնն է Ս. Ղազար, Մաճառահայոց ծանուցանելով դիտելիքնին։

POLITISCHE CORRISPONDENZ, Օրագիր Վիեննայի, 1901։

Ապրիլ 19. «Jubilaeum der Mechitaristen»։ – Համառօտ տեղեկատուութիւն։

VIE WELT, Շաբաթաթերթ Բեռլինի. 1901/02, հա. Դ.

Թիւ 2. «Eine Stätte des Friedens und der Arbeit»։ Յօդուածագիրն Robert Schulz, ուսուցիչ գերմաներէնի է Ս. Ղազար, է Ռափայելեան Վարժարան և յայլ պարագս Վիեննակոյ։ Զարդարուած է երկու պատկեր. Ս. Ղազարոս պեռան հէռէնէն, Մուտք է Ս. Ղազար։

NEUE FREIE PRESSE, Լրագիր Վիեննայի, 1901։

Թիւ ? Յօբելեանի առթիւ գրուած յօդուած մը։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

THE INDIAN DAILY NEWS, Օրագիր Կալկադայի, 1901։

1. Թիւ 33, էջ 6 և 8։ «To morronn is the bi-centenary of the Armenian Order of Mekhitar»։ պատմութիւն Ս. Ղազարու, Լորդ Բայրընի, և։

2. Նոյն թերթին մէջ. «An Armenian bi-centinary Iubilee»։ – Ընդարձակ պատմութիւն Ս. Ղազարու, Լորդ Բայրընի բնակութենէն, Մարզարիտայի նաւէրն։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ՊՐԻԱԶՈՎՍԿԻՅ ԿՐԱՅ, Օրագիր, ԺԱ. տարի. 1901։

1. Թիւ 294, «Մխիթարեանց յօբելեանն Վիեննեակ Ս. Ղազար 1701–1901»։ – Գովեստով կը խօսի յօբելեանին առթիւ լոյս տեսած Մխէր-ը գրքի վրայ, քննադատելով զայն թէ գլխական և թէ տպագրական տեսակէտով։

2. Թիւ 226 «Վիեննակի Մխիթարեանք» վերնագրով, ընդարձակ յօդուած մի ևս յորում կը պատմուի Մեծին Մխիթարի ձեռքով Մխաքանութեանս հիմնարկութիւնն և մինչև մեր օրերս անոր ունեցած զարգացումն։ Կը խօսի նաև մխաքանութեան նշանաւոր գործիչներու մասին։ Գրութիւնը կ'ուղեկցէ Յօբելինին կատարուելիք հանդէսներն տեղեկագրելով։

ԹԻՖԼԻՍՍԿԻՅ ԼԻՍՏՈԿ, տարի 1901.

Թիւ 197, «Մխիթարեանց Յօբելեանը» վերնագրի ներքոյ կը պատմէ համառօտիւ Մխաքանութեանս հիմնարկութիւնն և անոր գործօնէութիւնն։ Գովեստիւք կը խօսի նաև Մխէրէ-ր գրքի մասին։

Նոյն թերթի պատկերազարդ բաժնին մէջ, 1901 Օգոստ. 26, հրատարակուած է «Բայրըն Վիեննեակի (Ս. Ղազարի) մէջ», դրուած են Մխիթար Աբբօյէ. Հ. Ալիշանէ, Ս. Ղազարու, Բայրընի և իւր սենեկին պատկերները։

ՆՈՎՈՅԷ ՕՐՈԶՐԵՆԻԷ, Տփղիս, 28 Օգոստոս 1901։

«Երկերիւրամեակ Մխիթարեան Միաքանութեան» վերնագրի ներքև կը խօսի Միաքանութեանս համառօտ պատմութեան և հրատարակութեանց մասին։

ԴՈՆՍԿԱՅԵՆ ՈՒԶ, Պատկերազարդ թերթ 1901։

Օգոստ. 26ի մէջ հրատարակուած են Մխիթար Աբբօյէ և Ս. Ղազարու պատկերները և ընդարձակ յօդուած մը յօբելինի առթիւ, յորում կը խօսուի նոյնպէս Միաքանութեան դրական գործօնէութեան մասին

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

Նկարագիր երկհարիւրամեայ Ցռնկեանի հանդիսութեան ի Ս. Ղազար ե
Պատմէն Հրատարակչին առ Սրբ. Կաթողիկոսութիւն Ազգիս Ը
Նամակ Աւետեանի առ Մեսրոբ Արքեպս. Սմբատեանց ԼԶ
» Մեսրոբ Արքեպիսկոպոս Սմբատեանցի առ Կորիւն վրդ. ԼԻ
» Մեսրոբ Արքեպս. Սմբատեանցի առ Հ. Աւետեան ԼԻ
» Կորիւն Վրդ. առ Արմ Արքեպիսկոպոս Ոսկեան ԼՐ

1 Ողջունաւանդ բանք Տեառն Տեառն Իգնատիոս Վարդ. Կիւրեղեան Արքեպս. Ընդհ. Արքայի Մխիթարեան Ոսկեան. 3

2 Գիր օրհնութենական ի պիտոյ Սրբազան Պահանջապետ Լեւոն ԺԳ. 9
Նոյն Թարգմ. 10
Ազգ նուէրի Լեւոն ԺԳ Ս. Պահանջապետին. —
Նոյն Թարգմ. 11

3 Հեռագիր առ Նորին Սրբութիւն Լեւոն ԺԳ Պահանջապետ. 12
Նոյն Թարգմ. —

4 Հեռագիր ի պիտոյ Ս. Պահանջապետի Լեւոն ԺԳ. 15
Նոյն Թարգմ. —

5 Հեռագիր ի պիտոյ Մեծի Թագուհւոյ Մարգարիտայի. —
Նոյն Թարգմ. 16

6 Պատրիարքական Կաթողիկէ Հայոց (Նամակ Գերերջ. Պօղոս Պետրոս Գասպարեանէ) —
Հեռագիր Գերերջանիկ Հոգեւոր Տեառն. 19

7 Աւետեաւորութիւն Հ. Արխատակէս Վրդ. Պապանտիլեան. 20

8 Միաբանութիւն Մխիթարեան ի Վիեննա (Նամակ՝ Գեր. Արք. Արսէն Վ. Այտընեանէ). 26

9 Մշակ Լատերի Խմբագրութիւն (Նամակ և Ուղերձ Հ. Ալաքիւանց) 27

10 Ալամիրեանց Հայոց ի Մանչեսթր (Նամակ) 30

11 Հայագիտարձանութիւն Հայ գաղթականութեան Բարիզու (Նամակ) 31
Բանախօսութիւն Կ. Յ. Բասմաջեանի. 32

12 Պաշտպանութիւն Վիեննայ (Նամակք զանազանք հանդիպած Թարգմ.) 33 – 39

Հեռագիր Վիեննայի Գաւառապետին 40
Նոյն Թարգմ. —

13 Հայ գաղթականութիւն Հայդելբերգի (Նամակ) —
Նոյն Թարգմ. 43
Այլ Նամակ Հայդելբերգէ և Ուղերձ Ա. Գեր. Միաբանութիւն Մխիթարեան ի Վիեննայի 44

14 Հեռագիրք այլ և այլ աշխարհներէ 46–68

15 Ա. Ամենապատիւ և Գեր. Արքազան Աբբահայր. (Նամակ, Պօղոս Եպս. Թերզեանի). Ափոն. 69

16 Ա. Արխիապատիւ Գեր. Տէր Իգնատիոս Արքեպս. (Նամակ՝ Ակեռս Արքեպիսկոպոս Արփիարեանի) Կ. Պ-լէս. —

17 Ա. Արխիապատիւ Գեր. Տէր Իգնատիոս Արքեպս. (Նամակ՝ Անդրէաս Արքեպիսկոպոս Զէլէպեանի). Տիէրոֆէրդ. 70

18 Կարգադիր յանձնախմբովս երկհարիւրամեայ Ցռնկեանի Մխիթարեան բազմաբդիւն Միաբանութեան. (Նամակ՝ Մեսրովբ Արքեպիսկոպոս Սմբատեանցի). Ն-Ը-ՖՔ-ան. 71

19 Վանահայր Սեւանայ Մենաստանի (Նամակ՝ Սարգիս Եպիսկոպոսի). 72

20 «Արեւելք – Տարազ» Խմբագրութիւնից, Վիեննեական Մխիթարեան Ոսկոյ երկհարիւրամեայ Ցռնկեանի հանդիսին Ձօն. Թիֆլիզ. 73

21 Խմբագրութիւն Հայրենիք Շաբաթաթերթի. Նէ – Եօրկ. 74

22 Խմբագրութիւն Համալսարանի. Փարիզ. 75

23 Թատրոնի Խմբագրութիւն. Թուրս – չայ գէ-ղ. 76

24 Société Asiatique. Siège de la Société & Bibliothèque, Paris. —
Նոյն Թարգմ. 77

25 Opera Pia, Carlo Combi dei soccorsi per la frequent. delle Scuole Elementari di *Venezia* 78
Նոյն Թարգմ. 79

26 S. Giorgio Maggiore in Isola *Venezia* (Նամակ). —
Նոյն Թարգմ. 80

27 Ա. Արխի Գեր. Տէր. Իգնատիոս Արքեպս. (Նամակ՝ Գեր. Պետրոս Վ. Գոյանեանի). Հ-ւէ. 81

28 Ա. Արխի. Գերապայծառ Աբբահայր. (Նամակ՝ Գոյր Ալպանի Աթկերեանի Ընդհ. Մեծ. Կուսանաց Անարատ Յղութեան) Կ. Պ-լէս. 82

29 Ա. Սիրելի Նահապետն Հայոց Գերապատիւ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան. (Նամակ՝ Գրիգոր Խալաթեանցի). Մոսկո. 83

30 Ռաչտի Հայուհեաց Բարեգործական Ընկերութիւն. (Նամակ՝ Յակովբ Վազարեանի. Ռաչտ. 84

Հայր Մխիթարայ տուրք չիրմին առնէ. (ի դիմաց Ռաչտի Հայուհեաց Բարեգ. Ընկ.—Քարտուղար Վ. Վազարեան). Ռաչտ. 85

31 Վ. Վենետիկի Մխիթարեան Միաբանութեան երկուհարիւրամեայ Յոբելեանի հանդիսին, Ալեքսանդրիոյ 86

32 Ա. կարգադիր Յանձնախումբ. (Նամակ՝ ի դիմաց Հէվրհիլի Գրադ. Վարչութեան. Ատենադպիր՝ Գ. Սահակեան, Ատենապետ՝ Ս. Յ. Խաչիկեան). Հեվրհիլ—Մոս. 87

33 Ա. Գերապայծառ Աբբայ Հայր. (Նամակ՝ Հիմնադիր-Տնօրէն Վանայ Հայկական Որբանոցի, Համբարձումեան Եբամեանի). Վան. —

34 Ա. Գերապատիւ Տ. Տ. Իգնատիոս Վ. Կիւրեղեան, Աբբահայր Մխիթարեան Միաբանութեան. (Նամակ՝ Մ. Մ. Զօրաքեանի). Սուրաբայա. 88

35 Մխիթարեան Միաբանութեան. (Նամակ). Ախալցխա. 89

36 Մխիթարեան Միաբանութեան երկհարիւրամեայ Յոբելեանի առիթով. Բիֆայէ Հայ Բառանողութիւն. 91

37 Ա. Յարգելի Մխիթարեան Միաբանութիւն (Նամակ՝ Սահակ Գասպարեանի). Զէյթունէ. —

38 Մխիթարեան Միաբանութեան ուխտի քեղծաւոր զոյութեան երկհարիւրամեայ Յոբելեանի քաղցր յիշատակին երկու խօսք. (Վազարս քհ. Յովհաննեան). Սէմֆերոպոլ. 92

39 Ա. Գերապայծառ Տ. Տ. Իգնատիոս Վ. Վ. Կիւրեղեան, Վեհաշուք Աբբահայր Հաւատարիմ Ս. Ուխտին Մխիթարեան Միաբանութեան Ս. Վազարու Վանուց. (Մանուէլ Կ. Միրախորեանի). Ռոմն. 94

40 Ա. Կարգադիր Յանձնաժողով Յոբելեան հանդիսին (Մկրտիչ Սէթեանցի). Կալկաթա. 97

41 Խրճաշրութիւն Գուժանի. (Նամակ). Բարիզ. 100

42 Ա. Գերապատիւ եւ Սրբազան Տէր. (Նամակ՝ Գր. Մ. Պըլըքլեան). Պուրեր. 101

43 Ա. Արժանապատիւ Հայր Ալիշան. (Նամակ՝ կարապետ Եզեանի). Պէոէբուրգ. —

44 Ա. Գերապատիւ Հայր Խրճաշրիր Բազմավէպ Հանդիսի. (Նամակ Ս. Յովհաննէսեանի). Մոսկուա. 102

45 Ա. Արշակապատիւ Գերապայծառ Տէր. (Նամակ՝ Սուքիաս Ռ. Ջրեանի). Վէրէն. 102

46 Ա. Գեր. Տ. Տ. Իգնատիոս Վ. Կիւրեղեան բարեջան Աբբահայր Մխիթարեան Ուխտին. (Նամակ՝ Տիրայր Վ.). Բէրա. 103

47 Երկհարիւրամեայ Յոբելեան Հիմնարկութեան Մխիթարեան Միաբանութեան. (Նամակ՝ Հայր Սարգիս Վ. Եազըճեանի). Շահնազար Բէյ. 104

48 Ա. Մեծ. Մեծ Տիարք. (Նամակ՝ կարապետ Վ. Պիլըսկեանի). Կոր. 105

49 Ա. Գերապատիւ Տէր Հայր Յուսիկ Վրդ. (Նամակ՝ կարապետ քահանայ Մալխասեանի). Բոլոր. —

50 Ա. Պատուարժան Յանձնախումբ երկհարիւրամեայ Յոբելեանի Մեծին Մխիթարայ. (Նամակ (Պետրոս Վարդապետ Սարաճեանի). Կէորս. 106

51 Յոյժ. Կարօտս Ամայեանի, (Նամակ խառ.). Վէնէտիկ. 107
Նոյն Թուրքմ. —

52 Նամակ Բժշ. Պետրոս Պա-Վենեցիա. — Վէնէտիկ. 108
Նոյն Թուրքմ. 109

53 Ա. Պատուարժան Կարգադիր Յանձնաժողով Յոբելեան հանդիսի. (Նամակ՝ Ս. Փրկչի երկսեռ Վարժարանաց Տեսուչ Կարապետ Տէր Խաչատուրեանի). Երուս. —

54 Ա. Ամենապատիւ Իգնատիոս Աբբահայր Մխիթարեան Ուխտին. (Նամակ՝ Ինճիճեան—Տէհնօղէ Սահակեան Պօղոսեան Ամերբակեանցի). Ասպրեան. 110

55 Ա. Արշակապատիւ Գերապայծառ Տէր և Հայր. (Նամակ՝ Մխիթար Յովհաննէսեանի). Կ. Պոլիս. 112

56 Ա. Խմբագրութիւն Բազմավէպ Հանդիսարանի. (Նամակ՝ Յովհաննէս Պալեանցի). Ռոսթով Տոնի Վրայ. 113

57 Ա. Նորին Արշապատիւ Աբբահայրութիւն Տ. Տ. Իգնատիոս Աբբահայր Կիւրեղեան. (Նամակ՝ կարապետ Գ. Քերթմենեանի). Թիֆլիս. 114

58 Ուղերձ Մխիթարեան 200—ամեայ Յոբելեանին (Մկրտիչ Թիւրքեանի). Բոլոր. 115

59 Ա. Մեծագոյն վենետիկ գործիչ և քրանաթոր տպագրն աշխատասէր. (Նամակ՝ Կարապետ Գալֆայեան Ողբերգու—Աբուհասաթեանի). Ախալցխա. 117

60 Ա. Կարգադիր Յանձնաժողով Յոբելեան Հանդիսի. (Նամակ Մ. Խերեանի). Մոսկուա. 118

61 Ա՛ Սբբազան Հայր Պ՛եւոնդ Ալիշան· (Նամակ՝ Յ· Գ· Պենկլեւեանի)· — Խրիմ· 118

62 Ա՛ Գերապայծառ Տէր Աբբահայր· (Նամակ՝ Ֆ· Ս· Ֆերհալեանի)· Ֆօյլետ· 119

63 Ա՛ Գերապատիւ Հայր Պ՛եւոնդ Մ· Ալիշան· (Նամակ՝ Խաչիկ Յ· Սարաճեանի)· 120
Նոյն՝ Տաղ Անմահ Մխիթար Աբբայ Հօր երկերիւրամեակի առթիւ· Դ՛ուբեյ· —

64 Ուղերձ ի յիշատակ երկհարիւրամեայ Յոբելենի Տեառն Տեառն Մխիթարայ Մեծի Աբբայի Սեբաստացւոյ· (Տաղ, եղիւք վարժապետ Մեծատունեանի)· Աիւլեթ· 123

65 Ա՛ Գերապայծառ Տէր և Սրբազնասուր հարք Մխիթարեանք· (Տաղ, Առաքել Նալբանդեանի)· Խորխոռ· 126

66 Մխիթար Աբբա Հօր գերեզմանին առաջ· (Դամբանական՝ Գրիգոր Բալասեանցի)· 127
Նոյն՝ Մխիթար Աբբա Սեբաստացի (Տաղ)· Շո՛ւլվեր· 129

67 Ի մեծաճանդէս Յոբելենի երկերիւրերորդ հիմնարկութեան Մխիթարեան Ուխտին (Ձօն, Յովհաննէս Վ՛ Մխքճեանի)· Հո՛վ· 131

68 Ի Հանդէս Երկհարիւրամեայ տարեդարձի Մխիթարեան Միաբանութեան· (Տաղ՝ Պօղոս Ե· Բէքուրեանի)· Ալէ՛ոանդրօպօլ· 132

69 Ա՛ Արխիապատիւ Գերապայծառ Տէր· (Նամակ՝ Յուսիկ Ծ· Վարդապետ Կիւլեանի)· Մ՛ուրթեր· 133

70 Յիշատակ Երկհարիւրամեայ Յոբելեանի Մխիթարեան Միաբանութեան և Վենետիկ· (Տաղ, Բաբգէն Վ՛ Գալենճեանի)· Մո՛ղոբ· 134

71 Ա՛ Երանաշնորհ Մխիթար Աբբահայր, Հիմնադիր Մխիթարեան Ուխտին Վենետկոյ· (Ուղերձ՝ Միքայէլ Ռափայէլեանի)· Տրո՛ւէքեր· 136

72 Ա՛ Արխիապատիւ Տէր Իղնատիոս Աբբպա· Կիւրեղեան Ընկէր· Աբբայ Մխիթ· Ուխտի· (Տաղ՝ Մեղմունիի)· Ա՛ռաքո· 137

73 Ընդհանուրին պաշտելի և մեր նուաստին երկրպագելի վենետիկի վէհ Մխիթարեան Միաբանութեանը· (Նամակ և երգ, Յարութիւն Ս· Զարեհեանցի և Թորգոմ Տ· Պասմաճեանի)· Իփէէր· 138

74 Մեծապատիւ Մխիթարեան Միաբանութեան հնուհասուր երկուհարիւրամեակ· (Նամակ և Տաղ՝ Առաքել Բաբլօեանցի)· Սո՛մբա· 139

75 Ի դիմաց Մխիթարեան վարժարանի աշակերտաց· (Տաղ՝ Պուէա) 140

76 Մխիթարեան Միաբանութեան երկհարիւրամեակին· (Նամակ՝ Խ· Մալումեանի) Սէն-Ժօրժ, Շվեյցարիա· 143

77 Վերապատուելի Հայրեր· (Նամակ՝ Յովհ Թումանեան, Յովհ· Կոստանեանց և Աւետիս Իսահակեանցի)· Ալէ՛ոանդրօպօլ· 144

78 Մխիթ· Մեծարգոյ Միաբանութեան 200–ամեակի առթիւ· (Նամակ՝ Եւա և Եղիսաբեթ Յովհաննիսեաններ, Սառա Թադէոսեան)· Դ՛էբբինդ· 145

79 Մխիթարեան Հայրեր· (Նամակ՝ Գ· Գալատեանի)· Թէֆլի՛ս· —

80 Ա՛ Յարգոյապատիւ Հայր Պ՛եւոնդ Ալիշան· (Նամակ՝ Գրիգոր Կ· Նիկողիմոսեանի)· Աղէ՛ոանդրիա· 146

81 Ա՛ Ամենապատիւ Հայր Սուրբ Ալիշան· (Նամակ՝ Գէորգ Բաչինջագեանի)· Պ՛ուէնս· 147

82 Ա՛ Աչխոյհ վաստակաւորներ եւ ժրաջան գործող Մխիթ· Հայրեր· (Նամակ՝ Յովակիմ Սոլովեանի)· Ա՛ոդրօհա՛· —

83 Ա՛ Ամենապատիւ Գերապայծառ Տէր և Հայր· (Նամակ՝ Յովհաննէս Յ· Ալեան)· Կ· Պ՛ոլի՛ս· 148

84· Ա՛ Արխիապատիւ Տէր· (Նամակ՝ Դանիէլ Գ· Զուզուգկեանի)· Կ· Պ՛ոլի՛ս· 149

85 Ա՛ Վերապատուելի Նախագահ Յանձնաժողովոյ Երկհարիւրամեակի հանդիսին (Նամակ՝ Վ· Մ· Բիւրքճեանի)· Կիւտա՛հիա· 150

86 Ա՛ Յարգոյ· եւ Վեր· Հայր Նախագահ Մխիթարեան Յոբելեանին կարգադիր Յանձնաժողովոյն· (Նամակ՝ Նազարէթ Աղա· Ալաճվերտեանի)· Ալէ՛ոանդրիա· 150

87 Վենետիկի Մխիթարեան Ս· Ուխտի Գերապատիւ անդամներուն· (Նամակ՝ Տիկին Թագուհի և Աստուածատուր Բէկ–Յովսէփեանցի)· Կո՛ս· 251

88 Ա՛ Մխիթարեան Միաբանութիւն· (Նամակ՝ Օրիորդ Սանդուխտ Մելիք–Շահնազարեանի)· Կո՛ս· 152

89 Ա՛ Սիրելի և քաղցրավառակ Սբբ· Հայրեր· (Նամակ՝ Ամատ Զարըգեանի)· —

90 Վեր· Մխիթարեան Հայրերուն· (Նամակ՝ Մ· Մկրտչեանի)· Հո՛վմ· 153

91 Ա՛ Գերապատիւ Հայր Ալիշան· (Նամակ՝ Տիկին Խ· Ներսէսեանցի)· Փո՛րէզ· —

92 Ա՛ Գեր· Հայր Եսայի Տայեցի Ազնուագոյն Յոբելեան Հանդիսի· (Նամակ՝ Ա· Սահակեանի)· Ֆէլէզե· 154

93 Ա՛ Գեր· և Ամենասիրելի Հայր իմ Ալիշան· (Նամակ՝ Պօղոս Ա· Ալաճվերտեանի)· Պ՛ոլի՛ս· —

94 Ա՛ Գերապատիւ Տեառչ Ռափայէլեան Վարժարանին· (Նամակ՝ Դակտր· Յ· Նանեի Պէյի) Կ· Պ՛ոլի՛ս· 155

95 Թղթադրութիւն Բազմավէպ Հանդիսարանի. (Նամակ՝ Մկրտչ Ռափ. Թիմինճեանի). Ռոդով Դոնէ–Վէրայ. 156

96 Ա. Պատուարժան Միաբանութիւն Վենետկոյ. (Նամակ, Յարութիւն Ալտինեանի). Կ. Պոլիս. 157

97 Ամենայարգոյ Տնօրէնութիւն Մխիթարեան Միաբանութեան. (Նամակ՝ Մկրտիչ Կ. Աբէ–Եանէ) 151

98 Ա. Վերապատուելոյ Հայր Յովհաննէս Վ. Թորոսեան, անդամ Կարզպէր Յանձնաժողովի. (Նամակ՝ Պօղոս Մխիթեանէ). Կ. Պոլիս. 158

99 Ա. Աբժանապատիւ Նախագահ Հ. Յուսիկ Վ. Մհէրալ. (Նամակ՝ Կ. Տ. Յակոբեանէ). Իզմիր. 160

100 Ա. Վէր. Հայր Յուսիկ Վ. Մհէրալ. (Նամակ՝ Տիգրան Մակարեանէ). Մոնվէ. —

101 Ա. Աբժանապատիւ և Գեր. Տէր Իգնատիոս Կիւրեղեան Ընդհ. Աբբայ Մխիթարեան Ուխտին. (Նամակ՝ Յովհաննէս Մեսկենեանէ). Կ. Պոլիս. 161

102 Ա. Սրբազան Տէր Իգնատիոս Աբքեպ. Կիւրեղեան Ընդհ. Աբբայ Մխիթարեան Միաբանութեան. (Նամակ՝ Վահան Ս. Մխրզայեանցէ). Մարսէյլ. 162

103 Ա. Վ. Հ. Պ. Եւոնդ Վ. Ալիշան (Նամակ՝ Արմէն Զարդեանէ). Պոլիս. —

104 Ա. Վերապատուելի Հ. Յուսիկ Վ. Մհէրալ Գործակալ Մխիթարեան ուխտին Վենետկոյ. (Նամակ՝ Յովհ. Գ. Հէքիմեանէ). Կ. Պոլիս. 163

105 Բազմավէպի Յարգոյ Խմբագրութեան. (Նամակ՝ Արտաշէս Զիլպիէթեան և Պօղոս Նահապետեանէ). Թիֆլիզ. 164

Բ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՀԱՆԴԷՍՔ ԵՐԿՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱՅ

ՅՕԲԵԼԵԱՆԻՆ

Ա. – Մխիթարեանց Երկհարիւրամեակի հանդէսն ի Կոստանդնուպոլիս. 167
Բանախօսութիւն Հ. Ալիշանայ Վ. Տիրոյեանի. 169

Բ. – Մխիթարեան Երկհարիւրամեայ Յոբելեանի հանդէսը Պարիզակի մէջ. (Տեսանող). 174
Առանձնաժողովի Գեր. Ն. Ահմահան վարդապետի 175
Երկու խօսք Մխիթար Աբբահօր 200 ամեայ Յոբելեանին. (Յ. Ալտհան). 177

Գ. – Մխիթար Աբբահօր 200 ամեակը Տիրպէքիրի մէջ. (Մանուկ Գանիէլեան). 179
Բանախօսութիւն Աբժ. Գրիգոր Ք. Հէքիմեանի 185
Ա. Աբժ. Գեր. Տէր Իգնատիոս Վ. Կ. Աբքեպ. Տ. Ընդհ. Աբբայ. (Նամակ՝ փոստաքան՝ Պօղոս Վարդ. Տէր–Գաբրիէլեան). Տիրդէիէր. 186

Դ. – Մխիթարեանց 200ամեակը Ալէքսանդրօպոլի մէջ. (Մ. Ս.) 187

Ե. – 200 ամեակի յիշատակը Աբասլթումանի մէջ. (Կ. Տէր Յովհաննէսեան.) 190
Երեկոյթի նշանակութեան մասին. (Ա. Բաբայեան). 191

Զ. – Մխիթարեանց 200ամեակը Կարսի մէջ. 193

Է. – Վենետիկի Մխիթարեանց 200ամեակը Ախալցխայի մէջ. 195

Ը. – Մխ. Աբբահօր 200ամեակը Կիպրոսի Ս. Մակար վանքին մէջ. 197

Նուէրք վասն ծախուց Յոբելեան Հանդիսին. 199

» Մխիթար Աբբահօր կանգնուելիք արձանին. 200

Արձագանգ Յոբելինի, Յանկ եւրոպական լրագրաց.

ՅԱՆԿ ԱՆՈՒԱՆՑ

Աբգար Յովհաննիսեան. 47
Աբգար Տէր – Պօղոսեան. 49
Աբեղեան (պերասան). 60
Աբեղեան (պ.). 90
Աբէլ Տէր – Բազտասարեան. 49
Աբամեան. 50, 58
Աբատեան (Զ.) 49
Աբմեանս Վ. Տիբեդեան. 174
Աբմենիկ Էջմնացեան. 31
Աբահամեան. 57
Աբահովերգեան. 51
Աբիչան (Հ. Գ.) Թ, ժ, ԼԶ.
Աբոհան Յակոբ 68
Աբչեան »
Աիսլոպալի Հայ Աբծաթագործք. 56
» Հայ – կաթ. հաւատակութիւն. 56
Աղամիրզեան (Ա.). 49
Աղանբեգեան. 57
Աղանուր (Մկ. Թ.). 68
Աղավերտեան (Բժշ.). 50
Աղաւնի Ասկերեան. 83
Աղեքսանդր Թարխանեան. 76
Աճեմեան Ն. Վարդապետ. 175
Ամբրոսեանց (Գ.) 45
Այվազեան (փաստաբան). 50
Անանիէվ. 59
Անդրէաս Աբրահամեան. 49
Անտոն Տէր – Գրիգորեան. 49
Անտոն Ս. Գաբա. 49
Ապոտեան 51
Ապրեան. 51
Առաքել Բաբլօեանց. 140
Առաքելեանց (Հ.). ԻԶ, 27
Առաքել Նալբանդեան. 127
Աստուածատուր Բէկ – Յովսէփեանց. 151
Արամ Առաքելեան. 49
Արամ Շապովալեան. 55
Արամ Զաբէդ. 152
Արամ Տէր – Պօղոսեան. 49
Արթին Զամչեան. Խ, 163
Արխատակէս Աբքեպիսկոպոս Սկզբ. 59
Արխատակէս Խաչակեան. 49
Արխատակէս Վ.րդ. Քասպանտիլեան. ԻԳ, 20
Արշակ Գրիգորեանց. 90
Արշակ Մեհրապեան. 73
Արշակ Ֆեթվաճեան. 48
Արտեսեակ Պապոյեանց. 90
Արսէն Աբքեպս. Աչտեանս. ԻԳ, 26, 65
Արսէն Բալայեան. 49
Արսէն ք. Քիւրքճեան. 49
Արտաչէս Զուպիկեթեան. 164
Արսլան Ե. Պրոֆ. Ե, ժԶ, ԻԶ
Աւագեանեան. 58, 60
Աւետիս Ալեքսեան. 67
Աւետիս Աբքեպս. Աբփիարեան. 70
Աւետիս Գեղամեան. 49
Աւետիս Խաչակեան. 145

Բաբայեան. 55
Բաղաբատ Նաւասարդեան. 73
Բագրատ Սերովբեան. 49
Բահիկեան. 51
Բասմաջեան (Կ. Յ.) Իե, ԼԳ. 32
Բարսաղեանեան. 60
Բարսեղ Վ.րդ. Գալինճեան. 136
Բարսեղեան. 51
Բեռլինի Հայ Ուսանողք. 65
Բէբութեան. 59
Բուղիկ Յարութիւնեան. 56

Գաբրիել Տէր – Մարգարեան. 49
Գազազեան. 60
Գազէդեան Վարդապետ. 56
Գալամքարեան. 58
Գալլի երեսփոխան. ԺԶ, Իթ
Գալուստ Գէորգեան. 60
Գալուստեան. 48
Գալսաեան (Գ.) 146
Գաճայեան. 51
Գամքարեան. 60
Գամոյեֆֆ. 51
Գասպար. 68
Գասպարեան. 55
Գարեգին Մեծատուրեան. 100
Գափամաճեան (Գր.). Խգ
Գեորգ Բաշինջաղեան. Խգ, 147
Գէորգ Գարակէօզեան. 58
Գէորգ Զուբար. 55
Գէորգեանց. 60
Գոլոլեան. 60
Գոծէլեան. 57
Գուլաքսզեան 60
Գուլիէլմոս Բերչէ. ԺԶ
Գուստավ Բոլդրին. 79
Գրասլինիկեան. 50
Գրիգոր Բալասանց. 128, 130
Գրիգոր Բաղրեան 49
Գրիգոր Բէդէլեան. 55
Գրիգորեան. 58
Գրիգորեան (Հ. Տ.). 90
Գրիգոր Խալաթեանց. ԽԱ, Խգ, 84
Գրիգոր Կ. Նիկոպոլիտեան. 146
Գրիգոր Մ. Պըչըքլեան. 101
Գրիգոր Սահակեան, (Սահակեան?). 55
Գրիգոր Տէր – Յովհաննիսեան. 49
Գրիգոր Տէր – Պօղոսեան. 48
Գրիգոր Տէր – Սրապիոնեան. 49
Գրիմանի (փ.). ԻԳ, 33

Դալուխանեան. 58
Դանիել Գ. Զուպուզկիոեան. 149
Դանիելեան. 51
Դանիելեան Մանուկ. 183
Դաւիթեան. 59
Դեմիրճողլեան (Յ.) 90

Դոկտոր Բաբայեան. 58
Դուդուատզիէվ. 59

Եակորեան. 57
Եղուարդ Դրուէն. 78
Եղուարդ Թախթաճեան. 48
Եղնկեան. 50
Եղնիկ Վարդապետ 47
Եղով. տես Կարապետ Եղեան
Եղիչէ Վարդ. Մուրատեան. 49
Եղիչէ Վարժապետ Մեծատունեան. 126
Եղիսաբէթ Յովհաննէսեան. 145
Ենովք Մելիք – Յարութիւնեան. 49
Եսայեան. 56
Երանուհի Տէր – Գրիգորեան. 90
Երեւանցիներու խումբ մի. 58
Երմիկ Յարութիւնեան. 51
Երուանդ Ալինկէօզեան. 53
Եւա Յովհաննէսեան. 145
Եւանգուլեան. 51

Զալեան (Բժշ.). 5
Զաքար Աղամիրզեան. 49
Զաքարեան. 53
Զաքարեանց. 51
Զաքար Մամուլեան. 60
Զօհրաբ. 68
Զօհրաբեան. 60
Զօհրաբով. 51

Էդգարեան. 68, 89
Էմիրզէ. 63
Էմմանուէլեան Պօրք. Կաթող. է, ժՀ, 19
Էնգիւրարեան (փաստաբան). 50
Էտկարեան. 58

Թադուհի Բէկ – Յովսէփեանց. 151
Թամամչեան (Կ.) 45
Թամամչեան (Ն.) 45
Թամամչեան (Մ.) տես Մինքայէլ Թամամչեան
Թէոդորոս ք. Զուզայեցի. Թ, ԻԳ
Թէոդորոս Ղազարեան. 51
Թէրվիքեաչեան. 57
Թիմիհեան. 55
Թիֆլիզաքնակ Հայ երիտասարդներ. 48
Թնճիկեան (Ա.) 90
Թորգոմ Տ. Բասմաճեան. 139
Թումանեան. 58
Թումանեան եղբարք. 51

Իգնատիոս Աբքեպս. Կիւրեղեան. ԺԶ 3, 12 եւն
Իգնատիոս Գ. Զօրայեան. 31
Իսքիրեան (Ա. Յ). 87
Իակէնեէր. 63
Իսրայէլ Բէզլարեան. 49
Իսրայէլեան եպս. Խաբքերդի. 62
Իւզբաչեան (Ինժէներ). 50
Իւզբաչեան տիկին. 50
Իւզբաչեան (փաստաբան). 50
Իւթիւճեան Գ. եպս. Թ, ԺԶ, ժԲ, ԻԱ.

Լազարեան ձեմ. աշակերտք. 52
Լեւոն Խաչիկեան. 45
Լեւոն Մաբերանց. 52
Լեւոն (ԺԳ.) Քահանայապետ. Թ, 9–15
Լէօ. ԽԲ, 9, 11, 15, 46
Լիազօր կոմիտէ ժընեւի. 67
Լինչ. Խգ
Լոգան. 54

Խաչատուր Բաբայեան. 54
Խաչատուր Խաչքէկեան. 53
Խաչատուր Խաչատրեանց. 90
Խաչատուր Տէր – Աստուրեան. 56
Խաչերես Զաքեան. 54
Խաչիկ Յ. Սարաճեան. 120
Խաչիկ Սարաճեան. 68
Խրիմեան Հայրիկ. ժԷ, ԼԲ, եւն.
Խերեան (Մ.). 118
Խորէն Մեծատունեանց. 90

Ծանէտեան. ժԱ
Ծաննի Պէյ (Յ.) 156
Ծրատոս. ժԶ
Ծխածան Գրական Ընկերութիւն. 68
Ծովիանեան. 58

Կաժեունիք (Յ.) ? 45
Կամկաճեան. 58
Կասախ (Գաւառապետ Վէնեւկոյ). 40
Կասեէլլի զօրավար. ժԶ, 38
Կաստրինէ Գէմիրճողլեան. 90
Կարապետ Գալֆայեան. 117
Կարապետ Գ. Քերթմենեան. 114
Կարապետ Եղեան. 52, 102
Կարապետ Խոճայեան. 55
Կարապետ Մաղաքեանց. 90
Կարապետ Զաւատեան. 49
Կարապետ Վ. Գիւլուէկեան. 105
Կարապետ Տէր – Յովհաննէսեան. 58
Կարապետ Տէր – Խաչատուրեան. 110
Կարապետ ք. Մալխասեան. 106
Կարապետեան. 51
Կարսի երիտասարդներ. 57
» Հայ – կաթ. հաւատակութիւն. 51
Կիւմիւշեան 64
Կիւրեղեան. 61
Կոլոնել Դը – Մալինովսքի. 59
Կոմս Զիտատեելա Վ էգոպրզեբե. 66
Կոնիքիր փր. ԻԶ
Կորիւն Վ.րդ. ԼՀ
Կուպալեան. 58
Կրասիլնիկով. 46
Կրուզ Աբրահայր. 66

Հախումեան. 50
Համակրողներ. 48
Համբարձում Երամեան. 88
Հայդելբերգի Հայ Ուսանողութիւն. 65
Հայկ Տէր – Մինքայէլեան. 50
Հայրապետեան. 60
Հայրենիքի Խմբագրութիւն. 75
Հայր Մակարեան. 57
Հէքիմեան Գրիգոր Ռ. 183
Հնրմիւզ. 61

Ղազարոս քհ. Յովսէփեան. 93
Ղազիկեան Յարութիւն. 175
Ղամբարեան տիկին (Շ.) 45
Ղաբաքէկեան (Մ.) 45
Ղաբատաւքազարի Հայ – կաթ. հաարակուքիւն. 54
Ղրղզանեան (Ա.) 45
Ղրղզանեան (Տ. Վ. Դիմիտրիեվ. ?) 45

Ճամճեան Յ. Եպս. 62
Ճիանդուզեան. 56

Մալումեան (Խ) 144
Մակարեան. 57
Մաղաքեան (Գ.) 90
Մակարեան (Տ.) 160
Մամիկոնեան. 58
Մայր Քոյր Անհէա. 61
Մանանդեան. 47
Մանուէլ Կ. Մխրախօրեան. 96
Մանուկեան. 60
Մանաոյանի Ներսոյ. Կ
Մարաքեան Եղբարք. 68
Մատթէոս Տէր – Գրիգորեան. 49
Մարգարիտա մայր Թագուհի խալ. ԼԲ, 15
Մարզպ Տէր – Յակոբեան. 51
Մարիամ Գուրգենով. 46
Մարիամ Խաչիկեան 45
Մարիանոս կաթոլիկոս Ոամգոլա. 9, 15
Մարիմեան. 62
Մարութոս Յակոբեանց. 86
Մարութոս Պապոյեան. 90
Մելոն խան (Իշխան). 63
Մելիք Գաբաիէօզեան. 58
Մելիքեան (Կ.). 54
Մելիքեանց. 60
Մելիքեան (քհմիքոս.). 50
Մինրապեան Հ. Յուսիկ. Վ. Ս. 105, 160, 163
Մեսրովբ Արքեպս. Սմբատեանց. ԼԷ, ԽԹ, 72
Մեսրովբ Սէթեան. Թ, ԽԲ, 99
Մեսրովբեան. 68, 89
Մնացականեան (Յ. Ա.). 89
Մելիք Պէյլիքեան. 49
Մերճանեան Հ. Գր. Վ. Ս. Խ
Միհրան Մ. Մանուկեան. 30
Միհրան Յովհաննէսեան. ԽԲ, 112
Մինաս Բէրբէրեան. 55
Մինաս Մանուէլեան. 49
Մինաս Չերազ. 64
Միսաք Գրիգորեանց. 90
Միսաք Պաղտասարեան. 75
Մխոյեան. 58
Մխոյեանց ընտանիք. 64
Մխիթարեան Հայ Ազգանպուքիւն. 65
Մխքայէլ Թամաշեան. 44, 45
Մխքայէլ Կայծակեանի. 56
Մխքայէլ Փափ. Թիմիճեան. 157
Մխքայէլ Սատբօղլեան. 86
Մխիթար Յարութիւնեան. 51
Մկրտիչ Ալանեան. 5
Մկրտիչ Թ. Աղանօր. 89
Մկրտիչ Թիւրքեան. 117
Մկրտիչ Կ. Արիւեան. 158
Մկրտիչ Մաղաքեան. 90
Մկրտիչ Յովհաննէսեան. 90
Մկրտիչ Նալբանդեան. 49
Մկրտիչ Ռափայէլեան. 137
Մնացականեան. 49
Մոնսալուայ, ԺՋ
Մոսկուայի Հայ Ուսանողութիւն. 52
Մուրատ-Ռափայէլ Համալսարանականք. 61
Մ. Ս. 186

Յակոբ Ագնաւուրեան. 90
Յակոբ Դեղլա Քիեղա. 11
Յակոբեան. 57
Յակոբեան (Բժշ.) 50
Յակոբեան (Կ. Տ). 160
Յակոբ Խաչվանքեան. 49
Յակոբ Խոճամիրեան. 50
Յակոբ Ղազարեան. 84
Յակոբ Ճինկէօզեան. 53
Յակոբ Շաւարշ. 52
Յակոբ Պապոեանց. 90
Յակոբչանեան (Դ.) 45
Յարութիւն Դիլանեանց. 90
Յարութիւն Մայիլեան. 49
Յարութիւն Ունճեան. 157
Յարութիւն Պետրոսեան. 51
Յարութիւն Ս. Զաքմեանց. 139
Յարութիւն Տէր – Պետրոսեան. 49
Յովհաննէս Բաղտասարեան. 49
Յովհաննէս Գ. Հէքիմեան. 163
Յովհաննէսեան. 58
Յովհաննէս Թումանեան. 145
Յովհաննէս Կարապետ Ալթայեան. 108
Յովհաննէս Կոստանեանց. 145
Յովհաննէս Մխսիկեան. 161
Յովհաննէս Յովհաննիսեան. 51
Յովհաննէս Յոլչաթեանեան. 5
Յովհաննէս Շահպազեանց. 90
Յովհաննէս Պալեանց. 113
Յովհաննէս Յ. Ալան. 148
Յովհաննէս Տէր – Մարտիրոսեան. 86
Յովհաննէս Վ. Մխքճեան. 131
Յովհաննէս Փիւրքճեան. 68, 89
Յովհաննիսեան (Յ.) 45
Յովհաննիսեան (Խ.). 102
Յովակիմ Սօլօվեան. 147
Յովսէփ Մամէլեան. 53
Յովսէփ Սարոյ պատրիարք Վենետկոյ. Փ, ԺԱ
Յորդանան (Յ.) 68, 89
Յորդանանեան (Յ. Տէր. Կ). 89
Յուլիոս Մէնցա. 66
Յուսիկ Ծ. Վարդ. Կիւլեան. 134

Նազարէթ Աղա. Ալլահվերտեան. 131
Նալբանդեան (Ա.) 45
Նահապետեան Հ. Գաբր. Վ. Ս. ԽԳ
Նահապետեան. 68, 89
Նահապետ (Մ. Ա.).
Ներսէս Դաւթեան. 50

Ներսէսեանց տիկին (Խ.) 53
Ներսէս Եպս. Ճնաոյեան. 62
Ներսէս Երամ. 63
Նուբեան Վարդապետ. 61

Շահնազարեան. 51
Շահպազեանց (Վ.) 90
Շանոր. ԻԳ
Շուշիի Արուեստավարժ պզրոցի աշակ. 57
Շուշիի Աւարտող Սեմինարիաներից. 56
Շուշիի Խումբ մի օբիորդաց. 57
Շուշանիկ Դեղլեան. 90

Ոնոփրիոս Ոնոպեան. 55

Զալքուչեան. 58
Զարըգեան. 58
Զէլէպեան Եպս. 62
Զուպուկեանս. (Պ.). ԺՋ

Պապոյեան. (Ս.). 90
Պարոնեան Ս. Վրդ. Թ, ԺԲ
Պապոյեանց (Գ.). 90
Պաւէ Գուրգենով. 46
Պենկլեեան (Յ. Գ). 118
Պետրոս Գա – Վենեցիա (Բժշ.). 109
Պետրոս Մելքումեան. 49
Պետրոս Մոճուեանց. 86
Պետրոս Ղամբարեան. 45
Պետրոս Վ. Գոշունեան. 82
Պետրոս Վ. Սարաճեան. 106
Պետրոս Փիլոսեան. 52
Պըյըքեան (Գ. Մ). 65
Պուէս. 143
Պօղոս Ա. Ալլահվերտեան. 155
Պօղոս Ե. Բէքոբեան. 132
Պօղոս Եպս. Թերզեան. ԽԱ, 69
Պօղոս Ղամբարեան. 45
Պօղոս Միմիեան. 159
Պօղոս Նահապետեան. 164
Պօղոս Օհանջանեան. 49

Ջաւատեան. 51
Ջիդէլ. 66

Ռոստոմեան. 60
Ռուբէն Բէրբէրեան. 55
Ռուբէն Ճէպէճեան. 57
Ռուբէն Շապանեան. 53

Սաթենիկ Օհանջանեան. 90
Սահակեան (Ա.). 154
Սահակեան (Գ.). 87
Սապաթիէլեան 49, 50
Սամսոն Յարութիւնեան. 49
Սամսոն Յարութիւնեան. 68, 89
Սար. Յովակիմեան. 152
Սանդուխտ Մելիք – Շահնազարեան. ԺՋ
Սանտինի երեսփոխան. ԺՋ
Սառա Թադէոսեան. 145
Սավրեան (Բժշ.). 50
Սարգիս Աղամալեան. 50
Սարգիս Եալոզեան. 30
Սարգիս Եպս. Վանահայր Սեւանայ. 73
Սարգիս Ղազլիքեխայեան. 49
Սարգիս Մասումեան. 49
Սարգիս Մելքումեան. 49
Սարգիս Մելքումեան (ինժէներ). 50
Սարգիս Վարդանեան. 49
Սարգիս Վրդ. Եաղըճեան. 104
Սարգիս Օհանջանեան. 49
Սարգսեանց (Կ). 45
Սարեան. 64
Սարուխան. 50
Սասունեան (Ս). 45
Սեգրեան. ԻՀ, ԽԳ
Սեդրակ Մատանդեան. 90
Սերովբէ Յարութիւնեան. 55
Սերովբէ Պայեան. 53
Սեւան – Ընկերութիւն. 49
Սեւեան. 64
Սիմէոն Շէխանց. 56
Սիմֆերոպոլի. Հայ-կաթ. հասարակութիւն. 54
Սիրունեան Հ. Եղուարդ Վրդ. 174
Սմբատ Մելիքեան. 49
Սողոմոն Եղիազարեան. 52
Սողոմոն Մելիք – Շահնազարեան. 49
Սուլթան (Հիւպատ. Ռուս ի Վենետիկ). 67
Սունդի (Հիւպատ. Ռուս ի Վենետիկ). 67
Սուքիաս Գ. Զրեան. 103
Սահեան Ալէքսեան. 49
Սահեան Ալանեան. 60
Սահեան Գասպարեան. 90
Սահեան Եաղըճեան. 66
Սահեանեան. 56
Սահեան Ղամբարեան. 45
Սահեան Պայեան. 53
Սահեան Պօղոսեան Սերաքերակեանց. 111
Սահեան Սափարով. 47
Սահեան Սահեանեանց. 90
Սահեան Տէր – Միքայէլեան 49
Սրապեանց (Հ). 90
Սօֆիա Տէր – Սահեանեանց. 90

Վահան Մամիկոնեան. 49
Վահան Ս. Մերզայեանց. 162
Վահրամեան (Վ.). 90
Վաղարշակ Գասպարեան. 49
Վաչեան. 50
Վարդաքսեան Հ. Անդրէաս Վրդ. 174
Վարդանեան. 51
Վարդապետեան. 90
Վարդապետեան. 56
Վարդվալեան Նաւրիկեանեան. 53
Վամշապուհ քհ. Փիլպարեան. 31

Տամատ. 64
Տայեցի Հ. Եսայի Վրդ. Ը, 156
Տարան, Արկաւազդի. 58
Տեառնող. 175
Տէր Անդրէաս Վ. Աբքպս. Զէլէպեան. 71
Տէր – Գաբրիէլեան Պօղոս Վարդապետ (Փաստաբան). 186
Տէր – Գրիգորեան. 58

Տէր – Գրիգորեան (Ղ.)· 90
Տէր – Գրիգորեան (Զ.)· 90
Տէր – Դանիէլեան· 56
Տէր – Մարինոս Ֆրատաին· 81
Տէր – Մարտիրոսեան, Աբրահամ· 58
Տէր – Մարտիրոսեան, Բոֆոս· 51
Տէր – Միքելեան· 58
Տէր – Յովակիմեան (Յ· Գ.) 68, 89
Տէր – Յովհաննիսեան Կ· 190
Տէր – Պետրոս Վաչունի· 61
Տէօվլէթեան (Տ.) 30
Տիգրան Նազարեան· 64
Տիգրան Տօնականեանց· 90
Տիրայր Վ,րդ· 104
Տիրան Ռուբեան· 55
Տիրոյեան· 61
Տրդատ Վարդանեան· 51
Տփղիսի Յարգոյ Հայ Երիտասարդներ· 47

Րիգայի Հայ Ուսանողութիւն· 91
Րուպէեան Յ· Աբգեղս· Թ, ժԵ, ժԸ, ԻԲ

Փանեան Եղբ· 49
Փեքրոնէ Դոլանեան· 90
Փիլիպպոսեան (Տ.) 67
Փորթուգալ· 61

Քալանդար (Ա.) 46
Քալանդար (Քիմիքոս)· 50
Քանճուղեան· 50
Քաջունի Հ· Մանուէլ Վ,րդ· ԻԳ·
Քարկանեան· 51
Քէօսդլուճեան (Գր.)· ժԶ
Քիւրքճեան (Վ· Մ)· 150
Քոչարեան (Տ.)· 49
Քուչներով· 59
Քրիստաւիսոր Ասլանեան· 49

Օղէմեան· 57
Օհաննէսեան· 57
Օհանջանեան· 51
Ohandjanian. 90
Օտապաշեան Ս· Վ,րդ· ԽԲ·

Ֆարմանեան· 50
Ֆերհաթեան (Ֆ· Ս·)· 119
Ֆինկ (Պրոֆ)· 47

NL01624236
<< Uqquuhu qnuuuuuub